

Baloghné dr. Petkevics Olga

Az európai Belarusz

Fehéroroszország, Fehéroroszország. Miért hívnak így, amikor nincs is benned fehér semmi, amikor a fehéreid a vöröslő őszi tarlók, a napra kitett szürke gyolcsok, a kimerült emberek forró izzadsága. Jóoroszországnak kellene nevezni téged, Jó Emberek Jó Földjének. ...

Fehéroroszország, te nem furakodtál be az emberiség emlékezetébe. Nem vetted el mások szabadságát, nem raboltál idegen földet, nem gyilkoltad a szomszéd határok mögött lakó embereket. Tisztelettel és vendégváró kaláccsal fordultál az idegenek felé, odaadtad megmaradt tehenedet és utolsó darab, keresztrel jelölt kenyeredet a rablóknak, vérző szívedet és szegény, kényeztetést nem ismerő életedet nyújtottad a boldogtalanoknak. Ezért kevesen vannak, akik emlékeznek rád. (...)

Ha felöltik bennem egy-egy fehérorosz szó, amikor feltámad az északkeleti szél, amikor szerényen hímzett szegélyű, szóttos inget látok, panasztalan fájdalom kiáltását hallom, ilyenkor mindig szíven üt, mindig látgy vágyódás tör fel belőlem valahonnan, és megfoghatatlan lelkifurdalás hidege, büntudat és szégyenkezés önt el váratlanul.

Fehéroroszország, Fehéroroszország, te szürkészöld vidék, tágas éggel a szőke üstökök felett, túlságosan jó, kedves, túlontúl nemes vagy a mai idők-höz képest.

(Konwicki, Tadeusz: Kalendarz i klepsydra. Warszawa, 1976, Czytelnik, 30–32., részlet, Wolosz Vera fordítása)

*

Így jellemezte Belaruszt 1976-ban Tadeusz Konwicki lengyel író és filmrendező. A hazája oly szeretetteljes szavakba öltött megéneklése kedves lehet minden belarusz számára. Így engem is mélyen megérintett, amikor olvastam. Ugyanis Belaruszban születtem, noha lassan már 40 éve Magyarországon élek. Az itt töltött évek során sokszor tapasztaltam, hogy Belarusz fehér foltot jelent az ország megítélése szempontjából. Nem sokat lehetett hallani róla, holott az Európai Unió közvetlen szomszédságában terül el.

Ezért is töltötte el nagy öröm a szívemet, amikor megtudtam, hogy a Napút főszerkesztője, Szondi György a folyóirat XX. évfolyam 9. számát Belarusznak szenteli, mégpedig **A belarusz Európa** címmel. 2018 novemberében a hazám abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a folyóirat kerek 200 oldala igen színes mozaikot tár róla az olvasó elé.

Itt található a klasszikus és modern belarusz irodalmi művek kiemelt részleteinek válogatása: a prózától kezdve a költészetten át egészen a színdarabig. Olvashatunk például Alesz Adamovics, Szvjatlana Alekszijejics, Valjancin Akudovics, Uladzimir Arlou, Vaszil Bikau, Janka Kupala, Uladzimir Nyakljajeu remekműveiből részleteket. Sőt, Zoltán András jóvoltából betekintést nyerünk

a magyar–ófehérorosz irodalmi kapcsolatok kezdetébe. Az irodalomelméleti témák bővítik a palettát.

Az irodalom mellett olyan világhírű művészekről is szó esik, mint Marc Chagall és Uladzimir Ceszler, akiknek műalkotásai megtekintését a folyóirat szintén lehetővé teszi.

A középkori és modern történelem sem maradt figyelmen kívül, erről számolnak be Báthory István kedvenc belarusz városáról, Hatiny falu tragédiájáról, a Belarusz területén található magyar katonai parcelláról, valamint a több mint ezeréves Breszt városáról szóló cikkek. Külön figyelmet érdemel az olyan, történelmi fontosságú esemény, mint az 500 éves belarusz könyvnyomtatás ünnepe.

Olvashatunk az egyedülálló vidék, a Belarusz Polézia növényvilágáról, illetve arról, hogy egy grafikus és fotóművész szerint hogyan lehetne Belaruszt széppé tenni. Megismerhetjük az országot a *Belarusz in Maps* földrajzi atlasz alapján és egy magyar diplomata szemével is. Bemutatásra kerülnek az úgynevezett „belaruszikumok” is.

A *belarusz Európa* kötet egy csapat különböző foglalkozású és érdeklődésű ember munkájának köszönhetően látta meg a napvilágot. A fordítók mellett (Bárász Péter, a Belarusz Írók Szövetségének rendes tagja és kezdő fordító kollégái, Pálfalvi Lajos, József Attila-díjas műfordító és irodalomtörténész, nem beszélve olyan neves magyar műfordítókról, mint Képes Géza, Körner Gábor és Tandori Dezső) Zoltán András professzor emeritus, szlavista nyelvész, Aljakszandr Khainouszki, a Belarusz Köztársaság volt magyarországi nagykövete, Kontra Ferenc, Magyarország volt minszki nagykövete hozzájárultak a Napút XX. évfolyam 9. száma megjelenéséhez. A kötet tartalmát gyarapító szerzői lista ezzel még nem ér véget.

*

Az 1975 óta Bresztben élő Bárász Péter magyar matematikus, a belarusz nyelv, történelem és kultúra megszállottja fejből pattant ki az ország társadalmát, történetét, de főleg irodalmát bemutató, eleinte megvalósíthatatlannak tűnő ötlet. Szerette volna a híres, díjas műfordítók alkotásai mellett fiatal fordítók munkáit is publikálni. A megszállottság többek között abban nyilvánul meg, hogy úttörőként kezdett belarusz irodalmi és publicisztikai műveket, később verseket is magyar nyelvre fordítani. Számos fordítása – fáradhatatlan munka eredménye. Csakhogy többre vágyott: szeretett volna felnevelni a fiatalok körében egy csapatot, akik folytathatnák merész kezdeményezését. Igen kevesen ismerik Magyarországon a belarusz nyelvet, a koncepció lényege pedig az volt, hogy közvetítő nyelvek nélkül, közvetlenül belarusz nyelvről szülessenek magyar fordítások. Az elképzelése megvalósult, a Napút Belarusznak szentelt száma ennek bizonyítéka. A folyóiratban szereplő 17 fordítóból a belarusz–magyar országismereti táborok hét diák résztvevője debütálhatott fordítóként. Azonban nehéz lépést tartani az ötletgazdával: A *belarusz Európában* megjelent fordítások közül 14 az ő munkája.

*

A Napút XX. évfolyama 9. számában sok érdekes téma és hasznos információ található, amik a folyóirat megjelenése óta eltelt majdnem 3 év alatt sem veszítettek az aktualitásukból. Nem nagy túlzással lehet állítani, hogy időközben

megnövekedett a Belarusz iránti érdeklődés világszerte, nem utolsósorban az országban végbemenő, az egész társadalmat érintő eseményeknek köszönhetően. A *belarusz Európa* szám talán segíthet jobban megismerni és megérteni a mai Belaruszt.

Amikor kézben tartottam a kötetet, olvasása során akaratlanul jegyzetelni kezdtem a szerzők azon gondolatait, amelyek leginkább megérintettek. Terjedelmes jegyzék lett az eredménye, aminek bemutatása e cikk keretein belül nem lehetséges. Mégis ajánlok egy kivonatot a kiadvány – véleményem szerint figyelemre méltó – tartalmából.

Belarusz mozaik részletekben:

Szvjatlana Alekszijejics, 8. o. *Az elveszett csatáról – A Nobel-díj átvételekor mondott beszéde*

Egyszer azt hallottam: „Csak a háborúban voltunk szabadok. A fronton.” A mi legfontosabb tőkénk – a szenvedés. Nem az olaj, nem a gáz – a szenvedés. Ez az egyetlen, amit folyamatosan kitermelünk. Folyamatosan keresem a választ: a mi szenvedésünk miért nem alakul soha szabadsággá?

Uladzimer Arlou, 12. o. *Václav Havel vs. Nagy Péter*

...hadd emlékeztessenek Václav Havel bölcs szavaira, aki arra figyelmeztetett, hogy amíg nincs demokratikus Belarusz, addig az európai integráció sem tekinthető befejezettnek. Európai jövőnk pedig elsősorban rajtunk, belaruszokon múlik. (Ur Máté fordítása)

Vincuk Vjacorka, 22. o. *Megvédi-e Szvjatlana Alekszijejics Belaruszt?*

Egyébként majd akkor, ha mi, Belarusz, büszkéek leszünk a nyelvünkre – mások is inkább fogják tisztelni, és jobban oda fognak figyelni rá. (Bárász Péter fordítása)

Valjancin Akudovics, 23. o. 20. *A nyelv (Baljós jel)*

Belaruszként létezni Belaruszban önmagunk kizárását jelenti a normából, és vágyat, hogy egy új hitvallás misszionáriusává váljunk, valaki számára ellenséges idegenné, és mindenki másnak – csupán egy pojjá. Belaruszban már maga a belarusz nyelven kimondott szó is polgári cselekedet (és még: esztétikai aktus). A világ minden táján, aki anyanyelvén beszél, egyszerűen csak beszél. Nálunk nem így van. Minden alkalommal, ha belaruszul beszélünk, nem csupán kommunikálunk, hanem mintegy polgári akciót vagy művészi eladást tartunk, mert aki csak körülöttünk van, azonnal erre a meglepő csodára összpontosít. Ezért egyáltalán nem kizárt, hogy egy talán nem olyan távoli időszakban ahhoz, hogy nyilvánosan belaruszul beszéljünk, a városi hatóságoknál ezt engedélyeztetni kell majd a hely és az idő megjelölésével, ugyanúgy, ahogy ma egy politikai tüntetést vagy egy utcai amatőr koncertet kérelmeznek. (Kovács István fordítása)

Alherd Baharevics, 41. o. *Látomások és láthatatlanok, avagy mi (nem) stímmel a belarusz irodalommal*

Belarusz nem kiolvasott könyv. Belarusz még nincs lefordítva. Belarusz egy olyan textus, amelyiknek még meg kell mutatkoznia.

46. o.

Hogyan is tudnák elolvasni az írásainkat, akár Nyugaton, akár Keleten, ha a belarusz irodalmároknak olyan kevés a lefordított műve? Honnan szerezhetne tudomást a világ arról, hogy nem vagyunk rosszabbak másoknál, ha a legérdekesebb szövegeink száza csak belarusz nyelven léteznek?

Belaruszban erről már évtizedek óta beszélnek, de a kérdés továbbra is fennáll. Külföldön oly kevés a fordító, aki belaruszból dolgozik, hogy a legjobb belarusz nyelven írt szövegek összességében bemutatásának esélye a nullához áll közel. (Bárász Péter fordítása)

Zoltán András, 50. o. *A magyar–ófehérorosz irodalmi kapcsolatok kezdete, avagy hunok Vilnában*

A humanista Oláh Miklós halálának 450. évfordulójáról nemzetközi konferencián emlékezett meg 2018 elején a magyar tudományosság (vö. Szilágyi, 2018). E kiváló szerző egyik műve fehérorosz szempontból is fontos, mivel ez a legkorábbi magyar (ha nem is magyar nyelvű) irodalmi mű, amely ófehérorosz nyelven már a XVI. század végén olvasható volt.

Oláh Miklós *Athila* című latin nyelvű munkája (1537/1568) már 1574-ben megjelent Krakkóban lengyelül Cyprian Bazylik fordításában (igaz, a szerző nevének feltüntetése nélkül, amiből később némi bibliográfiai kalamajka támadt), majd 1580 körül a lengyel kiadás alapján kéziratos ófehérorosz fordítás készült. Az ófehérorosz fordító nevét nem ismerjük, valószínűleg a vilnai litván nagyfejedelemi kancellária hivatásos írnokai közé tartozott. (A Lengyel Királysággal egyesült Litván Nagyfejedelemségben a közigazgatás nyelve e korban ugyanis az ófehérorosz volt.)

Alesz Szusa, 55. o. *Négyszáz évvel ezelőtt jelent meg az első belarusz Ábécéskönyv, a „Bukvár”*

2018-ban egyedülálló lehetőségünk nyílik arra, hogy megünnepeljük az első Ábécéskönyv, egy belarusz Ábécéskönyv négyszázadik születésnapját. (Bárász Péter fordítása)

Aljakszandr Khainouski, 56. o. *1517–2017: a belarusz könyvnyomtatás 500 éve. Franciszk Szkarina, a szláv tudós, Belarusz Lutherje*

...500 évvel ezelőtt, 1517 augusztusában a belarusz tudós és humanista, Franciszk Szkarina anyanyelvén kinyomtatta az első könyvet Prágában. A vallásos kötet egy zsoldárkönyv volt.

Szvjatlana Marozava, 67. o. *Báthory István és Hrodna – Egy uralkodó nagysága, és egy ember tragédiája*

„Báthory István legyőzte Rettegett Ivánt: emlékezz a történelmünkre!” – ez a felirat nézett velem szembe egyszer egy hatalmas plakátról Varsó központjában, a ma élő lengyelek történelmi tudatát alakítva. És a mai belaruszok vajon mit tudnak Báthoryról? (Bodó Ádám fordítása)

Aljakszej Litvin, 75. o. *Hatiny harangjai – Az emlékezet véget nem érő vészjele*

...1943. március 22-én eltűnt a föld színéről egy belarusz falu – Hatiny. A történelem, a második világháború szörnyű eseményei azt a sorsot rendelték számára, hogy először tűnjön el, majd pedig, 26 évvel később, egy egészen új minőségben keljen életre, mint egy jelkép-falu, egy olyan falu, amely az összes, lakosságával együtt felégetett, megsemmisített belarusz falu világszerte híres emlékműjévé lett. (Bárász Péter fordítása)

Valjancin Akudovics, 87–88. o. *Véres blöff*

...a „partizán” fogalma Belaruszban már régen szakrális értelművé dagadt, amit még a szovjet partizánmozgalom sem volt képes profanálni... A „partizán” alighanem a legjobban tükrözi a belarusz ember ontológiai lényegét úgy

a magánéletében, mint történelmi létében. Partizán az, aki folyton csak bujkál (a bújócska talán a belaruszok egyetlen népi játéka); partizán az, aki mindig ezt mondja magáról: „nem vagyok itt”; partizán az, aki csak a diverzió pillanataiban jelenik meg, utána újból eltűnik a saját nem létezésében. (Bárász Péter fordítása)

Aliaksandr Khainouski, 95. o. *Az igazi zseni előtt nincs országhatár – Csak a szeretet szab határt*

„Életünkben egyetlen szín létezik, mint valami festő palettáján, s ez ad értelmet az életnek és a művészetnek. A szerelem színe.” (Marc Chagall)

Szvjatlana Sidlouszkaja, 97. o. *Ceszler!*

Mi, belaruszok, magunk se vesszük észre, de Ceszler szerint élünk. (Inna Dukor fordítása)

Mihal Anempadisztau, 104. o. *Hogyan tegyük széppé Belaruszt*

Lebontani – túl radikális módszere ez a városépítésnek. Az építészetnek be kell tudnia illeszkedni a már meglévő térbe. Ez pontosan a minőségi építészet jellemzője, ha figyelembe veszi a már létezőt, és úgy vonul be új objektumként a térbe, hogy azt nem lerombolja, hanem kiegészíti. (Bárász Péter fordítása)

Szvjatlana Alekszijejics, 106. o. *A szerző öninterjúja az elhallgatott történetről és arról, hogy Csernobil miért teszi kétségessé a világképünket*

Eggyé váltunk, nem tudunk távolságot tartani egymástól. Minden nyelven megszólalt Európában elveszett kis országom neve, amelyről korábban szinte semmit sem hallott a világ; átváltozott ördögi csernobili laboratóriummá, mi, fehéroroszok pedig csernobili nemzetté váltunk. (Pálfalvi Lajos fordítása)

Ljudmila Rubljeuszkaja, 165. o. *Csak egy egyes*

A világ olyan, akár a közlekedőedények rendszere: amikor elutasítod a jót, a gonosz foglalja el a helyét. Aztán pedig, amikor a gonosz visszavonul, a jó, amely visszatér a helyére, olyan lesz, mint az égető tűz. És égetni, perzselni fogja a bűnös lelket, míg végül teljesen ki nem égeti a gonosz lepráját, minden fekélyét és daganatát. (Felföldi Annamária fordítása)

*

Utóirat. Habent sua fata libelli – a könyveknek megvan a maguk sorsa. Ebben az értelemben *A belarusz Európa* is egy könyv, már csak azért is, mert folyóirati számnál nem gyakori, hogy többször is bemutatót tartanak vele. Ráadásul egyik sem hagyományos könyvbemutató. Először Aljakszandr Khainouszki leköszönő budapesti belarusz nagykövet búcsúztatásának volt lényegi eleme a Napút 199. számának bemutatója, 2018 novemberében. Nincs ebben semmi meglepő, hiszen Khainouszki úr Budapesten végzett tevékenységének egy fontos eleme volt eme belarusz Napút-szám.

2019. október 23-án (!) Minszkben, az Állami Janka Kupala Irodalmi Múzeumban volt egy különös irodalmi est: ennek a magyar nyelvű könyvnek volt belarusz nyelven a bemutatója egy olyan hallgatóság előtt, amelynek csak egy kicsiny része tudott magyarul. Szondi Györgyön és Bárász Péteren, akik tető alá hozták ezt a kötetet, és akiket ezért hívott meg a múzeum erre az estére, ott volt még a fenti cikkben említett, szárnyukat éppen bontogató hét ifjú belarusz műfordító közül Kiss Krisztina és Ur Máté, valamint a minszki magyar nagykövetség számos képviselője. Csutora Zsolt nagykövet itt adta át Bárász Péternek

a Magyar Ezüst Érdemkeresztet, amellyel nem utolsósorban ezért a folyóirati számért tüntették ki. Az esemény talán legfontosabb része pedig az volt, hogy ott derült ki filológiai pontossággal és alaposággal, hogy ez az első Belaruszról szóló önálló kulturális folyóiratszám, mégpedig világelső! Benne irodalom, történelem, nyelvészet, képzőművészet, ökológia stb., s a tanulmánytól a dokumentumon át az interjúig megannyi közlési forma: nagy gazdagság.

Másnap a Janka Kupala Irodalmi Múzeum 75-ik születésnapjára időzített, *Ránk maradt örökség* címmel lefolytatott nemzetközi irodalomtörténeti tudományos konferencián a két magyar meghívott előadást is tartott – bolgár, ill. belarusz nyelven.

Boldogh Dezső

Áprilisi tizenegyek

A Napút 2014-es XVI. évfolyam, 3. számának a címe: **Áprilisi tizenegyek**. E dátumot, a Költészet Napját, József Attila és Márai Sándor születésének idejét, a szerkesztőség kortárs alkotókhöz szóló felkérése teszi sajátos módon egyedivé. Egyrészt: „Akrosztichon alkotására nógatunk kit-kit; a betűk száma mind a két ünnepnapos költő esetében: 11.” Másrészt pedig: „Ugye lehettek rávehetőek, hogy – bármily kegyetlen ez tán – összeállítjátok kortárs magyar költők válogatott tizenegyét, a magatokét? (A kérés rangsortalán névsort jelent.)” A felkérést kiegészíti még néhány, a korábbi lapszámokban is jelen levő körkérdés is, ezúttal főleg kritikusok és irodalomtörténészek felé: „Hogyan látom a mai költészet olvashatóságának határait »Én, a Kritikus«? Vajon milyen befogadói tapasztalatra épülhet-építhet a mai költészet? Kit és miért olvas, ajánl olvasásra?” A lapszám egyediségét meghatározó harmadik fő blokk pedig a világirodalmi *Hetedhét* rovatban egy Rilke-vers fordításának néhány darabját, pontosabban „tizen-

egy költő billentyűzetén született tizenhárom magyar változatát” mutatja be. A kiadvány képzőművész vendége a Munkácsy-díjas Sóváradi Valéria, akit *A hiány színei, fényei és árnyai* esszében Wehner Tibor ismertet meg közelebbről az olvasókkal: „...festészete és rajzművészete végső soron természetelvű, realista szemléletű művészet, amelynek valóságtükröztetését – valóságkivágatát – valamilyen játékosan naiv, esetenként szelíd szürreális látásmód árnyalja jellegzetesen egyénivé.” A Mellékletben a *Káva Téka* – Napút-füzetek 83. Handó Péter *Szín-tézisek (Tragédia-monológok Madách Imre szellemében)* című műve szerepel.

A felvezető B/2 páholyos Zalán Tibor-írásban a költő a költészet hatalmáról vagy inkább szükségességéről elmélkedik, hiszen egy olyan fogalomról volna szó, amelynek „mibenválósága” a hétköznapi, prózai nyelvhasználatban szinte suta és kétséges és haszontalannak tűnő, nemléte viszont alighanem megrontaná a valóságot: „Kell-e a költészet? Értelmetlennek

tűnik a kérdés. Olyan, mintha azt kérdeznénk, kell-e az erdő madárfütty nélkül. Kell-e a patak csobogás nélkül?... (...) A költészet lényege tehát a hiányában van jelen. Hogy nem hiányozhat. Miért nem? Mert. Nem? Nem. Harmadnapja töprengék.”

A *Válogatott tizenegy* részben tehát kortárs alkotók műveit olvashatjuk, József Attilához és/vagy Márai Sándorhoz írt akrosztikonjait, illetve nyilatkoznak kedvenceikről. A ciklust Gyárfás Endre *A költő* című verse vezeti be. Van, aki csak művet küldött, van, aki csak válogatott tizenegyet, olyan is akad, aki maradéktalanul elegget tett a szerkesztőség felhívásának. Az életkori és a költőalom meghatározta stílbeli változatosságokat tekintve terjedelmes a lista, de léteznek átfedések is a kedvencek között.

Sok a húzó név, Weöres, Kányádi, Utassy, Csoóri, Juhász Ferenc, Tózsér Árpád igen népszerű, egyéb csoportosításban gyakran előkerül Tandori, Térey, Tóth Krisztina, Borbély Szilárd, illetve Vasadi, Tolnai Ottó. Vannak, akik több válogatottat is összeállítottak, és nem tudtak dönteni az a vagy b csapat költői erejének elsőségéről, van aki gyúrót, orvost, cserejátékosokat, büféseket és bírót is szerepeltet (Konczek József). Petőcz András és Szkárosi Endre avantgárd gesztussal saját magát is felsorakoztatta a kedvencek között, így tesz Czigány György is, viszont ő azért, mert csak 1935 előtt született költőket választ. Korpa Tamás a szerzők mellett az év könyveit mutatta be inkább – az év „legfinomabb”, „legvilágteremtőbb”, „legjobban várt” stb. darabjait, sajátos ízléssel. Tandori kézírásos feljegyzésekkel, Szöcs Géza elkalandozó kisesszéiben fejtette ki a szereplők megnevezhetőségének dilemmáit. „Nem úgy van az, hogy csak úgy, egy névsor. Az ember

szerez magának – jó esetben – 11 barátot és 300 ellenséget. Gondolom, kb. 300-an tartják magukat ma a legjobb 11 magyar költő egyikének. Ez eddig egyszerű volna. 1934-ben, 1944-ben, s így tovább, sokkal könyvebben meg tudtam volna mondani, ki az a 11. Még 2004-ben is” (Sz. Gy.). Sajnálatos, hogy a válaszadók és az akkori kedvencekhez tartozók közül nem kevesen ma már – 2021 nyarán – nincsenek az élők sorában. (Csontos János, Dobozi Eszter, Kántor Péter, Papp Tibor, Petz György, Prágai Tamás, Rigó Béla, Szöcs Géza, Vasadi Péter, Térey János, Tandori Dezső.)

Az akrosztikonok között pedig találunk komoly és játékos műveket, eredeti sorokból építkezőt, (Czilcer Olga, Nagy Zopán), klasszikus mértékben írtakat: „Arcod könyveken, ám alig olvas – s hogy mit! – a néped, / tükrünk vagy, csakhogy belenézni kevés mer a sokból...” (Babics Imre) – „Jóformán már minden percedet őrizi a leltár / Ócska utókor listáz mint régészeti tárgyat / Zsémbelel ha tapasztalnád szájtáti lelátónk / Elfeledett örömét a bravúros cselorozatnak...” (Csontos János) – „Száll a sirály, nem nyugózi röptét többet a holt ág, / Átalakul minden, s mindenben az át a valóság” (Csehy Zoltán). Találhatunk még többtételes darabokat, játékos verstörödéket (Suhai Pál), sorok elején JA – sorok végén MS nevének betűiből összerakott, szabad folyású akrosztikont (Petz György). Az áprilisi évfordulóhoz kapcsolódik zárótanulmányként, Tamási Orosz János Márairól szóló esszéje (*Közelítések az anyanyelvhez*), melyben, többek között, a nagy előd egyik versének, az *Ismeretlen kínai költő* ciklusának egy új olvasói értelmezését kínálja.

Ezután következik az értelmezők, alkotók felé tett körkérdésre írt vála-

szok része. Bedecs László szerint a költészet olvashatóságának határait elsősorban az olvasók jelölik ki, és ők alakíthatják, vagy akár törölhetik el. Úgy véli, a kortárs költészetnek van ma is tábora, amely képes értékelni a teljesítményt. Borbély Szilárd verseit ajánlja az első helyen, mert meggyőződése, hogy az utóbbi évtizednek ő volt a legjelentősebb költője. Mellette Marno János, Kemény István, Takács Zsuzsa, Kántor Péter és Beney Zsuzsa életművét is figyelemre méltónak tartja. Bertha Zoltán Heideggertől Sík Sándorig vett idézetekkel is alátámasztja a költészet céljáról és szerepéről való elmélkedéseit: „Sok évszázadon át hallatszógigék véshetik a modern időkben is tudatunkba, hogy ami egy nép számára létszükségleti szellemi érték, az veszteség nélkül nem iktatható ki a világkultúra egészéből sem. (...) Ha van, ami köt és emel – köt a bennünk és emel a fölöttünk lévő értékekhez –, az életigazító irodalmunk, költészetünk bővítoles glóbusza és minden-ségátölelő galaktikája.” Borcsa János a szerkesztőségi körkérdésre Markó Béla *Csatolmány* (Csíkszereda, 2013) című verseskötetéről írt esszéjével válaszol, Gyimesi László a költői alkotásokat „befogadói önvédelem” egyik formájának tekinti az úgynevezett „értelhetetlen költészet” csorba mítoszáat, és azt mondja, hogy a kíváncsiság mindig igen fontos szövetségese marad az írónak. Halmai Tamás szerint a populáris kultúra térnyerése és a megváltozott technológiai környezet ellenére mégis érdemes építeni az olvasó szívére. Többek között Nádasy Ádám, Tóth Krisztina, Gergely Ágnes költészetét emeli ki. Pomogáts Béla azt írja: „Akik régóta élünk, személyesen is emlékezünk – megéltük azokat az időket, amikor a 20. századból mára mértékké emelkedett életművek

alkotóit különböző módokon taszították ki a poétikai példatárból” – majd hatalmas esszében fejti ki ennek okait és következményeit. Madár János a szekértáborok káros jelenségeire hívja fel a figyelmet, mivel sokan vannak, akik megkérdőjelezik klasszikusainkat is, és ebben a megosztottságban és politikai függőségben a költő és a költészet is folyamatosan sérülhet. Juhász Ferenc, Kalász Márton, Döbren-tei Kornél, Farkas Árpád, Vári Fábián László verseit; Takaró Mihály, Bertha Zoltán, Ködöböcz Gábor tanulmányait olvassa mostanában szívesen. Szakolczay Lajos szerint „...a költőnek nem is kell figyelembe vennie az olvasói elvárásokat (egyáltalán van ilyen?). Közhely, de talán érdemes ismételni: az író – ha tetszik, ha nem – önmagának ír. Elsőbben saját érzéseit, gondolatait, örömet, szenvedését stb. akarja kifejezni. Erkölcsse az a műszer – s ez a finom szerkezet Balassitól József Attilán és Nagy Lászlón át Nagy Gáspárig jól működött –, amely irányítja.” Szepes Erika a költőt emberi világunk szeizmográfjának nevezi, azonban a befogadás tekintetében bonyolódott a helyzet, mert a 90-es évektől teret nyerő és hatalmas területeket birtokló irodalmi elmélet, a posztmodern paradigmaváltó irányzata döntötte el, hogy milyennek kell lennie a költészetnek. Sokak mellett Kovács András Ferenc, Payer Imre, László-Kovács Gyula, Birtalan Ferenc és Marsall László életművét nagyon értékesnek tartja. A költészet társadalmi szerepét is hangsúlyozza, valamint a '98-tól induló Aquincumi Költői Játékok fontosságát is, amelyek a klasszikus értékek – tárgyak, leletek, antik versformák – megmentése mellett a szórakoztató népszerűsítést is célul tűzték ki. A blokk Vasy Géza és Vilcsek Béla magvas tanulmányaival fejeződik be.

Különleges élményt nyújt e Napútlapszám harmadik nagy tematikus részében Rilke *Vergänglichkeit* (*Mulandóság*) című nyolcsoros versének átültetése. Suhai Pál nyers és műfordítása, valamint magyarázó jegyzetei mellett számos kitűnő próbálkozást olvashatunk, Báthori Csaba, Búzás Huba, Erdélyi Z. János, Füleki Gábor, Halasi Zoltán, Márton László, Kerék Imre, Németh István Péter, Varga Imre és Vörös István tolmácsolásában. A végeredmény, mondhatni, döntetlen, ragyogó megoldások, profik kezéből. Találomra két idézet (második szakasz): „De gyászosabb e romlás, mint felszökő sugárnak / megtérni víztükör csillám-porára? / Vessük magunk fogai közé a változásnak, / hogy látó feje zárjon minket végképp magába.” (Erdélyi Z. János). „Romlani mégis: szomorúbb-e, mintha vizére / szórja a fényt a szökőkút, míg belehull? / Változás foga tép, add magadat neki végre: /néző fejébe fogjon föl maradéktalanul.” (Suhai Pál).

A lapszámban továbbá megemlíthető még az akkoriban megjelenés előtt álló Vasadi Péter *Tetőzés* című könyvéből egy részlet, Bárdos László kísérszövegével, Füleki Gábor közel 70 ezer karakteres, kismonográfiának beillő tanulmánya Báthori Csaba *Elemi szonettek* kötetéről, a bolgár Sztójcsev Szvetoszláv (azóta szintén elhunyt), Magyarországon élt bolgár költő, újságíró magyarul alkotott miniatűrjei, és néhány vers, Utassy József, Iancu Laura, Dobai Péter és Végh Attila tollából. A *Téka* rovatban Sipos Lajos Berda Józsefnek állított emléket, a *Magaslesben* Viola Szandra, Filip Tamás: *Kő, papír olló*, illetve Marczinka Csaba, Molnár Illés debütáló könyvéről írtak mellett Hlavacska András és Demus Zsófia recenzióit is olvashatjuk. A számot Dante Marianacci *Laudációja* zárja, aki az olasz irodalom kutatója, fordítója, s az azóta novellistaként is bemutatkozó Szénási Ferencet köszönti a Napút Hetedhét díjasai között.

ELLENŐR

Borcsiczky Krisztina

Összefoglaló gondolatok a Napút folyóirat mellékletéről

Káva Téka: Napút-füzetek sorozat

A *Napút irodalmi és kulturális folyóirat* tematikus számaival 1999 óta folyamatosan, évi 10 alkalommal van jelen a hazai irodalmi-művészeti folyóiratok között. A folyóirat 2005 és 2021 közötti számai elektronikus kiadványként megtalálhatók az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban (EPA), ahol az egyes számok cikkekre tagoltak, így cikkenként kereshetők, és akár cikkenként, akár egyben is letölthetők.¹

2006-tól a folyóirat minden száma egy vékony füzetmellékletet rejt magában, a *Káva Téka: Napút-füzetek* sorozat egy-egy tagját, melynek az összes, azaz 150 száma 2020/21-ben felkerült a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) gyűjteményébe.²

A *Napút* folyóirat és melléklete így a naputonline.hu oldalon kívül az említett felületeken is megtalálható, s ezáltal szélesebb olvasói rétegekhez juthat el.

*

Ezen írással azzal próbálkozom meg, hogy a sorozat füzeteit valamiképpen bemutassam, és felkeltsem irántuk az olvasók érdeklődését. Mind a 150 füzetéről nem céлом írni, a sorozat elérhető az előbb említett linkeken. (A MEK keresőjébe elég beírni a címhez a „káva” szót, és az egész sorozat megjelenik. A dokumentum borítóoldalán érdemes a kapcsolódó oldalakat megnyitni, ahol további érdekességek találhatóak a művel vagy a szerzővel kapcsolatban.) A válogatás szubjektív, lehetett volna több vagy éppen kevesebb kötetéről említést tenni. A válogatás és maga az írás nem kritikai jellegű, csupán egy könyvtáros egyszerű, felsorolásszerű jegyzete. És miért pont ezek a kötetek? Valamiképp megfogtak a feldolgozás során, és megmaradtak az emlékezetemben. És ami kimaradt az ajánlóból? Nem a színvonala miatt történt, hiszen a sorozat többsége nívós tartalommal bír.

¹ A korábbi számok távoli hozzáféréseik: <https://epa.oszk.hu/01000/01069>, a *Naputonline* oldaláról érhetőek el: <http://www.naputonline.hu/print-folyoirat/>

² A *Káva Téka: Napút-füzetek* feldolgozása érdekes feladat volt. Feldolgozáskor nemcsak egyszerűen átmejljük az elektronikus kiadványt a MEK-be, hanem mindegyiket alaposan megvizsgáljuk. Megnézzük, miről szól, milyen érdekessége van a kiadványnak. Csatoljuk a fűlszöveget, elkészítjük a tartalomjegyzéket, kapcsolódó elektronikus dokumentumokat keresünk az Interneten, idézetet választunk a műből, röviden, egy-két mondatban összefoglaljuk a tartalmát. A dokumentum visszakereshetősége miatt kategóriákba soroljuk és tárgyszavakkal látjuk el a kiadványokat. Legvégül pedig elkészül a kötet bibliográfiai leírása. Ebben a feladatban vehettem részt, ami igazi csapatmunkát igényel. Így megismerkedhettem a sorozat nagyobb részével.

*

A melléklet-füzetek éppúgy, mint a folyóirat tagjai, egységes megjelenésűek. Ám a vékonyka terjedelem és a szerény külső megtévesztő: figyelemre méltó, értékes és változatos tartalmat rejtnek magukban.

*

15 ÉV, 150 FÜZET, TÖRETLEN SZÍNVONAL.
Így lehetne címszavakban összefoglalni
a Káva Téka: Napút-füzetek sorozat jellemzőit.

*

Pályakezdő alkotók, felfedezett tehetségek, ismert írók, költők, műfordítók és szakírók neve egyaránt felfedezhető a 15 évfolyam alkotói névsorában. Vannak köztük „visszatérők”, akik több füzetet is írtak (Bakonyi Péter, Búzás Huba, Druzsinsz Ferenc, Elek Szilvia, Erdélyi István, Erdélyi Z. János, Juhász Anikó, Misuta János, Németh Péter Mikola, Stanczik-Starecz Ervin, Suhai Pál, Szalai Lajos, Szepes Erika), közülük többen mind a szép-, mind a szakirodalomban is képviselik magukat (pl. Juhász Anikó, Szepes Erika). Sajnos, már nem minden szerző van köztünk, így a sorozat értékét növeli az is, hogy emléket állít az eltávozottaknak [Árpás Károly (1955–2020), Csűrös Miklós (1944–2015), Ébert Tibor (1926–2015), Erdélyi István (1931–2020), Jankovics Marcell (1941–2021), Lászlóffy Csaba (1939–2015), Miklóssy Endre (1942–2018), Novotny Gergely (1925–2003), Nyírfalvi Károly (1960–2017), Petz György (1955–2020), Szabad György (1924–2015), Valachi Anna (1948–2018)...].

A füzetek között sokféle műfaj képviseli magát. Ha megvizsgáljuk a műveket, találunk köztük mesét, elbeszélést, kisregényt, verset (haikut és szonettfüzereket is), elbeszélő költeményt, színpadi művet, levelet, levélesszét, memoárt, műfordítást, műelemzést, tanulmányt, esszét, interjút, irodalmi és műfordító-pályázatra érkezett pályaműveket, irodalmi recepciót, hasonmás kiadványt.

A kortárs irodalmi élet bemutatása mellett a szakirodalom is jelen van, többek között irodalomtudományi, kultúrtörténeti, történelmi, filozófiai, esztétikai, természettudományos és művészeti írások is helyet kaptak a sorozatban.

*

A 150 füzet között bőven találni érdekes olvasmányt.

Pályázatok. A Káva Téka: Napút-füzetek között számos, a Cédus Művészeti Alapítvány irodalmi pályázataira (Napút-füzetek 19., 31., 41., 45., 51., 92.) és az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítói pályázataira (Napút-füzetek 7., 17., 27., 37., 47., 57., 67., 87., 107., 117., 127., 137.) érkezett pályaműveket tartalmazó füzetet találunk. Az itt felfedezett szerzők és műfordítók közül néhányan a külön füzetben való megjelenés lehetőségét is megkapták. (Ilyen Nyírfás Pyrker Dezső *A csizma* [Napút-füzetek 60.], és a műfordítók közül Kántás Balázs *Szótágok* [Napút-füzetek 35.] című kötete.)

Ritkaságyszámba menő kiadványok, érdekes életutak. Mondhatni, hogy a sorozatban akadnak *ritkaságyszámba menő kiadványok*, mint például a Tiszta

szívvel című folyóirat³ reprint kiadása (Napút-füzetek 3.), Rabindranath Tagore: *A felajánlás énekei* (Ásványi Tibor fordítása) (Napút-füzetek 136.), T. S. Eliot: *Hamvazószerda* (Ormay Tom fordítása) (Napút-füzetek 75.), Laura Simeoni válogatott elbeszélései (Karner András fordítása) (Napút-füzetek 115.); Raymond Queneau: *Értekezés a demokrata erényekről* (Szigeti Csaba fordítása) (Napút-füzetek 82.). Továbbá G. Lenôtre: *Simon polgártárs és felesége* (Karner András fordítása – korabeli dokumentumok alapján készült írás a francia forradalom idején fogságba esett XVII. Lajos gyermekkirály börtönőreiről) (Napút-füzetek 103.), Vladimir Puriškevič: *Hogyan öltöm meg Raszputyint* (Karner András fordítása V. Puriškevič egykori Duma-képviselő naplójából) (Napút-füzetek 132.).

Érdekes életutak bontakoznak ki a Rózsás Jánosról szóló *A tanúságtevő* (Napút-füzetek 6.), a három asszony életútját bemutató *Akik az éjszakába születtek* (Napút-füzetek 30.) és a *Mária néni ifjúkori emlékei* (fotókkal illusztrált memoár) (Napút-füzetek 111.), valamint Szőnyi Zsuzsa: *„A múlt, a jelen elé tartott tükör”* (Németh Péter Mikola életinterjúja Szőnyi Zsuzsával, Róma, 2005) (Napút-füzetek 73.) című kötetekből.

Ízelítő más népek életéből, kultúrájából, irodalmából: Stanczik-Starecz Ervin: *Indiánkocsma* (mapucse indiánok versei, a szerző versei és kisprózái a mapucse indiánokról) (Napút-füzetek 114.), Zsille Gábor: *Krakkói jegyzetek* (a szerző Krakkóban eltöltött időszakról írt jegyzetei) (Napút-füzetek 11.), Doma Mikó István: *Sógunok, kémek, kamikazék és a magyarszerető király* (érdekességek Japán 20. századi történelméből) (Napút-füzetek 62.), Müller Márta: *A természet és az ember* (Japán tankák fordításai német nyelvből) (Napút-füzetek 113.).

*

A varázsmesétől az avantgárdig, a fogaskeréktől az operáig. A Káva Téka: Napút-füzetek minden korosztályt és érdeklődési körű olvasót megszólítanak. A gyerekeket éppúgy, mint a felnőtteket. A varázsmesétől az avantgárdig, a fogaskeréktől az operáig szinte mindenről olvashatunk.

A *gyerekek számára* két mesét ajánlanék. Az egyiknek az a különlegessége, hogy írója egy nyolcéves gyermek: Csáji Gyöngyvér Dorottya: *Gémkapocs a világ körül* (Napút-füzetek 81.). A másik Ladányi-Turóczy Csilla: *Süinkő* (Napút-füzetek 8.) című kötete, egy igen igényesen megírt varázsmese. A modern műmesékhez kapcsolódóan itt említeném meg Papp Ágnes Klára *Mese, mítosz és modernség* című tanulmányát (Napút-füzetek 21.). A számos verseskötet közül kifejezetten gyerekek számára készült még Juhász Anikó *Telefonom hangok háza* (Napút-füzetek 112.) című kötete.

További verseskötetek: Sárközi László: *Csikágó* (a 8. kerület élete szonettciklusban) (Napút-füzetek 36.), Németh Attila: *Életem séta* (Napút-füzetek 68.), Konczek József: *Ölelhető térség* (válogatott versek) (Napút-füzetek 5.), Juhász Anikó: *Üvegfalak, bádogtetők* (Napút-füzetek 63.), Dudás A. Alex: *Anyám emlékére* (Napút-füzetek 64.), Erdélyi Z. János: *A Cet könyve* (Jónás könyve a cet szemszögéből) (Napút-füzetek 85.), Bíró József: *Akkor és most* (Napút-füzetek

³ Egyetlen szám jelent meg belőle 1956-ban az ELTE bölcsészkarán.

102.), Makkai-Kiss Nóra: *Sms-be gondolva* (sms-versek) (Napút-füzetek 25.), Suhai Pál: *Külön körön* (Napút-füzetek 44.).

Színművek: Baranyai László: *Asszony a fronton* (Polcz Alaine azonos című regényéből készült monodráma) (Napút-füzetek 4.), Ébert Tibor: *A tábla* (Napút-füzetek 16.), Elek Szilvia: *Pillangók* (Robert Schumannról írt zenés színmű) (Napút-füzetek 18.), Valachi Anna: *Szépségkoldusok* (Juhász Gyula, Kilényi Irma és József Attila kapcsolatáról korabeli dokumentumok alapján írt dráma) (Napút-füzetek 84.), Novotny Gergely: *Háromkirályok* (a hatalom természetét bemutató színmű) (Napút-füzetek 91.), Bakonyi Péter: *A prédikátorinas* (Debrecenben, 1944 nyarán játszódó történelmi dráma) (Napút-füzetek 119.), Bereményi Géza: *Shakespeare királynője* (Shakespeare és I. Erzsébet angol királynő korában játszódó történelmi dráma) (Napút-füzetek 126.).

Prózák: Mohás Livia: *Irma* (elbeszélés egy postamesterő szörnyű tetteről) (Napút-füzetek 29.), Bakonyi Péter: *Lombánya* (elbeszélés egy bányában rekedt férfiról és egy lányról) (Napút-füzetek 65.), Stanczik-Starecz Ervin: *Hajónapló* (kisregény) (Napút-füzetek 97.), Szepes Erika: *Jelentés az Ördöggyölyöből* (személyes indíttatású elbeszélések) (Napút-füzetek 110.) Nemese Emese: *Nincs rózsás labirint* (Egy család öt tagjának monológján keresztül mutatja be a kisregény a főszereplő nehéz életét) (Napút-füzetek 130.), Erdélyi Z. János: *A szuka* (a Bibliából ismert Heródiás élettörténete monológ formájában) (Napút-füzetek 135.), Kamocsay Ildikó: *Outlook* (e-mailek formájában megírt fiktív levélregény) (Napút-füzetek 129.), Csokonai Attila: *Bunkerkeresők* (1958-ban vakációzó gyerekekről szóló elbeszélés) (Napút-füzetek 142.), Szappanos Gábor: *Szentek hétköznapi csodái* (a végítélet után a mennyországban játszódó, humoros hangvételű kisregény) (Napút-füzetek 91.).

Avantgárd költészet: Németh Péter Mikola: *Expediál(t) Európa* (Gerhard Rühm 1972-ben írt „europa” című versének 2008-as újragondolása több nyelvre lefordítva) (Napút-füzetek 26.), Németh Péter Mikola: *Mysterium carnale* (Pilinszky János emlékére készített versek, képversek, fotómontázsok) (Napút-füzetek 9.).

A tanulmányokat és esszéket témakörökbe soroltam.

Művelődéstörténet: Harsányi István: *A reformáció hatása a magyar közművelődésre* (eredetileg 1923-ban megjelent, a reformáció magyarországi hatásait főként a 16–17. században vizsgáló művelődéstörténelmi tanulmány) (Napút-füzetek 39.), Seres András: *Szenteltbot* (Napút-füzetek 49.), Szűcs Ákos: *Fellebben a tunika* (a nők és a gyermek társadalmi helyzetéről szóló kultúrtörténelmi esszék) (Napút-füzetek 40.).

Zenétörténet: Sütő Mária: *Turandot* (Puccini születésének 150. évében készült, az opera megírásának történetét bemutató szakdolgozat) (Napút-füzetek 32.).

Tudománytörténet: Misuta János: *A titokzatos evolvens* (a fogaskerekek fejlődéstörténetéről és működési elvéről szóló tudománytörténelmi esszé) (Napút-füzetek 74.).

Művészettörténet: Jankovics Marcell: *„Jessze szent gyökere lett erős fává”* (tanulmány a gyöngyöspatai Kisboldogasszony-templom főoltárán álló Jesse fája szoboregyüttes szimbolikájának lehetséges magyarázatairól) (Napút-füze-

tek 33.), Erdélyi István: *Füzesséry Magdolna, az elfelejtett erdélyi művésznő* (Füzesséry Magdolna [1894–1975] erdélyi származású festő- és szobrászművész alkotói portréja) (Napút-füzetek 56.).

Filozófia: Varga Csaba: *Egyesített elmélet: metafilozófia* (egy új elméletnek, a metafilozófiának, vagyis a tudomány a vallás és a művészetek közös filozófiai alapvetésének rövid kifejtése) (Napút-füzetek 23.).

Művészetfilozófia: Búzás Huba: *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben* (Napút-füzetek 143.).

Magyar történelem: Misuta János: *A honfoglalás-hadművelet és az inváziók kora* (a 9–10. századi magyar őstörténetről írt esszé) (Napút-füzetek 54.), Uzsoki András – Erdélyi István: *Trón és kereszt* (a Magyar Királyság és a Kijevi Rusz 10–11. századi kapcsolata) (Napút-füzetek 12.), Miklóssy Endre: *A Szent Korona és az állam* (Napút-füzetek 93.), Ritter György: *Háború és elűzés* (emlékezések a második világháborúról és az 1946-os német kitelepítésről) (Napút-füzetek 58.), Péhl Gabriella: *Szénpor a bőr alatt* (csoportos interjú a soroksári svábok háborús éveiről, a fogolytáborbeli életről és az azt követő kitelepítésekről) (Napút-füzetek 20.).

Irodalomtudomány: Druzsín Ferenc: *A közhely remekművei?* (a magyar népszínmű története) (Napút-füzetek 131.), Szepes Erika: *Vitairat Ady szimbolizmusáról* (Napút-füzetek 149.), *Ady Endre – ma⁴* (Napút-füzetek 133.), Éles Csaba: *A megélt és megírt múlt* (a memoárokról, önéletrajzokról, vallomásokról szóló műfajelméleti esszé) (Napút-füzetek 2.), Szalai Lajos: *Fordításkritikai kalandozások* (szépirodalmi szövegek műfordítási problémái) (Napút-füzetek 53.), Juhász Anikó: *Egzisztencia a háborúban* (Napút-füzetek 86.).

Irodalomtörténet, alkotói profilok, pályaképek bemutatása:

a) *19–20. századi alkotókról:*

Földesdy Gabriella: *Író és színház* (Ambrus Zoltán [1861–1932] író pályaképe) (Napút-füzetek 134.), Druzsín Ferenc: *„Mene, Mene, Tekel, Ufarszin!”* (Barta Lajos [1878–1964] drámaíró színművei) (Napút-füzetek 100.), Szepes Erika – Lászlóffy Csaba: *„Az innen-létből sohasem elég”; Iphigénie szerelme* (Lászlóffy Csaba [1959–2015] költészete) (Napút-füzetek 90.), Csűrös Miklós: *Türelmes emberi folyamat* (vázlat Lászlóffy Aladár [1959–2015] költő-író-műfordítóról) (Napút-füzetek 70.), *„Szárnyas emberünk”* (Lázár Ervin-konferencia anyaga, 2012. november 12., Petőfi Irodalmi Múzeum) (Napút-füzetek 72.).

b) *a kortárs magyar irodalom köréből:*

Palkovics Beáta: *Otthonról hazafelé* (Bartis Attila író köteteinek bemutatása) (Napút-füzetek 99.), Zsávolya Zoltán: *A rezignáció spirálja* (Bánki Éva írásművészete) (Napút-füzetek 140.), Komoróczy Emőke, G.: *Az európai kultúra világgképének változásai az emberiség-történet távlatából* (Németh András költészete) (Napút-füzetek 120.), Komoróczy Emőke, G.: *Petőcz András* (A hazai [új]avangárd virágkora a nyolcvanas években) (Napút-füzetek 80.), Komoróczy Emőke, G.: *Egy par excellence közép-európai művész: Szombathy Bálint* (Napút-füzetek 61.).

⁴ Suhai Pál irodalomtörténész Ady Endre halálának centenáriuma alkalmából indított és kötetbe gyűjtött levélesszé-sorozata, mely a Napút Online Levélfá rovatában is megjelent.

Ekszpanzió: Avantgárd és hagyomány, hagyomány és avantgárd (a 2010-ben és 2011-ben „Avantgárd és hagyomány, hagyomány és avantgárd” címmel rendezett Ekszpanzió Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozón Kassák Lajos és Hamvas Béla művészetéről szóló előadások válogatott és szerkesztett anyaga) (Napút-füzetek 55.), „Jel + idézet improvizáció” (a valóság leképezését a művészetben segítő szimbólumok, idézetek, vendégszövegek és az improvizáció szerepéről szóló, 2013-ban megrendezett „Ekszpanzió XXIV. Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozón” elhangzott művészetfilozófiai előadások) (Napút-füzetek 76.).

*

Ezzel be is fejezem az ajánlott művek felsorolását, ideje abbahagyni, mert különben mind a 150 füzetet megemlítem. Jó olvasást, kellemes időtöltést kívánok a sorozat olvasóinak! Végül nem maradt más hátra, mint az alkotói névsor közlése.

*

SZERZŐI LISTA:

Árpás Károly, Ásványi Tibor (ford.), Bába Szilvia, Badosa, Enrique, Bakonyi Péter, Balogh Ildikó, Baranyai László, Barna Júlia, Barok Márk, Bashota, Sali, Bereményi Géza, Berki Ádám-József, Bertalan Tivadar, Bíró József, Brjuszov, Valerij, Búzás Huba, Csáji Gyöngyvér Dorottya, Csáji László Koppány, Császár Nagy László, Csokonai Attila, Csűrös Miklós, Dojnov, Plamen, Doma Mikó István, Druzsinn Ferenc, Dudás A. Alex, Ébert Tibor, Elek Szilvia, Éles Csaba, Eliot, Thomas Stearns, Elmer István, Erdélyi István, Erdélyi Z. János, Fodor Miklós, Földesdy Gabriella, Füleki Gábor, Gaspar, Lorand, Györgyi Csaba, Handó Péter, Harsányi István, Haugová, Mila, Hegyi Zoltán Imre, Hendi Péter, Isztray Botond, Jankovics Marcell, Juhász Anikó, Kállay Kotász Zoltán, Kamocsay Ildikó, Karner András (ford.), Kántás Balázs, Kemeny, Tomaso, Kolotúru, Szofia, Komoróczy Emőke, G., Konczek József, Ladányi-Turóczy Csilla, Larkin, Philip, Lenôtre, G., Liszkay Zoltán, Lukáts János, Makkai-Kiss Nóra, Miklóssy Endre, Míra D. Bái, Misuta János, Mohás Livia, Móritz Mátyás, Müller Márta, Németh Attila, Németh István Péter, Nemese Emese, Novák Valentin, Novotny Gergely, Nyilas Atilla, Nyírfalvi Károly, Nyírfás Pyrker Dezső, Ormay Tom (ford.), Palkovics Beáta, Papp Ágnes Klára, Petz György, Puriškevič, Vladimir, Queneau, Raymond, Quintais, Luís, Ritter György, Sárközi László, Seres András, Šiktanc, Karel, Simeoni, Laura, Stanczik-Starecz Ervin, Stojic, Mile, Suhai Pál, Sütő Mária, Szabad György, Szabó Palócz Attila, Szalai Lajos, Szappanos Gábor, Száva Csanád, Szepes Erika, Szepsy Eleonóra – Szesztay Andrásné Strzelecka Márta – L’Homme-Molnár, Julianna, Szlafkay Attila, Szőnyi Zsuzsa, Szűcs Ákos, Szügyi Zsolt – Kató Julianna, Szvétek Gábor, Tagore, Rabindranath, Tamási Orosz János, Uzsoki András, Valachi Anna, Varga Csaba, Várkonyi Nándor – Horváth Árpád, Wagner, Jan, Wehner Tibor, Weisz Mária, Zagajewski, Adam, Zsávolya Zoltán, Zsille Gábor

Csanda Mária

„itt a tiszta hangvilág szól, múzsai térben”*

A tematikus zenei lapszámot – **„Nemzet a muzsikájában”**, Napút folyóirat 22. évfolyam, 2020/9. – Sziklavári Károly zenetörténész és Elek Szilvia csembaló- és zongoraművész állította össze, a zenés színműmelléklet: *Levelek Paulínához* címmel Elek Szilvia íróként jegyzi. Korábban hallhatuk jubileumi estjeiket a Johannes Brahms- és Mosonyi Mihály-évfordulók kapcsán, melyek létrehozói és közreműködői, előadói voltak.

Ákárcsak az említett esteken, a folyóirat e tematikus számában is a nemzeti klasszikus zene kap hangsúlyt, hozzátevé mindazt, ami ehhez kapcsolható: a verbunkostól himnuszainkig, a táltosdob-zenétől Kodály *Psalmus Hungaricus*áig, Arany János Hollósy Kornéliához írt versétől Juhász Gyula Bartók-zene ihlette költeményéig. Mint Sziklavári Károly írja bevezetőjében: „tisztelve az örökség bőséges, természetes gazdagságát” és „kulcsszó a hagyomány/hagyományteremtés”.

Irodalom és zene szép ölelkezéseire kapunk példát a régi és új költők, írók zenei kirándulása alkalmával, tisztelgésük révén a másik művészeti műfaj iránt; s jellemzően a társművészetek barátsága jól megjelenik e számban. *„Midőn a poéta lefesti”* – kap fejezetcímet az áttekintést segítő tagolásban a lapszám elején és végén az említett átjárás, de végig felbukkannak az irodalmi vonatkozások,

mint a Békés-Tarhos énekiskolájának történetét bemutató írásnál Csukás István kapcsolódó versében vagy ifjabb Ábrányi Kornél Mosonyi Mihályhoz írt emléksoraiban, és ahogyan a színdarabmelléklet is a Liszt Ferenc barátjává lett elmagyarosodott komponista, Mosonyi Mihály életének egy epizódjához kötődik.

Zenekultúránkra joggal lehetünk büszkék: a mélyrétegekben a zene ősi gyökereinél fellelhető népzeneinkre, a magyar főúri udvarok Haydnt, Beethovent, Schubertet foglalkoztató nagyvonalúságára, vagy a világszerte ismert és elismert 20. századi zeneszerzőnk, Bartók Béla életművére. Beethoven martonvásári jelenlétéről, valamint zenéjének és hagyatékának egyéb magyar vonatkozásairól olvashatunk tanulmányt Hornyák Mária, illetve Radnóti Klára történészek tollából, a Fáyiak és Széchényiek zenei tevékenységébe G. Fáy Tünde, valamint Kassai István ad betekintést. Faragó Laura és Húvösvölgyi Ildikó művésznők vallanak a magyar népzene iránti elkötelezettségükről, míg Kelemen László, a Hagyományok Háza igazgatója a magyar népzene kialakulásának, változásának folyamatát, különböző megítélését és mai állapotát tárja elénk.

Nemzeti muzsikánk egyik jellegzetessége a verbunkos, amiről külön is született tematikus szám (16. évf. 2014/8.), e zenei körkép sem hagy-

* Idézet Füleki Gábor A Zeneakadémia Nagytermében c. verséből

hatta ki a verbunkosról szóló írásokat: Dombóvári János Lavotta Jánosról szóló megemlékezésében és Tusnády László professzor zenei múltidézésében.

A professzionális magyar hegedűiskola megteremtőjéről, a Zeneakadémia egykori igazgatójáról, Hubay Jenő hegedűművészről és tevékenységéről Gombos László zenetörténész ad szakavatott ismertetést.

A zene számára kiemelt helyek és kiemelt művek bővítik tovább a tematikus szám ismeretkörét. Kamp Salamon, a Deák téri Bach-ünnepek rendezője és fő karmestere vezet bennünket a barokk zene nagyságának szentelt Bach-hetek budapesti helyszínén. Az Ajtósi Dürer soron található hangversenyterem, a Nádor Terem múltjára Elek Szilvia emlékezik vissza – a zenei események megrendezésére kialakított egykori szecessziós kápolnában újabban a Napút folyóirat bemutatóit, díjkiosztóit is rendezték. A nemrégiben sajnálatosan elhunyt Rakos Miklós hegedűművész-tanár műelemzését olvashatjuk Bartók *Brácsaversenyéről*, Lendvai Ernő teoretikus Bartók-elemzéseit veszi sorra Ordasi Péter karnagy-tanár.

Hangszerekkel foglalkozó írások szólnak még az ismert tárogatóról, és a duda, hegedű mellett a már feledésbe merült csákány-fuvola látható külön képi ábrázolásban.

A hangsúlyos múltidézés mellett a jelenről sem feledkeztek meg a szerkesztők. Ahogyan a művészeti műfajok között, az idő régi és új rétegei között nyílnak folyosók: Grandpierre Attila a táltosdob-zenét nemcsak felidézi a magyar mitológiából, de jelenvalóként használja zenekaraiban, akár a Csodaszarvas motívumát. A Trianon-évforduló zenében megjelenő alkotásai felsorolással és tanulmányban

is helyet kapnak, köztük a *Magyar Hiszekegy* 1920-as megzenésítése, Ábrányi Emil *Trianon* c. szimfonikus költeménye vagy a Kárpátia zenekar legfrissebb albuma.

A kortárs klasszikus zene képviselői nyilatkoznak, jelesül Bánkóvi Gyula, Horváth Barnabás, az egyházzenei Barta Gergely és Horváth Márton Levente zeneszerzők, míg a hazai rockzene hagyományörzéséről Toót-Holló Tamás körképe nyújt jelentős összefoglalót.

Ahogy mi fogadtuk a zenekultúrát és külföldi zenei tehetségeket főúri köreinkben, úgy fogadták és fogadják a magyar zene képviselőit hazánkon túl. Szászvárosi Sándor az angol reneszánsz zenében fedezett fel magyar vonatkozású karakterdarabokat, Solymosi-Tari Emőke zenetörténész Lajtha László zeneszerzőnk a francia kultúrában betöltött szerepét, kapcsolódásait vizsgálta. Horváth Anikó csembalóművész pályája állomásait, többek között párizsi, római, lipcsei fellépéseit, sikereit eleveníti fel, és a Filharmóniai Társaságról nyilatkozó Tóth Lászlótól megtudjuk, Gustav Mahlertől Otto Klempererig milyen világhírességekkel dolgozott együtt a neves magyar zenekar.

A zenei szám képanyaga méltó az írások színvonalához, festmények, fotók és grafikák színesítik a számot: láthatunk muzsikáló hölgyeket reformkori divatlapból, finom vonalú Liszt-portrét, szobrot Tinódi Lantos Sebestyénről, hogy csak néhányat említsünk. A zeneszerető, művészetkedvelő olvasó megtalálhatja a hozzá közel álló témát, amellel felfedezhet további újdonságokat a 62 szerzőt felvonultató, zenei örökségünkre fókuszáló, minden bizonnyal maradandó értéket képviselő tematikus lapszámban.

Deres Péter

Szem-le-nem-sütve

A Napút színházi számairól

Jelképes, hogy a Napút első tematikus színház/dráma-számát 1999 júniusában Sinkovits Imre esszéje indította. A XX. századi magyar színjátszás egyik legnagyobb alakjának személyes írása szerény, a legkevésbé sem hivalkodó emlékezés – vagy annál több: vallomás! – születésről, családról, háborúról, a történelem viharaiiban sodródó Magyarországról és a történelem viharaiiban sodródó kisemberről – aki persze csak magát tartja, írja *kisembernek*. Szerény vallomás, mondom, és itt a szerény a kulcsszó. Mivel Sinkovits emlékezése az origó, a legelső esszé a legelső színház-számában, így mintegy hangadója, hangulati-stiláris-szemléleti zsinórmértéke is lett a Napút színházi sorozatának.

A Napútra pedig – szerény(!) meglátásom szerint – mindig jellemző volt a szerénység. Nem akart – színházi zsargonnal: nem *merített* – többet a becsületes szakmaiságnál, az átgondolt, okos válogatásnál, a sosem harsány, reklámra éhes, inkább csöndesen korrekt (fő)szerkesztői, fordítói, lektori, tördelői stb. munkánál. Ez nem tűnik soknak, pedig álszentség volna azt állítani, hogy még nem találkoztunk az ellenkezőjével kulturális-művészeti folyóiratoknál. A Napútnál a szenzáció soha *nem játszott*; egyetlen olyan lapszámot sem fog találni a kedves olvasó, ami „ki lett volna hegyezve” – egy szerzőre, egy rendkívüli kulturális hírre, eseményre, egy felkapott nemzetközi sztáríróra-festőre-rendezőre stb. Újabb divatos szókapcsolattal: a Napút sosem „lépett ki a komfortzónájából”. Mert nem is kellett neki; a Napútnak ugyanis olyan kiterjedt volt a „saját zónája”, hogy abban komfortosan, önbizalom-növelő biztonságban megmutathatta magát a magyar és külföldi pályakezdő, és magabiztosan beléphetett, *beírhatott* mellé a befutott szerző is – és egy pillanatra sem kellett tartaniuk attól, hogy zavarnák egymás köreit. A szerkesztőbizottság pedig észrevétlenül terelgette egymás mellé Örkényt és az első közlésest, Mickiewiczet, Csehovot és a sosem hallottat.

A Napút szerkesztői filozófiáját így tudnám leírni: nyugodt profizmussal megtámogatott barátságos emberközpontúság. Fontos fogalom az utóbbi; gyakran tapasztaljuk az ellenkezőjét: a támogatott, szinte kiprovokált kulturális tülekedést, egymás ellen kijátszást, egymásra ugrasztást, irányított buktatást... Ellenben a Napút szakmai stabilitása és szerkesztői, kollegiális humánuma olyan szellemi közeget teremtett, amelyben *jó volt* lenni, olyan védőhálót feszített a folyóirat és a szerzők fölé, amely alól *nem volt jó* újra kilépni a zuhogó esőbe. Nagy kőszínházakban edződött dramaturgként sokszor éreztem azt, hogy üdítő és serkentő élmény olykor átkalandozni, „beugrani” egy kisszínházba, egy alter csapathoz. Ahol nyugalom van, összeröhögések és kézfogások vannak, de munka is van – nem is kevés, nem is szégyellni való!

A kellemes közeg, a stabil színvonal és a háterszág nyugalma persze azt eredményezte, hogy a nagy írók-irodalomtörténészek-művészek is szívesen

publikáltak a Napútba. Sinkovits – bármily szerény – színházszám-indító írása: komoly fegyvertény, különösen alig két évvel a színész halála előtt. Bécsy Tamás fontos tanulmánya (*A színházelmélet és a kritika lehetősége a századvégen*) ugyanebben az 1999. júniusi számban: értékes fogás. Szakonyi Károly, Nagy András, Hubay Miklós, Spiró György, Radnóti Zsuzsa, Huszti Péter vagy Czímer József esszéi (általában a bevezető *Előtér* vagy a személyes emlékezésekre hangolt *Évgyűrűk* rovatban): díszére válnának bármelyik folyóiratnak. Egy színes melléklet El Kazovszkij, feLugossy László festményeivel, egy elemzés Orosz Klaudia vagy Jánoskúti Márta báb-, illetve díszletterveiről (pláne egy interjú a képzőművészekkel!) a *Tárlat* rovatban – mert ilyen is volt a Napútban: ritka találat. Egy első közlésű Misima Jukio- vagy Matei Vişniec-dráma a külföldi fejleményeket szemlélő *Hetedhét* rovatban: igazi kuriózum. A 2006. májusi szám, amelyben a Vişniec-színmű megjelent, egyébként különösen gazdagra sikerült: ez közölte Bereményi Géának Szabó Magda *Az ajtó* című regényéből készült adaptációját is, amely azóta is szép pályát fut a magyar színpadokon. De itt jelent meg Jankovics Marcell 1956 nyarán kezdődő és 2006-ban befejeződő szikár CV-formában írt, mégis döbbenetes hatású önéletrajza (*Ötven év kétszáz sorban*) és Balázs Géza remek tanulmánya az alkalomszerű *Szóvár* rovatban a dramatizált nyelv sajátosságairól (*Gondolkodási formák, gondolatalakzatok*).

A fentiekből is világos, hogy nagyon gazdag a Napút rovatkínálata. Az állandó rovatok (*Előtér*, *Évgyűrűk*, *Tárlat* stb.) mellett számos alkalmi, egy számban felbukkanó, majd évfolyamokra eltűnő, aztán újjászülető rovattal *játszik* a szerkesztőség. A *Mustrában* például általában egy első közléses magyar drámarészlet szerepel. Az *Ablak* rovat többnyire drámatudományi könyvek ismertetését adja. A *Hangszólóban* a dramaturgia zenei kérdéseiről, összefüggéseiről esik szó. A *Hangírás* rovatban hol színészekkel beszélgetnek (*Színész-legendárium*, 2012. május), hol rokon művészeti ágak képviselőivel (mint például a 2009. áprilisi szám Janisch Attila-interjújában). A *Tékában* általában magyarszínház-történeti tanulmányok szerepelnek. A 2010-es évekből pedig új kezdő rovatként jelentkezik a *B2-páholy* (több remek Zalán Tibor-szöveggel), amely legtöbbször kifejezetten átfogó, szintetizáló esszéket közöl, a dráma és a színház alapkérdéseire leásva (mi a dráma? van-e igazán maradandó kortárs magyar dráma? stb.).

Huszonkét év alatt összesen tizenhat tematikus dráma/színház-száma jelent meg a Napútnak. Nem pironkodni való. Nem szemlesütős. Hanem komoly, nagy teljesítmény.

Még nagyobb szomorúság, hogy úgy tűnik, nincs, nem lesz több. Nincs, nem lesz tovább.

Lectori salutem!

Füleki Gábor

Egyszerre-egyszer

A Napút folyóirat 2020/10. lapszáma viseli e címet. A – sajnos, de elkerülhetetlenül, mert főszerkesztői döntésből származó – végéhez közelítő Napút-folyamnak kétszázhuszadik lapszáma összegző kötet. Kötetnek kell neveznem, hiszen terjedelme már jól megtermett könyvnyi: kétszáznyolcvan oldal. S hozzá még a Káva-téka füzetmelléklet. A lapszám méltán nevezhető a Napút-koronapánt koronagyémántjának: annyira esszenciális, sokrétű, a folyóiratra jellemző minden eddigi témát, irányultságot felmutató. Miből adódik mindez? E lapszámban a Napút szinte összes szerkesztőjétől és konzulensétől származnak az írások – tudatos, főszerkesztői kérésre.

Épp ez a tény mutatja fel, mennyire sokirányú érdeklődésű a Napút csapata – az ember ámulva forgatja e vaskos lapszám finoman pergő oldalait. Mint egy ezeréves történelmi kor néhány évtizedes besűrűsödő beteljesedése, mint a napnyugta ezerszínű bíbora, mint egy zenemű repríze a kóda előtt, felvonultatva és összekapcsolva az összes addigi témát: ezt az érzést kelti bennem az a témasokaság és értékbőség, amit ez a lapszám felmutat.

Csupán kiemelnék néhány írást – valójában mindegyiket ki kellene emelni.

Az indítás remekbe szabott tanulmány, Balázs Géza értekezése a mítoszi küszöbről és az anyanyelvi időzóna átlépéséről, a modern ember hagyományvesztéséről s egy új, globális pszeudomitológia kialakulásáról, rengeteg tanulsággal szolgál.

Báthori Csaba versei követik – létünk alapvető kérdéseire súlyosan és egyértelműen rámutatva, a rá jellemző metafizikai tömörséggel, lényegfelmutatással.

Bereményi Géza különleges gyermekkori emléke betegségéről, misztikus gyógyulásáról hangulatával fogott meg.

Jankovics Marcell – aki már sajnos nincs közöttünk – alapos, széles tudást és határozott lényegre tapintást felmutató tanulmánya művészeti korokról, a középkori és reneszánsz képzőművészet viszonyáról sok újat adott.

A Napút zenész-párosának: Sziklavári Károlynak és Elek Szilviának a zene iránt érdeklődőnek sok újat mondó, alapos utánajárásról tanúskodó tanulmányai különösen megragadták a figyelmemet. Sziklavári Károly Arany János verseinek megzenésítéseiről közöl értékes információkat, Elek Szilvia pedig a huszadik századi magyar csembalóművekről értekezik.

Gráfik Imre néprajzi cikke hajókról és a vízimalmokról, színes felvételekkel tüzdelve egy sajnálatos módon elsüllyedt, eltűnt világot idéz föl.

Csáji László Koppány a magyarság eredetéről szóló tágas tájékozottságú tanulmány-előzetese egy nagyobb művet ígér, továbbá tanulságos versekkel is szerepel a lapszámban.

Bognár Antal cikke egyrészt saját regényéről, másrészt Kafka Átváltozásáról értékes meglátásokat és párhuzamokat hoz.

Boldogh Dezső fontos metafizikai-erkölcstani buddhista irat, Szungpopa művének fordításával van jelen a lapszámban.

Csűrös Miklós Szabó Dezső-cikke különleges módon gépirat-fakszimilében szerepel a lapszámban, a tipográfiai megjelenést színesítve.

Szintén ezt a célt szolgálja a költő testvérpár, Lászlóffy Aladár és Lászlóffy Csaba vers-kéziratának közlése a lapszámban – az egyikről, Lászlóffy Aladár *Juhász Ferencnek* című verséről jómagam épp tavaly írtam elemző tanulmányt. Kettejükéről egyébként jellemző módon mindig a zeneszerző testvérpár, Joseph Haydn és Michael Haydn jut eszembe.

Sebeők János összességében tömör szavakkal búcsúzik a Napúttól.

Székely Magda és Rakovszky Zsuzsa értékes, elgondolkodtató versei különösen megfogtak.

Radnóti Zsuzsa a sajnos tavalyelőtt fiatalon elhunyt Térey János drámáiról közöl fontos tudnivalókat.

Babics Imre készülő kötetéből közöl gracilis, szubtilis formájú, de annál súlyosabb metafizikai mondanivalóval rendelkező pontverseket.

Hegyi Zoltán Imre kedvelt költőjéről, a száz éve született Pilinszkyről hoz jelentős esszét.

Hegyi Botos Attila kifinomult, letisztult költeményei mély, érző lelkületről tanúskodnak.

Toót-Holló Tamás készülő regényéből mutat fel fontos, jelentésrétegekben gazdag részletet.

Suhai Pál szikár humorú, formailag kísérletező, játékos versekkel gazdagítja a lapszámot.

Szörényi László szokásosan elegáns tanulmányt hoz Zrínyi szintén elegáns leveléről.

A lapszámot, a szokásrendet tartva, Zalán Tibor versei zárják.

E szűkszavú felsorolásból is érzékelhető az a teljesség, amit ez a zárókő-lapszám felmutat.

Valóságos elszámolás, összegzés, termésfelmutatás, szó szerint lap-számvetés.

Elnézést kérek azoktól, akik tanulmányaikkal, verseikkel a megemlézésből kimaradtak – mindenki érdemes lenne rá, de maradjanak meglepetések a felkeltett érdeklődésű olvasóknak is.

Jómagam sokat gazdagodtam, lelki telítődést éreztem e lapszám elolvasásakor – hála és köszönet érte!

A. Gergely András

Nagyság a kisebbségek felől...

Egy folyóiratnak, ha tematikus számot vállal, legalább háromfelé kell tükröznie a maga tartalmát. Főképpen, ha kisebbségi ez a tartalom, melyből számos van, s egyenként is oly gazdagok, hogy évi egy számba alig fér valami mutatójuk. Vállalnia kell, hogy az adott-kiválasztott kisebbséget úgy jeleníti meg, hogy híven tükrözze annak milyenségét; vállalnia kell, hogy az effélet nem kedvelő olvasók azonnal továbblapoznak; végül döntenie szükséges, hogy a többség kisebbségét vagy a kisebbség többségét célozza meg közlendőivel, vagyis úgy és azt tükrözi vissza, amit annak önképe a többséggel jobbra szembeállít, hogy alkalmilag erős definíciót nyerjen a maga másságához.

A Napút vállalkozása¹ ezért példa nélkül való, amikor 1999 és 2020 között mintegy húsz válogatást komponáltak szerkesztői, s ennyi szerző, fordító, tanulmányíró, költő, esszéista tolláról vették át a tartalmakat. Tartalmas tartalmakat ugyanakkor, s nem laza előszavak vagy érzelgős áttekintések üzeneteit. A mennyiségre és minőségre egyaránt érvényes persze, hogy nem lehet ennyi szövegmennyiséget átfogóan bemutatni (lapszámonként közepes kötetnyi az illusztrált szöveg!), sem értékelni, sem kritizálni. Talán a legjobb megoldás érdeklődéssel lapozgatni, szeretgetni, kedvelni, pátyolgatni – s alkalmasint olvasásra javasolni is. Ezt teszem alább, „folyóiratszemplének” álcázva lapozgatásom élménytartalmait. És mindenki haragjára számítok, aki kimarad, aki többre vágyott, aki nagyobb felkiáltójelet vagy méltóbb helyet formált magának gondolatban a többséggel szembeni önmeghatározás eszközeként.

A 2011/9. szám bolgár boltíveket követ.² Néptáncot, hagyománykövetést, identitást, társadalmi normákat, szerepeket – olykor „szokatlanokat” is. „Egy olyan színházat szeretek, ahol látom a nézőt, érzem a nézőt, minden egyes pillanatában, és én szeretek a szemébe nézni. Az összes eladásunkban tulajdonképpen arra törekszünk Istvánnal, hogy érzelmeiket ébresszünk, mert nekem ez a mániám, fájdalom, hogy egy abszolút érzelmentes világban kezdünk élni. Gondolkodásra kell készíteni az embereket, mindig olyan anyagot választunk. Bután szórakoztatni nem szeretek, kommersz színházat semmiképpen nem szeretnék csinálni, mindenképpen valamiről szólnak az eladások, és értékeket képviselnek. Nyilvánvaló, hogy bolgár kultúrát kezdtünk formálni, mert abból nagyon nagy hiány volt. Nagyon sokat közvetíték a két ország között, de mi alternatív színházat alkotunk, ez mind szellemiségében, mind stílusában meghatározó, tehát nem a bolgárságunk a meghatározó, hanem hogy milyen fajta színház a miénk, és arra ráakódnak a nyelvek meg a témák” (Hadzsikosztova Gabriella, 7. old.). Az egész *Hangszóló* rovat táncos témakörű (Latorcai Csaba, Kraszimira Gadzsokova tónusában), a *Fénykörben*

¹ Magyarországi kisebbségek-nemzetiségek kultúrájának, tudományosságának, hagyományainak szentelt összeállítások, illetve néhány európai ország irodalmának bemutatása.

² <http://www.naputonline.hu/2011/09/16/xiii-efolyam-9-szam-tih-bjal-dunav/>

Nikola Parov, Palya Bea, Sebó Ferenc, Szalóki Ági is szerepelnek, Bognár Szilvi soraiból kiragadva:

„Csodálom a hegyeket, ahogy egymásba futó íveik körülölelik saját, magányos csúcsaikat.

A folytonos ölekezés és a jófajta magány harmóniája ez.

Erő fakad belőle, mely az Ég felé emel.

Talán ezért is épültek a hegyekbe gyönyörű kolostorok...

Na, így van ez valahogy a bolgár dalokkal is, amikor a hangok egymásba kapaszkodnak...” (18.)

Majd a *Mustrában* Doncsev Toso saját családkronikájával, Rumen Sztojanov „gyöngéd s félénk szavaival” (Szondi György és Szalai Lajos fordításában) ugyancsak a honi tájak vonulása a meghatározó, és a *Hangírás* témaköre is a tájélmény, tanítás, tanulás, magyarországi bolgár iskola, kultúraszervezés, nyelvi gyarapodás, a Nagy László-kultusz, a Haemus folyóirat szerkesztése (Kjoseva Svetla és Penka Vatova spektrumában), a *Téka Egy széplelkű anarchista hiteles történetével* (Dimo Boiklievről, Faludy György és Krasztev Péter beszélgetésében) meg Emanuil Popdimitrov *Határ* c. művével (Faludy György és Dimo Boikliev fordításában) nem sokat tér el a meghatározó tematikáktól. Majd Pósa Zoltán interjúból (Beszélgetés Sztefka Hruszanovával, Julia Krumovával a fordítás missziójáról) ugyancsak Szófia magaslik ki, és a magyar irodalom bolgár áthatásai, Nagy Márta a XVIII. századi magyarországi bolgár ikonfestők (*Toma Visanov köre*) munkáiból ismertet (58–65.), M. Pandur Julianna *A magyarországi bolgár ortodoxok történeti státuszát járja körbe* (65–70.), s a történeti ívben Juricskayné Szabeva Aszja: *Halál és temetés. A magyarországi bolgárkertészek szokásai a XVIII–XX. században* (71–76.), Katus Elvira: *A bolgár identitás fórumai Magyarországon* (77–80.) teszik teljessé az árnyalható körvonalakat. Sztojcssev Szvetoszláv egyperceseit Németh István Péter bolgár irodalmi esszéje teszi kontrasztossá, Gencso Hrisztov verseit Szepesi Attila, Gergely Ágnes, Kiss Benedek és Veress Miklós fordításában kapjuk, az *Ablak* rovat is a kétnyelvűség, a magyar és bolgár könyvek egymást ölelő köreiben kínál átlátást, a számot a BULGART csoport tagjainak munkái (színes mellékletben is), továbbá Nagy László naplóoldalai illusztrálják.

S ez itt most csak lapozgatás. Az élményt a textusok kínálják, szerepem pusztán az utalások körére koncentrált maradt. Ha másért nem, mert még van néhány tematikus szám az alábbiakban is...

A 139. szám (2012/9) a horvát-bunyevác-sokác tematika mellett elkötelezett,³ az *Égalj* rovat ad kisebbségi keretet Kubatov Márton *Gara község és a bunyevác-horvátok írásával, Kópháza és a kegytemplom történetével* meg Völgyi Géza *A búcsújáró templom történetéről* készült anyagával (131–136.), ami a *Fénykör* bevezető identitáskörével együtt teljes képpé teszi a magyarországi horvátok létkérdéseit, a kisebbségi intézmények működési és az alkotói szféráiban kialakult hagyományfogalmakat, a *Hangírás* és az *Ablak* rovat a zenei örökség hagyomány kötötte értékeit, a színház, a dallam- és táncvilág

³ <http://www.naputonline.hu/2012/09/16/xiv-evfolyam-9-szam-kolo-kolo-naokolo/>

élményanyagát, a Kétszög Virág Zoltán: *Nyelvi átmenetek, határváltások, közöttvilágok* címen és Blazsetin István: *A magyarországi horvátok irodalmáról* címen hozza közelebb saját ismeretlen világainkat, a Téka fordításokat kínál, versek-ragaszkodások-balladák sorozatát, a sokác sajtót (Milánkov Anna), Mirosław Krleża megidézését isteni pécsi kadétfotóival (Frankovics György) és Lőrincz Nikolett: *Simara Gyula Puzsarov magyarországi horvát költő pályaképét* formálja kedvünkre. Lám, elnagyolt, futólagos kép, mégis mennyi íz és kellem, szín és jellem, együtt élő másság és közös közösség fura dichotómiája a maga egészében...!

Dwa bratanki címen jött ki a XIX. évfolyam 2. száma, kitalálható témakörrel.⁴ Konrad Sutarski felhangoló verse már alaptónust ad az *Előtér* rovat *Példaértékű barátság* interjújához (Jerzy Snopekét Szondi György kérdezi), válaszul ilyeneket kap: „...sok minden érdekel a magyar irodalomból, annak különösen a tizenkilencedik és későbbi századaiból, de persze csodálom Balassit, Pázmányt pedig korának egyik legnagyobb vallásos írójának, hitszónokának tartom Bossuet, Massillon mellett, és még a mi Piotr Skargánknál is többre tartom. Nagyon közel áll hozzám XIX. századi költészetük három nagy alakja: Vörösmarty, Arany és Petőfi. Éveken át a legnagyobbnak Arany tűnt nekem. Petőfi nagyságát nem voltam képes megragadni, nem tudtam ráérezni nagyszerű egyszerségére. Mickiewiczcel, Słowackival és más akkori európai költőóriásokkal egybevetve túl egyszerűnek, nem elég sokrétűnek, filozófiai értelemben nem túl mélynek tűnt föl szememben. De most már máshogy látom. Tisztánlátása, a dolgok lényegének megragadása, alkotói energiája egyszerűen lenyűgöz. Arany is megvallotta az *Emlények* c. gyönyörű versében, amelyet szintén lefordítottam lengyelre...”. A kölcsönhatásokban is gazdag *Lengyel mondák* (S. Papp Éva és Gedeon Márta fordításai), Pósa Zoltán: *Két nemzet költője* (Konrad Sutarski 80. évnapjára írt esszéje) a közös történelmi múlt tónusait idézi: „A magyarság mélyről fakadó, ősi időkből és ázsiai tájakról sarjadt, egzotikus kultúrával rendelkezik, viszont a keresztény gyökerekben hasonló hozzánk, lengyelekhez, így nem véletlen a lengyelek és a magyarok közötti évszázados együttműködés” – véli a hídszerepet sokáig meghatározóan betöltő tudós (10–14.). Sutarski Konrad versei (Bari Károly, Weöres Sándor, Csoóri Sándor, Tornai József és Zsille Gábor fordításaival) a káprázat és remény, aggodás és Szellem líraiságával teremtenek további kedvet a kiemelten vastag szám írásaihoz. Az *Évgyűrűk* rovat Stanczik-Starecz Ervin: *A lengyelek szeretett bolondja*, Molnár Imre: *A magyar–lengyel szakrális kapcsolatokról*, Cséby Géza: *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király históriás párhuzamairól*, Szalai Attila: *November 11. – A lengyel függetlenség ünnepe* kérdéséről közöl rövid tanulmányt, majd a *Fénykör* rovat a „Dwa bratanki. Magyar lengyelnek lenni. Vagy: lengyel magyarnak” dilemmára kapott válaszokat közli, valóban fényekben úszó versek, aforizmák, fordítás-játékok, küldetésstudatok, dilemmák találkoznak itt, például Sławomir Mrożek esszéje, melyből csupán egy részlet is hangulatot ad a többinek: „A kivasalatlan állapotú kézirat a minőség. A kivasalt állapotú kézirat a mennyiség. Az, amelyik hosszabbnak mutatkozna, egyúttal jobbnak is bizonyulna a rövidebbnél – és a dolog el van intézve.

⁴ <http://www.naputonline.hu/2017/02/05/xix-efvolyam-2-szam-dwa-bratanki/>

A többség és a kisebbség, az együtt: egyenlőtlenség. Az elv, amelynek nevében a többségnek mindig igaza van, tehát az egyenlőtlenség elve. Megtagadják az egyenlőtlenséghez való jogot az egyedeknek, de elismerik azt a statisztika számára. Könnyedén nevezhetjük ezt a demokrácia paradoxának...” (60.), akkor is, ha ezután Németh István Péter *Versekből sírcsokor Kovács Istvántól* címen költő, író és műfordító polonista írásaiból ennek éppen cáfolatait is adja, a számos másoktól közölt prózai és poétikai adalékok pedig a rímek és érzületek felé keresgélnék társakat. Kiss Gy. Csaba *Stanislaw Vincenzről* formált irodalmi-történeti vázлата pedig a sejtéseket teszi tényanyaggá. Mint minden számot, ezt is a *Tárlat* rovat varázsolja színdússá (Trojan Márta bevezetőjével), többek mellett Szyksznian Wanda, Siekierski Zenóbia, Swierkiewicz Róbert, Dluhopolszky László, Ducki Krzysztof műveiből. *Hetedhét* rovatcím alá vontan Kazimiera Iłakowicz Ady Endréről közöl benyomásokot és verseket, Lippóczy Norbert a Gulágról szóló feljegyzéseket ad közre, Várnai Dorota a *Magyar–lengyel irodalmi és kulturális kapcsolatok reneszánsz kori örökségét* fogja át források és példázatok nyomán, Prohászka László *Lengyel vonatkozású köztéri emlékek Budapesten*, T. Kovács Péter *Varsói magyar emléktáblák és szobrok* arculatát jeleníti meg, Kapronczay Károly: *Lengyelek Magyarországon* címmel az emigrációk útjait rajzolja meg. Az *Égalj* rovat folytatja ezt az ívet Balázs Géza *Derenk, a lengyel emlékfalu* és Bogdańska-Szadai Bożena *Lengyel nyelven, Magyarországon* írásával. A *Mustra* ismét Konrad Sutarskit szólaltatja meg *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal* és Lagzi István *A Lengyelország elleni német–szovjet agresszió visszhangja 1939 őszén a magyar sajtóban* című alapos tanulmányokkal, melyeket az *Ablak* rovat követi, ahol éppen Lagzi István két kötete kapcsán látható: „Az igaz barátság a bajban ismerszik meg” (Dobos Marianne írásában), hogy a szám végén még a lengyel kulturális egyesületek és történelmi társaságok kapjanak bemutatkozó hangot és partnerségi mutatót is Csúcs Lászlóné, Molnárné Sagun Zdzisława, Kollár János, Papiewska Alina, Piotr Piętko – Virágh József és Máté Endre közleményeiben.

Nem lehet ugyanakkor nem kiemelni, hogy van másik lengyel összeállítás is (a 62. szám, 2005 márciusában),⁵ ahol a lengyel képzőművészek munkáit a kortárs lengyel irodalom fogja körül. Daniel Odija regényrészlete, Tomasz Piątek, Michał Witkowski, Sławomir Shuty, Małgorzata Nowicka, Monika Mostowik, Joanna Wilengowska, Tomasz Piątek, Michał Witkowski, Mariusz Sieniewicz, Sławomir Shuty, Wojciech Kuczok prózai részletekben és nagyobb ívű munkákban is megidézik a lengyelség identikus jegyeit, míg Bańcerowski Janusz: *A lengyel nyelv törvényi védelméről* kínál áttekintő képet az irodalmi stilizáltság és kompozicionáltság kortárs visszfényei mögé, melyet a *Négy égbolt* kiállítás a maga (cseh–lengyel, magyar–lengyel) képnyelvi díszleteivel tesz komplexebb élménnyé.

Tematikus gazdagságban és hangulati sokféleségben nem tér el a lengyel anyagtól az örmény válogatás sem *Ararat szurp lerro* címen (2015/3. szám),⁶ amely a 163. kiadványként már jól jelzi, mekkora is ez a merítés a kortárs és értékes irodalomból! Az *Évgyűrűk* rovat Issekutz Sarolta *Az Issekutz család a*

⁵ <http://www.naputononline.hu/wp-content/uploads/2020/09/naput062.pdf>

⁶ <http://www.naputononline.hu/2015/03/17/xvii-evfolyam-3-szam-ararat-szurp-lerro/>

Kárpát-medencében bevezetőjével, a *Fénykör* már célzott dátummal mutatja fel a „nemzetiségi” kérdést: *„Április 24-éhez kapcsolják az örmény népirtásra emlékezés napját – száz éve ennek. Van-e állás- vagy nézőpontja az évtizedek óta már genocídiumnak mondott eseménysorról?”* – s a cikkek válaszadói (Fülöp Mihály, Száraz Miklós György, Szócs Géza) mintegy hangolják is a sorra jövő válaszokat – Krajszir Piroska: *Örökké zúgó harangtorony; Az ifjútörök kormány pere és az örménykérdés (1918–1920)*; Kovács Bálint: *Az elképzelt őshaza*; Óze Sándor: *Nagy Sándor kapuján belül és kívül...*, aktuálissá és történetivé egyszerre téve az örökség elemeit: *„A művészi és történeti tárgyak egymást kiegészítették, és a látogatóban az ’örmény haza’ érzését keltették fel. Ez az ideológiai szál volt az összekötő kapocs a múzeum és az Áni-toposz között: ’Azonban beigazolt tény, hogy az Erdélybe szakadt örmények a keresztes hadjáratokat támogató és így a pogányság fékevesztett gyűlöletét kihívó, tekintélyes és vagyonos örmény nemesség ivadéka’.”* Ezt még a *Tárlat* rovatban Benedek Katalin: *Élő magyarörmény művészet*; Nahapet Kucsak: *Szólék, mily gyönyör vagy*, továbbá a Magyarországi örmény (gyökerű) művészek alkotásai (színes mellékletek); Ermone-Zabel Martaian: *Egy romániai örmény művész Magyarországon*; Pál Emese: *Világosító Szent Gergely kínzásai egy szamosújvári oltárképen*; Kabdebó Lóránt: *Nem múlhat el a világ dicsősége!*; Pál Judit: *Az örmények Erdély gazdasági életében* cikkei teszik teljesebbé, valamint Diramerján Artin verse *Nagyapámhoz*:

*„Csak fényképről ismertem nagyapát.
Nem élt már, mikor megszülettem.
Nevemben nevét hagyta rám,
s végigélte a poklot helyettem.
Nekem nem mesélhette el soha: a kurd pikák hogy szúrták át a húst,
s milyen volt a Vantól Cipruson át Palesztináig az út.
Milyen volt nappal tömegsírokba bújni
a mézszárló lovascsapatok elől?
S mikor a hold homloka vérlázban gyúlt ki,
ki volt, ki anyánkba lőtt.
S milyen volt elengedni azt az édes, elmúló kezét,
amely az utolsó percig imára zárva csak érte reszketett?” (53.)*

Semmivel sem kevesebbek a nagyapák emlékeit terhelő élménykörök, mint a *Fénykör* rovat válaszai a „Életében milyen bevallott, megélt értéket jelentenek az örmény gyökerek?” kérdésre (Alexa Károly, Doboss Gyula, Horváth Kornél, Jankovics Marcell, Lázár Imola, Novák Ferenc, Tarján Tamás, Várady Mária lélekpendítéseivel), vagy a *Hangírás* rovat Kali Kinga marosvásárhelyi „metainterjúja” *Egy örmény asszony visszaemlékezései* címen, meg az armenológus Zsigmond Benedek interjúja. Az *Ablak* rovat valóban messzi távlatokba nyit: Bognár Antal az Ararát felé indul Alexa Károly kötete ismertetésével, egy *Örmény anekdoták válogatással* (Bányai Elemér gyűjtése), Mikajel Nalbandjan: *Örmény nemzeti himnuszával*, Parujr Szevak: *Örményország*, Szilva Kaputikján és Lászlóffy Aladár: *Ararátjával*, Lászlóffy Csaba *Ajándékvázlatával*. Utóbbi *Emlékezetére* szólóan Korpa Tamás ad visszaemlékezést, Tóth-Kirzsa Fruzsina

pedig *Örmények Magyarországon* címmel kulturális antropológiai szempontú kutatásrészletet közöl: „az események, a megemlékezések mögött lévő emberek, közösségek érdekelnek: kik is azok az örmények, hogyan fogalmazzák meg örménységüket? A magyarországi örmények körében 2008 óta végzek kutatásokat, annak érdekében, hogy minél inkább megismerhessük a velünk élő kisebbség kultúráját, identitását. Jelen írásomban a kutatásaim első eredményeit ismertetem. A tanulmány első részében a diaszpórában élő örmények identitásának legkiemelkedőbb és a magyarországi diaszpórára is jellemző jegyeit, majd a hazai örmény kisebbség közösségformáló, identitást meghatározó kulturális sajátosságait mutatom be.”

A diaszpóralét és a hazai legitim kisebbségek közé tartozás persze szinte mindegyik nemzetiségre egyaránt kényszerűen hat, nyomai a beilleszkedettség és méltányosság dacára is sok nemzedékre kiható örökséget tudnak intézményesíteni. Beletörődést is, életben maradást is egyszerre, meg a távolság keسرúségét bizonyonnyal nemkülönben. A 2013. novemberi (149.) szám⁷ ezt láttatja a román és magyar viszonyban – elsőként is Borsi-Kálmán Béla *A megbékélés jegyében* fogant, tőle már jól ismert történész-politológus-kultúrdiplomata aspektusában (egy 1987-es könyvrecenziója révén), Vasile Gurzău *Gruja vitéz meséjével*, Czeglédiné Gurzó Mária *Emlékképeivel*, Hocópán Sándor *Méhkeréki szólások és közmondások szemléjével* és Hocópán Anna *Átmeneti rítusok román születéshagyományainak párhuzamával*. Esik méltó szó a rituális formula emberimodell-komponensekre ható struktúráiról, „amelyeket a román tradicionális társadalom fejlesztett ki. A modell több összetevőt (orvosi, intellektuális, esztétikai, morális, társadalmi) foglal magában, és összefüggéseikben ezek egy ideális ember képét adják” (26.), méhkeréki menyegzőről (Czeglédiné Gurzó Mária), és később egy falurajz is szerepet kap, a *Fénykörben* szokás szerint az indulás és érkezés, emlékek és fantázia, gyermekkor és képzelet, helyi létmódok és változó sodrások megannyi eleméről esik szó (28–44.), a magyarországi román képzőművészek alkotásaival színesen illusztrálva (Gyarmati Gabriella), a macedorománok, románok (Berényi Mária), a honos és betelepült románok (Martyin Emília), a magyarországi román ortodox egyház (Csobai Lászlóné – Martyin Emília), s a *Műhelyben* Miskolczy Ambrus *Emil Cioran útnak indul* címen veretes témakörével szerepel. A számot⁸ Szondi György *Méltón méltatlan (Laudáció Doncsev Tosóról)* zárja a Napút-díj odaítélése alkalmával.

Kérdés marad – itt is, meg a többi számoknál ugyancsak –, lehet-e az elismerő szerkesztői aprólékosságot és szerzői elhivatottságot címszavakba, átfogó minősítésekbe szuszakolni? S a válasz kétségkívül nemleges – de itt nem az elnagyolás, csupán a terjedelmi korlát a meghatározó. Hiszen ki ne látná be, mi mindent lehet a szerb kultúra részeként ennek magyarországi oldaláról is felsorolni, ha alkalom nyílik rá. De mert maga az élmény a fontos, meg kell itt elégedjünk a szerény utalókkal, így példaképpen Vujicsics Sztoján *Töredékes eredetrájával*, Stepanović Predrag *A magyarországi szerbek történetének rövid áttekintésére* hivatkozással, a szerb szám (2014. november, 159. szám)⁹

⁷ <http://www.naputonline.hu/2013/09/16/xv-evfolyam-9-szam-ai-putintica-rabdare/>

⁸ Forrás: <http://www.naputonline.hu/2013/09/16/xv-evfolyam-9-szam-ai-putintica-rabdare/>

⁹ elérhető itt: <http://www.naputonline.hu/2014/09/16/xvi-evfolyam-9-szam-serbus-manier/>

mondák és viccek válogatásával (Frankovics György és Kovács Viktor gyűjtése és fordítása révén), *Hősi ének* és *A karácsonyi tropár elemzése*, Gálity Vojiszláv homiliájának retorikai megjelenítésével (Déri Balázstól), Gálity Vojiszláv vagy Brczán Danica és Radoszáv Miklós írásműveivel, Vukovits Koszta Szerb *Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény* bemutatásával, Sztevanovity Zorán és Dusán megnyilatkozásaival, vagy Stepanović Predrag „sorsdöntő szavakat” megidézőkkel és a „kultúra szigetéről” a Szerb Kulturális Központ igazgatójával készült interjúval. De ki nem maradhatna a deszki szerbek, a lóréviek, a Duna mentiek, a „hidat keresők” meg Kelet és Nyugat párbeszédeit földidézők (Golub Xénia) szempontjai, sőt méltatlan lenne Rusz Milán *A szerb színhátság Magyarországon* áttekintése vagy Kiss Eszter Veronika *A Vujicsics együttes portréja* nélkül elbeszélni, milyen autonóm és időtálló kultúra ez ott is, ahol London vagy Pomáz a választható búvkör (Milosevits Péter), a Tito-laktanya (Sztepanov Milán) a kihívás vagy *A rónaság dicsérete* (Veljko Petrović) megidézése a lehetőség, kiegészülve a nemzeti hovatartozás Damjanich János példájával illusztrált verzióival (Pelyach István: *Magyar hős – szerb áruló?*).

Elszámolással és adaptációs kényszerekkel ugyancsak értékelni képes az ukrán szám (209., 2019. november),¹⁰ melyet Klamár Zoltán javaslataival ruszin művészek (valamint Grincsisin Artúr, Szmolár Sándor, Babinec József, Kutlán András, Medveczky Miklós, Szócska Györgyi, Stergej Biba, Wesselényi-Suba Miklós, Sztaskó Gyula, Harapkó János, Martin Zbojan, Volodimir Pavlisin, Medveczkyné Luták Edit) illusztrációival kiegészítve is úgy értékelhetünk: a nem igazán ismert magyarországi ukrán kultúra egy jókora sor előképpel, közvetlen és történeti teherrel megrakott, akkor is, ha maga a bizonyosága a kultúrában élés kisebbségi velejáróinak és eredményeinek, szépségeinek és kínjainak. *A rutén himnusz* megidézése és Bonkáló Sándor *A rutének (ruszinok)* történeti előképeinek rajzolata (1996) nyomán az *Európától vár jogorvoslatot a Ruszin Világtanács* (Ljavinec Istvánnal Rojko Annamária beszélgetése) vezeti föl a problematikus jelen életdokumentumait, fényköreit és a hittelt, világképpel eljegyzett rálátási aktualitásokat (9–30.), de éppen ezek miatt is a *Fénykör* vallomástevői – akik „magánemberként vagy nyitott szellemű kutatóként – e szó hordozta lét?” személyességéről nyilatkoznak (Batári Gábor, Gecse Géza, Lator László, Ljavinecz Marianna, Surján László, Tóth István), s erre harmonikusan simul a *Dokumentum* rovat Ruténföld históriáját megjelenítő Darás Gábor-írás, a *Gens fidelissima* megalkotójaként Hodinka Antal szövege, a *Görög katolikusok Kárpátalján* kérdését elemző Botlik József (31–66.) és Merjacs Igor *Minden ruszinok védőszentjéhez, Szent Miklóshoz* címzett pánszláv, pravoszláv, pseudopap poéta versével. A *Tárlat* Klamár Zoltán *A vásznakra álmodott otthon élménye* bevezetőjével indul a kortárs művészcsoport bemutatása, ezt pedig Popovics Tibor Miklós, S. Benedek András és Vári Fábrián László írása teszi kerekké a költészeti és nyelvi blokk előtt (75–114.). A versek és fordítások (Zvonimir Njaradi, Ivan Petrovcij, Lesja Jarmak, Viktor Hajný és Rudolf Demjan munkáiból) még egy ruszin és magyar kölcsönösségben kiemelkedő személyiség rajzát adja (Káprály Mihály: *Hodinka Antal – a múlt őrzője és a jövő támasza*), *Komlóska* falubemutatója pedig a jelen életet segít képzeletből a valóságba gyökerezni.

¹⁰ <http://www.naputonline.hu/2020/02/09/xxi-evfolyam-09-szam-gens-fidelissima/>

A IX. évfolyam 7. száma a szlovák kultúrával és örökséggel enged találkozni, ehhez szállít forrásműveket képből és hangban, időben és térben is.¹¹ Első pillantásra látható, hogy a közelség távolsága a nyelvi identitásban kapja a legmeghatározóbb szerepet. Gyurkovics Zsuzsa színésznő *Ďakujem, dobre* írása, István Anna *„A jövő csupa múltból áll”* (Anatole France) békési történeti identitásképe, Kugler József *Nehéz honcsere* révén tükröződő nyelvi hovatartozás-dilemmái a háború utáni alföldi életről, Szabó Orsolya pilisszentkereszti etnikai körképe, Veres Emese Gyöngyvér beszélgetése Gyivicsán Annával a *Tótkomlósi szálakról*, Kovács Anna közlése a pesti szlovákok századelői naplórészletével, Juraj Dolnozemský versei az identitásról és a szavakról, meg a fájaldalmakról:

„...kifürkészni,
hogy hol fészkel a lényeg
s hol bujkál a semmi!
Meghagyva a szónak,
amit enyhíteni tud
s közben kordában
terelni a bút.”

...egyaránt arra tereli az olvasót: megengedődik más érzemény is, de a kötődéssel, örökséggel, küzdéshagyománnyal találkozni mindenkinek alap-adottság, túlélőkészlet és becsben tartható hagyatéék.

Kiss Szemán Róbert írása Ján Kollár kivonulásairól és visszaemlékezéseiben, Zsilák Mária *Egy tájszótár frazeológiája* vagy Uhrin Erzsébet *Másodnyelvi szerepben* című kommunikációelméleti írásai is követik a meghatározó tematikát: a létezés és túlélés beilleszkedési gyötrelmeit. Ebben pedig a *Vertigo Szlovák Színház* (Daniela Onodiová), a *szarvasi Szlovák Nemzetiségi Színház* (Gergely László), *A nemzetiségi irodalom a magyarországi szlovákság tükrében* (Szabó Mónika), *a Rekviem a magyarországi szlovák irodalomért* (Karol Wlachovský bánkódása) és Maruzsné Sebó Katalin *Závodai szószedete*, melyben elbeszéli, hogy „Závada regényeinek heterogén szövegszövege a játéktér, az olvasó a játékos. A közös kaland azzal indul, hogy ‘csapdát’ állít az interpretátornak...” – de a hallható mikrotörténelem áttekintéseiben és a nyelvi határterületek érzékeny pontjain is ott ül a folytathatóság nehéz terhe és bűvös késztetése. De még a *Tárlat* rovat képzőművész vendégei is mint magyarországi szlovák alkotók: Berényiné Lami Mónika, Csarejs Jánosné Hrabovszki Ilona, Ezüst György, Lipták Pál, Lukoviczky Endre, Mustó János, Várkonyi János és Zsolnai Mihály színes képeiken tájak, tárgyak, mozgásdinamikai reflexiók absztraktjai révén is együttesen sugározzák a hazai szlovákság sorsképleteinek „interpretációs” csapdáit, élményvilágát.

Izgalmas módon „erősebb” a magyarnémet szám (X. évf. 5., 2008),¹² melyben valamiképpen a vállalható identitás (Valeria Koch: *Ungarndeutsch*) és a hovatartozás évszázadai nemcsak szomszédsággal (és kevesek által gyakorolt nyelvismerettel) teljeseek, hanem a nyugodt magabiztosság, a konstans

¹¹ <http://www.naputononline.hu/2007/07/16/ix-efvolyam-7-szam-ej-otvarajte-vrata/>

¹² <http://www.naputononline.hu/2008/05/16/x-efvolyam-5-szam-ungarisch-fortsetzen/>

együttélés sok évszázada, a művészetek nyelvének befonódása a létmódokba, a kulturális örökség és a gyakorolt identitás stabilitása érlelte talán, hogy rendszerszinten erőteljesebb a meggyőződés a lét igazáról vagy akár „a derék kihalás mértéke” kérdéséről (Valeria Koch). Az alapkérdés egyébiránt sem a panasz és felórlódás-élmény leképezése volt, hanem a mit jelent „magyarországi németnek lenni? Úgy gondoljuk, hogy a magyarországi németiség kultúrája, léte fontos részét képezi Magyarország sokszínűségének, művelődésének. A mellettünk élő Másik gondolkodásmódjának megismerése nemcsak új utakat nyithat egy számunkra ismeretlen, idegen kultúra felé, hanem önmagunk megértésében is segítségünkre lehet.” S ebben a tematikus szám megannyi esszéje mellett Johann Schuth: *A magyarországi németek irodalma és művészete*; Jenei Miklós: *A nyelv mostohagyereke*; *A többnyelvségi hagyomány hiánya* (Kaltenbach Jenővel Albin Lukács beszélget); Angela Korb: *Asszimiláció a publicisztikában*; Koloman Brenner: *A magyarországi németek nyelve*; Helmut Herman Bechtel: *A derék kihalás mértéke* és további írások, festmények, versek (Angela Korb, Laura Kolbach, Josef Michaelis, Koloman Brenner, Robert Hecker, Robert Becker, Claus Klotz, Erika Áts, Valeria Koch, Nelu Bradean-Ebinger versei), tanulmányok, reflexiók gazdagon sorjázó tömege meggyőző bizonyosággal mutatja, miben is áll a kettősség egy egységben. A tematikus számok állandó rovatai itt bőséggel teltek érzületek, meggyőzések, kérdések, méltó válaszok, zenei identitás és tánc, *Budaörs* és *Vecsés* helyi-történeti példái, a németességgel járó sváb önkép, a ráérezés és térségi közösségiség érzületközösségei, a csatlakozások dacára is kitartó történeti mintahordozás megannyi példájával. Szép, gazdag, mosolygós szám ez, a szerzői névsor oldalhosszú lenne... A nevek hordozta másságosság sajátunkká válása viszont oly szépen megmutatkozik a kiadványban, hogy csak a kimaradtakat sajnálhatjuk, ha vannak.

A XX. évfolyam 5. számáról¹³ már külön is írtam, itt csupán érintőlegesen jelzem: a 210 oldalnyi, legszimplábban is könyvterjedelmű összeállítás nemcsak hiánypótló, kiegészítő, frissítő, vitatkozó, problematizáló, szenvedélyes állításokra serkentő, de egyúttal megvilágosítóan józanító összkép arról, aminek alig töredékéről van hétköznapi sejtésünk vagy kósza képzetünk. Kevesen vagyunk, akik ezt szeretnék bevallani, de éppen a cigányság az a kör, ahol ezt a legtermészetesebb kisebbségi állapotleírásnak tekintik, s még fölháborodni is méltatlannak vélik miatta. Megelőzte ezt már egy másik szám is (a 79., 2006/6.),¹⁴ melynek tónusában mélyebben ott ül a kiszolgáltatottság természetrajza, az archivált örökség és a közpolitikai méltatlanságok kemény kihívása is:

„A hatalomnak mindig volt gondja a cigánysággal, és sokáig lesz is még. De a hatalmak változnak, a nemzet marad, s a nemzeten belül nekünk otthon kell érezni magunkat, barátokat kell szereznünk, és nem ellenségeket. Meg ha van is ellenségünk, próbáljunk kibékülni önmagunkkal is és másokkal is. Ez nem azt jelenti, hogy meg kell alkudnunk. Megalkudni nem lehet. De meg kell értetni, hogy egy nemzet, ahol ilyen nagy lélekszámú kisebbség van, s nem tördök vele, az önmaga jövőjét, az önmaga tragédiáját készíti elő. Mert én kötve

¹³ <http://www.naputonline.hu/2018/09/27/xx-efvolyam-5-szam-aj-romale/>

¹⁴ <http://www.naputonline.hu/2006/09/16/viii-efvolyam-9-szam-ciganykep/>

hiszem, hogy 10 év múlva ez a nemzet ilyen kondícióval, anyagiakra gondolok, hogy egymillió nincstelen embert el fog tudni tartani. Szükség van arra, hogy ezzel a népcsoporttal is úgy viselkedjen a hatalom, úgy fogadja, mint ennek a nemzetnek bármelyik állampolgárát. Hiszek az ember gondolkodásában és az emberi jóságban is” (Lakatos Menyhért: *Barátokat keressünk, ne ellenségeket*. Közös út – Kethano Drom, 1995).

Ez mint tónusmeghatározó is mutatja, hogy a *Testvért láttak benne* élménye (Újváry Zoltán) kiterjed mindazokra is, akik a cigány kultúra testvériségét elfogadják és belátják, de meg is akarják keresni a másság együttélésének feltételeit, szabályrendszerét, értékképzeteit. Péli Tamás, Pethes Mária, Kovács József Hontalan, Ruva Farkas Pál, Balázs János, Szepesi József versei és Illés Bódi Barbara, Kunhegyesi Ferenc, Szentandrassy István és Péli Tamás festményei, pályaképei ugyancsak valamely fényességes, látványos, rejtelmes világokat hordoznak, méltatóik (Choli Daróczi József és Kerékgyártó István) az expresszív vizionárius mesterek nyomában egy alternatív kultúra életvilágát teszik példákká. Voigt Vilmos *A honi cigány néprajzi kutatás első nagy nemzedéke* címmel és Prónai Csaba *Egy újító utóélete* címmel Wlislocki Henrik (1856–1907) reneszánszát teszik fókuszukba, „mert kutatásai során közeli kapcsolatba került a cigányokkal, és mert nélküle a cigány kultúra nem írható le”. De ha leírható mindez a néprajzi gyűjtés terén (Szuhay Péter), a cigánymesterségek területén (Bódi Zsuzsanna) vagy „a folklórzenétől a rockoperáig” (Kovalcsik Katalin) méltatásban, akkor Erdős Kamill cigánymúzeum-tervezete is bír némi indoklással, Orsós Jakab szép tanmeséjével (*Átkozott eperfa*) vagy a *Roma legenda* előadásrészleteivel, ahol Egyiptom a háttér, s az „Indiai sugallatok” vetül a még mélyebb tartományba, vagy Liszt Ferenc elbűvölődött tónusa és Federico García Lorca: *La casada infiel* (Nagy László, illetve Choli Daróczi József fordításában) adja a historikumát az írott és nyomtatott kultúra megmaradásának.

Nem lenne teljes a Napút-válogatások sora, ha (akár harmadjára is) azt a cigány-számot nem említenénk,¹⁵ mely az „Eötvös József” Cigány–Magyar Pedagógiai Társaság 25. életévébe lépett köztevékenységét idézi meg nemzetről, kisebbségekről, nevelésről vallott történeti előképek okán. Ez a vilásképi és pedagógiai vállalás a közjó érdekében szólal meg Lakatos Menyhért, Choli Daróczi József, Kovács József Hontalan írásain túl Újpest cigányairól és *Lokálpatriótává vált betelepülőkről* (Molnár István Gábor), a Társaság művészeti tevékenységéről (Nagy Ferenc), valamint a *Gyermekművészet – Művészetpedagógia* kiemelt tárgykerében fogant írások révén a tehetséggondozás feladatrendszeréről és értékelveiről közöl írásokat (Rácz Gyöngyi: *Cigány kultúra és művészeti nevelés*; Kerékgyártó István: *Tehetségfelszabadító művészetpedagógia*; Vámos Józsefné: *Óvodai ábrázolás a gyakorlatban*; Solymosi Imréné: *A boldogan végzett munka kreatívá és sikeressé tesz*). Sőt, a fennebb bemutatott számokban kevésbé reprezentált a cigány muzikusok történetének és helyzetének érdemi bemutatása, a magyarországi cigány zenészek világhírűvé vált egyéniségei (id. Magyar Imre, Dankó Pista...), s maga a műfaj sikere nyu-

¹⁵ ez a 2010/7. szám, <http://www.naputonline.hu/2010/07/16/xii-efolyam-7-szam-az-eotvos-tarsasag-25-eves/>

gati királyi udvarokig ívelően, kortárs hazai egyéniségeinek portréival (Ady Endre: *Dankó*; *A primások királya* (Boross Lajossal Molnár István Gábor beszélget); Kárpáthy Gyula: *Magyari Imre művészete*; Fátyol Tivadar: *Cigányzene, cigány népzene, zenész cigányok*; ifj. Boros Mátyás: *Cigányzenészek régen és ma*; Csemer Géza: *Beszéljünk a cigányzenéről*). Nem taglalhatom bővebben – az Olvasóra vár ez a szám is!

S bár nyomtatva nem mindig egész szám a témakörbe vonzható, de előfordul több olyan válogatás is a Napút történetében, melynek részletekbe menően is több írás, egész blokk vagy összeállítás felel meg. Ilyen a *Szlovénia*-cikkek sora a 2000/9. számban,¹⁶ Fried István, Tüskés Tibor, Jung Eszter, Prágai Tamás írásain túl a Muravidék, a Lendva-hegy, a bárdibükki üvegművészek munkái idézik meg mindazt, aminek „szlovén hangja” Ida Močivnik, Drago Jančar, Bruna Pertot, Miran Košuta, és mesék, akusztikus parabolák, magyar írói reflexiók, fordítások és interjúk anyagából még megerősítően is visszaköszön a táj-szomszédság. A kulcsfogalom, „hívószó” a kis népek virradatának új fejezetét reményképbe fogalmazó szlovéniai önállósulás problematikája és lelkisége. Viszont „a lélekszámban hatod-heted magyarságnyi, nemzeti nyelvi-kulturális létét hosszú évszázadokon át szívósan őrző, államiságát újonnan elnyert szlovénység hazai és határon túli alkotóinak munkáiból” közreadott ízelítő e szám egy részében nyilván csak üdvözölni tudja egy kis és rokon kultúra teremtő nagyságát... De ez a válogatás sincs egyedül, a 2004. novemberi szám ugyancsak szlovéniai anyaga azonnal társítható is.¹⁷ A folyóirat kétharmada szlovén témakörű, a tárgyterület, a szerző kötődésével, a lokális kultúra tiszteletére ébresztő textúrával. Aleš Debeljak, Edvard Kocbek, Bence Lajos, Gállos Orsolya, Feri Lainšček, Miklavž Komelj, Esad Babačič, Taja Kramberger, Gregor Podlogar, Primož Čučnik, Suzanne Weitlaner, M. Kozár Mária, Székely András Bertalan, Neža Maurer, Zdenko Huzjan, Milan Vincetič, Tine Mlinarič prózája és lírai mutatkozása annak is érzékeit serkentik, aki nem lenne kíváncsi például a stájerországi szlovénekre vagy a szlovén irodalom és film 1990 előtti időszakára, Alsólendva kívülnézetére vagy a stájerországi szlovén identitás (át)formálódására.

A „nyugati színtér” élénk harmóniában van – vagy ha nincs is, így fölöttébb olvasható! –, de ritkán kerül kölcsönhatásba a keletivel... A XX. évfolyam 9. száma¹⁸ a *Belarusz Európa* címre hallgat, a szám létrejöttében főszereplő Bárász Péter szervező, fordító és mindenek munkájával az előtérben. S ha nem lenne az ember annyira kételkedő, nyugodtan bevallhatná, hogy halovány sejtelve sincs a fehér orosz irodalomról, élő kultúráról, életről. Rögtön a tartalomjegyzéknél azonban máris kapcsolatok árulkodnak: a *Tárlat* rovatban Marc Chagall festményei és Uladzimir Ceszler világsikeres plakátjai jelzik mégis a kölcsönhatásokat. Talán Uladzimir Nyakljajeu neve „rémlik” valakinek (*A rák kiűzése*), vagy Alesz Adamovics *Hatinyi harangok* kötete még valamelyes olvasói körökben ismert, így a számban Adamovics tanulmánya *A regény mint műfajról*

¹⁶ http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2000/2000_09/tartalom.html

¹⁷ 2004. november – VI. évfolyam 9. szám http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2004/2004_09/tartalom.html

¹⁸ 2018 november, <http://www.naputonline.hu/2018/12/03/xx-evfolyam-9-szam-a-belarusz-europa/>

vagy Aljakszej Litvin *Hatiny harangjairól* szóló emlékezeti kiáltványa valójában már érzelmileg is bevezeti a fehérorosz partizán- és hőstörténeteket, háborús világokat és ezeréves múltba fakadó rémségeket (Dokumentum *Az ezeréves [1019] Breszt történetéből*; Szvjatlana Alekszijejics: *Az elvesztett csatáról*; Aliaksandr Khainouski: *A nemzet örökségének megőrzése – A „hungarikumoktól” a „belaruszikumokig”*; Alesz Szusa: *Négyszáz évvel ezelőtt jelent meg az első belarusz Ábécéskönyv, a „Bukvár”*; Aljakszandr Khainouski: *1517–2017: a belarusz könyvnyomtatás 500 éve*). Rovatonként lehetne a monstros számából (232 oldal!) ki-kiemelni egyes címeket, de jobb szeretném, ha az Olvasó fedezné föl, mi mindent rejt ez a szóbeli kincstár is!

S ha távolságban messzi-hideg szférák tónusát idézi is, az irodalom rejtlemes Észak-fok-idegensége lágyabb érzelmi rétegekbe is áthatol. A Napút 67. száma (2005. szeptember)¹⁹ a feröeri bálnasteak és rebarbaraleves receptjével indít, Venceslaus Ulricus Hammershaimb: *A főkanő*, Sara Johnsen: *Nagyi karácsonyi története*, Rolf Enger: *A parfüm*, a további prózai írások, Torunn Borge, Per Ivar Martinsen, Cathrine Grøndah, Johann Grip, Tone Hødnebo versei előtt Kovács katáng Ferenc a kortárs norvég irodalomban a hatvanas években születettek nemzedékéről ad kiváló áttekintést („...az igazság mint vers érkezett”), és a versfordításokban is ugyanő áll az élen. A *Tárlat* rovatban *Művészfotók Norvégiáról* és a Feröer-szigetéről, továbbá Kószeghy Gabriella intim kisplasztikái és Koppány Zsolt e szoborálmokról szóló írása tesz élményközeleli kalandozást a rodini világban. A természet (és hangjai, pusztuló értékei, izgalmi és áldozatai) emberi hangot talál a prózai-lírai összeállításban, de egy kisebbségi létforma államközi állapota is szót érdemel ki Posta Ákos István írásában (*Ismeretlen európai miniállam. A Feröer-szigetek*).

Nem méretében, de valamelyest ismertségében azért vannak még válogatott kivételek is. Az olasz tematika (2006/8. szám)²⁰ már címében is tételezi a kételyt: *Ismerjük-e az olaszokat?* Csak a szám első felében, de ott gazdag kínálattal szembesülünk a tartalomjegyzéktől a képmellékleten át a 82. oldalig: Calabriától Nagyváradig, Ginestrától olasz operahelyszínéig és a hogyanlét lírai áradásaiig megannyi zenei tónus, égvyrűk az irodalomban, reneszánszban, az olasz irodalom önképében, hiperrealista regénytől a focijogzelem rajongásáig, Ferdinando Camon hitvallásától a magyar olvasók és az italianisztika viszonyáig (igen kiadós könyvlistáig!) egy seregnyi napsütéses vonzás lakozik a válogatás témakörei között (Antonio Donato Sciacovelli: *Tizenöt év a bibliográfiák tükrében*, 44–64.). Az olasz művészeti élet térkonceptióit (Balázs Katalin: *Térkonceptiók. Fontanától az Arte Poveráig*), a háború utáni dekonstrukciós és művészeti mozgalmi folyamatait a *Tárlat* melléklete is alátámasztja. S részben az alapkérdésre is választ ad: igen, most már jobban ismerhetjük az olaszokat!

A kérdés ugyanilyen „provokatív” volt 1999-ben, amikor ugyanez hangzott el az oroszokkal összefüggésben. Az első évfolyam 7. száma²¹ együttesen él a klasszikusok utalásával (Dosztojevszkij, Puskin, Mihail Bulgakov, Anna Ahmatova) és a már ismert, a klasszikussá válás útján látható szerzőkkel (Vlagyimir Szo-

¹⁹ <http://www.naputononline.hu/2005/07/16/vii-efolyam-7-szam-eszak-fokok/>

²⁰ <http://www.naputononline.hu/2006/08/16/viii-efolyam-8-szam-ismerjuk-e-az-olaszokat/>

²¹ http://www.naputononline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_1999/1999_07/tartalom.html

lovjov, Leonyid Andrejev, Ilja Ehrenburg, Joszif Brodskij). Hetényi Zsuzsa, Fried István irodalomelméleti vagy fordítói „ajánlásai” egyúttal beljebb is vezetnek a legszükségesebb alapismeretekbe, amire szinte válaszként Danyiil Harmsz (1905–1942) az orosz abszurdból idézi fel a kedvükre való egyperceseit – egézsében viszont annál több órát érdemes a szám orosz tartalmára szánni!...

Olasz, orosz irodalmi ismerethiányunk egy teljes szám (2001. június – III. évfolyam 5. szám)²² közel háromnegyedében az „Ismerjük-e az észteket?” kérdésre válaszol, javarészt észti szerzőkkel és fordításokkal. Jaan Isotamm, Indrek Jürjo, Viktor Niitso, Enn Tarto az 1956-os emlékezetnek áldozzák soraikat; Rein Veidemann, Priidu Beier, Tõnu Kalvet a nyelvhez és a poétikai örökséghez húz; Marge Raun, Rein Veskimäe a zenében keresi a hagyaték univerzumát; Alekszander Suuman, Timo Maran, Juhan Liiv a tájban talál megragadó vonzerőt; Jan Kaplinski a művész(et) szerepét firtatja a posztkommunista világban; az észti képzőművészek anyagát, Andres Tolts és Mare Vint művészetét Jüri Haim, Kaljo Põlluét Ene Asu-Õunas mutatja be; Maarja Undusk pedig a kortárs művészet öröm-titkáról közöl esszét a versek előtt. Olev Remsu *Euroestonia* új hangjáról közöl regényrészletet, Kristel Pappel *Wallenbergről* ad interjút, Rein Veskimäe pedig az észti kozmológia új kihívásairól világosít fel (*Méhsejt alakú világban élünk*). Ez a sokpólusú, sokfelé ágazó szögletes kör adja a másképpen látás esélyét is, ahogyan ezután már az észti kultúra csillagvilágára tekinthetünk.

A rokonságok és kisebbségiségek méltó seregszemléjét ebben az aktuális szövegválogatásban még tematikusan sem lehetett a teljesség igényével átölelni. Láttatja ezt az elsőként föllapozott bolgár szám, melyet már korábról egy másik előzött meg *Bolgár ritmus* címen, pazar bolgár szerzői névsorral műnemek és műfajok, árnyalatok és szemléletmódok irodalmi tárházával. A válogatás anyagában²³ szép szerényen olyan íráscsemegék kínálkoznak, mint a *Vándorvirágok* csokor, nem kevesebb, mint 38 bolgár szerző apró írásaival (Szondi György bevezetője és fordításai), de ugyanitt egy kiadó-szerkesztő-szerzői interjú a nemzeti nihilizmus és a kollektív mítoszban részvételtől eltérő szerepek esélyeiről Zlatomir Zlatanovval (ugyancsak Szondi György fordításában), vagy hasonlóképp Dimo Dimovszki *Provinciális elégtelenség*-cikkében a maradék romok és elsatnyult Paradicsom vágyképeinek rövid méltatásában, vagy Marija Sztankova a szeretetvesztés és a jólelkű boldogtalanság reménytelenségének tónusával (*Sötét történetek*), Dejan Enev, Nikolaj Kancsev, Ivan Boriszlavov, Teodora Dimova, Rumen Sztojanov, Elka Dimitrova, Borisz Rokanov, Elena Ognjanova, Sztojcsev Szvetoszláv, Alekszandar Milanov, Sztojcsev Szvetoszláv további szövegeivel, az anyaországi és hazai bolgár képzőművészek alkotásaival, Plamen Pavlov–Jordan Janev *A bolgárok rövid története* könyvismertetőjével, a hazai „Bolgárkerék” pörgetőivel és híveivel, Halásztelek településképével, s végül a címadó témakörrel: *Az úgynevezett bolgár ritmus* (elhangzott Bartók Béla előadásán 1938-ban). E rövid mustra csak töredék – a teljes szám a maga bőségével akár cikkenként is méltó lenne a szemlélésre.

A szemlélés pedig – folyóirat esetében éppúgy, mint tematikus válogatásoknál – legméltóbban az Olvasó szíves figyelmébe kívánkozik. Itt ehhez csak

²² http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2001/2001_05/tartalom.html

²³ http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2006/2006_02/tartalom.html

„mutatót” tudtam kínálni. A példás gazdagságú, egészében mintegy monografikus értékű összeállítások sora igazán szépecske össz-egészre sikeredett, talán egyes területeken „túl impozáns” is – aminek nem az elnagyolás lehet az alapvető oka, hanem az egyszemélyes szerkesztői „Leistung”, a teljes körűre elgondolt teljesítés, a lelkiismeretes kínálat és az akár elfogultnak is tetsző elköteleződés: ha már egyszer összerakunk valamit, legyen az relatíve teljes! Szemlémben ezért talán nem is elégszer írtam le, hogy a minden számhoz szükséges irtatlan kitartás és szorgalom példás ez esetekben, s még inkább az ahhoz képest, mennyi kisebbségi-nemzetiségi szakirodalom van (főképp a szépirodalom terén, amelyről tudjuk, hogy semmit sem tudunk...!). Ez azonban már nem a Szerkesztő felelőssége, de közös szűgyen ugyanakkor. Az ekképpen kapott nemzetiségi körképek minden (cseppet is) érdeklődőnek szívből ajánlható forrásművek!

T'aves baxtalo!

avagy cigánykutatás és irodalom

Kevés motiváló összhang van a kezünkben, de egyik ilyen egy folyóirat tematikus számának ismertetője. Lehet részletes és elnagyolt, aprólékos és válogató, műfajokra éhes vagy összhangra érzékeny, rövid és kiadós is. Ám hasonlóan kevés felelős feladat kínálkozik, amikor világképi érzékenységet, világnézeti (és olykor politikai) eligazodást, belátást és elnézést, értékelő pillantást egyszerre igényel mindez. Az alábbi forráshely ilyen. Nem is mai már, de tegnapiága nem jelent avulást. Nem egyetlen műfaj hordozója, de színességében is elvakíthat esetleg. Értékelő elismerésre vár, ugyanakkor a semmitmondó hírként regisztrálás csak sematizálja persze.

A címbeli „Légy szerencsés!” kívánság nemcsak köszöntés, de éppen ma, a Roma Holokauszt 77. évfordulója kapcsán még életre szóló figyelemztetés is. E tárgykörben megannyi az elemző szakirodalmi forrásanyag, velem szemben egész sokpolcos állvány van tele cigány témakörű szak-

irodalommal..., s még amiről csak tudomásom van, az is könyvtáryi. Újat adni, mást kínálni ezért is nehéz, sőt kihívó feladat – egy folyóiratnak, amely nem vállaltan társadalomtudományos horizontú, talán még nehezebb. Mert mit is, mennyit is? S nem „a” válasz, de a meghatóan színpompás válaszok egyike éppen az lehet, amit az **Aj, romale** címen kiadott Napút-szám (XX. évfolyam, 2018/5. szám) Zalán Tibor fogalmaz meg (a borítóbelsőn) kellően drámaian: még a vétkes sem bűnös, ha ott iszkol mellette a vétlen „Csoki”, akin elpáholható a tett, még ha nem is sajátja volt az. S mert nem valami romapolitikai különszám ez, a talányosan földobott identitáskérdés sorozatbani visszatérése a számon belül a legcsekélyebb kételyt sem hagyja arról: a verstől a meséig, a néprajztól a zenéig, a cigánykutatástól a nyelvészetig egy hombárnyi kínálkozik a részválaszokból, a sajnálkozástól az indulatig, a szűgyentől a büszkeségig, az identitástól a félelmekig, ál-

moktól a tűzpompáig, s mind-mind valamely nem politikai politikában, a színvakság bűvöletében, a fennhatóság otrombaságában leli emlékezeti gyökereit mégis. Kétszázhusz oldalnyi romaság, az identitás vállalásának lebilincselő gazdagságú színekörei, sőt a roma festők vallomásaival együttes tizenhét színvilággal kiegészülve olyan „belső világok” megnevezésére merészkedik, amit a társadalomkutatók is csak kötetek tucatjaiban körvonalazhatnának.

El lehet képzelni persze a 220 oldalra eső kritikai vagy esztétikai, bölceleti vagy irodalmi impressziók körét, melyet itt most rövid mustrában kéne vázolniom-értékelnem-bírálnom-dicsérenem-felbecsülnöm-vagy-mi, s persze az Olvasó cinkos közreműködését remélnem abban, hogyan fogom ezt elkenni olyan módon, ne sértődjön meg mindenki. Mert a sértés igen, ott kezdődik, amikor a „nem is ő volt a vétkes” alaptónusában is ott fenyeget a megtorlás mindenkori szabványa, falusi rendőrtől a roma holokausztig, nemzetpolitikától a cigányzenéig, költészettől a kollektív megtagadás sunyiságáig. Egy vers, egy meserészlet, egy történeti kihívás iskolai témazáróvá lefokozása ugyan tanult neveletlenségünk – de a kétszázhusz oldal akár egyetlen oldala is vészesebben reménytelen ekképpen kezelésben! Tanult flegmáink része a meg nem értő gesztus, mely tétován vagy benuktan áll a másságosság legelső jeleinél is, de nem igazán bánja. *A Légy szerencsés!* ugyan valaki „címtettnek” szól, de vajon az is részese lehet, aki megúszni, kibekkelni, értékképzet nélkül megsunyizni is hajlandó a felelős gondolkodást? Vagy itt már válogatunk, s megvárjuk a kölcsönösséget? Akkor pedig marad-e a jó szándékból legalább egy költői,

történeti, mesei, szimbolikus, kölcsönösségi, nyelvi, kisebbségi, irodalmi jel, mely jelentésbe tolakodhat és üzenetet hordozhat egyáltalán?

Nem és igen a válasz. A magyarországi cigányság históriája (Nagy Pál, Szuhay Péter, Rostás Farkas György, Bencsik Gábor, Bereznai András, B. Kovács István, Tamási Orosz János, Töttös Gábor írásaiban) vagy jelentősége művészeti területeken (Junghaus Tímea, Illés Barbara BoBa, Szentandrassy István, Balázs János, Péli Tamás esetében), Balázs Géza, Kicsi Sándor András nyelvi merítései vagy Pálóczy Krisztina–Szuhay Péter zenésztörténeti körképe (*Húzd rá, cigány!*, 149–160.) éppúgy nagy és kerek egész, mint Bereznay András *A cigányság történetének atlasza. Térképezett roma történelem* (176–181.) szemléltető anyaga, amivel paralell Kathy-Horváth Lajos, Rostás-Farkas György és Sárközi László az életforrás-értékű származás megvallásaként, vagy Fialovszky Magdolna és Molnár István Gábor (Váradai Áron interjúja) a roma sajtó, önkép és megjelenítés vállalásának elengedhetetlenségéről, a nyilvánosság előtti szereplésről szóló írásaikkal összefüggő szereptudat megformálásával – együtt és egyenként is igent és nemet mondanak a jó szándékon túli kölcsönösségek jelenlétére. Vagyis kivételes szerencse kell már a találkozáshoz is.

De ahogyan az *Előteret Száraz* Miklós György (*Ki a cigány?* 3-9.) és Csepregi Botond–Landauer Attila (*Egységes cigányság nem létezik – Beszélgetés Nagy Pállal*, 10–29.) megrajzolják, abból épp annyira rétegzetten és súlyosan kandikál elő az értelmezések, félrekalibrálások, szociológiai és demográfiai tévképzetek, sanda előítéletek árnyalt historikuma, mint ahogyan az *Emlékezet*-rovat tel-

jes portrékat jelenít meg a „filmes emlékezet” öröksége (1956) révén, továbbá Tamási Orosz János („...kevés széthullott Keresztmaradék...”. *Levélféle Kovács József Hontalan-nak*), Rostás-Farkas György és Mórítz Mátyás (*Choli Daróczi József emléké-re*) szerzői tisztelgése nyomán, akiknél az „irodalmi” cigányság, a versek és drámai sorsok intimitásai életű-portrékban közvetítik a tragikus vagy magasztos múltakat. Nem is szólva az irodalmi és távolsági párhuzamokról (a *Lakatos Menyhért* fejezetről vagy a *Fénykör-válogatásról*), a cigány mesék világáról (Bálint Péter tanulmányában, 61–80.), Jónás Judit színházi pályájáról szólóan (Rojkó Annamária interjújában, 103–107.), de egészen a bolgár párhuzamokig, Zdrava Kamenova–Kalin Angelov *Cigánykerekek*-részletig, ahol a kevésbé moderált, de egyediségében is annál szebb tónus kap helyet: *„A bőröm fekete, a szemem fekete, a hajam fekete... Cigány – ez vagyok én. Parázssal teli fekete kályha, kívül fekete, belül tüzes, amelyet az indiai elefántok, cirkuszok, jósnők, zenészek és mezítlábas gyerekek emléke lobbant lángra. Ne félj attól, amit a lángokban látsz! Az vagyok én. Ha csendesen állsz mellettem, felmelegítelek, sokáig melegen tartalak, és jól fogod érezni magad, ne fuss el! Ha azonban mélyen a lelkembe piszkálsz a piszkavassal, megégetlek, ilyen vagyok...”* (*A bőröm fehér, a hajam sárga, a lelkem világos*, 165–172.).

S éppen ez az, ami a közös más-ság, a magunkban is meglévő idegen, a távoliban is jelenvaló ismert háromszögébe befér. A belső tűzzel, a lángokkal és a melegséggel együtt.

„Cigány és nem cigány népesség csak akkor él egymás mellett viszonylag rendezetten – már-már azt írtam, felhőtlenül –, ha senki nem erőltet semmit, ha a tanulás, összeszokás ösztönös, ha lényegében mindenki élhet tovább a maga törvényei, szokásai, hagyományai szerint. Igen, a cigány is” (Száráz Miklós György, 6. oldal).

Mindezek között és mellett – jelezve, hogy minden írás minden tartalmára még csak utalni sem lehet e helyütt – a szám maga a vonzó provokáció, a jó értelmű rábeszélés és a figyelemittas tudatlanság partvonalai között vezet. Futó képünk sincs ama gazdagságról, melyről csupán „valami cigány” kultúráként, valami megtűrhető és megbocsátható entitásként gondolkodunk legtöbbször. Hogy a társadalomtudományok, az oktatás, a média, a kommunikáció és értesülés megannyi színtere hogyan épül fel, milyen oktatási, szemléleti, értékrendi, történetértelmezési tartományok maradtak eddig rejtekezésben, arra a cikkek többsége szinte vádlóan mutat rá (például Kardos Ferenc, Balázs Géza, B. Kovács István tanulmányaiban), de mindezek szépirodalmi megjelenéséről, versekben vagy prózai munkákban előfordulásáról már nem is szólva. Az *Aj, romale* tematikus szám egészében (s még a záró Jász Attila „világfilozófiai” képe és Prágai Tamás kritikusi öröksége megidézésével együttesen is) a *Légy szerencsés!* kívánalmának teljesedését sugallják. Teljesedni ugyanis csak az tud, amihez hozzájárulunk, aminek megnyílunk, amibe érdeklődéssel pillantunk. A Napút tematikus száma erre elsőrangú kínálattal ígér esélyt.

Gutai István

Arany-láz

Napút-magángyűjteményem talán legbecsesebb és legtöbbet forgatott, ajánlott darabja az évkönyvnyi terjedelmű „**Arany János az Atya...**” című emlékszáma (2017/6.).

Szerkesztői Szepesi Attila verséből („szinte imájából” – Balázs Géza¹) emelték ezt a sort a címlapra:

*„Arany János az Atya.
József Attila a Fiú.
Weöres Sándor a Szentlélek.”²*

Szepesi Attila szerint Arany János „tektonikus erejű nyelve (...) a tizenötmilliónyi magyarság megtartó ereje – Kodály és Bartók zenéje mellett”.

Az emlékszáma *Fénykörében* huszonketten válaszoltak a szerkesztőség „Arany János – számomra, hozzám” körkérdésére. Szemelgetés a „bármilyen rövid vagy hosszú” válaszokból: Bíró-Balogh Tamás, Radnóti Miklós levelezésének sajtó alá rendezője a költő 1941. február 2-i naplóbejegyzéséből idéz. (Radnóti ezt mondta barátainak a *Mi a magyar?*-vitáról folytatott beszélgetésük közben: „Olvassatok Aranyt és *Petrovicso*t. Megtudjátok. És írjatok magyarul, becsületesen, azok *magyar* művek lesznek.” (Kiemelések az eredetiben.)

Csorba László nyelvészeti, színművészeti, szépirodalmi visszaillesztés után erre a következtetésre jut: „ha nyelvében él a nemzet, akkor az kell legyen a szellemi otthona”. Karlovy Varyban, az egykori Karlsbadon Arany János nyomában jár. Az ottani jótékony kúrák hatására a költő élet- és alkotókedve visszatért, és befejezte a *Toldi szerelmét*, amit a történész az egész arany életmű legnagyobb szabású alkotásának tart. A kötet ott van nála a Monte Morrone oldalában is, ahol átéli a *Toldi szerelmében* megverselt, bár „nem szigorúan forráskövető” Nagy Lajos itáliai hadjáratának egyik váróvadását.

Dérczy Péternek gimnazista korában „túl Toldin, meg a szerelmén, meg az estéjén is” került a kezébe *A tölgyek alatt*. És elképesztette, hogy „néhány szóval milyen hangulatot lehet teremteni, (...) de mintha festményt is néznék egyszerre”:

*Zöld lomb közei
»Áttörve« az égbolt
S a rét mezei
Vegyül árny és fényfolt.*

¹ Balázs Géza korábban ezt a Petőfi Irodalmi Múzeum 2017. március 6-án tartott Arany-émlékonferenciáján tartott előadásában fogalmazta meg, <https://mnyknt.hu>. A Napút-emlékszáma Szóvárában *A magyar vers és nyelv legnagyobb mestere* című írásában említi újra.

² Jerzy Snopek irodalomtörténész, Lengyelország magyarországi nagykövete – aki szeretné saját anyanyelvére lefordítani a Toldit – Pilinszky Jánosnál is megtalálta Arany János atyának nevezését. <https://irodalmijelen.hu>

Az irodalomtörténészé, kritikussá lett („ott vacakoltam a magyar neoavantgárd környékén”) egykori középiskolás *A tölgyek* után eljutott a *Kapcsos könyvig* és az *Őszikéig*. „Azt azonban a mai napig nem értem, hogy egy kamasz és egy, már az elmúlásra készülő idős ember végül is hogyan találhatott egymásra.”

Kortárs középiskolások! Próbálkozzatok, hátha veletek is megtörténik ez a csoda, melynek csodatevője Arany János.

Móser Zoltán irodalomtörténész, fotóművész, akinek Arany János balladái-ról és népdalairól több műsora is elhangzott a rádióban, gimnazista kora óta betéve tudja az *Epilógust*, hetvenen túl is gyakran idézi.

A Napút Arany-pályázatának egyik első helyezettje, Füleki Gábor költő, középiskolai tanár tanulmánya összefoglalásaként megvallja: Arany János „tökéletesre érlelt, mély lelkeségű költészete” tizenhat éves korában áradt be szívébe és ébresztette rá, „mi lehet a költészetben mérték”.

Dávidházi Péter Széchenyi-díjas irodalomtörténész is elmondta:³ „milyen boldogság volt [a Toldi kötetet] olvasni” általános iskolás korában (!)

Fűzfa Balázs irodalomtörténész a világ legnagyobb költőjének tartja Arany Jánost. „Őutána nem lehet ugyanúgy verset írni magyarul, mint előtte, s utána nem lehet a hétköznapiokban sem ugyanúgy használni a magyar nyelvet, mint korábban.”

A balladák és nyelvtemetők földjén született lancu Laura költő nyelvünk feltámasztójának tekinti Arany Jánost. Kabdebó Lóránt irodalomtörténész szerint „rengeteg Arany János fogalmazta szövegfoszlány benne él a magyarság egészének kollektív tudatában”.

Jerzy Snopek a *Fénykörben* is megszólal. Első mondata meglepi a „dva bratanki” igézetében élő magyar honpolgárt: „A lengyel irodalmi köztudatban Arany János szinte teljesen ismeretlen.” (Vö: a *Hetedhét* rovatban Georgia, Japán, Korea, Olasz-, Svéd-, Törökország, valamint a finnugor nyelvek szakemberei milyen gyorsképet adnak hazájuk, nyelvük Arany-recepciójáról.)

Füleki Gábor, a folyóirat Arany-pályázatának egyik 1. helyezettje a jubiláns költő ontológiájáról és humoráról elmélkedik *Önmosolygó János* című tanulmányában. Arany Bolond Istókként jelöli meg önmagát az epikus költeményben, ami önéletrajzzá válik. A tanulmány írója összeveti a *Bolond Istókot* Arany más, önéletrajzi vonatkozású verseivel (*Vásárban, Egy kis hypochondria, a Csaba trilógia Előhangja, Örökké, Ex tenebris...*). A *Gondolatok a békekongresszus felől* elemzésében olvassuk:

„Nem lehet-é ismét egy új
Népáradás a földön?
Nézzétek a történetet!
S mondjátok, képzelődöm.”

Hátborzongva nézzük a *történeteket*, és Máraival válaszolhatunk: „Igen, lehet.” A derült vidámság verseit is áttekinti Füleki Gábor. A *Jóka ördögét*, a *Pázmán lovagot*, a *malac búcsúzását*, a *fülemilét*, a *nagyidai cigányokat*, a *ba-*

³ Liptay Katalinnal a Magyar Katolikus Rádióban az emlékévben folytatott beszélgetésének szövege a *Hangírásban* olvasható.

juszt, és megállapítja: Arany „saját életének végességét szintén kesernyés derűvel szemléli”.

Lenyűgöző Füleki Gábor Arany-ismerete, -szeretete! Jó lehet diákjának lenni. (Verstisztelgés-versenyszámban is fölállhatott a dobogó 2. fokára.)

Az 1. helyezéért járó (képzelt) babérkoszorún Füleki Gáborral Szűcs-Németh Erzsébet irodalmi szerkesztő osztozott. Ő *Az ihlet percét* (melyet a közelmúltig egyetlen Arany-sonettnek tartott a szakma) elemezte. Az ölelkező rímelésű szabályos szonett rímképletének megadása után a rokokó líra sajátos válfajába, a gráciaköltészetbe is besorolta. Meghatározta, kik a gráciaköltészet központi figurái (Gráciák, Múzsák, Vénusz), akik jelen vannak *Az ihlet percében*.

A versben található más mitológiai alakokat (tündér, bálvány, szűz-ideál, árny, isteni) is definiálta. A többi között bemutatta, Arany miképpen értelmezte esztétikai írásaiban az „ideál” és a „reál” fogalmát, felelevenítette, bemutatta a versköltés Arany János-féle értelmezését, megmagyarázta az Arany alkotta neszme szó jelentését is. Elemezte és illusztrálta az irodalmi mű születésének élettér-eseménytér-élménytér hármasságát.

Czirok Ferenc festő, grafikus a *Szondi két apródja* elemzésével érdemelte ki a tanulmány-kategória 3. helyét.

A *Versparafrízisban* (már a meghirdetés ötlete is remek!) Mohai Szilvia napjaink családi körét írta (*Egy este Kovácséknál*), Oláh András Edward király BBC-nek adott nyilatkozatát verselte meg, miután az rágalmazás miatt pert indított a strasbourgi emberjogi bíróságon.

Erdélyi Z. János a *Tetemre hívást* alkotta újra. A *titkos ara* című balladájában Kun Abigél meséli el a tragikus történetet, mai nyelvünk szavaival (bunkó, prosztó, richtig, rüfke, kicsinálnak...) fűszerezve.

(Isméltélésül suhanjunk át az eredeti ballada sztoriján: a radványi sötét erdőben halva talált Bárczi Benő gyilkosát sebe meginduló vérzése leplezi le. A holtak sebe nem indul, amikor a gyanúsítottak: „ellenségi”, „baráti”, az udvar, a falu apraja, nagyja, anyja, húga elvonulnak teteme előtt. Amikor azonban titkos arája jó, a „sebből pirosan buzog a vér.”

„Bárczi Benőt én meg nem öltem,

(...)

Hanem e tört én adtam neki” – vall szép szeretője.

Miután a halálos viccre fény derül, Abigél örülten elrohan az (ön)gyilkoló törrel.

„Vetni kezet rá senki se mer.”)

Erdélyi Z. János költeményében az örültet *megjátszó* Kun Abigélt megszök-tetik, még a költői igazságszolgáltatás is elmarad. Családjával elköltözik. Néha, ha arra visz az útja, be-beugrik a radványi erdőbe.

„Sírni? Ugyan már! Sír a fene!
Gombát szedni jövök csak ide!”

A pályaműveket bírálók további tíz kiemelt vers között nem tettek helyezésben megfogalmazott különbséget (ezt megteheti még négy év elmúltával is az olvasó).

Az 1848. júniusi magyarországi követválasztáson Petőfi Sándor Szabad-szálláson, Arany János Nagyszalontán indult. Druzsinn Ferenc korabeli doku-

mentumok⁴ alapján tekinti át az akkori választási kampányt. A két követjelölt bizakodással várta a nép ítéletét. „...ki eddig az irodalomban képviseltem a népet, képviseljem most az országgyűlésen is... ki védelmezné lelkesebben jogait, mint én? hiszen a nép az én vallásom, istenem!” (Petőfi).

„...oly közvélemény lett Szalontán mellettem, minő aránylag Kossuth mellett sem volt az országban” (Arany).

Az irodalomtörténész, egyetemi tanár bemutatta, hogy a korabeli (manapság globális iparaggá fejlesztett) fake news, valamint a hatalmi manipuláció miképpen vezette félre, félemlítette meg a választókat és fosztotta meg a két költőt a képviselőségtől.

A *Dokumentum* rovatban Szörényi László irodalomtörténész, kritikus arra keresi a választ, Arany János miért húzott ki két fontos részletet comico-satyricus eposzából, *Az elveszett alkotmányból*. (Írása finom szellemi ínycséség.)

A folyóirat lovári nyelven közli a *Mátyás anyja* és a *Fiamnak* című Arany-verseket ifj. Rostás Farkas György fordításában.

Különösen érdekes az emlékszámban *Hangszóló* rovata. Windhager Ákos irodalomtörténész, kultúrakutató *Toldi szerelme. Arany János recepciója az operairodalomban* című tanulmányának egyik jegyzetéből derül ki, hogy ifj. Johann Strauss a *Pázmán lovag*, Farkas Ödön a *Tetemrehívás*, Rékai Nándor a *nagyidai cigányok*, Makay László a *Bor* című Arany-műveket zenésítette meg. Szokolay Sándor balettet írt a *Tetemrehívásból*. Andorka Péter kortárs zeneszerző a *Vörös Rébék*-musical részleteivel diplomázott.

Mihalovich Ödön nagyszabású zenedrámát alkotott a *Toldi szerelméből*. Windhager Ákos bemutatja a zeneszerző munkásságát, Toldi Miklós lovagot, az eposz és az opera összefüggéseit, az opera szereplőit, elemzi Toldi tragikumát, az opera dramaturgiáját, szól a megvalósult és megghiúsult bemutatókról, kritikai válogatást is közöl.

Gondolná az olvasó, hogy a magyar vers és nyelv legnagyobb mestere gitározott, és „akármelyik népdalunkat rögtön eljátszta mind a 12 létranemben”, azaz mind a 12 skálafokról kezdve? Sziklavári Károly idézi Arany zeneesztéta-zeneszerző barátját, aki állította, hogy [Arany] „utolsó éveit e hangszer tette elviselhetővé”.

Csörsz Rumen István irodalomtörténész, régizenesész „népdalunk után indulva” című gondolatfüzérében a tárgyhoz tartozó Arany-háttérszövegekből ad ízelítőt.

Mennyi ismeret, nézőpont, szívét, lelket melengető gondolat a Napút jubileumi számában is! Az Arany-láz múltával bizakodom, hogy minél több átszívárog a közoktatásba és minél több magyar tudatába.

⁴ *Egy régi levélen ezt írva találtam* című tanulmánykötetéből, Napkút Kiadó, 2017.

Halmai Tamás

Földközi-ember

A Napút 2019/7. számáról

Nemcsak az evolúcióbiológia eredezteti az életet a vízből: teremtésmítoszokban is kitüntetett szerepük van a tengereknek. A historikus pillantás pedig – ha Európából tekintünk vissza derengő távlatokba – egy bizonyos térség erényeit kivált nyugtázhajtja.

Amit ma európai kultúrának, napnyugati műveltségnek vagy transzatlanti civilizációnak nevezhetünk, a mediterráneum égisze alól áramlott szét több kontinensre. A Földközi-tenger partvidéke nemcsak birodalmi központok, hanem eszméleti origók színtere is a kezdetektől.

A tematikus összeállításokban különösen erős Napút folyóirat XXI. évfolyamának 7. száma a **Földköz** címet viseli, s a főnti megfontolások részletezését célozza. Nézőpontok és látásmódok sokfélesége adódik össze alkalmi teljességgé 218 sűrű oldalon. A lapszám rovatbeosztása is jelzi ezt az igényt.

Zalán Tibor *B2-páholy* című tárca-sorozatának a belső borítón közölt darabja novellisztikus hommage, tengerdicsérő keretezés: „Tengerből jöttünk, tengerbe megyünk, szokta volt mondanunk patetikusabb pillanataiban, melyek eljövételében kellő vörösborok is részt vesznek. És ilyenkor párás szemmel messze néz. Előtte Kornati kopár sziklái – és a hullámok. Mögötte? De Pál úr nem néz hátra. (...) Lehunyja a szemét. Érti, hogy valaki jár a vizek fölött. Ilyen ez a mostani adriai nyár. Mint máskor.”

Hegy Botos Attila szerkesztői bevezetője (*Bevezetés a Földközbe*)

a Kárpát-medencei létmód közérzeti koordinátái közül invitál déli partok övezetébe. Érzékenyen és érzelmesen: „Persze ez már az utazó dolga: tegye, ahogy e lapszám legkülönfélébb szerzői, olyannyi úton át. Hajlongjon egészen közel, vesszen gyönyörködve a részletekbe, vagy tekintse távolról, ahonnan nézvést a tenger, a sivatag, a hegyek, az óceán, hovatovább a vándorló népcsoportok ütközőzónái mentén mintegy a semmiből emelkednek tündöklő magasságokba, majd süllyednek el a legváratlanabb művészetek, kultúrák. Ahol mindent ugyanaz a fény éltet...”

Finoman folytatja a redaktori gondolatmenetet André Siegfried *A Földközi-tenger* című, egyébként korzakokkal korábbi írásának részlete, mely művészettörténeti összefüggésben értelmezi a régió fény- és színvilágát: „A Földközi-tenger csupa fény, sokkal inkább fény, mint szín. A fény tündöklő, a színek lágyabbak, néha szegények, s a fény nélkül nem léteznének. (...) A Földközi-tenger vidékének egyéniségét megerősítik ellentétei: ellentéte az óceánokkal, a sivatagokkal, az összefüggő kontinensek geológiai szerkezetével; ez a tenger meghatározza önmagát. (...) A klaszszicizmus itt született s talán, ha majd mindenhol fenyegetik s hitelét veszti, itt fog végső menedéket találni.” (Kolozsvári Grandpierre Emil fordítása egy 1947-es kiadásból.)

Az első nagyobb blokk (*Nereidák kútja*) ezt a hangulati miliőt építi to-

vább (lakályossá és kortalanná), Kavafisztól Vas Istvánon át Jász Attiláig és Weiner Sennyei Tiborig több fontos szerző közreműködésével. A metamorfózisok egyik legszebbike az irodalom átváltozása mítosszá. Babics Imre szintéziseserejű leoninusaitól például megtudható, milyen is „a Dél gyönyörű izzása a kertben, ahol más, / távoli földrészek annyi szülötte is él” (*Dél a Bakonyban*); Fekete Anna epigrammája (*Hűség*) a „Mindentudó és szűz” tenger képzetét helyezi mitopoétikus foglatba; s „a képen átvilágít lényege” (*Kikötő napnyugtakor*) misztikus érzülete süt Hétfári Andrea szonettjeiből.

A *Finomtükör* című rész a Nobel-díjas spanyol költő-író, Juan Ramón Jiménez művével nyit (*Gránátpiros táj*, ford. András László), az „Én önkívületben nézem a naplementét” mottóképpen derít fényt a környező szövegekre is: Alexa Károly Hamvasig visszaérző esszéjétől (*Ki és hol*) Gécz János szépirói és Tillmann J. A. vallomásos vonásokat hordozó írásán át Báthori Csabáig, aki – nem először – Rilkéhez igazítja közelebb figyelmünket (*Derűt keresni délen*), vagy *A tenger mint vágy* Ladik Katalin-i prózájáig: „– Nem szeretem a végtelent, mert a végtelenben nincs az embernek otthona – mondta az Üvegező, majd hozzátette: – Ezért félek az óceántól és az égbolttól. / Hitetlenkedve néztem rá, míg ő ujjával nyugtalanul pödörte a haját, és meg sem hallotta, amit csöndesen magamnak mondtam: – A végtelenség megismerése utáni vágy nélkül nem foglalkoztatna bennünket annyira a véges, és a handóóság sem.”

A *Berek* ciklus – versek, szépprózák, esszék után – tudományosabb hangot üt meg, ismeretterjesztő dolgozatokat közöl (Szabó Mária: *A medi-*

terrán életföldrajzi régió; Déri Balázs: *Pallars kisvilágából a nagyvárosba. A tér poétikája* Maria Barbal írásművészetében; Norman Károly: *Mediterráneum, hegyek között*). A harmadik írás zárata emblematikusan világlik elénk: „Az Időről töpreng a tengerből kikelt, efemer lény.”

A *Hullámrajz* ugyancsak három szöveget ölel föl. Bánki Éva prózája (*Kié a világ? Kit illet a Dél ragyogása?*) a szerző regényvilágából nyújt egy szeletnyit – velencei horizonton; ugyancsak regényrészlet Bogdán László érzéken és baljósan kanyargó története (*Fehér örvénylések*); Csörsz István novelláját (*Ahol visszafordul a nap*) pedig önértékén túl is megerősíti a lábjegyzetben közölt adalék: „Az író 1983 őszén novellaciklust írt görögországi családi utazásuk és kempingezéseik emlékeiből *Kalandozások kora* címmel. A máig kiadatlan kötet egyik novellája itt olvasható először.”

A *Tárlat* része egy leleményesen szakszerű tanulmány az ókori görög festészetéről (Bodó Mihály: *A legrégebbi „festett fénykép”*: Perszephoné elrablása); a képzőművész König Frigyes műveit ábrázoló fotósorozat pedig magának az alkotónak a valómásos sorai vezetik föl („Az az elképzelés, hogy a természet harmóniára törekszik, az antik forma és építészeti rendszerekben untalan visszatükröződik. S én ezeket az arányrendszereket igyekeztem megkeresni” – *Oszlopsor*).

Mi vár még az olvasóra? További társzművészeti kitekintés: a *Hangszóló* a zene esztétikájából bontja ki a déli minőségek ihlető szépségét – például a francia impresszionista muzsika kapcsán (Sziklavári Károly: *Déltenger, napfény és Claude Debussy Prelűdjei*), táncművészeti vonatkozásban

egy fotókkal illusztrált dolgozatban (Németh György: *Táncgyökerek. Az európai és magyar néptánc történet hiányzó láncszemeinek felfedezése a volt Oszmán Birodalom országaiban*) vagy a kortárs régizene élő legendájára fókuszálva (Szili István: *Gondolatok Jordi Savallról és zenekaráról* – a Jordi Savall és az Hespérión XXI – Kelet-Nyugat – A lelkek párbeszéde *hangversenye kapcsán*).

Az *Ablakba* recenzió (Géczi János kötetéről, Boldogh Dezső tollából) került; a *Miért* bulgáriai régészeti felfedezést tárgyal (Nikolaj Ovcsarov: *A legendás Orpheusz szentélye nyomában*, ford. Kovács Gergely), de a *Nők Velencében* témakörnek is a szerzőtől, Bánki Évától szokott izgalmas, személyes, távlatnyitó – és fájdalmas is vállaló – módon adózik: „Velence politikai stílusára mindig is rányomta a bélyegét, hogy kizárólagosan aggályoskodó, »felfordulásoktól« rettegő, mindig mindent túlszabályozó öreg férfiak irányították. (...) A város középkori vagy reneszánsz asszonyairól szinte semmit nem tudunk.”

Végül a *Hetedhét* rovat a mediterrán tájék költészetéből az ókorig visszahatóan merít. Cseppnyi mutatóvány gyanánt az olasz Sandro Penna (1906–1977) *Mélykék a tenger* című négy sorosát citálom csak ide: „Mélykék a tenger. / S mélységesen nyugodt. / Örömkialtás bujkál a szívemben. / S minden, minden nyugodt” (ford. Szénási Ferenc).

Nem tértem ki minden írásra, minden szerzőre. Maradjon munka – más szóval alkalom a beavatásra, beavatólásra – az olvasónak is. Aki talán hasonló fölismerésre jut, mint e sorok írója: nem idegen tájokról hoz hírt, nem távoli kultúrkörrel ismertet meg, s nem is letűnt műveltségcséménynek állít emléket ez a lapszám. Inkább: hazatérít. Legalábbis ami tudati mélyrétegeink honvágyát illeti.

Földközi-emberek voltunk, maradtunk. Identitásunk jellegadó vonásaként a köztesség – mely a nyitottság másik neve – alkalmasint a jövőben is megmarad. Legföljebb utódaink már a *Csillagközi-tengeren* bontják ki napvitorláikat.

Ircsik Vilmos

Dicsérni jöttem, nem temetni

A kezdet. Noha ez már a vég kezdete, én mégis dicsérni jöttem, nem temetni. Akkor kezdjük is az elején, sőt a legelején! 1999-ben felhívtak telefonon, hogy jöjjenek el a Tátra utcai Napút-bemutatóra, mivel a lapban recenzió jelent meg *Jaj, akinek nincs otthona* című kisregényemről. A meglepetéstől szinte levegőhöz se jutottam. Hogyne, hiszen nekem egy ismeretlen személyt felhívni eleve megoldhatatlan feladat volt, és máig is az maradt. Ráadásul kisregényem nem sokkal előtte jelent meg, és a recenzensek éppenséggel nem tolongtak körülötte. Szóval a hívás valóságos sokkhatásként ért. Nem csoda, hogy a beszélgetést záró kérdésre – hallottam-e már a Napútról? – azt füllentettem, igen, persze. Pedig hogy is hallhattam volna, hiszen ez még csak a harmadik szám volt, évfolyamjelölés nélkül, benne könyvem recenziójával, még hozzá Toót H. Zsolt tollából. A bemutató utáni, később hagyománnyá vált fogadáson egyébként Waszlavik Gazember László harmonikázott, én pedig a recenzió feletti csendes örömmel konstatáltam magamban, hogy egy egészen új világba, Szondi György világába nyertem bebocsáttatást. Merthogy az ismeretlen telefonáló természetesen ő volt. Ő tartotta fontosnak kritikát íratni egy nem nagyon felkapott könyvről, ő tartotta fontosnak értesíteni a szerzőt, és sokaké mellett ő tartotta fontosnak figyelemmel kísérni a további pályáját. Rendkívüli személyiségének titka számomra ebben az első találkozásunkban rejlik, nyitottságának, önzetlenségének közvetlenségének, szervezőkészségének fényes bizonyítékeként. Gazdag életművére nincs miért kitérnem, hiszen nem is olyan régen hetvenötödik születésnapján nálam értőbb emberek ezt már megtették, nálam befolyásosabbak pedig méltóképpen elismerték. Jól tudom, hogy nagyon sokan állnak közelebb hozzá, mint én, éppen ezért örömmel tölt el, hogy vannak azért közös titkaink, amelyeket felleve sem szerint ő csak velem osztott meg, én pedig csak vele. A közös titkok tudói pedig szövetségeselek. Nem nagy titkok, de el mégsem árulom őket.

Az első találkozás után még sok következett. A szerkesztőségek és a lapbemutatók helyszíneinek változásával bejártam utána fél Budapestet, a Pannónia utcától kezdve a Zoltán utcán, a várbéli Szentháromság téren át egészen Újpestig, és a Tátra utcától Óbudán, a Petőfi Irodalmi Múzeumon, a Molnár utcai Idegen Nyelvi Könyvtáron keresztül egészen a városligeti Vakok Intézetének pompás díszterméig. Pedig időközben én igazából a Magyar Napló mellett köteleztem el magam, ráadásul a Nagyvilág rovatvezetője lettem. Ekkoriban egyszerűen gyakorlati okokból érthető módon lazulni kezdtek kapcsolataink, ő azonban nem ismert irodalmi szekértáborokat, és továbbra is várta tőlem az írásokat, sőt találkozni is viszonylag sűrűn találkoztunk. Már ha éppen itthon tartózkodott... És én küldtem is neki regényrészletet, novellát, műfordítást, esszét... mikor, hogy. Így telt el huszonkét esztendő, ami már történelmi idő. Ha megnézem azt a nekem oly legendás harmadik számot, tudtommal az impresszumban feltüntetett tiszteletbeli konzulensek közül Gráfik Imrén és Konrad

Sutarskin kívül ma már senki nincs az élők sorában. Meghalt Csűrös Miklós, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár, Osztovits Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Sütő András, Székely Magda... Így jött el a vég, pontosabban szólva ez a bizonyos lapszám, vele együtt pedig az utolsó felkérés, amelyre, mint valami szent végakaratra, természetesen nem lehetett nemet mondani.

És a vég. Noha utána még több mint egy évig megjelent, számomra a Napút igazi hattyúdálát a **2020. január-februári** száma jelentette. Többek között azért is, mert akkor már benne volt a levegőben a megszűnése, és csak idő kérdése lehetett a végleges búcsú. Leginkább pedig azért, mert a tematikus szám két szerkesztője, Szondi György és Toót-Holló Tamás mindent „egy lapra téve” még egyszer megmutatta... Soha rosszabb véget! Ha már egyszer így kellett lennie. Nekem eszembe jut róla balatonalmádi festőművész barátom, Fülöp Lajos, aki kár, hogy remek balatoni képeivel soha nem került Szondi György látókörébe. Biztos felfedezte volna magának. Szóval Fülöp Lajos 2021 pünkösdvasárnapján református istentiszteletre készült. A vallási türelem jegyében a szentlélek ünnepén éppen kálvinista feleségének felekezete volt soron, noha ő maga katolikusnak született. A könnyű reggeli után felment birodalmába, a ház felső szintjére, hogy ünneplőbe öltözzön. Telt-múlt az idő, felesége többször szólította, de hiába. Végül utánament. Ott találta a műterem kanapéján, kedvenc képei között, öltönyben, fehér ingben, nyakkendőben, lehunyt szemmel – és holtan... Hát igen. Így kell szépen meghalni.

2020. január-februári számával a Napút is így búcsúzott. Áhítatos hittel, ünneplőbe öltözve, a legjobbjait maga köré gyűjtve. Így kell szépen pontot tenni egy huszonkét éves történet végére. A tematikus szám címe *Mi magunk*, és a magyar identitást, a magyar tradíciókat a középpontba helyezve kimondva, kimondatlanul a trianoni centenáriumra készült. Már maga a cím is rámutat ennek a történelmi katasztrófának a bonyolultságára és elmondhatatlanságára. Először is a két szó alliterációja automatikusan asszociálja az elhallgatással kihagyott harmadikat: mi magunk, magyarok. A többjelentésű magunk pedig rendkívül gazdag érzelmi tartalmakat mozgat meg. Lehet melléknévként, magányos jelentésben értelmezni, tragikus árnyalattal: mi egyedül – ami a más ajkú népekkel körülvelt magyarság küzdelmes történelmi sorsát villantja fel. Határozóként a hasonló társadalmi helyzetű emberek sorsközössége hallik ki belőle: mi együtt, mi magunkban. Nyomatékosítószóként pedig, önérzetet sugallva a személyes névmás jelentőségét fokozza, az azzal jelölt alany mivoltát emeli ki: személyesen mi, magyarok, nem más, mint mi, magyarok, bizony ám, mi, magyarok.

A lapszamban a mi magunk rendkívül széles érzelmi skáláján a nemzeti-konzervatív kulturális élet legjobbjai játszanak és brillíroznak. Van köztük író és költő, zenész és tudós, jogász és tanár, színházigazgató és színész, filmrendező és publicista, politikus és nyugalmazott érsek. A fölösleges felsorolás helyett név szerint csak az időközben elhunyt Farkas Árpádot és Jankovics Marcellt említem meg. Ők jól bizonyítják, hogy a *Mi magunk* igazi szellemi erődemonstráció, amelyhez hasonlókra minél gyakrabban és más fórumokon is szükség volna, hiszen szinte már toposzá vált a liberális oldal lekezelő pökhendisége a nemzeti-konzervatív művészet és kultúra megítélésében. Az

ilyen parádéktól alkalmasint a torkukra forma a szó, vagy legalábbis kisebb mellényt vennének fel. Hasonló ismertetések, esszék kapcsán mindig elhangzik az álnaiv szabadkozás: milyen nehéz a bőség zavarában megfelelő idézetet találni állításaink igazolására. Én nem szabadkozom, és nem is a *Mi magunk* legművészeibb verseit, legmagvasabb elméleti írásait idézem, hanem Jankovics Marcellét, méghozzá rövidsége okán teljes terjedelmében. Persze nem attól jó, hogy rövid, hanem attól, hogy egyszerű, tiszta és világos:

Velem született és érintetlenül megvan. Szerintem az enyém tiszta. Nem érzem szükségét, hogy magyarázzam. Magától értetődik. Ezért úgy hívom: evidentitás. Ha magyar gazemberbe botlom, leválik az érzéseimről és kiesik a tudatomból. Az is igaz, hogy nem a magyar emberekért szeretek magyar lenni. Az emberek mindenfélék mindenütt, ez nem befolyásol. Szerelmes csak magyar lányba tudtam lenni, nem voltam kíváncsi másra. A barátaim mind magyarok. Bár értékelem más nyelv sajátosságait és szépségeit, a magyar nyelv nekem csoda. Magyar mesékkel, a magyar jelképiséggel foglalkoztam szinte egész felnőtt életemben. Magyar népzene hat rám a legmélyebben, magyar versek csalnak könnyet a szemembe. Tiszta forrás mindez a számomra. Egy szóba összefoglalva: identitásom az otthonosságot jelenti. Benne van ez is a nyelvünkben: hon, haza. De nem vagyok busa magyar. Az egész világ lenyűgöz, és távoli bajok is megkeserítik az életemet.

A Naputat huszonkét éves történelme folyamán mindvégig az attraktív kulcsin és az igényes belbecs jellemezte. Egyetlen feltűnő fogyatékoságként azonban néha-néha túl sokat markolt és keveset fogott. Vagyis időnként megjelentek benne olyan próbálkozások, amelyekkel nehéz volt mit kezdeni. Persze Szondi György a tehetségfelkarolás jegyében ezt tudatosan cselekedte. Nos, a *Mi magunk* koherens szerkesztése ezúttal ezt a hibát is kiküszöbölte. Az egyes írások színvonala természetesen nem lehet egyforma, az eltérő műfajok miatt nem is lehet őket azonos mércével mérni, de a közös cél és szándék, a közös gondolkodás abroncsa kivétel nélkül valamennyit szilárdan egyben tartja, ennek köszönhetően egy sem lóg ki a sorból.

A közös téma sokoldalú megközelítésének koherenciáját a tudatos szerkesztés, nevezetesen a terjedelmes anyag fejezetekre tagolása teremti meg. Persze folyóiratról lévén szó, a rovat lenne a helyesebb kifejezés. Ám a *Mi magunk* sokkal inkább valamiféle szöveggyűjteményre vagy antológiára emlékeztet, így maradjunk hát a fejezetnél, amelyből mágikus számként tizenkettő van: *Előtér, Fellegajtó, Hangszóló, Fénykör, Marasztaló, Szóvár, Tárlat, Harcmező*, egy újabb *Fénykör, Útravaló, Hangírás, Hovatovább*. Az *Előtér* egyetlen írását az egyik legrégebbi naputas, a Magyar Nemzet jelenlegi főszerkesztője, Toót-Holló Tamás jegyzi. A megközelítés sokoldalúságának megfelelően a Kiss Anna verscíméből vett *Fellegajtó*ban, valamint a *Marasztaló*ban más-más érzelmi nyomatékkal a líra dominál. A *Hangszóló* a zene, a *Szóvár* a nyelvészet, a *Harcmező* a hadtörténet, a *Hangírás* a színház szempontjából tárgyalja a témát, a *Tárlat* pedig huszonnégy gyönyörű, színes képzőművészeti alkotást tartalmaz. A vizuális hatást fokozandó, a huszonnégy képhez külön lapillusztrációként csatlakozik Somogyi Győző ugyancsak színpompás *Magyar Hősök Arc-*

képcsarnoka, történelmünk nagyjaival. A két fejezetnek is címet adó *Fénykör* kimerítő alapossággal járja körül az identitás kérdését, többek között a sport, a tudomány, a vallás, az egyetemes és a magyar értékek perspektívájából. Az *Útravaló* a globalizmus sűrűjén átvezető vándorlásokra éltető hagyományaival tarisznyázza fel a magyarságot. A jövőt felvillantó *Hovatovább* újabb sziporka a fejezetcímek többségének szerzőjétől, Toót-Holló Tamástól. A szót különírva ez a jövő tele van kérdésekkel: Hova tovább? Egybeírva pedig tele van bizonytalansággal. Hovatovább – vagyis az idő haladásával, a szóban forgó téma alakulásától függően oda jutunk, hogy... Hova is?

Az irodalomban már régóta tart és egyre inkább hangadóvá válik az a folyamat, amely a folyton más és más köntösben fellépő, önmagában tartalmatlan modernség legfontosabb ideológiai kritériumának a hit, a vallás, az erkölcsi és kiváltképp a nemzeti, történelmi elkötelezettség, egyszerűen a népiség relativizálását, sőt teljes tagadását tartja. A szociológia és más hasonló áltudományok pedig folyton az úgynevezett falusi létforma, a nemzettudat és a belőlük fakadó világkép elavultságát, retrográd jellegét, fenntarthatatlanságát szajkózzák. A *Mi magunk* azért fontos összeállítás, mert ékesen bizonyítja, hogy ezeknek az elemi értékeknek a követése korántsem zárja ki a korszerűséget, sőt hogy csak általuk képzelhető el a rossz úton tévelygő ember morális újjászületése.

Egy ilyen remek összeállításnak, mint a *Mi magunk*, de nem, ez kevés, szóval ennek a remek műnek a fényében még fájóbb az a tudat, hogy nem lesz többé Napút. A gyásznak köztudottan különböző lélektani fázisai vannak. Az egyik fázis a vigasz. Vigaszként már elmondtam, hogy a lap nagyon szépen hagyott itt bennünket. Erről akart szólni ez az írás. A másik lélektani fázis az önáltatás. A mi esetünkben az, hogy megmarad az online kiadás. Persze az sem rossz, de olyan hatása, olyan közösségteremtő ereje nem lehet, mint volt a printnek. Az online közléssel kapcsolatban abszurd dolog lapbemutatóról beszélni, ahol Waszlavik Gazember Lászlók lépnének fel harmonikával, ahol finom falatok és kortyok várnák az embert, ahol régi lapszámokat lehetne böngészni, ahol régi arcokat lehetne felismerni és újakat felfedezni. Az online közlés csak egy szimpla kattintás, amelyet nem lehet egybekötni Óbudától a Városligetig tartó városnézéssel. Csak egyvalami, pontosabban egyvalaki fog remélhetőleg még nagyon sokáig megmaradni ebben a szuper kényelmes, virtuális világban. Szondi György személye és immár legendássá vált üdvözlése, amit élőben sosem hallottam tőle: Mindig derűvel!

Kakasy Judit

FÉNYKÖRök a Napútban

A Napút 220 megjelent számában hozzávetőleg 365 írás jelent meg a *Fénykör*-rovatban. 1999-ben még minden második szám, majd később, évente egy-kettő állított fénykörbe egy-egy aktuális, az olvasóközönséget fokozottabban érdeklő témát, melynek kifejtése a valamennyi résztvevőnek feltett, azonos kérdésekre adott, egyéni válaszokból kerekedett ki. Jellegüknél fogva a folyóirat arculatának karakterét erősítették, egyszersmind véleményformálókká is váltak a rovatban megjelent írások. A téma ismert szakértőitől kapott, jellemzően frappáns, lényegre törő vélemények-válaszok, változó terjedelmű, színes, közérthető stílusuk okán, a *Napút* érdeklődéssel várt, kedvenc olvasmányává tették a *Fénykört*.

A folyóirat döntően irodalmi beállítottságából következett, hogy a mai magyar költészet recepcióját vonta elsőként fénykörébe 1991-ben, majd jóval később, 2014-ben is ugyanazokat a kérdéseket tette föl a megkérdezetteknek. Író és befogadó kapcsolattáról vallott huszonhét jól ismert személy (a teljes névsorból álljon itt Határ Győző, Tandori Dezső, Veress Miklós, Döbrentei Kornél, Petri György, Marsall László, Zalán Tibor, Csáji Attila neve), majd pedig huszonegy középiskolás fejtette ki a véleményét ugyanerről a témáról. Három lapszámban is fölmerültek a műfordítói mesterség rejtett és hagyományos szabályaira vonatkozó körkérdések (2009/5, 2010/3, 2014/7). Mások között Bánki Éva, Benyhe János, Báthori Csaba, Kovács katáng Ferenc, Lackfi János,

Vihar Judit, Géher István, Szávai János, Hetényi Zsuzsa, M. Nagy Miklós osztotta meg gondolatait mesterségének titkairól. Élő írók identitását, énképét faggatta a 2001/1-es szám rovata (így többek között Szakonyi Károlyét, Jókai Annáét, Lászlóffy Aladáret), és ugyancsak ebben a keretben búcsúztatta el a kortárs magyar irodalom doyenjét, Gyurkovics Tibort, mások közt Ébert Tibor, Görgey Gábor, Nyakas Szilárd, Rostás Farkas György, Szalay Károly (2011/1) írásaival.

A mindig izgalmas meseismeretnek – a mese helyéről napjaink társadalmában, gyermekek, felnőttek világában – adott teret 2012/3-as számában a *Fénykör* (Demény Péter, Faragó Laura, Gyárfás Endre stb. írásai). A magyar dráma erejéről olvashatunk álláspontokat a 2015/4. számban (Falussy Lilla, Radnóti Zsuzsa, Sirató Ildikó stb.). Arany János- (Ekler Andrea, Fűzfa Balázs, Hűvösvölgyi Ildikó, Ratzky Rita, Kabdebó Lóránt stb.), illetve Ady-képünknek (Pálfi Ágnes, Vilcsek Béla, Vörös István stb.) rajzolódott ki egy-egy fénykör a 2017/6., és a 2019/3-as számokban. Mulatságosan őszinte válaszok születtek (Jeszenszky Géza, Lukáts János, Tamási Orosz János stb.) a 2016/7-ben a filozofoknak a sporthoz fűződő viszonyáról. A magyar zenei hagyományok pedig a 2020/8. számban – az e témában hiánypótló, szakavatott összeállításban, Elek Szilvia és Sziklavári Károly szerkesztésében, remek illusztrációkkal kaptak megvilágítást.

A Magyarországon honos nemzeti és etnikai kisebbségek egy részé-

nek – szlovákok (Kis-Szemán Róbert, Kukely Júlia stb., 2007/7), németek (Propst Eszter, Elmer István, Mohás Livia stb., 2008/5), bolgárok (Bognár Szilvi, Navratil Andrea, Parov Nikola stb., 2011/9), horvátok (Filipovits Klára, Horváth Csaba stb., 2012/9), románok (Kiss Adél, Berényi Mária stb., 2013/9), örmények (Jankovics Marcell, Novák Ferenc, Tarján Tamás stb., 2015/3), lengyelek (Marciniak Klára, Trojan Tünde stb., 2017/2), a magyar–roma együttélés avatott ismerői (Bakonyi Péter, Bencsik Gábor, Száraz Miklós György stb., 2018/5), ruszinok (Gecse Géza, Surján László, Tóth István stb., 2019/9) – ismert közéleti alakjai a *Fénykör*ön belül is nyilatkoztak illetőségük örömeiről-gondjairól. De a teljesség kedvéért meg kell itt jegyeznünk, hogy a *Napút*, a fent említettekén kívül rendszeresen teljes, tematikus lapszámot állított össze egy-egy magyarországi etnikumnak, illetve számos más rovatában – például *Hetedhét* – is folyamatosan közölt tőlük, róluk tanulmányokat, interjúkat, műfordításokat. A *Fénykör* végül – az önálló, *Mi magunk* kötet bőséges anyagában válogatva – rákérdezett a magyar identitásra is (Entz Géza, Lovász Irén, Gazda István stb. válaszai, 2020/1).

A leginkább aktuális történelmi-társadalmi kérdések közül külön-külön foglalkozott az 1956-os magyar forradalom utóéletével (Kiszely István, Frenkl Róbert, 2006/1), illetve a Soá óta eltelt hét évtized történéseiről ír öt magyar értelmiségi (Csorba László, Dobos Marianne, Filep Tamás Gusztáv, Vathy Zsuzsa és Vörös István) a 2016/5-ös lapszámában. Példaértékű módon a 2007/8-as szám megemlékezett az első felelős magyar miniszterelnökről, Batthyányi Lajosról, Pomogáts Béla, Móser Zoltán, Miskolczi

Ambrus, Csorba László, Lackfi János írásaival.

Két nagy, budapesti városrész is ebben a keretben mutatkozott be: Újpest (Derce Tamás, Gloviczki Zoltán, Miletics Iván stb., 2013/3) és Óbuda (Domahidy László, G. Komoróczy Emőke, Szörényi László stb., 2009/7). Tágabb lehetőséget kaptak azok, akiket egy szabadon választott fővárosi helyszínről, objektumról faggatott a Szerkesztő. Így például Esterházy Péter, Ráday Mihály (2012/6) vagy Czeizel Endre, Monspart Sarolta, Rockenbauer Zoltán és mások, a megisméltelt kérdéssorra válaszolva a 2014/7. szám lapjain.

Önmagát ünnepelte, a 100. lapszám a propos-ján a *Napút*, 1200 szavas, kötetlen tematikájú írásokkal (pl. Sebeők János, Zsávolya Zoltán) a 2009/1-es *Fénykör*ön belül. Ezt megelőzően pedig, a 2008-as esztendőben, a szökőévet mint kronológiai egységet állította fénykörébe többek írása (Sándor András, Ladik Katalin, Mátyus Aliz stb., 2008/1).

FÉNYKÖR szegletekkel 2012–2014. A 2012/6. *Napút*-szám címe *Budapest-szegletek* volt – az itt, majd folytatásként a 2014/7-es *Fénykör* rovatban megjelent, hasonló tematikájú írások sarkaik, tornyaik és más domborulataik, olykor szögleteik révén emelkednek ki közösen a szabályosan sík térből.

Az alábbi kérdésekre érkezett válaszokat tette közzé a Szerkesztőség: *„Melyik az a budapesti ház, utca, szobor, park, kapu, fa – bármilyen egy –, amelyet emléke leginkább őriz, amelyhez szeretett emlék köti, amelyik valamiért kivált kedves (...) Többekhez szól egyszerre megkeresésünk – a folyóirat egy számában összegyűjtve közzé szeretnénk tenni*

olvasóinkkal megosztott emlékmegidézését.”

Összesen huszonnyolc, zömében személyes hangvételű írásművet publikált a Napút (+1-ként Zalán Tibornak a B2-páholybeli felvezetését is hozzáadhatjuk, noha ott nem fővárosi, hanem egy nagyabonyi, már lebontásra ítélt gyárkémény a „főszereplő”. Ott, ahol ma – már csak, vagy még mindig –, valóban „két torony látszik”.) Valamennyi meglepetés, amelyet mohó kíváncsisággal vesz birtokba az olvasó, hiszen mindnyájunknak akad bőséggel Budapest épületeihez, parkjaihoz, köztéri látványához fűződő kedves emléke. Ahogy bizonyára hasonlónak lenne a helyzet, ha a szerkesztői kérdéssor egyszer, mondjuk, a Kárpát-medence egészére vonatkozna. A probléma inkább annak eldöntése, hogy melyik is legyen az az **egy**, amelyet közkinccsé tennénk, azaz melyik írásművel tudunk leginkább cinkossá lenni a ráismerés, azonosulás szintjén? Nem könnyű választani.

A város fekvéséből adódó jelentős kiemelkedést, a repülőgép madártávlataból jól fölismérhető Gellért-hegyi Szabadságszobrot (nem feledve a New York-it és a Rio de Janeiró-i Krisztus-szobrot sem) láttatja a legkedvesebbnek Czeizel Endre. Hasonló a perspektívája Csete Györgynek is, akinek szívéhez a Várhegy középpontja, a Szentháromság tér áll mindenestül a legközelebb.

Többek a gazdag adottságú főváros vizét/vizeit említik a legek között: Esterházy Péter a városrészeket átszelő Dunát, melynek az Erzsébet hídhöz közeli lépcsőin báméskodva találkozott először tekintete későbbi feleségével. Száraz Miklós György ugyancsak a folyóparton elmélkedik: apai nagyapjától tudta meg kisgyermekként, hogy a Fekete-erdőben ere-

dő Duna a Fekete-tengerbe tart. Később Janus Pannoniusnál találkozott először a 'mi folyónk' megnevezéssel. Gondolatmenetében a leonardói bölcselkedés is megfogant: ha a már lefolyt víz a múlt, az érkező pedig a jövő, úgy az előttünk hömpölygő épenséggel a jelen megtestesítője kell legyen. Kissé lejjebb, a Soroksári-Duna partjának mentén talált otthonra elmondása szerint Rostás-Farkas György is. De a szelídebb állóvizek is sokaknak vonzóvá lettek a fővárosi létezésben. Görgy Gábor például a Lukács uszodához kötődő emlékeivel örvendeztet meg, míg Hoppál Mihály a híresen hideg vizű csillaghegyi strandon tapasztalt kellemes élményeivel. Vadász Györgyöt pedig az alkotó büszkesége tölti el a Gellért-hegyi víztárolót szemlélve.

Ugyancsak többek a változatos természetkapcsolat áldásait érzik fontosnak kiemelni: Móser Zoltán számára egy hűvösvölgyi fa emberpárt formázó hajlatai feledhetetlenek, Toót-Holló Tamást pedig egy Hárshegyi úti fa ihletett meg az ősök megidézésére. Szlukovényi Katalinnak az Eötvös Collegium kertje volt és maradt kedves emléke. Valachi Anna rákospalotai udvarukat idézi föl jó érzésekkel, ahol a szomszéd bácsitól tanult meg szenvedélyesen kertészkedni. Monspart Saroltától megtudtuk, hogy drámai fordulatokkal terhelt életének akaratlanul is a Városmajor lett újra éltető helyszíne.

Legtöbben a házról, a gyermek- és majd ifjúkor helyszínéről emlékeznek szívesen, illetve utcákról, melyek az idők folyamán akár nevet is változtattak. És akadnak olyanok, akik a hivatásukhoz valamiképpen kapcsolódó, budapesti helyszínről vallanak. Ráday Mihály például a rá jellemző városvédői körültekintéssel mutatja be Pest

második legrégebbi házát, a Király utca 9.-et.

Csorba László nagyobb lendületű írásának egyik hőse pedig Antonio Bonfini, aki 500. születésnapja alkalmából ikerszobrot kapott a nagylelkű mecénásnak, Festetics Domonkos grófnak köszönhetően. Egyiket a Várpalota nyugati fala mellett, másikat a történetíró szülővárosában, Ascoliban. Mindkettőt Farkas Zoltán szobrászművész és praktizáló ügyvéd készítette, aki a vészkorszak idején Budapesten mentette az embereket. Sajnálatos módon azonban 1945 januárjában, amikor a front elérte a fővárost, ő maga életét vesztette. Minthogy a háború alatt a budai Bonfini-szobor is elpusztult, 2008-ban, a Reneszánsz év alkalmából – Csorba László kezdeményezésére – készült el pótlása, az ascoli szoborról vett minta alapján, a Várbeli Mátyás-kút közelében.

Kabdebó Lóránt, Szabó Lőrinc egyik legjobb ismerője, emléktáblát adna hősének a VIII. kerületi, egykori Gólya utca 50., ma Bókay utca 56. számú házon. A költő ugyan mindössze rövid két évet lakott itt, de kimutathatóan ezalatt volt része élete leginkább próbára tevő lelki tusakodásaiban. Ekkor szervezte a Pandora című lapot is. Ekkor írta a *Vízvezeték és villanykapcsoló* és a *Napsütés az erkélyen* című verseit, illetve ezek szövegvariánsait. Az első önálló lakás birtokbavételéről mint életének egyik különösen fontos eseményéről emlékezett meg még tizenöt év múlva is.

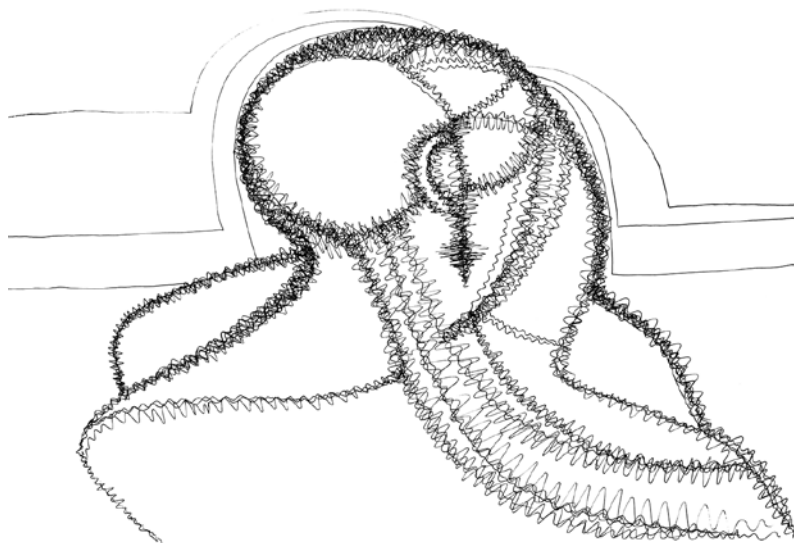
Budai Katalin keserédes emléket őriz a belső-ferencvárosi Liliom és Tompa utca találkozásánál egykor volt lakásukról. Jelenits István a pesti Belvárost tartja otthonának az utóbbi hatvan-hetven évben, sok szép, régi templomával, Pest első gimnáziumával, a piaristákéval. Meg egy különös

megfigyeléssel, mely szerint a Belváros napórához is hasonlítható: aki szorgalmasan járja utcáit, az előbbutóbb megjegyzi, melyik utcán hány órakeret vetődik át az árnyék egyik oldalról a másikra. Mátyus Aliz lírai mondatokkal idézi föl gyermekkorából a zuglói, Kövér Lajos utcabeli lakásukhoz vezető kapujukat, s annak egy kőszobor tárgyasult elődjét még korábbi, pápai otthonuk udvarából. Az épített környezet azóta mindenütt alaposan megváltozott. A földi kaput eldőzerolták, s a hozzá tartozó kedves kiskutya sincs meg már, így is erősítve a meggyőződést, hogy csak a Mennysors kapuja örök, azé a gyerekkorié... Vathy Zsuzsának húsz év kellett, hogy megszeresse az egykori – kocsmájáról elnevezett – Két Nyúl, ma Lónyay utcát, de ezalatt alaposan megismerte. A Pápáról érkezett család leánya sorra csodálkozott rá a helyszín irodalomtörténeti vonatkozásaira, a majdnem szomszéd Benedek Marcellre és családjára, képzeletében felsejlett, hogy száz évvel korábban minden biztonnal sokszor járt erre Petőfi, Jókai és a tízéves Deák Ferenc, no meg a rövid ideig itt élő Mikszáth Kálmánék. S végül megfogta, úgy általában is, a Ferencváros patinás házainak, iskoláinak, műhelyeinek hangulata. Jellegeiben különbözik a Vár alatt elnyúló, vízivárosi Csalogány utca világa, Voigt Vilmos gyermekkorának színtere, de ő is – bizonyára történelmi érdeklődése miatt – még korábbi korok miliójét meséli el értőn, azzal a meggyőződéssel, hogy az eljövendő nemzedékek számára is fontos és érdekes lesz a korábbi állapotok ismerete. Zirkuli Péter a Hajós utcát, kiülős teraszait az óvodásforma Csipike perspektívájából villantja föl. Napjaink tipikusnak mondható történetében kétlaki a csacsogó kisgyer-

mek, aki csak a nyarakat tölti itthon, egyébként pedig Liverpoolban él, ahol a barátai is vannak, s ahol szülei dolgoznak. Ellenpontként, a múlt század hatvanas éveinek világába vezet vissza Gergely Gábor: a Pongrác-telepi Gyöngyike utcába, ahol betonasztalokon pingpongoztak, s ahol bajnokságot is nyert, amiért nem indulhatott már többé amatorként, profi bajnokság meg nem volt... Egy játékostárs ötletére azután lábtengeztak az asztalokon, míg azok egyre veszélyesebb állapotba kerültek, s mára már el kellett bontani őket. Ugyancsak a múlt század második felének világa elevenedik meg Tábori László írásában. Néhány évtizedet töltött a külső-józsefvárosi Szigony utca egyik, úgynevezett Pap-házában, melynek pincéjében élte meg gyermekként, nem épp szorongásmentesen az 1956-os forradalmat. Beljebb, a Bródy Sándor és Szentkirályi utca sarkán zajlott Rockenbauer Zoltán ifjúsága, egészen az érettségig. Neki

még alapélménye lehetett a házukból kilépve a Rádió modern, legvégül számkijelzős órájához igazítani lépéseit. És neki is napi tapasztalata volt még a házmesterrendszer működése, minden előnyével és hátrányával együtt. „Visszaugorva” a Vár aljába, Surján László a Hattyú utca 16.-beli otthonukról emlékezik meg, amely a maradás házává lett családjuk számára, mert elutasítva a lehetőséget, nem mentek Nyugatra 1956 novemberében.

Utcák, terek és házak közül általában megjelenésével is kiemelkedik Isten háza. Többeknek meghatározó, nem csereszabatos szükséglete az ott töltött idő. Botos Katalin számol be a lelki otthonról, melyet az óbudai Kövi Szűz Mária-templomban, illetve a körülötte formálódott lelki közösségben talált. Stefanovits Péter pedig arról vall, hogy az Országúti Ferencesek templomának magasában érzékelt fényes pont igazította el mindig is megbízható módon élete során.

FÉMBUROK

G. Komoróczy Emőke

Szívem, te szívem

(Napút, 2020. augusztusi száma)

„Te pedig, amikor imádkozol, menj be a belső szobádba,
És ajtódat bezárva imádkozzál Atyádhoz titokban.
Atyád, aki látja amit titokban teszel, megfizet neked”

(Mt 6,6)

Lehetetlen, hogy az anyagi világ, a kézzelfogható, tapintható dolgok világa fölött ne legyen egy transzcendens valóság, amely felé vágyakozva-sóvárogva kapcsolatba kerülhetünk az isteni erővel, a szellemi fénysugárással, amely bevilágítja földi életünk homályos zugait, sötét labirintusát. A Napút 2020. augusztusi száma mintegy bevezet minket a léttitkok faggatása, az emberi élet és a transzcendens valóság közötti kapcsolatok különös rejtelseibe.

A lapszámot egy igen érdekes írás vezeti be: egy 1662-ből fennmaradt lelki napló egyik részletét (*Jeanne Guyon Orsolya-rendi apáca „égi utazása”*) értelmezi egy XX. század végi jelentős svájci drámaíró, Valére Novarina (*Vakon úrni*). E kis naplórészletből nyilvánvalóan kitűnik, hogy a nők – empatikus, érzelmi beállítottságuknál fogva – nagyon is hajlamosak a két létszféra közötti „ideoda járás” spirituális lehetőségeinek felkutatására, miközben olyan szellemi tapasztalatokra tesznek szert, amelyek a racionális („férfias”) megközelítésmód előtt többnyire zárva maradnak. Hiszen a nők mély lelki önátadással, már-már „szerelmes lángolással” élik át a *fizikai-metafizikai* létszféra szerves összetartozását, *személyes* Isten-kapcsolatot keresve; s ha rátalálnak, bepillantást nyernek Isten rejtett titkába: a Szentháromság benső (pneumatikus) Egységébe, amelyből folyamatosan árad az éltető, Teremtő Energia.

1. A (távol)keleti misztika. Az *Aranykor emlékezete*, az aranykori szent tudás foszlányai a (távol)keleti misztikában még ma is elevenebben élnek, mint a nyugati kultúrkörben. Buji Ferenc érdekes tanulmánya a Napút e számában (*Bhairavi Bráhmáni – avagy a szakrális törvényszegés útja*) átfogó képet rajzol az indiai *Halottaskönyvtől az Upanisádokon át a védikus és tantrikus spiritualitásig*, feltárva a brahmanizmustól a jelenkori Krisna-tudatig vezető sokféle ösvényt, amelyek a 'békés' és a 'haragvó' istenségek folyamatos párviadala közepette a keleti embert a lelki megtisztulásig, a bölcsességig, a spirituális megnyugvásig kísérték.

Buji Ferenc tanulmánya zárórészeiben néhány fontos észrevételt tesz a keleti és a nyugati társadalmak nőszemléletével kapcsolatban: „a modern nyugati feminizmus” – megfélemlítve arról, hogy „az asszony ereje nőiségében van” (Czakó Gábor aforizmája szerint), „hagyományos női szerepétől megfosztja, vagyis *defeminizálja* a nőt”, s így a maszkulinizmus előtti kapituláció csapdájába kényszeríti; míg „India a maga legmagasabb metafizikai és spirituális megnyilvánulásában” az Istennőt látja a Nőben.

Bangha Imre különleges és érdekfeszítő tanulmánya („*Női istenélmény és istenkeresés Indiában*”) Mírá Báí indiai költőnőről szintén egyfajta „isten-kapcsolatról” szól; Mírá népdalszerű költeményei számos változatban élnek ma is a hindi rádzsasztháni és bradzsi nyelvjárásokban. *Mírá hercegnő misztikus versei és legendája* az 1500-as évek első feléből származik: a rádzsasztháni uralkodócsalád sarja – misztikus élményben megtapasztalván Krisna istenségét – iránta fellángoló vágyában zarándokéltre adta magát, s az istenségtől való távollét fájdalmát, iránta való vágyódását énekelte hindi nyelven szerzett dalai végtelen sorában. Személyét egyébként a történelem homálya fedi; de a XX. században Mahátmá Gandhi példaként állította az indiai nők elé – mint az indiai nemzeti ébredés vágyának első kifejezőjét. Verseit csak a XVI. sz.-ban gyűjtötték össze kéziratos könyvekben; mégis, a XX. század végére 5000 dalánál is több vált ismertté. Szájhagyomány útján terjedő énekei azóta a nagyvilágot is meghódították. A New York-i Columbia Egyetem katalógusa az emberi kultúra egyik legnagyobb női alakjaként említi; jöllehet semmilyen biztos forrás nincs arra vonatkozóan, hogy valóban tőle, vagyis egyetlen személytől származnak e versciklusok.

Bangha Imre konklúziója: „a Mírá-versekben a Krisna-mitológia általában háttérként jelenik meg. Bár a sorok felfoghatók az elhagyott pásztorleány Krisna utáni vágyakozásaként, mégis elsősorban a világban élő, szenvedélyesen szerető nő hangját halljuk itt. Aki szenved az istenség távollététől – máskor azonban önfeledten táncol és nevetve issza ki a számára rendeltetett méregpoharat.” A Mírá-versek kifejezetten *női aszketikát* mutatnak be, amelyben a hagyományos női életforma megszokott elemeit (vágyakozás, szenvedés, a családban vagy a világtól kapott sebek stb.) a költői én szisztematikusan az istenségre irányítja. A Mírá-kutató Nancy Martin szerint így válik Mírá „*az alternatív életmódot választó nők példaképévé*” – ezért manapság is időszerűek költeményei. „Mírá egyetemes jelentősége” – zárja fejtegetéseit Bangha Imre – abban rejlik, hogy „a nevével összekapcsolt dalok az emberi léleknek az istenség utáni, politikán és valláson átívelő vágyáról szólnak egy csodálatos kultúra nyelvezetébe ágyazva”.

Mester és Tanítvány mély, bensőséges spirituális kapcsolatát illetően pedig egy rendkívüli tehetségű nő, Parvathy Bául (Nyugat-Bengáliából származó énekes-költő, festőművész és mesemondó, sz. 1976) élethű és igen szemléletes beszámolójából értesülhetünk azokról a különös „beavatási” rítusokról, amelyek mindmáig éltetik az ősi, több évezredes bául tradíciót (*Tedd az életed imává* – Rideg Zsófia fordítása). A bául hagyomány a Mester–Tanítvány láncolat útján öröklődik nemzedékről nemzedékre; a Mester a dalokban adja tovább tudását – s az így átörökített „beszélt bölcsesség” meditációra inspirálja a hallgatót. A hallgatók közül többnyire kilép valaki, akit megfog a dalok varázsa, s aki aztán a Mester nyomába szegődik (mint Parvathy, az ifjú egyetemista lány, aki – Szanátan Dász Baul koncertjét meghallgatva – a későbbiekben az ő tanítványává lett). „A bául hagyomány – mint írja Parvathy – kereszteződése a *tantrikus, advaita védanta* iskoláknak, *fakír, szúfi, buddhista* utaknak és a *vaisnava bhaktinak*. A *bakhti* nagyon fontos elem a *báulok* számára.” Indiában „a legtöbb hagyományról azt tartják, hogy Sivatól erednek, mert ismeretlen időkig nyúlnak vissza, az emberi történelmen túlra. (...) Amit mi Bengálban báulnak hívunk, ahhoz hasonló tradíciók egész sora létezik India-szerte”, s bár különböző az elnevezésük, „a gyakorlat ugyanaz”.

Parvathy, a hosszas tanulás során báullá érett gyönyörű fiatal nő (akinek fényképét is láthatjuk a Napút e számában, amint Mestere tanításait figyelmesen hallgatja) értékes és érdekes írásában az ősi bául tradíció jelenkori „továbbörökítésének” módjáról tudósít.

Parvathy gyönyörű hivatását elvitte Bengáliából Nyugatra is („mert a Mesterem elküldött, hogy menjek a világba, és énekeljem a dalokat, amelyekben az emberek élettapasztalásai benne vannak”). A nők és a férfiak, akik ezt a csodálatos hagyományt élik és hordozzák, teljes lényüket küldetésüknek adva át – kötelezik és segítik őt. „Ha beavatást kaptál, akkor nem tehetsz akármit a Mestered tudta nélkül. Ez volt a Mesterem akarata.” Ha a bául szahádzsa „elérte a Tökéletességet, akkor erőfeszítés nélkül árad belőle a dal”, amely mindig ugyanaz (a szavak szintjén), s mégis mindig új („egyre több mélységet fedezel fel benn”) – s „akkor már szinte mindegy, hogy énekel vagy sem: ő a Teljességben él”.

A Napút e száma szinte teljes körű szemlét kínál a keleti misztika sajátos szerkezetéről, jellegzetességeiről. Bangha Imre, illetve Dezső Csaba fordításában egy csokornyai dal is megjelenik a mélyen filozofikus buddhista hagyomány korábbi és újabb kori alkotásaiból (*Kambalin dala a megváltás felé evezésről az együttérzés csónakján*, *Lálan fakír dala a révész istenről*; *Csandidász dala a szerelem ébredéséről* KRISNA, *a Fekete iránt*; *Szanátan Dász Bául dala a Lélek-madárrol*; *Úrnőm, ahogy monddod*; *A bivalydémont legyőző istennőről*). Erő és spiritualitás vegyül e versekben; érzékelhető bennük a spiritualitással átítatott természet varázsa, s az a tudat, hogy a természetfölötti Hatalmak uralkodnak az emberi Sors fölött.

A Napút 2020. augusztusi száma az iráni-indiai (ősi-új) kultuszok bemutatása után a *tibeti misztikáról* szóló, rendkívül érdekes körképpel zárul, amelyben feltárul a jelenkori Dalai Láma és környezetének különleges szerepe az európai és a távol-keleti kultúrák találkozásában. Egy Kanadában született, az Egyesült Államokban élő zsidó író, festő, filozófus-tanár, Gilah Yelin Hirsch *ZÖLD TARA és a Dalai Láma életrajzírója* címen számol be saját „bolyongásairól” Tibet varázslatos, de az európaiak tekintete elől mélyen rejtett kolostorainak világában, valamint a Himalája tetején, 7000 lábnyi magasan, a Dalai Láma lakóhelyén töltött kéthetes „vendégeskedéséről”. Kísérője, a Láma hivatalos életrajzírója, Ngawandhondup Narkyyid (Kunó) feltárta előtte a buddhizmus minden rejtett titkát, s évtizedekre szóló mély barátságot kötöttek egymással.

A rendkívüli emlékekezést Csáji László Koppány *TARAVErSe és Zöld az ÚR* c. festménye zárja, amelyet Gilah Yelin Hirsch budapesti kiállítása alkalmából készített. „Kis ember / nagy ember” – együtt a Nagyvilágban – „gigászi erők porszeme”, aki „kozmosz távlatokba” néz, s látja a „napszélben felszálló arany-szarvasokat”. A látvány versre ihleti: „Tara! Kevés a Fény! Égjenek azok a vörösök ott a bal sarokban! /.../ Messze nézek s a közelben meglátlak! // Hatalmasra táguló pupillám kapuján hömpölyög belém a hét ég, / sóhajod üteméből gyúrok zenét.” Az éteri álmodók – kilépve a zűrzavaros, mocsaras, sebesült világból – valahol mindig egymásra találnak, mert Egyet akarnak: „Ábrák, formák, jelek a vonaton. / Nem próbálom megérteni, nem is akarom, mégis elkísér a kör, a kereszt, a vonal – mind-mind a labirintusból kivezető fonal.” A MŰVÉSZET: a „villódzó fényvel, tűzzel, szenvedéllyel” írt írások és festett képek elmondanak mindent helyettünk – rólunk: a világ a „találkozó tekintetek óceánja”, „te teszed

azzá, ami”. „Nélküled a világ légüres tér. Bolygótlan ŪR, amelybe beleestél”; de ha a Kettő Egy, minden megváltozik. „Ősrobbanás minden szívdobbanás”: „Gyermekünk a Világ, Tara, / elménk pedig a világ fala”: bensőnkben történik minden, ami fontos...

„Közeledik egy aprócska hangyabába. Teszi a dolgát, nem él hiába. /.../ Tara! Én vagyok az a bába. / Én kószáltam el hetedhét világba! / Én maradtam itthon, szívemnek fűszála.” De mindegy, hol is vagyunk – mert bárhol vagyunk: „béke vár”. „Nagy ember, kis ember / a tér sarkában körbejár.”

E költeménnyel zárul a Napút 2020. augusztusi számának a /távol/keleti misztika újkori jellegzetességeit szubjektív megközelítésben, élményszerűen bemutató része. Amelyből nyilvánvalóan kitetszik, hogy a *buddhizmus ma is él*, sőt (talán egyre inkább) hat Nyugaton (is); s hogy a keleti ember nem is áll olyan távol a metafizikai szférától, mint azt a nyugatiak gondolják. Nem racionálisan közelíti meg a világban zajló civilizációs folyamatokat, hanem a maga ősi hagyományaira építve igyekszik válaszolni a jelenkor kihívásaira. Ezért a mesés Indiára még „nagy jövő” vár(hat) az emberiség lelki-spirituális megújulásában.

2. A keresztény misztika. A *keresztény misztika* alapja az Istennel való spirituális egyesülés: beolvadás az égő SZERETET-Egységbe, amely Istenből folyamatosan áramlik felénk. Aki ezt megtapasztalja, az maga is lángra (Isten-szerelemre) gyúl, s olthatatlanul vágyik ennek az élménynek az ismétlődésére (a szentségimádás gyakoriságában); azonban ehhez az imaélet teljes átadottságára van szükség. Isten szeretetenergiájával feltöltődve (az Eucharisztia által) nem csupán el kell távolodnunk a mindennapi valóság vegetatív, az érdekeknek és élvezeteknek alávetett szintjétől, hanem – Isten akaratának megfelelően – tennünk kell, amit Ő kíván és vár tőlünk: az irgalmasság cselekedeteit (fizikai – testi és lelki, pneumatikus értelemben). Vagyis munkálkodnunk kell azon, hogy minél többen megismerjék az Isten Országába vezető Utat: s megismerjék-átéljék az isteni szeretet átalakító erejét. És „megváltozva” (megtérve Hozzá) ők is tegyék Isten akaratát.

A Napút fent említett számában (2020. augusztus) Szepsi Enikő különös beszélgetésben faggatja Kardos Gyöngyi természetgyógyász-pszichológust/angeológust benső, misztikus lelki tapasztalatairól, *Az angyal válaszol* c. könyv kapcsán. A „szent irat” 1943/44 telén készült egy budaligeti lakásban, ahova három veszélyeztetett helyzetű zsidó intellektuel: Dallos Hanna és férje, Kreutzer József festőművész, valamint Strausz Lili pszichológus menedéket keresve elvonult a vészorszak lármája elől. Velük volt (keresztény) jó barátjuk, Mallász Gitta világhírű sportszillag, mintegy külvilági „kapocsként” (egyedül ő élte túl e szörnyű korszakot, s mentette át a Jövőnek azt a különleges beszélgetés-(vagy inkább tanítás-)sorozatot, amelyet „a látnoki képességgel rendelkező Hanna” mint médium az Angyallal való párbeszédében folytatott („*EMBERRE lesztek, ez a FOK, mit megteremteni a feladatokat*” – bízta Hannára a Jövőnek szóló Üzenetet az ANGYAL). Kardos Gyöngyi jóval később, 1965-ben ismerte meg Párizsban Gittát, akinek 1960-ban sikerült disszidálnia, s a kéziratot 12 füzetben (*A négy hírnök*) ki tudta csempészni a határon, s egy francia-magyar fordítókörben kezdett dolgozni.

Kardos Gyöngyi, akinek magának is kisgyerekkora óta voltak természetfölötti élményei, tapasztalatai, a kéziratot elolvasva azonnal felismerte: „ez a legfontosabb könyv, ami a XX. századnak adatott”. De persze – tehetjük hozzá – még a XXI. századba is jókor érkezett, mert minden szava, minden tanítása aktuálisabb, mint valaha... Gyöngyi is csatlakozott Párizsban a fordítócsapathoz, s így már 1976-ban napvilágot láthatott Franciaországban a mű. Magyarországon (ha először nem tökéletes formában is) 1988-ban, győri szamizdat-kiadásban jelent meg, Farkas József református lelkipásztor segítségével. Majd a Fekete Sas Kiadónál (Bp., 2005) Kardos Gyöngyi újra kiadatta; ekkor már teljes formájában, Gitta hozzáfűzött kiegészítéseivel, jegyzeteivel.

Kardos Gyöngyi úgy értékeli e könyvet, mint „örömhimnuszt”.

Végső soron az ANGYAL a *legbenső énünk*. FÉNYLÉNY. Hanna ezt így fogalmazta meg: „az intuíció és az inspiráció metszéspontján vár bennünket az Angyal, a Belső Mester”. Aki új tudatállapotba akar átvezetni bennünket – „az Üveghegyen túlra, önmagunkba: Mi ott lakunk a Hegyen a szív mélységében...”

A *keresztény misztika* középpontjában természetesen a Jézussal való egyesülés vágya és élménytapsztalata áll: Ő a Vőlegény, aki Menyasszonyát, az Ősegyházat (vagyis a Katolikus Egyházat) és Jegyeseit (a Szenteket) szeretetével körülöleli, védelmezi – és aki Irgalmas Szent Szívével megkönyörül a bűnösökön, s minden ember számára helyet készít az ATYA HÁZÁban.

Ehhez azonban először alapos és kendőzetlen önmegismerésre van szüksége mindenkinek – hogy felismert vétkeinket megbánva, elinduljunk az evangélium útján önmagunk benső ÉN-magja felé. Ezt az utat mutatja fel számunkra egy XIII. századi nemesi származású francia apáca, Marquerit d’Oingt, a Lyonhoz közeli poleteins-i karthauzi kolostor priorisszája *A tükör / Spectaculum* c. önelemző írásában (ford. Seláf Levente). Apácánk lelki szemei előtt egy ízben aranykapcsokkal zárt, gyönyörű *csukott* könyv jelenik meg, amelyben fehér papíron *fehér* betűkkel „Isten áldott Fiának szent élete” van leírva; *fekete* betűkkel az életét kísérő tengernyi rágalom, vádaskodás, rázúdított gyűlölet; *vörös* betűkkel pedig szentséges vérenek hullása, szent sebeinek fájdalma, értünk hozott keresztáldozata. Az egyik aranykapcsan ez állt: „Isten legyen minden mindenben (1Kor 15,28), a másikon: „Csodálatos Isten az Ő szentjeiben” (Zsolt 67,36). Az apáca a *csukott* könyvet szemlélve hosszan elmélkedik Jézus önfeláldozó életéről, alázatáról, engedelmességéről, fájdalmas keresztaláláról – s eközben alámerül saját lelke mélységeibe. Rádöbben: a Könyv róla (is) szól, vagyis mindnyájunkról, akik nem vagyunk ennyire önfeláldozók, engedelmesek, alázatosak – azaz nem vagyunk képesek olyan magas spirituális szintre emelkedni, mint amilyenen URUNK élt, értünk, helyettünk, bűneink miatt, megváltásunkért.

Jónás Ágnes beszélgetése Turai Gabriella filológus-vallásukatatóval (*Az ISTENnel létrejövő személyes szeretet-közösség női profilja*) érdekes körképet rajzol a női misztika XIII. századi kivirágzásáról. Az ifjú tudósjelölt *Női misztika a középkori Európában* c. szakdolgozata elkészítéséhez misztikatörténeti és vallásszociológiai kutatásokat végzett (Sólyom László-ösztöndíjasként) a Vatikáni Apostoli Könyvtárban. A Szegedi Tudományegyetem BTK Olasz Tanszékének neves professzora, Pál József forrásként – tájékozódását megkönnyítendő – ajánlotta neki a német Kurt Ruh kitűnő könyvét (*A nyugati misztika*

története. A 12–13. századi női misztika és az első ferencesek misztikája, Akadémiai Kiadó, Bp., 2007), amely széles körű tájékozódási lehetőséget kínál a disszertáns számára ebben a sokáig és sokat vitatott tárgykörben.

A fiatal kutató – tanulmányai és saját tapasztalatai alapján – így határozza meg a keresztény *uniomystica* lényegét: „személyes szeretetközösség egyén és Isten között” – „az Istennel való titokzatos egyesülés legfelső szintje”, az isteni valóság „nemcsak fogalmi, hanem egzisztenciális megtapasztalása” (Hans Urs von Balthasar kifejezésével élve); „az önfelelt elragadtatás állapota, ami az EGO felszámolásával jár”. A *keresztény misztika* világosan elhatárolható tehát a *nem keresztény* misztikáktól – hangsúlyozza –, hiszen amíg az utóbbiban a transzcendenssel való találkozás aszkézis, meditáció vagy más eszközök útján idézhető elő, addig a keresztény misztikában Isten indul el váratlanul az ember felé: meghívást, feladatot ad neki, kibontakoztatja *kegyelmi úton* a karizmáját, misztikus élményben részesíti őt.

A misztikus karizma kegyelmi ajándék. Az életszentség belőle fakad.

Falvy Dávid érdekes tanulmánya a Napút ugyane számában (*Folignói Angéla és a késő középkori olasz női misztika*) egy ferences harmadrendi apáca, „a késő középkori női misztika egyik emblematisz képviselője” jellegzetes spirituális életútját (1248–1309) mutatja be. A XIII. századi közép-olaszországi Umbriában Angéla már annak „az új típusú spiritualitásnak a képviselője” volt, amely új távlatokat nyitott a világiak s különösen a nők számára. Egyéni gondolatvilága, mély vallási elkötelezettsége (többgyerekes anya létére) magasan kiemeli őt a korszak női misztikusai közül (Ferenc pápa avatta szentté 2013-ban). Látomásairól, élményeiről gyóntatójának rendszeresen beszámolt, aki lejegyezte azokat (*Liber* címen ki is adták ezeket; 1985-ben jelent meg a kis könyv kritikai kiadása, melynek egy része /mikor már sokan kutatni kezdték a témát/ 2013-ban *Memoriale* címen közkinccsé vált).

Falvy Dávid elemzésében eleven erővel jelennek meg azok az – abban a korban (még) szokatlan, kevésbé érintett – élmények és felismerések, amelyek a látnoknő Jézussal való párbeszédében felszínre kerülnek. Jézus pl. így szól Angélához: „Eljött Hozzád a Szentháromság” – mintegy jelezve ezzel, hogy „a Három – EGY”; vagyis Atya, Fiú és a Szentlélek egységet alkot; s mintha a beszélgetésben mindhárman együttesen vennének részt. Angéla zavartan válaszol: „Félek, méltatlan vagyok rá...” Spirituális önéletrajzát mégis ezzel a boldog odaadottsággal zárja: „Mintha a Háromság közepében lettem volna, úgy, mint még sosem – teljesen elmerültem benne. Ebben az Istenben való létben tökéletes boldogság töltött el, színültig teltem gyönyörrel. Hogy e javak és leírhatatlan égi örömök között lehetek, melyek följobbvalók minden eddigi élményemnél.”

A Napút fenti száma zárórészeiben voltaképpen a mindmáig eleven és hatékony sugárzású látnoklét legbenső szobáiba nyerünk bepillantást: az emberi szív bensejében megszólaló Jézus hangját halljuk. Jász Attila *Faustina Kowalska* lengyel ferences apáca verseiből és naplójegyzeteiből válogat egy kis csokornyit (*BELSŐHANG. Töredékek*), s mély átéltséggel, szinte átszellemültséggel tolmácsolja a nővér és „égi jegyese” párbeszédét, valamint a ‘menyasszony’ lelkéből felfakadó, részvétellel és segíteni akarással teli szavakat, amelyekkel fel szeretné kelteni vonzalmunkat és együttérzésünket az emberek közönyétől

szenvedő, élő Jézus iránt. „Mennyire vágyik Jézus az emberek szívébe jutni, el sem hisszük, mert gyönyörűség számára rákapcsolódnai a lelkekre, miközben átszegelt kezeiből árad a kegyelem; de a lelkek nem ismerik fel ezt: úgy viszonyulnak hozzá, mintha valami élettelen dolog lenne (mármint a 'kegytárgy'-ként kezelt kereszt).” A nővér számára, aki magára veszi mások szenvedését, s folyamatosan imádkozik a tisztítóútzben szenvedő lelkekért, nagy lelki-testi kín a compassió; de Jézusa kedvéért szívesen viseli ezt a terhet („még éberebbé kell válnom a szenvedésben, Jézus kegyelmére még nagyobb hűséggel kell válaszolnom”). A „fájdalomhullám” ellen nincs orvosság („néha elveszítem az eszméletemet is”); de az örömmel vállalt szenvedés erőforrás a lélek számára: „Ez a fájdalom Jézus haldoklásához hasonlatos”; de „záporként érkezik a kegyelem: / irgalmad végtelen / tengerébe merülünk, / egyetlen kedvesem”.

Jász Attila *Különmennysorságok* címen beszámol a Faustina nővér által látomásban látott (azóta világszerte megismert és tisztelt) *Irgalmas Jézus-kép* keletkezéstörténetéről s a kép kalandos (és viszontagságos) sorsáról is.

A Szentek mellett a folyóirat e számából természetesen más női útkeresőket is megismerhetünk, akik ugyancsak megkísérlik a maguk „égi lényét” nem feminista, de nem is egészen misztikus módon kibontakoztatni a jelen zűrzavaros, mondhatnánk úgy is: „nőellenes” világában. Túlemelkedve a hétköznapokon, megpróbálják 'áthidalni' (ha nem is „szentségi erővel”) a két valóság-szféra (természeti és természetfölötti) közötti távolságot, s a kettő kölcsönhatásának dimenziójában alakítják életüket.

Hegedűs Gyöngyi *Hildegard*-parafrázisa a mai nő dilemmáit mutatja be szövegmozaikokban. A hétköznapok igájába fogott nő, magasabb szférák után vágyakozva – nemigen kap se lehetőséget, se elismerést „karizmája” kibontakoztatásához. A szürke mindennapok monotóniájából kiemelkedve, sok teendője közben a lírai én az Úr színe elé viszi a tehetséges nők sorsalakításának gondját, mintegy Isten irgalmába ajánlva önmagát s a lefojtottságtól szenvedő társait.

Ladik Katalin – korunk e különleges, éteri jelensége, aki valódi „androgün-lelkiséget” hordoz magában – egyedülállóként a magyar költészet-történetben a férfi-női látásmód Egységét testesíti meg. Készülő önéletrajzi regényéből (Vadhús) a Napút e számában egy részletet olvashatunk (*A Hold tükörhalk éneke*), amelyből megismerjük triadikus lényé három síkját: a sokirányú alkotót: a Művésznőt – a Színésznőt – a Költőt (aki persze a *köznapi* élet síkján „Szerkesztőnő” – azaz irodalommal foglalkozó, pénzkereső, magát eltartó dolgozó nő). Ugyanakkor „*hvári szigetlakó*”-énjének *misztikus átváltozásait* is ismerjük. A zenekedvelő, játékos-boszorkányos Üvegművésznő különös módon gyakorta átlép egy másik dimenzióba, s a megfoghatatlan, a realitáson túli lét régióiba emelkedik. Téren és időn kívül kerülve „levitál”, mint gyakorta a szentek – a lélek vágya magasba röpteti őket. De a boszorkányok, lidércek is képesek a levitációra.

A Napút e különleges száma végén – csupán jelzésszerűen – egy-két tehetséges ismert költő(nő) versei is helyet kapnak (Hevesi Judit, Jancu Laura, Bánki Éva). Tzveta Sofronieva bolgár költő különleges költeménycsokrát Kovács Ildikó Eszter és Domokos Johanna fordításában; a híres amerikai indián költő, Joy Harjo verseit Gyukics Gábor fordításában olvashatjuk; végül Dukay Barnabás kézírásos költeménye zárja a sort.

Ezek mellett találunk még néhány érdekes, egyéni megközelítésű kisprózárt a női létmód mai változásairól, a jelenkori nők életszemléletének alakulásáról. Kivétel nélkül mindegyik rendkívül tanulságos (terjedelmi okokból csupán megemlítem őket: Niillas Holmberg: *Fortissimo*, Dyekiss Virág: *Női utak a tundrasivatagban*; Szabó Adrienn: *Hogyan is volt az a sztori a nőekkel...* (avagy a fontos lányos dolgok). Különös hely illetné meg Frauhammer Krisztina írását „a misztika és a népi áhítat találkozásáról”, a magyarság Máriájáról (*És egyedül a Te szerelmedért, ámen*), de ennek elemzéséhez külön tanulmányra lenne szükség.

Ugyancsak alapos elemzést érdemelne Visky András tanulmánya (*Kvartett – Idegen színház*), amelyben a brechti és a Peter Handke-i dramaturgia elidegenítő hatásmechanizmusát megidézve mutatja be a „nevelő színház” modern lehetőségeit.

A Napút e számának végén Benkő Ildikó gyönyörű és tanulságos kisprózáját (*Kezdetek*) látjuk, amelyben az eredeti, áradó, a világegészt átható SZERETET-áramot idézi elénk. „Kezdetben az eredendő szabad szeretet magát ontja, teremti, mert a szeretet kiáradása annak sokasodása. Minden EGY, a teremtmény a Teremtés maga.” A FORRÁSBól áradó szeretetpataknak semmi sem állja útját; sőt: a kiáradások maguk is forrásokká lesznek, „erőt hatványoznak, szabadon sokasodnak. Teremtenek.” De mikor egyik-másik forrás eldugul, önmagát korlátozza – létrejönnek a „terméketlen létezők”, a puszta formák, s mint a véráramban a vérrögök: eldugaszolják az áramlást.

Mi lesz a további sorsunk? *Vagy* – *vagy* előtt állunk megint: *vagy* elfogadjuk és éljük az ÉLŐ FORRÁS léttörvényeit, *vagy* saját léttorlaszaink által fulladásos halállal elpusztulunk. De a SZERETET-áram akkor is folyik tovább – csak már nélkülünk.

A Napút 2020. augusztusi számának szerkesztője, Domokos Johanna olyan páratlanul gazdag és értékes anyagot válogatott össze, amely szinte teljes körű képet ad a női misztika jellegzetességeiről. Bepillantást kínál az ősi távol-keleti és az újabb kori keresztény spiritualitás titkaiba, s érzékelteti természeti és a természetfölötti valóság egymással való szoros összefüggéseit. A szerkesztő mély költői érzékenységére és finomságára vall a „szövegmandala” szerkezeti összeállítása, a témában való széles körű tájékozottságát az is jelzi, hogy az egymástól térben és időben távol eső jelenségeket szigorú szerkezetbe fogva, egyfajta történeti áttekintést nyújt a misztikus látásmód fokozatos elmélyüléséről: az ókori misztériumvallásoktól az unio mystica kialakulásáig. A női psziché spirituális fogékonysága, a szívéből áradó bölcsességgel átítatott szeretete, empátiája révén közelebb tud Istenhez kerülni mint a racionálisabb férfiak. Ezért a nő: lélekvezető; szilárd hite vezeti útján az örök élet felé. Szívében életre kel az a titkos tudás, amely Máriát átjárta az angyali üdvözlés hallatán, s ráébredt rendeltetésére. Domokos Johanna is sugárzó örömmel adja tovább olvasóinak az örömhírt társaival együtt, megnyitva az „idők és terek kulturális fénydimenzióját” olvasói előtt.

Az erősen megrövidített esszé teljes szövege a [naputonline.hu](http://www.naputonline.hu) 2021. május 29. közléseként olvasható: <http://www.naputonline.hu/2021/05/29/g-komoroczy-emoke-szivem-te-szivem-naput-2020-augusztusi-szama/>

Koppány Zsolt

József Attila is kenyér

Ha Ady Endre az „atya”, a „szentlélek” meg Pilinszky,
akkor a XX. századi magyar költészet „fíúistene”

József Attila

Aki száz esztendeje született.* Egy álló évig vele foglalkozunk. Pedig Jézus megtanította a népnek, hogyan imádkozzon az Atyához, és végigmondta a Mi-
atyánkot. „...mindennapi kenyereinket add meg nekünk ma...”

József Attila is *kenyér*, minden áldott, vagy áldatlan napunkban. Kívülről is tudunk pár sort vagy egész strófát akár, ha nem, akkor leemeljük a polcra rengeteg kiadást megért könyveiből bármelyiket, s lényegtelen, hol nyitjuk ki. Néha kinyílik magától, megbillen a kezünkben, ránk nevet, vagy éppen fölsír, fölraz, belénk csíp, földhöz csap. Amit velünk tesz bármelyik verse, az a mélyebbre látás lehetősége. Ő mindenkit megszólított. Legyen az az ember politikus, vagy épp az ellenkezője, urbánus és népies, vagy akár nemzeti elkötelezettségű.

Száz év! Mit tegyünk? Mint a röpcédulákat, szórni kellene a verseit repülő-
ről, harangtornyokból az éktelen zúgás közepette, hegygerincek magasából, hogy fölkaphassuk és tömködjük a szánkba akár, mert Ő már a miénk, folyta-
tódjon élete bárhogy is egy másik dimenzióban.

Folyóiratország vagyunk. Nyomtatott lapoké, melyek lassan, akár a kiszára-
dó patak elfognak, minden fölkerül a megfoghatatlan, illattalan virtuális térbe. A *Napút* folyóirat példa nélküli vállalkozásba fogott – nem csak József Attila esetében –, hogy 2005-ben tíz számában a teljességre törekszik. A főszerkesztő, Szondi György így ír a spirálgerincű kötet hátoldalán: „Vagy húsz műfajban nyolcvanöt szerző több mint száz alkotását tartja kezében az a kevés olvasó, aki a fedelek közé fogott tíz valahai füzet tartalmával jobban ismerkedni akar. Ennyi tellett egyelőre, hogy megmentsük azokat a mellékleteket, amelyeket a *Napút* folyóirat 2005. évfolyamának valamennyi számában elhelyeztünk – a József Attila-év alkalmából.

Vers, rövidpróza, dráma, aforizma, vallomás, visszaemlékezés, levél, műfordítás, tanulmány, verstani elemzés, recenzió, könyv- és színházi kritika, dokumentum, rajz, kisplasztika, bélyegterv... Centenárium felhívásunkra érkezett ez a színes csokor három esztendeje, örömmel nyújtjuk át egybegyűjtve őket.” A könyv címe: *„E világon ha ütsz tanyát”*.

A folyóirat minden számának elülső oldalán ott fénylik az idézet Fazekas Mihálytól: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát *Napútnak*.” De eszünkbe juthat az unatkozó gyógyszerész a patika pultja mö-

* 2005-ben írta oda a szerző, a József Attila-évforduló évében, amely alkalmából a *Napút* 10 számába először kerültek mellékletek, ezúttal mind J.A.-témájú szövegegyüttesekkel.

gött, és megszólal a *hang*: Te leszel a világ legnagyobb napútfestője, nagyobb Raffaelnél. Csontváry Kosztka Tivadar pedig a szó legszorosabb értelmében – világgá ment. De lehet-e nagyobb a XX. századi modern festő az érett reneszánsz mindössze 37 évet élt óriásánál? Aki mellesleg Pietro Perugino tanítványa volt, Csontváry pedig nem tanult festészetet, akkor őfelé billen a mérleg kényes nyelve. És mi lett belőle? Fölhasogatni kívánták, jó lesz ponyvának, melyről a tulaj majd ponyvát árusít, de volt, aki két hokedlijére szabott volna egy-egy darabot, mert láthatólag és érzékelhetőleg erősebb volt ez a festett anyag, mint a viaszkosvászon. A képek túléltek ezt a horrort – istenbizonyíték –, később azonban egy „elvtárs”, bár rátaposni nem mert, jókorát rúgott a vakkeretbe, mintha fölremlt volna a náci „elfajzott művészet”-re vonatkozó szókapcsolata. És hát a legenda. Ha nem igaz, akkor is gyönyörű. Párizsba pár Csontváry-kép került, Picasso pedig ámulva nézte őket. Olyasmit motyogott maga elé, hogy azt hittem, egyedül csak én tudok festeni a világon... Még sincs jelen Csontváry egyetlen nagy kiállítási árverőcsarnokban. Éppúgy, mint József Attila a világ költészeti tudatában. Az előző a jó marketing öröktől való hiánya okán, utóbbi – bár a kitűnő fordító az összes József Attila verset átültette németre, de Báthori Csaba sem tudott csodát tenni. Angol, német, francia vagy spanyol nyelven átadható ez a mi szívünkhöz oly közel álló, lágyan bizsergető sor, hogy „tapsikolnak a jázminok”? Amire a költő állítólag hetven szó után jutott el, mert a szótagszám sehogyan sem akart kijönni. Négy szótagért ekkora áldozat. Erre csak a legnagyobbak képesek.

Visszakanyarodva a kötethez, fantasztikus a felhozatal. Jó, hogy például egy nyelvészprofesszor is „elemezni” kezd, persze nem középiskolás fokon. Balázs Géza: *Légy azzá, ami nem lehetsz!* című írását szakaszokra bontja, és izgalmas, tanulságos következtetésre jut: „A hasonlóság az etimológiai kapcsolattól függetlenül összekapcsolhat hasonló hangzású szavakat. Ez a jelenség például a paranomázia. József Attila költészetének kutatói közül többen is fölfigyeltek erre a jelenségre, pl. az *Eszmélet* című versben.

*Vasútnál lakom. Erre sok
vonat jön-megy és el-elnézem,
hogy' szállnak fényes ablakok
a lengedező szösz-sötétben.*

Ebben a verssorban (Odorics, 2001, 175.) a *lakom~lakok* paranomáziát fedezi föl, s belőle levonja a következtetést: „a lírai alany egyszerre lakik kívül és belül”. Lám, a tudomány Horger Antalja is megidéződik Balázs Géza által. Csak itt nem a költőt tanítják nyelvtanra, hanem sorokat nyitnak föl, ami hozzátesz valamit eddigi tudásunkhoz.

Szőke György fölveti József Attila talán legfontosabb tapogatózásának, Istenről alkotott véleményének és belső küzdelmeinek kérdését. Írása címe: *...nyugalmat nem nyert, csak papot...* Görögkeleti vallásának keresztelték, Öcsödön aztán református lett, Szőke Györgynek igaza lehet, abban a faluban talán nem is tudták, mi fán terem a *pópa*. A költő híres *Curriculum Vitae*-jében is görögkeleti vallásúnak mondja magát. Amúgy örökös pörlekedésben állt az Istennel. A polarizálódott kereszténység mégiscsak egy és oszthatatlan. Édes-

anyjához írt töredékének második versszaka így szól: „Istent alkotok, szívem szenved, / hogy élhess, hogy teremtsen mennyet, / hogy jó legyek s utánad menjek.” Az Istent alkotok két szava valóságos nyögvenyelés. Mert nem akar. De kénytelen, mert Isten nélkül – s ezt Ő is hihette – nincsen Mennysország. *Imádság megfáradtaknak* című versében pedig egyenesen „bevallja”, hogy igenis hisz az Istenben, persze kései költészetében, amikor nem hadakozik senkivel és semmivel, fölmerülhetett benne, hogy nem hisz már semmiben. Részlet a versből: „Tudjuk, hogy kedveltek vagyunk előtted, / akár az égben laksz, akár a tejben, / a nevetésben, a sóban, vagy mibennünk.” Az utolsó szóban mintha a Szentlélek jelenlétét is visszaigazolná. A *kutya* című lidérces művében pedig így ír: „egyszer csak előbúvik / nappali rejtekéből / belőlünk / az az oly-igen éhes, / lompos, lucskos kutya / és istenhulladékot, / istendarabkákat / keresgél.” Belőlünk jön elő. Még pontosabban József Attilából. Aki egész életén át „istenhulladékok” és „istendarabkák” után kutakodott. Megjegyzendő, hogy Isten és vallás összetartoznak. Az Isten ábrázolhatatlansága evidencia. Mégis, minden valamirevaló művész megpróbálkozik ezzel. Jézus Krisztust is csak elképzelni tudjuk. Dacára mindennek, a rendszerváltás után nem sokkal, a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék kiadója elindította az istenes és istenkereső magyar költők sorozatát. Első kötetük József Attiláé volt. Épp akkor, amikor egy vidéki tanárember fölvetette: József Attilát törölni kell a tanrendből. Merthogy kommunista volt, és abból épp most lett elege az országnak. A *Fogadj fiadnak* című elegáns, zöld bőrkötésű, aranybetűs kötetmű alapos viszonzás volt a tanár úrnak! Aztán sorban jött a többi, már normál puha kötésben, a címdalton költők fotóival. Idetartozik Rákos Sándor egész istenkereső élete, mely szinte testvére a József Attila-i keresgélésnek. Rákos lehozza közénk az Urat, le a magyar vidékre, oda, Kálmánházára, ahol született. *Legenda* a címe: „ismertem istent kiskorában / mezítláb járt az iskolába / ujjas nélkül jött fején kucsma / a hátán hófehér tarisznya / szeméből fájdalom sugárzott / megteremtette a világot.”

Lászlóffy Csaba Kolozsvárról hat kétsorosával amolyan *Kész a leltár*-parafrazison is túli verset küldött. Címe: *A Mikor az utcán átment a kedves „dallamára”*. „És visszavarni a szakadást nem / lehet. A múlt csak limlom, Úristen! // Jégkorszakunkat vacogva várom. / Aknamezőre futott vak álom. // Sok simulékony, hazug selyemrongy. / Drapériáid mit rejtenek, mondd? // Nyakam körül a hurok szabályos, / fa alá állva köss egy faághoz. // Elfáradt erőd volna nagy, régi / kívánságában? Semmi se védi // ránduló vállad; bár valahol jár, / gyökereim-ágam: vele botorkál.”

Vilcsek Béla az irodalomtörténeti szemponton túl, talán a legmélyebbre és tanulmányában. Az *Íme, hát megleltem hazámat...* című József Attila-verset tekinti át, az utolsót, mely minden kiadásban cím nélküli, illetve a cím mindenkor a vers első sora. Vilcsek nem idézi az első versszakot, pedig már ez is jelezné, hogy valójában akár sírvers is lehetne, és nem csak az utolsó versszak. „Íme, hát megleltem hazámat, / a földet, ahol nevetem / hibátlanul írják fölémbem, / ha eltemet, ki eltemet.” Vilcsek Béla tanulmánya végén így ír: „A költői én igazából nem lelte, nem lelhetette meg hazáját. A vers tulajdonképpen a címbeli állítás visszavonása. Híradás az abban megfogalmazódó életprogram megvalósíthatatlanságáról. A megtalált haza, a meglelt otthon adó föld valójában sírgödör. A vers a saját fejfára írott sírfelirat. Mert hát:

*Szép a tavasz és szép a nyár is,
de szebb az ősz s legszebb a tél,
annak, ki tűzhelyet, családot
már végképp másoknak remél."*

Jelenczki István, a kiváló és meglehetősen elmélyült képzőművész és filmrendező a politika felől közelít. Valóban. A költőt úgy árusítják, mint krumplit a piacon. Nem a műveket forgatja minden magyar, hanem a nevét használja, vagy éppen elhallgatja. Mikor, merre kell az útra „kihajolni”. Így tették ezt már Adyval is, örökös magyarszidásáról sohasem jutott legtöbbször eszébe József Attila „érted haragszom, nem ellened” megcsavarított, bár tökéletesen érthető invokációja. Jelenczki írásának már a felütése is mindent elárul. „Halála óta csaknem minden politikai hatalom megpróbált élni és visszaélni nevével és költészetével. József Attila nagyon veszélyes. Veszélyes, ha az ember a költő életművéről eltávolítja a politikai hatalmak manipulált mocskát, szennyét. (...) akkor ott áll ő mint Ember, a maga független, zseniális szellemével, ott áll emberi esendőségében bűneivel és azzal a »tisztsággal«, amit soha, de soha nem tudtak neki megbocsátani.” Axiomatikus megállapítás. Akárcsak Pilinszky tiszta szívű állata, a farkas, akit a *Fabulában* reggelre agyonvernek.

Az olykor Ratkó József-i, Kalász László-i magaslatoakra érkező Madár János két versével vág bele a lapok közé. Két három versszakos, négy sorosokból épülő verssel a kimondhatatlan József Attila-sors ábrázolhatatlanságát igyekszik fölpanaszolni. Mindkét versből az utolsó négy sorosokat idézzük.

Talpfa hajsálereiből

*Sírunk és siratunk, próbálgatjuk
összerakni megalvadt véredből a jövőt.
Talpfák hajsálereiből szivárog a csönd,
versekből építünk temetőt.*

Fejfák és falak

*Sebek magasodnak minden szóval,
szülőfölded versektől árva.
Hiába énekelsz, a gyermekkor
szemfedele örökké lezárva.*

Lám, ezek a mesterségesen kijegyzett négy sorosok is teljes vers benyomását keltik az olvasóban. Akárcsak akiről írta. Vagy akihez szól. József Attila *Medáliák* című ciklusában él, lüktet egy négy soros, melyet nyugodtan kiemelhetünk a szöveg kontextusából. „...zöld füst az ég és lassan elpirul, / csöngess, a csöngés tompa tóra hull / jéglapba fagyva tejfehér virág, / elvált levélen lebeg a világ –”

Az egész kötetet behálózza a zseniség fogalma. Jó ez a szó József Attilára nézve? Czeizel professzor egyszer azt nyilatkozta, hogy hagyjuk el a zsenit.

Mert beszélnek zseniális bűnözőkről, bugyuta kvízzjátékok győzteseit is gyakran megilleti ez a szó. Mondjuk helyette a *géniuszt!* De költőnk még csak nem is géniusz. Egész egyszerűen *üstökös*. A „magot” körülvevő gázburok is ragyog, nem úgy, mint a Giotto űrszonda 1986-os felvételén a Halley-üstökös, igazi magja viszont homályba vész. A József Attila-üstökös csóvája pedig a világ legnagyobb szublimációira képes költő verssorából szövődött végeláthatatlan, röpködő hófehér „pávafarok”. József Attila képes volt arra, hogy semmiből, az érdektelenből Loire menti palotákat építsen. Csóvája például ebből a versszakból lebbent föl. „S a szövőgyárak ablakán / kötegebe száll a holdsugár, / a hold lágy fénye a fonál / a bordás szövőszékeken / s reggelig, míg a munka áll, / a gépek mogorván szövik / szövőnők omló álmait.” A *Külvárosi éj* pazar olajképekből, ceruzarajzokból, metszetekből álló „profán rózsafüzér”. Ki az, aki manapság a konyhaasztal és a hokedli mögött figyel a olajláb valamikor csillogó, ma már kopottas zöldjét? A szublimálás erre is képes: „Csönd –, lomhán szinte lábra kap / s mászik a súroló kefe; / fölötte egy kis faldarab / azon tűnődik, hulljon-e”. Csupa mese, csupa báj, csupa aprócska föltámadás.

Ha jól olvastam ezt a mérhetetlenül gazdag, néhol sziporkázóan személyes összeállítást, mintha egyvalami nem volna fontos. A költő fiatalkorisága. Kárpáti Kamil, a költő, aki megjárta Recsket is, azt írta-mondta, mindnyájan fiatalok vagyunk a halálra! Súlyos versével ő is megidézi József Attilát. Idézek a Napkút Kiadónál megjelent, 2007-es *Morbusz és hungarikum* című esszégyűjteményemből. „De fiatalon távozott. Még a krisztusi kort sem érte meg. Pedig dehogynem. Élt annyit, mint nővére, Eta. Nem lehet fiatal ember az, aki tudta: »A parasztok learattak kispadokon várják a halált.« Aki hihetetlen metafizikai érzékkel tudta, mivel fészket rakott benne az Isten, hogy »...mintha a szív örökről-örökre / állna s valami más, / talán a táj lüktetne, nem az elmúlás.« Nem lehet fiatal a *Bukj föl az árból*, ha nem ártatlan is, de *ártalmatlan* József Attilája. A *Nem emel föl* »kegyetlen árvá«-ja. Hezitáló hitében égő József Attila »valljalak, tagadjalak« örökös kétsége.”

„Óh, hittem volna inkább, hogy van isten, / minthogy van énnálam különb.” Mindannyiunknak megfordulhatott a fejében ez a kétsoros. Ha hiszünk, ha nem, egyek vagyunk. A *Homo sapiens sapiens*. Jobb, ha Kosztolányira hallgatunk: „nem vagyok különb, csak különböző.”

Üstökösünk merre tart? Távoli galaxis felé. Oda, ahol a központi nap a mi Napunknál egymilliószor nagyobb. Hatalmas bolygók keringik körül. Látókörünkbe vissza sose jön már. Istennel sem találkozik. Röpköd, nem száll le sehozá. Évmilliárdok múlva kihuny, mint minden csillag.

Kovács katáng Ferenc

Költőüreg, marhasó

I.

*Ez egy kapu, itt kell belépni,
ki tudja, hová, jó lenne látni,
színről színre, amit amúgy
félig-meddig is láthat bárki...*

(Prágai Tamás)

Nálam egy jó könyv sosem az utolsó oldal utolsó szavával fejeződik be. Hangsúlyozom, ha jó az a könyv. Márpedig a világ- és a hazai irodalom istenverte sok olvasnivalót kínál, csak győzzük szusszal. Befogadására egy élet biztosan nem elég. Ha jó a könyv, és végére ér az ember, kezdődik a keresgélés a könyvespolcok mélyén, rohángálás könyvtárba, antikváriumokba, hogy felleljünk a lehető legtöbbet a szerzőtől s a szerzőről. Újabban persze segít az internet (de nem annyira, mint sokan hiszik).

S akkor most itt van előttem a Napút folyóirat **2011. május-júniusi** tematikus száma, s ha az ember nem rest, s nem az a lapozgatós fajta, de átrágja magát az első szótól az utolsóig, sok lótás-futást megspórol vele. Két író van itt terítéken: bemutatkozásuk, bemutatásuk, különböző műfajú írásaik, kérdésekre adott válaszaik, hozzájuk intézett gondolatok, műveik beharangozói, kritikái. Főhajtások, tisztelgések. Kérem, kövessenek a Napút folyóirat Prágai-Zalán tematikus száma szövegrengetegében!

A lapgazda, Szondi György beharangozója: „Zalán 53, Prágai 47 – Miért is így adódott tudatosan újabb tematikus összeállításunk apropója? Mert Zalán Tibor augusztus végén már az 58. életévét kezdi apróztatni, Prágai Tamás pedig júniusban még szinte sihederesen 42. A köztes időben együtt közösen odaérnek a százhoz. Most ütött ez az óra. Miért éppen ők ketten? (...) Tamás a Napút lapnévadója, igen (öt könyve nálunk), Tibor is műhelyünk kétkönyves tagja, a B2-páholy hú gazdája. Pompás mesterek több műfajban, legények a körgáton. Ami eggyé nemesült e szám megannyi lapján: véletlenek, háttérfelkérés, láncjelentkezések eredménye..., fakó lapok, új szerzemények, kinél-kinél más-más módon és mértékben. (...) Történetesen e szövegek kerültek ezúttal most egymás elé és után. Vivát, Tibor, ave, Tamás!”

Az első oldalakon illedelmesen bemutatkoznak az ünnepeltek, de nem a Wikin is elérhető „kötelezőket” sorolják: „Apám okos volt, de műveletlen, hihetetlenül tehetséges mindenhez, remek vőfély, hajnalban szerenádozó szerelmetes férj, de semmiben sem tudott maradandót maga után hagyni az emlékén kívül. Anyám sokat olvasott és olvas ma is, neki adatott ideje egyedül kívánni, hogy lesz-e belőlem valaki. (...) Negyvenévesen családfő lettem. Van egy feleségem és van két lányom. A családi múlt, úgy tűnik, összes titkával és

felmutathatóságával együtt, elmerült. Ide most kellene valami fordulat. A fordulatot a jövő hozhatja csak el. A gyerekeim más jövője...” (Zalán Tibor)

„...a Prágai Mihály nevű nagyapám Szegeden végezte el az egyetem államigazgatási karát, doktorált 1937-ben, ettől fogva – munkanélküli, majd tartalékos tisztként besorozzák. Szerencsétlen nemzedék! Mint jóformán valamennyi évfolyamtársa, végigharcolja a második világháborút, megsebesül, részt vesz a visszavonulásban. Badacsonyt védi '44 telén néhány emberével. (...) Győr mellett »különbékét köt«, de: hadifogságba esik, csodával határos, hogy 1948-ban hazakerül Szibériából. Édesapám ekkor már hétéves.” (Prágai Tamás)

Ezután *Még inkább* című, készülő regényéből oszt meg velünk Prágai egy részletet. Ajánlanám, a néhány évvel később megjelent kötetét is olvassák el (Veller, Napkút Kiadó, 2014)! Innen csak néhány különös szót s azok magyarázatát másolom be (magamnak is, mint rögzítendő érdekességeket):

„cseleszta (harmóniumszerű, kis acélrudakat megszólaltató hangszer)

csorga (a bányavíz elvezetésére ásott árok)

csoze (hitvány fráter, naplopó)

gezemice (1. száraz növényi hulladék 2. apróra vágott vegyes savanyúság

3. kotyvalék, zagyvalék)

habda (1. bőr lábszárvédő, 2. ormótlan lábbeli)

hópénz (egyhavi zsold v. fizetés)

hüvelykszorító (a hüvelykujj összeszorítására való kínzószerszám)

izzlap (az izzadság felszívására női ruhák hónalji részébe varrt, félhold alakú betét)

költőüreg (1. olyan odú, amelyben madarak költenek 2. némely rákfaj nőstényeinek üreges szerve, amelyben petéiket, ill. ivadékaikat hordozzák, vagy valami egészen más)

nittszeg (szegecs)

marhasó (nyalósó)

pinka (vendéglőben stb. a kártyapénz összegyűjtésére való tartó)”

Zalán írása nem éppen adventi hangulatba illő (megjelent az Észak-Magyarország 1980. december 7-i számában). A *Szemek* című novella letaglózó sorait idézem: „– A szemed! Csukd be a szemedet! A szemed... – suttogetta a hentes, ujjai rászorultak a csákány nyelére.

Az asszony vagy nem hallotta, vagy nem értette, amit mondott, karját ölelésre tárva, tágra nyitott, könnyörgő szemmel közeledett. Hirtelen hallgatott el az éjszaka, mint szájba rúgott legény az üres kocsmaudvaron.”

Az Andersen meséje nyomán írt *A kis habléány* című, itt gyermekopera-félelenc alcímzett Zalán-adaptáció teljes terjedelmében szerepel e Napút-számban. Műve a pécsi Bóbita Bábszínházban 2013-ban került bemutatásra. Így ismertette a színház beharangozója: „A tenger mélyéről nézve sajnos nem mindig vagyunk vonzóak mi, emberek. A költői mese színpadi változatából nem hiányzik azonban a humor és a játékoság sem. Olyan ez a történet, mint a világunk: szép, néha szomorú, néha mókás, és talán szerethető is...”

Kőrössy P. József – új kötetek megjelenése kapcsán – Prágaival 2007-ben, Zalánal pedig 2011-ben beszélgetett. A *Mi inspirál?* kérdésre Zalán a követke-

zöképpen felelt: „Amíg régen nem tudtam, hogy mit írok, csak azt tudtam, hogy írni fogok, mert írnom kell, addig ma tudom, hogy mit írok, mielőtt a papír fölé hajlok vagy felhajtom a laptop fedelét, azt is tudom nagyjából, hogy milyen lesz a forma, a terjedelem. Már csak a szavakkal kell találkoznom, a megfelelő szavakkal, hiszen a költészet – mert elsősorban erről gondolkodom most – olyan, mint egy végtelen puzzle-játék, s most, hogy az irodalom társadalmi szerepvállalása szerencsére megszűnt, csak illesztgetned kell a szavakat... A végén majdcsak kijön az egészből valami, illetve a sok apró részből, szavak sokaságából az egész.”

Prágai az új fogalmak bevezetéséről szól: „...megnéztem egyszer a közismert módon »spenót«-nak nevezett irodalomtörténetben, mit ír Kosztolányiról. A kritikus Kosztolányiról szerepel ott valami olyasmi, hogy deskriptív, leíró kritikát gyakorol. Mindenkivel azonosul, elfogadja a szerzőket. Ez nekem szimpatikus. Magam is próbálok szempontokat találni ehhez. Nem vagyok értékelő fajta, próbálok megírni, hogy nekem miért fontos valaki, vagy miért nem fontos valaki, ennyi. Ehhez volt szükségem fogalmakra, amikor úgy éreztem, támpontot találok ahhoz, hogy valakinek a teljesítményét értékeljem, vagy akár hogy mi hiányzik belőle, megtaláljam.”

A következő oldalakon azonos kérdésekre adott válaszaikat olvashatjuk. Gondolataik szerteágazóak, ki-ki a maga kitaposta útját járja. A hovatartozás kérdésére adott válaszukat azonban érdemes egymás mellé állítani:

„Mostanra ott tartok, hogy nem tartozom sehová, egyik írószövetségnek sem vagyok tagja, nem veszek részt folyóirat-szerkesztésben sem. Ma pedig, amikor egymás torkának esnek a táborok, maguk az írók is, amikor a létezésed attól függ, odaálltál-e valamelyik oldalra, nagyon nehéz annak, aki a senki földjén barangol, teljesen elmagányosodva, nem vállalva, senki által fel nem vállaltan. A táborokba tömörültek egymásról – tehát csakis saját magukról – írnak, kritikusaik csak a táborukon belülieket ismerik el létezőként és érvényeset létrehozó alkotóként...” (ZT)

„Tisztában vagyok veled, hogy a társadalomnak szüksége van a törzshöz tartozás jeleire – aki a törzsen kívül áll; pláne: minden törzsen kívül áll!; azt idegenként vetik ki. De nekem – és ezt egyre világosabban látom – elsősorban a szabadságra, a belső mozgásra van igényem; »S mind elhagyni, mindent, mindig, újra...« – hogy rátartin Rilke versét, Radnóti remek fordításában idézem. (...) Mindig mozgásban maradni: ez az én harc poétikám.” (PT)

E lapszámomban többen verssel köszöntik a „csak együtt kerek” évfordulósokat. Tandori mottója remek: Zalán (57), Prágai Tamás (43)=100. Barátainknak szeretettel: a 73-as prímszám T. D.

Király Farkas névkeverése nem lehet a véletlen műve: Zalán Tamás, Prágai Tibor.

S Imre sem Babics lenne, ha nem talált volna ZT-n is fogást: BARÁTON ZIL robob át; ITALÁN BORZ hentereg; ZÁRBA TOLNI a kulcsot és még néhány...

S következzen néhány Prágaihoz címzett vers (itt csak apró részletek):

*„Hull a diplomavakolat, egyik felem már úton,
háromlábú eb ugat.*

*Visszanéznék, ha szóznál, ma éjjel nem virrasztom át
a ki nem mondott szót.” (Iancu Laura: Távirat[ok])*

„Hínárszellemek között,
oldódó képekben úszva,
iszapos felhőkben bízva,
lebegve, sodródva, ázva
áztatjuk, áztatjuk, áztatjuk
egyetlen nőről az időt.” (Végh Attila: *Átváltozás*)

„köröttem minden
gyolcsban nesztelen futok
harangszóm után” (Szügyi Zsolt: *I haiku*)

II.

...Volt egy kantár,
meg egy fék,
tovább is van,
mondjam még?
– Mondjad!

(Tamkó Sirató Károly)

Naná, hogy mondom, leütéshelyem és mondandóm is akad bőven. A születésnapos tematikus lap egyharmada még hátravan, s a párost prózában köszöntők, valamint műveiket elemző sorokból is kedvem van válogatni (s láss egy kisebbfajta csodát! Serkentőn, további gyürkőzésre bír, hogy Tokióban lógó orral menetelő kézilabdás lányaink legyőzték a svédeket...).

Hegedűs Imre János: „Nem tudás, nem arcélt rajzoló képesség, hanem bátorság és kozmikus sebesség kell ahhoz, ha valaki Zalán Tibor világát, világ-egyetemét be akarja járni, végig akar azon száguldozni.”

S míg rohanunk, száguldunk méltatók méltatottakat méltató szavaival, ZT négy sorával felkapaszkodunk egy tüzes paripára: „Az éjszakában vonatok járnak / ablakban könyöklő költők fáznak / Bújik a kora ősz pelerinbe / kilóg alóla foltos az inge.” (Őszi *chans*, Mányoki Endre írásában idézve)

„Távolabb, egy domb védett hajlatában facölöpökkel körülkerített eszténa, sarkában megdőlt oldalú viskó. Kutya ugrik elő, több kilométerről érzi az idegent, izgatottan ugrál, ugatása messze hangzik, nyújtottan tekereg csaholása a végtelen mező fölött. Fülledt, párás a reggeli levegő, szinte láthatóan öleli körül a magányosan ég felé meredő, kiszáradt fát. Ágai csupasz karokként nyúlnak a magasba, mintha régi, kihalt istenekhez fohászkodna – némán, reménykedően.” (Vincze Ferenc: *Tájkép emberekkel – Tamásnak*)

Viola Sandra *Versfénykép* című írásában a *Barbárokra várva* című, Napkút-kiadású kötetet ismerteti: „Prágai Tamás költészete átmenet, örvénylő folytonosság, lassan áramló folyam, mely magával sodorta a klasszikus líra törmelékeit és végtelen jövő-tengerek felé tart. Hiszen, ahogy Végh Attila írja *A pusztulás bennünk fogan meg* című 2009-es, a Magyar Hírlapban publikált cikkében: »Prágai versében ott keringenek Ady, Bulgakov, Shakespeare, Zrínyi és a görög tragikusok.«”

Szalai Zsolt pedig *A pusztításnak mégis van teremtő ereje* c. recenziójában különböző hagyományok integrálódásáról beszél: „Prágai Tamás *Barbárokra várva* című kötete egy újfajta, szintetizálódó nyelv lehetőségeit hordozza. Érvenyes megszólalási módokat keres... (...) Mondhatni, Prágai pusztítva teremt, lerombolja a hagyomány várait, hogy tégláiból avantgardista, posztmodern és egyáltalán, hogy *prágais* versépítményeket rakjon újjá.”

Handó Péter *Ítéletnapig adott* című elemzésében merész összehasonlításra vállalkozik, érdekes és tanulságos követni fejtegetéseit: „Adott két első kötet, amennyiben első köteteket tekintjük az összevetés alapjának. S ezt miért ne tehetnénk, hiszen Zalán Tibor a *Földfogyatkozás* (1980) megjelenésekor 26, Prágai Tamás a *Madarak útján* (1993) kiadásakor 25 éves. Életük hasonló szakaszában járnak. Éveik összege alig több, mint a száz fele. Teljesítményeik összevetve? Markáns különbségek. Mégis egyazon társadalmi fordulat lenyomatai. Az egyik az előszelére, a másik a következményére világít, világíthat rá. A 'földfogyatkozásban' – mint kötetcímben – a talajvesztés, a hiány momentuma, a 'madarak útjában' a szárnybontás, a talaj fölé emelkedés fogalmazódik meg. Ugyanakkor mindkettő egyazon szakítás különböző stádiumairól tudósít. (...) Adott két történeti pillanat. Az egyikben Zalán Tibor, a másikban Prágai Tamás. És az egymást százra kerekítő évek. S azok az első kötetekben föllelhető szöveghelyek, amelyek kezdetet és véget jelölnek. Meglehet, ítéletnapig.”

Ha a tisztelt olvasó hűen követett idáig, s talált kedvére valót kiemelt szövegrészeimben, nem marad más hátra, mint bátran megkeresni, letölteni a netről a Napút e jeles, 2011. május–júniusi, Prágai Tamásnak és Zalán Tibornak szentelt különszámát. Jó olvasást!

TOLLAS

Kőbányai János

70-es évfordulók alkalma és emléke

A Napút utolsó számába

Az 1999-ben indult *Napút* folyóirat az utolsó utáni számába kér írást tőlem. Jómagam *last minute* alkalommal kapcsolódtam be e fórum munkájába-küldetésébe. Nem is egyéni teljesítményem okán, hanem azért, mert a 70. évemre esett, az 1951-ben született irodalmárok és szellemi emberek valamomái vagy visszanezések hagyományosan évről évre visszatérő mustrája a folyóiratban, valamint az az elhatározás-belátás, hogy a folyóirat megszűnik. (Igaz, a tény, hogy a folyóirat fölkerült a válasz-szembenezés megfogalmazására, az a saját létezőm súlyának és irányának is köszönhető, mert valamilyen csatornán keresztül számon voltam tartva ezek szerint.) Tehát jó helyre került – ahogy akkor írtam – a már megírás pillanatában elföldelésre szánt időkapcsula, amely arról tanúskodott, hogyan fogadtam a fordulatot – vagy inkább, hogyan tudatosult bennem –, hogy átlépek a 7. X küszöbét.

Azonban – hosszú búcsú – a folyóirat még egy életrángást produkál: egy számot, amelyben saját két évtizedes életét dokumentálja, s vele saját kezűleg húzza maga fölé a sír-emléket, miután már bebújt a frissen ásott emlékezésbe merevedő talajba – nevezetesen milyen kiemelkedő lapszámokat hozott létre élettartama alatt, s ezért méltatásukra egy-egy hozzáértő(nek tartotta)t kért fel.

Rám a Napút 2016. június-július dupla száma esett. Ezt az összeállítást

a holokausztt, a magyar holokausztt 70. évfordulója alkalmából szervezték s adták ki.

Azaz egy másik 70-es évforduló alkalmából – amely 7 évvel előzte meg az enyémet. A 7-es szám mágikus jelentéssel rendelkezik a zsidó misztikában, nem véletlen hét nap az időnkét naptári értelemben felosztó szakasz száma (s nem tíz, amelyet a sarkosabb s európaibb Nagy Francia Forradalom javasolt racionális sarkosítással). Ez a 7 év különbség határozta meg – és már a szám tárgyalásánál vagyunk – a magam 70 évét. Ugyanis ennyi idő kellett, hogy a holokauszttot át- és túlélt szüleim eldöntsék, Magyarországon maradnak, s ezért születésemmel pecsételték meg a döntést, hogy majd velem folytassák életüket.

De még ne siessünk annyira azzal a tárgyra téréssel.

Folyóirat-szerkesztőként, sőt: a rendszerváltás fogatagában létrehozott fórum vezetőjeként igen érdekel, hogy miért szűnik meg a folyóirat, amely most éppen kardjába és sírjába dőlése idején munkatársául fogadna?

Milyen ügyet képviselt, s vajon azt maradéktalanul beteljesítette-e? Hiszen mi más indokolná az abbahagyást? (Életkor nem jöhet latba – ha egy folyóiratnak ügye van, akkor a főszerkesztő felelőssége kinevelni a folytatót, aki az ügyet a beteljesedésbe viszi.) Ennek az ügynek a pontosan definiált megvalósítási programja a fo-

lyóirat működésének legfőbb motorja, s egyben fennállása legitimációja is.

S mindezen ügy-kereteken kívül és belül a Napút a magyar szellemi élet vagy társadalom melyik „kulturális erőterébe” tartozik (tartozott)?

Ugyanis, bevallom, a Naputat, holott ugyanazon a terepen dogoztunk, mégpedig azonos időben: nem ismerem. S ez a kendőzetlen – mert enélkül üresen kongának a kérdéseim – tény sokat elmond mind rólam, mind arról a közegről, amelyben a Napút több mint két évtizedig működött és dolgozott.

Hiszen ismerek s olvasok nem egy folyóiratot, sőt: nem egyikükben hébe-hóba publikálok is. S persze ismerem azokat is, ahol vagy esztétikai, vagy szellemi ízlésválasztásaim okán nem publikálok, vagy engem nem publikálnak. (A magyar szellemi élet térképén magamat elhelyezni vágyó fiatalemberként két olyan folyóirat munkatársának választottam magamat, s ők az ügyük beteljesítése okán engem, amelyek a rendszerváltás előtt is, éppen a régi rendszer lebontása érdekében működtek – *Valóság*, *Mozgó Világ* –, és noha a mai napig megjelennek e címek-cégek alatt, egészen más szellemi tőkét, tartalmat, táborot képviselnek – s a megváltozott korszak viszonyaiból is adódóan: jelentőséget.) Tehát valamelyest ismerem, vagy ismerni vagyok kénytelen, a mai, pontosabban a rendszerváltás utáni folyóiratkánont, netán hierarchiát. (Amely az állami pénzosztó lajstromokon évente, számszerűségében is meg-megnyilvánul – persze a kormányzati ciklusok hullámzó váltakozásait követve.)

A Napút e kései hívásával, felfedezésével az ismerethiányból az a

– saját küszködéseim, lavírozásaim nyomán is kialakult – véleményem erősödik meg, hogy a rendszerváltás után kialakult folyóirat, s mögötte a szellemi embereket beárazó kánon talmi, egészségtelen és igazságtalan. Majd az utókor tesz igazságot – ez a hit, ábránd fűti optimizmusomat – az igencsak elkedvetlenítően hervasztó jelen időmben.

– Rendben, de nem térnél a tárgyra? Miért a saját sirámaidat szajkózod még most is, amikor egy meghatározott téma-tárgy értékelésére kértek fel – csapok a kezemre.

– Hiszen a tárgyról beszéllek, sőt: nemsokára be is fejezem.

– A Napút holokauszt-emlékszámáról?* Hiszen csak a címét említetted, s azt is a rád jellemző önző – a feleséged szerint: narcisztikus – módon, a te születéseddel, azaz, az itt senkit sem érdeklő életrajzi adatoddal kapcsolatban.

– Az író mondandója poénját nem az első mondattal vezeti fel, hanem fokozatosan, érveit felsorakoztatva s az egész környezet dimenzióit ábrázolva, a végén közli. Azért is, hogy csattanjon, s azért is, hogy a kellően fölvezetett érv-nyíl a célba találjon.

– OK. Nyöggjed ki végre!

A magyar folyóiratok közül – erre van némi rálátásom a magam Múlt és Jövője speciális kitekintése okán – *egyedül a Napút szentelt külön, sőt: dupla számot e tragikus évfordulónak*. S ezzel a „kollektív emlékezetbe” szervítés feladatával ama kánon margóvonalára két oldalán elhelyezkedő megannyi szerzőt keresett meg, hogy bekapcsoljon, szembesítésre biztasson ebbe a tabu-témakörbe. (Ahogy a magam munkájából is ismerem:

* 2016/5 Botlatókövek, emlékezők

sokuknál nyomást, szelíd erőszakot is alkalmazva.)

Ez a Napút megy el most – mielőtt én megismertem vagy ügyéhez csatlakozhattam volna. Anélkül, hogy kivívott volna egy helyet, amellyel megkerülhetetlenné tette, jelölte volna ki magát. Noha ezt a szerintem elsőren-

dű, mert az egészséges szellemi élethez és békéhez vezető tabulebontó feladatot, nevezetesen a magyar holokauszttal szembenézést – oly magányosan a so called magyar *nem zsidó* oldalon, közegben – magáénak tudta.

Biztosan eljött az idő, hogy befejezze küldetését?

Lajtos Nóra

Recepció „repedések” kitöltőiről

Sánta Ferenc életművének recepciótörténete igen egyenlőtlennek mondható. Természetszerűleg fakad ez nyilvánvalóan abból is, hogy az író korán elhallgatott. Sokakat érdekelt, hogy mi okozta ezt a hosszúra nyúlt alkotói csendet, de olyan is volt, akit inkább az érdekelt, miért szólalt meg. Ezt a recepciót írt, amit voltaképp Vasy Géza 1975-ös monográfiája töltött be, megpróbáltam orvosolni 2018-ban megjelent *Példázat és etika* című monográfiámmal, amely elsősorban a szerző kisprózájára koncentrált, és amely a filmadaptációk terén mutat előrelépést az életmű feldolgozásában.

Két igen fontos, dokumentumszerű kiadvány volt segítségemre könyvem írásakor. Az egyik a Napút folyóirat *Sánta75*-ös címet választó lapszáma, a másik a Napkút Kiadó, a Cédrus Művészeti Alapítvány és a PIM *Sánta Ferenc* című könyve a *Hang-Kép-Írás* sorozatában (Bp., 2014). A sorozatot Szondi György szerkesztette, a kötet szövegeit Vasy Géza és Sánta író fia, Mózsi Ferenc válogatták. A *Hang-Kép-Írás* sorozat különlegessége, hogy a ritka kéziratok és fényképek mellett a költővel készült hangfelvételekből is válogatást ad.

Sánta Ferenc 2002. szeptember 4-én töltötte be a 75. életévét, így a Napút **2002. októberi** száma az író előtti tisztelgés. Mindjárt a borítóbelsőn olvashatóak kortársai közül néhányan, amint néhány soros gondolataikkal méltatták az életművet. Így például Domokos Mátyás, Jókai Anna és Kulcsár Katalin mellett a „bolgár Húsz óra” írója, Ljuben Petkov is. Kulcsár Katalin frappáns kijelentése a már fentiekben körvonalazott hiányról alkot véleményt, ekképp: „Sokan voltunk, akik olvastuk – sokan vagyunk, akiknek hiányzik nagyon.”

A folyóirat élére Bertha Zoltán az életmű tisztaságára, fontosságára felhívó, az író iránti tisztelgő írása került (*In honorem*). Mintegy madártávlatból tekint az író munkásságára, amikor úgy fogalmaz: „Mert nincs az a balladás paraszti szegénység, kisémbéri nyomorúság, társadalmi keserűség, amelyben ne szikráznának fel a magasrendű, a körülmények szörnyűségei fölé kerekedő humánus irányigazító jelzőfényei...” Bertha Zoltán aztán „alászállva” az értelmezői

horizonton, *Az ötödik pecsétről és az Isten a szekérenről* elmélkedik, míg nem kérdésekként intonálható, de kijelentő mondatok formájában így végzi be gondolatmenetét, mintegy az író világlátásával egyetemben: „Mert remény és ethosz nélkül mit ér a sors, mit ér az élet. Mert remény és ethosz nélkül mit ér az ember – ha író, ha magyar.”

Nádudvari Anna az író válogatott novelláit tartalmazó gyűjteményes kötetét, az 1970-ben megjelent *Isten a szekérent* lapozgatta újra. A tartalomjegyzékben öt ceruzajeles megjegyzést talált, amely művekre (*Sokan voltunk, Kicsi madár, Mécsek, Emberavatás, Halálnak halála*) úgy emlékszik vissza, mint amelyek egyetemes tudást adhattak a szerző életrajzáról, de a nagybetűs életről, az emberségről, erkölcsi tartásról egyaránt.

Majd mind a szellemi, mind az „élhető” életben is kikezdzhetetlen két jó barát írása kerül egymás mellé, mit sem sejtve akkor még, hogy milyen gyorsan távoztak egymás után e földi hazából az égibe: Görömbei András és Nagy Gáspár „megszólalásai” az alkalom ürügyén egyszerre személyesek és egyetemesek. Pontosabban, a Görömbei-opus az író három regényére vet egy-egy érdemleges pillantást; *Az ötödik pecsét*, a *Húsz óra* és az áltörténeti parabolaként aposztrofált *Az áruló* című regényekről egyetemességben kimondható: „állják az újabb idő próbáit. Esméltető dialógusba tudnak kerülni a mai kihívások és válaszutak előtt álló olvasóival is.” Ami pedig a személyességet illeti: Nagy Gáspár egyik Sánta-élményéről ekképpen emlékezik meg: „1989 június. Magyar Írószövetség – választmányi ülés. Egyetlen téma: a június 16-ai nemzeti gyásznap. Cseres Tibor elnököl.” Cseres elmondja, hogy majd váltva egymást, az írók is ott állhatnak a mártírok koporsója mellett. Hogy az elnök mellett ő került a koszorúzók közé, azt a költő Sánta Ferencnek köszönhette, ő volt ugyanis, aki felállt az ülésen és indítványozta Nagy Gáspár személyét.

A következő három rövid Sánta-esszében a történelmi idővel, a 60-as évek szocializmusával szembenező, benne élő és alkotó íróra vetül fény. Pozsgai Zsolt a munkáslétből szellemi létbe „transzponálódott” szerzőről írja: „Olyan »hüvely« ő, akiben a többiek tragédiája összesűrűsödve megjelenhet.” Kik ezek a többiek? A Jósok, a Sándorok, az Antik, a Bénik értékrendjei, a négy, „egy vályúból valók” világa. Zelei Miklós az Erdélyből Magyarországra érkezett Sánta Ferenc írói dilemmáját – szólni vagy hallgatni? – állítja írása homlokterébe, melynek vizsgálata során a következő kijelentésig jut el írása legvégén: „A Kádár-korszak cenzúrájának csúcsteljesítménye az lett volna, ha Sánta Ferencet rákényszeríti: írjon.” Zelei tehát egyértelműen az író morális értékmérőjében bízva menti fel Sántát a megszólalni tudás alól. Márkus Béla pedig arról a Sánta Ferenc-i életműről szól, amelyről biztosan állítja: kifog majd az időn, mert benne „[a]z örök emberi norma érvényesül és teljesül”. Az irodalomtörténetész kiváló analízis készsége a *Húsz óra* keretességére is felhívja a figyelmünket.

Végül öt kiváló Sánta-tanulmány olvasható a *Sánta75-ös* blokk végén: Széles Klára, miközben folytonosan az író feladatára kérdez rá, mintegy revideálva az életművet, első megjegyzéseiben a tömörítés eszközével operáló Sánta Ferenc írói technikáját dicsőíti. Észreveteti velünk, hogy nemcsak az írások maguk, de még a mondatai is feltűnően rövidke az íróknak. Ahogyan a „történetek” is igen egyszerűek, és a Sánta-hősök is inkább hétköznapiak. *Az ötödik pecsétből* és *Az árulóból* is leginkább a filozofikus gondolatfutamok ragadják

meg figyelmét. Pomogáts Béla *Példázat a sztoikus morálról* című szép ívű tanulmányában a *Halálnak halála* című parabolikus elbeszélést elemzi behatóan. Írása középpontjába a Stoa emberi ideálját emeli, „aki higgadtan és méltósággal szemléli sorsának fordulatait, akár csapásait, aki a külső körülmények ellenére is szabad tud maradni”. Ilyen sztoikus nyugalommal megy erőszakos haláluk felé a két fogoly egy őr vezetésével. Művelődéstörténeti anekdotázásuk idegesíti a tudásában is korlátolt ört. Ezért is történhet meg az, hogy amikor az őr megcsúszik a hegyoldalon és elveszíti kontrollját ön maga felett, a rabok segítőkész, életmentő „akcióját” értetlenül ekképp fogadja: „– Micsoda emberek maguk?” A tanulmány szerző ugyanakkor nem egyedi jelenségként értékeli eme „sztoikus moralizmus”-t, hanem olyan kortárs milióbe helyezi el, mint Déry Tibor (*G.A. Úr X-ben*), Mészöly Miklós (*Az atléta halála*), Ottlik Géza (*Iskola a határon*) regényei vagy Vas István, Kálnoky László és Nemes Nagy Ágnes költészete.

Többen szoltak már a Sánta-rövidpróza idilli, balladai, parabolikus vonásairól; Bokányi Péter a novellák groteszk vonásait kutatja műértő tanulmányában. Már Sánta Ferenc írásainak első monográfusa, Vasy Géza is ír arról, hogy az író két novelláskötete – a *Téli virágzás* (1956) és a *Farkasok a küszöbön* (1961) – között világgépbeli különbség észlelhető. A szereplők döntéskényszere megváltozik: „megkérdőjeleződik a helytállás lehetősége, a világ kegyetlensége ellehetetleníti a hősiességet”. Bokányi groteszkfelfogása Berkes Tamás *Senki sem fog nevetni* művén alapszik, a látens és kifejtett groteszk kategóriáit is tőle veszi át. Látens groteszkre *Az öreg ember és a fiatal* című írást adja meg példaként, míg a kifejtett groteszkre *A Müller család halála* című elbeszélést, amelynek főszereplőjében a komikus és tragikus elemek összevegyülése érhető tetten. Bokányi Örkény *Tóték* kisregényével von párhuzamot, amelyben központi gondolat: a család, amely „csak” élni akar. Látókörébe vonja továbbá Wolfgang Kaysernek azon elgondolását, mely szerint: a groteszk a 20. század egyik alapélménye, maga az „elidegenedett világ”.

Hézagpótló írás a folyóiratban Vasy Géza az író *Szurke kő* című, csak fejezeteiben publikált regényének górcső alá vétele. A Népszavában fel-felbukkanó fejezetek egy készülő regényről adnak hírt, ám a regény nem születik meg Sánta írói műhelyében. A mohamedán-arab környezetbe helyezett mű egy hegyi falucskában játszódik, Pajekuhban, ahol a hetvenedik évében járó Ali Jadgár és fia, Haszán beszélgetéséből tudunk meg információkat a falu zárt közösségéről, de egyben arról az édenről, amelyben „nemcsak a természet és az ember, hanem az egyén és a közösség is azonosulóan válik eggyé”. Tanulmánya utolsó előtti bekezdésében Sánta 1986-os interjújából idéz annak magyarázataként, miért is nem fejezte be eme regényét az író: „Én sok keserű dolgot írtam, amit aztán befejeztem, eldobtam, vagy pedig, amikor láttam, hogy nincs erő bennem ahhoz, hogy a magam által penzumnak tekintett utolsó szót, azt, hogy mégis, mégis fáradozni kell, vagy azt, hogy mégis van remény, képes legyek a hitelesség erejével a műbe beleszőni – hazudni nem lehet az írásban, az íráson keresztül lát az ember, mint egy ablaküvegen, az írónak a szívéig, a lelkéig, az értelméig –, akkor feladtam az írást.”

Ugyanezt az írói ars poeticát emeli be tanulmányába N. Pál József is *Sánta Ferenc jelenléte* című esszéisztikus írásában. Úgy vet számot az életművel, hogy közben az írói „csend”-re is reflektál. „A »Péterek« nevével fémjelzett paradigmaváltó próza virágzott ekkor már, aki adott magára, őket olvasta és

magyarázta inkább (...). Sánta prózájának kérdéshorizontja csak az ötvenes évek »termelési« epikájához képest volt új, de aztán bele is ragadt a maga korába, vele az újabb idő értékrelativizmustól terhelt világát megszólítani immár lehetetlen, hallatszott egyre gyakrabban.” N. Pál József az *Emberavatás* nemzedékéről is megemlékezik, majd Vasy Gézával együtt hiszi, hogy a késői modernség Sánta-regényei utat nyitottak a posztmodern felé, éppen ezért „avíttságokról” beszélni értelmetlen dolog. Nagyon szép gondolattal zárul N. Pál írása, és ezúttal egyben a *Sánta75*-ös blokk is, mely szerint: „Az ilyen alkotó akkor is »ír«, amikor nem, ezért műve s annak tanulsága (nemkülönben az általa képviselt következetes művészi magatartás!), csöndesen jelenvaló – mindannyiánkat érintő, felszólító módú figyelmeztetés.”

A Sánta Ferenc-i életművet újra megszólítani igyekvő irodalmárok tábora után a Napút folyóirat még majd hatvan oldalon szól a jól megszokott rovatokon belül irodalomról, művészetéről, környezetről egyaránt. A *Mustra* valamely műrészletének közlésére vállalkozik ezúttal Rott József *Pengeélen és pellengéren* címmel készülő regényéből idéz. A *Tárlat* képzőművészeti rovata Zsankó László színes litográfiáival ékesíti a kiadványt, akinek művészetéről a feleség, Szőnyi Krisztina grafikusművész ad érzékletes leírást. A világirodalmat szemlélő *Hetedhétben* többek között Baudelaire- és Mallarmé- szonettek fordításai olvashatók Timár György tollából, valamint az orosz Jurij Mamlejev kortárs író Bratka László ültette át magyarrá, míg Aldo Palazzeshi olasz (futurista) költő alapműve is itt olvasható újr fordításban Szénási Ferenc jóvoltából. A Napút *Berek* rovata a sajtóságnak is mondható természeti környezettel kapcsolatos írások gyűjtőtere. Jávor Benedek biológus, ma már politikus, a Párbeszéd Magyarországért párt jelenleg Brüsszelben dolgozó alapítótagja közel húsz évvel ezelőtt az *Egyház és ökológia I. – A környezeti válságról az egyházi dokumentumok fényében* alcímű írásával szerepel az összeállításban, amelyben annak ad hangot, hogy „[a]z ökoteológia 25 éve bizonygatja a hívő ember megkülönböztetett felelősségét a világ megőrzésében. (...) Ez egyrészt feltételezi a természet tiszteletét és az egyének, kultúrák, valamint közösségek megbecsülését, másfelől a társadalmi feszültségek enyhítését, az éhezés felszámolását, a javak egyenlőtlen területi elosztásának csökkentését és a túlnépesedés megállíthatóságát...” Majd három Serfőző Simon-verset olvashatunk, s hozzájuk kapcsolódva Konczek József méltató sorait a hatvanéves Serfőzőhöz, Serfőzőről. Az *Ablak* kritikarovata is a *Gyerekidő* írójáról szól Bognár Antal által, majd Tüskés Tibor, Nagy Gábor, Béresi Csilla és Lászlóffy Csaba irodalomtörténeti munkáit szemlézi.

***

A *Hang-Kép-Írás* sorozat *Sánta Ferenc* című kiadványára vessünk néhány pillantást. Vasy Géza jegyzi meg rögtön a bevezető írásában, *Az erkölcsi értékek írójában*, hogy Sánta „írásai befejezettségükben is nyitottak”. Ez a paradoxon igaz tehát az egész életműre. Jómagam az „ablaknyitogatás” metaforájával élek, amikor is például a transzcendenciára nyíló ablakot említtem az *Isten a szekéren* című novella kapcsán. A pályanyitó *Sokan voltunk* mellett az *Ősz* és a *Szerелеm* című írásokat válogatták még be a szerkesztők, továbbá Kiss Dénes-, Szokolczay Lajos- és Lengyel Magda-interjúk olvashatók a kötetben. A 156 oldalas, impozáns kivitelezésű kiadvány óriási értéke, hogy látványosan gazdag képanyagával,

faksimilével, gépirásos kordokumentációs anyagával a legszélesebb spektrumát adja Sánta Ferenc alkotói korszakainak, magánéleti mozzanatainak.

„A legfontosabb mindig a mában megkeresni az örök emberi dolgokat, az örök emberi reakciókat összevetni az éppen pillanatnyilag történő időnek a dolgaival” – vallja Sánta. Mint ahogyan ars poeticája az is, hogy „[m]iként ügyeltem arra is, hogy ne szaporítsak a kevésből érdemtelen sokat, de a sokból szigorú keveset inkább”. Ez a szigorú zsinórmérték abszolút jellemzi hátrahagyott életművét. A „hétkrajcáros” novellák, a családmotívum, az idill hangja, a parabolikusság és erkölcsiség motívuma, az individuum és a hatalom konfliktusának gondolköre, az életformaváltás novellái mind-mind olyan momentumai a Sánta-oeuvre-nek, amelyről ezen kiadványban első kézből értesülünk.

Lukáts János

A Napút felvirrad...

„Ab urbe condita...” – vagyis „A Város alapításától” számítják történetüket a rómaiak, a mai európai kultúra elődei, megalapozói és mértékadói. Valamiképpen ugyanilyen érzéssel vette kézbe az író, a szerkesztő és az olvasó a Napút nevet hordozó folyóirat **első számát 1999-ben**. Alcímében: irodalom, művészet, környezet. És minden szám tematikus, az egyes számok témájáról a 2. oldalon értesülünk, a beköszöntő szám témája: a természet.

A jó szemű olvasó már akkor, az előző évezred végén észrevehette, hogy nagyobb szabású vállalkozás alapítólevelét tartja kézben, mint egy hagyományos folyóiratnak. A Napútban más értelmet kap az irodalom, mást a művészet és mást a környezet – valamint a természet is! Szélesebb körű továbbá a folyóirat érdeklődése térben és időben egyaránt, az azóta megjelent kettőszáz-húsz szám áttekintése külön irodalomóra anyaga volna. Egyben azért biztosak lehettünk: a magyar szellemi élet külföldre szorult részei, szereplői és alkotói értéküknek megfelelően kapnak helyet a Napút hasábjain, de kitekintés történik az európai vagy akár távol-keleti irodalmakra, művekre, ezek hatására-kölcsönhatására a magyar irodalommal, tudománnyal.

A fogalmak kiterjedt értelmezéséhez Szondi György főszerkesztő és csapata megidézte a filozófiát, a történelmet, az esztétikát, a természettudományokat, a vallástörténetet, és folytathatjuk a sort... A megjelenés időpontja is jelképes, a Napút két évezreden ível át, maga a Nap pedig felbátorít, hogy a Naprendszert, a világegyetemet is búvárolja az olvasó.

A Napút szándékolt hangvételt három – alaposan különböző, de színvonalában megegyező személy – jelzi. Az ember óriás vagy éppen parány voltáról Sebeők János oszt meg az olvasóval problémaérzékelhető gondolatokat, majd Teller Ede magyar-amerikai atomfizikus int a tudomány mélységes tiszteletére, amellyel leküzdhetjük kontinensünk és világunk problémáit. Babics Imre ver-

sei már a bevezetőben bizonyítják, hogy vers és tudomány, forma és gondolat nagyszerű művet képes alkotni közösen.

Már a Napút szerkezetébe nyújtunk betekintést a *Fénykör-körkérdés* rovattal, amelyben a mai (magyar és európai) költészet olvashatóságáról kérdezzük a kortárs költőket, hogy mire épülhet-építhet a mai magyar vers, végül pedig kit és kiért olvas maga a költő, kit ajánl olvasásra. Bizony, nem öncélú ez a tisztázási törekvés. És fölvetődik a probléma, vajon a médiumtechnika növekvő kínálata vagy maga a televízió kiszorítja vagy éppen átveszi-e az olvasás szerepét (1999-ben!), például akár az 500-nál is több részt megért *Vers mindenkinek* rovat.

Megrendítő írás a Juhász Ferencsel készült rádióbeszélgetés, az élet és az alkotás, az alkotás kínja és öröme emlékezetes írásmű és olvasmány az akkor éppen 70 éves költővel (*Halállíra, amely életlíra címen*)!

A *Hangírás* rovat a természet és a környezet kapcsolatáról és egymásba „markolásáról” közöl költői, abszurd (akár drámai formájú), de mégis tudományos igényű, meghökkentő és felzaklató írást – például az állatok védekező és támadó tevékenységéről, az orchidea és a hangyavilág sajátos kapcsolatáról, de még „az embernél okosabb állatokról és növényekről” is.

A *Mustra* rovat a távolba tekint, egy elképzelt szigetországba vezet, Norman Károly Steeplandje „saját történelemmel rendelkezik” – egy darabig, aztán megrohanják az európai kivándorló-bevándorlók, a szerző – állítja – „nem hisz a saját létezésében sem”. A művészeti ágak és a műfajok látványosan összefognak alkalmanként és alkotónként, találunk köztük zenészt, matematikust, festőt (például Bertalan Tivadart), akik többféle látásmódjukat „kamatoztatják” különböző műfajokban. A *Tárlat* pedig tudatosan ütköztet műveket és műfajokat: mesenovellát, párhuzamos verset, naplótöredéket. A művek azonban jobbra mind a tér és az idő, a környezet és a végtelen, a szubjektum belső világát mutatják be, nyitják fel. Gyakori szereplő bennük a por, a homok, a fény, a víz, az eső, az álom és az ébrenlét, a vonat, a kutya, a végtelen malom. Vagyis a világmindenség részeinek és egészének az együtt mozgása, a törvények érvényesülése vagy éppen a szembefordulás velük, a szabad akarat és az emberi psziché munkálkodása, a művészet többlete és örökös vágya, hogy megragadja és kifejezze a jelenségeket és a történeéseket.

A *Berek* „maga az üde elevenség”, a szépséges táj neve. Tandori Dezső megható gólyatörténetet ír, Fa Ede „egy fecskéről” regél, de nem biztos, hogy a berek jelenléte elég az emberi harmóniához. Mindenesetre jelzi: a természet és környezet körülveszi az alkotót, a néző-olvasót, a világot, nem egyeznek és nem idegenek, törekedhetünk, hogy harmóniába jöjjenek!

A *Hetedhét...* persze hetedhét országból küld híreket, műveket, neveket, fordításokat. A VI. századi arab világ ugyanúgy beköszönt, mint egy Keats-szonett a szöcskéről és a tücsökről. „A helyes tudás” pedig kiról másról is szólna, mint Lin csi apátról. De a világ teremtésének sajátos portugál változatát olvashatjuk José Saramago áradó szabadversében, és eltöprenghetünk svájci és olasz kortársak nálunk alig ismert művein. Van itt egy szép Ronsard-szonett, Kerék Imre fordította.

Az *Ablak* rovat a kritikának kínál helyet, a *Versles* szól a költői kötetekről (Szentmártoni Jánosról ír Prágai Tamás), a *Prózaporong* pedig Barnás Ferenc „rémregényéről” tájékoztat (Toót H. Zsolt).

Az *Égalj* bemutat egy-egy magyar várost, városrészt, települést, amely hozzájárult a folyóirat megjelenetéséhez.

Hogy a Napút magas célt tűzött maga elé, az már a bevezető szavakból kiolvasható, a kiadó „a folyóiratok folyóiratát, a legendás Nyugatot” említi. Valójában nem lehet egy újonnan induló folyóirat számára más, alacsonyabb célt tűzni, a Napút mindvégig igyekezett ezt a szándékot teljesíteni. A szerkesztői gárda áldozatos munkáját idővel (rövid idővel!) a szerzők is segítették, felismerték a Napút igényességét, gazdag, de áttekinthető szerkesztését, az elképesztő széles érdeklődési spektrumát térben és időben, műfajban és az alkotásmódok gazdagságában.

Mintegy száz évvel ezelőtt a Nyugat szellemi és fogalomköre volt a mérce, amely felé tekinteni kellett, lehet, hogy napjainkban a Napút ég és föld középontját inkább úgy fogalmazzza meg: Közép-Európa?

Mágnesi Agyar – Turbó Szergej

A Napút Rejtőtől Péhovardig című tematikus száma

*„A jassznak is lehet szíve, főleg ha klasszikus,
Az igazán fontosat ő is azzal látja,
Ártatlanabb, mint te, mert nem lett taktikus,
Az avilágnak igenis, hogy van romantikája.”*

(Horváth Kristóf Bob: *Füllig Jimmy*)

2018-ban a Napút az októberi lapszámát teljes egészében Rejtő Jenőnek szentelte (XX. évfolyam 8. szám). A folyóirat az író halálának 75. évfordulóján pályázatot írt ki irodalmi és képzőművészeti kategóriában „Na Mi Újság, Rejtő úr?” címmel (már ezzel is egy közismert Rejtő-toposzra reflektálva: a *Piszkos Fred közbelép* regényben szereplő, Na Mi Újság, Wagner Úr” hajónévre). A kiíró szándékai szerint: „Olyan írásművekre számítunk, amelyek a 8 évtizedes távolságra építve XXI. századi értékítéletet hordoznak, tehát a mai Péhovárd-rajongás (netán patikamérleg-higgadságú részrehajlás?...) szemléletét tükrözik. Nem utolsó körben a kortárs irodalomtu-

domány eredményeit is felhasználva, különös tekintettel a Rejtő-opusz utóéletére. Mit jelentett Rejtő Jenő a magas irodalomnak, és mit a ponyvaműfajnak? Mi az, ami avulhatatlan benne, és miért lehetetlen hamisítani?

A képzőművészet üzöi pedig kötetlen technikával készített grafikával, festménnyel, képregénnyel, szoborral stb. idézhetik meg Rejtő szellemiségét, életének eseményeit, irodalmi alakjait.”

Az októberi szám zömében az erre a pályázatra beérkezett pályamunkákat mutatja be. A fülszöveget Zalán Tibor jegyzi: „Rejtő Jenőt én nem tudom szeretni. Rejtőt csak imádni lehet” – írja, majd frappánsan foglalja össze mind-

annyiunk olvasmányélményét, azaz hogyan faltuk már gyermekkorunkban a jól ismert humoros regényeket.

A lapszám Veres András esszéjével indul. Az irodalomtörténész már az elmúlt évtizedekben is sokat tett Rejtő tudományos elismertetéséért. Ezúttal azonban kevésbé tudományos stílusban vázolja fel a nagyközönség számára a rejtői életmű legfontosabb irodalmi és olvasásszociológiai vonatkozásait. Majd ezt két szubjektívebb írás követi. Szigeti Csaba Senki Alfonz figurája kapcsán a Senki mint irodalmi név kultúrtörténeti vonatkozásain mereng el, Tamási Orosz János ezzel szemben Rejtő életét és életművét veszi ki esszéjében.

A pályázat tanulságait Thuróczy Gergely (a lapszám vezérszerkesztője) foglalja össze: 56 irodalmi pályázat érkezett be, és 20 képzőművészeti. Majd ezt követően olvashatjuk a beérkezett pályaműveket, amelyek közt akad esszé és vers is. De zömmel prózai szövegek – ezek főleg Rejtő halálára reflektálnak, és akadt, aki stílparódiákkal jelentkezett. A kevesebb számú vers magyarázata lehet, hogy az író költeményei kevésbé ismertek. A díjazott művek és műalkotások mellett a külön kiemelt művek is helyet kaptak a lapszamban. Ezeket a nagyközönség is láthatta 2018. nov. 21-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban, ahol nagyszabású gála keretében a legsikerültebb írásművek alkotói maguk olvastak föl a világot jelentő (szálfás hajó)deszkákon...

2018-ban a Margó Fesztiválon, a nem hivatalos Rejtő-év keretében

a *Kedvencek temetője* címet viselő rendezvényen öt író vállalta, hogy azonosul az író teremtette figurákkal, s a PIM udvarán egy szabadtéri est keretében elő is adták, a Bob és Bobék Orchestra zenei aláfestésével. Négyük művét olvashatjuk a pályamunkák segerszemléje után (Cserna-Szabó András, Kukorelly Endre, Németh Gábor, Péterffy Gergely). Az ötletgazda, Színész Bob Rejtő-figuraregimentjét feltámasztó rigmusparédájából is kapunk ízelítőt.

A *Tárlatban* a 2018-as Lakiteleki Népfőiskolán megrendezett II. Karikatúra-táborban Rejtő Jenő ihlette alkotásokat tekinthetjük meg: Csikós György, Dluhopolszky László, Gaál Tibor, Lugosi Károly, Nagy László, Takács Krisztián, Török Tivadar. Az alkotótábor tapasztalatait Dluhopolszky László szakosztályelnök foglalja össze: „Rejtőről a maga idejében elég kevés fotó maradt fent, ezért örömteli alkotóink igyekezete, hogy a ponyva királyát – a maguk módján – megörökítsék.” Az évben a tábor témája természetesen az író helyezte középpontba, ahol a szakmai segítséget a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, Thuróczy Gergely adta.

A lapszámot a pályázatra beérkező, díjazott képzőművészeti alkotások (festmény, grafika, plasztika, képregény), illetve a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában lévő eredeti (részben korábban publikálatlan!) Rejtő-kéziratok illusztrálják. Mindezt tetszetős tipográfiával, nívós nyomdai kivitelezésben. (Természetesen másnászórral – vagy anélkül...)

Magyar Miklós

Köszöntők és köszöntöttek 2019-ben

Az **Évnapok az esztendőben** címet viselő, rendkívül sokszínű, tematikailag gazdag, jeles tudósok, írók, költők megemlékezéseit felvonultató 2019. július–augusztusi szám tartalmát maga a főszerkesztő így foglalja össze: „*Léha vállalkozás: egymás mellett egy összeállításon belül emlékezni meg 2019-ben esedékes kerekébb évfordulókról. Természetesen: töredékükről. Esetleges is szinte, hogy történetesen melyikükről, s hogy hány szerző írásaival épp. Válgaljuk a képzelhető számonkérést.*

Többszövegnyi az így született megemlékezés. Előfordul, hogy évfordulós köszönti poétai művel (vagy kottával) a jubiléumt. Van sok példa a számtalan tanulmány-főhajtásra, van a kortársak köszönő versszavaira. Interjú is faggat idén ünneplőket. Velünk élők s klasszikusok, magyarok és külföldiek, az irodalom jelesei vagy más alkotó- és tudományterületek kiválóságai a megköszöntöttek. Magyar és nem magyar esemény is lehet a jubileum tárgya. Különböző az írások hangneme, a szakmai közlés vagy elemzés tárgyalása és tágassága. A jelenkori magyar irodalom jubiléum képviselőitől tisztelgésül prózarészletet, verseket teszünk közzé.”

Botor vállalkozás lenne megkísérelni valamennyi írást akár vázlatosan is bemutatni. E tanulmány írójának ki kellett választania néhány írást, és ebben a választásban felesleges keresni bármiféle logikát, mert szigorúan szubjektív.

Főhajtás Balassi Bálint előtt

*Egriek, vitézek, végeknek tüköri,
Kiknek vitézségét minden föld beszéli,
Régi vitézséghez dolgokat veti,
Istennek ajánlva legyetek immár ti!
(Balassi Bálint)*

A folyóiratszám két fajsúlyos tanulmányt szentel Balassi Bálint emlékének. Kőszeghy Péter irodalomtörténész, aki több könyvet is írt a költő életéről és munkásságáról (*Balassi Bálint összes művei*, *Balassi Bálint – Magyar Alkibiádész*, *Balassi Bálint – Magyar Amphión*), *Balassi Bálint utolsó évei. Élete 1588 és 1594 között* címmel írt egy hosszú értekezést, amely minden Balassit szerető olvasó számára ingyencségnek számít, de a kutatók sem kerülhetik meg.

A mikrofilológiai pontossággal, ugyanakkor rendkívül élvezetes stílusban megírt tanulmány a költő életében 1588-ban bekövetkezett fordulattal nyit: „*A nagy fordulat Balassi életében: 1588. február 8-án kegyelmet kapott a királytól. Szinte új életre kel. Meggyőződése, hogy most fog jóra fordulni*

minden. Biztos benne, hogy megszerzi Losonczy Anna kezét, vele a hatalmas Losonczy–Ungnad-vagyont, visszaváltja, visszavásárolja elzálogosított, eladott birtokait.” Az 1587–1589 közötti időszak – amint azt a szerző írja – azért is mérföldkő Balassi költészetében, mert „a Losonczy Anna kezéért indított ostrom kezdetekor határozta el, hogy eddig írt verseit ciklusokba rendezi, ekkor írta az ún. Julia-verseket, szám szerint huszonötöt, ekkor a Szép magyar komédiát.” A „jó hamar lovakért” Erdélybe utazgató, kupeckedő Balassiról is olvashatunk a cikkben. Meg arról is, hogy Losonczy Anna 1589 szeptemberében „a nagyreményű ifjúnak, a Balassi Bálintnál 13 évvel fiatalabb Forgách Zsigmondnak mondja ki a boldogító (és gazdagító) igent”.

A másik, Balassinak szentelt írás Szentmártoni Szabó Géza tollából való, aki számos, hosszabb-rövidebb tanulmányt írt a költőről, és aki irodalomtudósként több kitüntetésben részesült, többek közt megkapta a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztet (1995), valamint a Napút-díjat (2018). A folyóiratszámában megjelent cikkének címe: *A magyar Amphion. Négyszázhuszonöt eszten-deje halt hősi halált Balassi Bálint.*

A jegyzetekkel gazdagon ellátott tanulmány Balassi *Hymnus secundus* című versének idézésével indítja el a költő esztergomi hősi halálának felidézését: „Balassi Bálint úgy vonult be 1594 májusának első napjaiban az Esztergom ostromára készülő keresztyén sereg táborába, hogy ezúttal nem csupán a jó hírért-névért, hanem sokkal nagyobb ügyért, a hazáért és a keresztyénségért kötötte fel a szablyáját. A vérontásra, a keresztes hadjáratok óta, csak a Krisztus ügyéért vívott harc adhatott erkölcsi igazolást. Az igazi katonai ethoszt ő maga a Szentháromság második személyét, azaz Krisztust megszólító hymnusában fogalmazta meg.”

Nagyon részletesen, a korabeli szemtanúk vallomásainak felidézésével szól a cikk a költő május 19-i megsebesülése, majd a május 30-án bekövetkezett halála közötti időszakról. Megtudjuk, hogy az általánosan elterjedt véleménnyel szemben nem a magyar orvosok hibájából halt meg Balassi: „Új elem az a véleménye (Balassa Zsigmondé), amely szerint nem a magyar borbélyokat, hanem az ostromot vezető Mátyás főherceg borbélyát terheli a történekeért a felelősség. Nem tudni, hogy az elfertőződött seb kezelését illetően miről vitáztak a magyarok az idegennel, és azt sem, hogy elkerülhető lett volna-e a tragikus végkifejlet. Vélhetőleg az akkor még nem gyógyítható vérmérgezés okozhatta Balassi halálát, amely hosszú szenvedés után hirtelen következett be.”

Izgalmas dolog betekinteni a jezsuita szerzetes, Dobokai Sándor beszámolóiba, aki többször meglátogatta a beteg költőt, és halála előtt meg is gyóntatta. Dobokai felidézi Balassi utolsó szavait is: „*Christus mortuus est pro me, et ego diffidam? Tuus miles fui, Domine, tua castra secutus sum. Kristus – úgymond – megholt énérettem, és én hogy kételkedjem? Te katonád voltam, Uram, és az te sereggedben jártam.*”

Adalékok egy Csontváry-enigmához

Akinek megadatott a képesség az alkotáásra, annak megadatott a képesség a halhatatlanságra.

(Csontváry Kosztka Tivadar)

A következő kiválasztott tanulmány a képzőművészet területéről való. Bellák Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főmuzeológusa írta, címe: *Kép a képben, avagy mit fest Csontváry, amikor önarcképet fest?* Bellák Gábor fontos kérdéseket vet fel a mindenki által ismert önarcképpel kapcsolatban: 1. Hol készült a kép? A szerző szembemegy az általánosan elfogadott feltételezéssel, hogy a festmény Gácson készült. Nagy merészség, hisz a tézis magától Németh Lajostól, a Csontváry-monográfia szerzőjétől származik. Bellák meggyőzően bizonyítja, hogy Németh Lajos téved, amikor a gácsi gyógyszerár szobáját nevezi meg a kép elkészítésének színhelyéül, „*miel az ablakon át látott háztető is gácsi motívum*”. „*Minden tiszteletünk ellenére Németh Lajosnak ezt a következtetését teljesen megalapozatlannak kell tartanunk*” – írja Bellák. A cikk szerzője azok véleménye felé hajlik, akik Münchent jelölik meg a kép keletkezési helyéül: „*Egy dolog azonban megkérdőjelezi a gácsi készülést: a műterem ablakából kitekintve egy olyan házra látunk, ami a kémények és a tető arányából ítélve meglehetősen nagynak tekinthető. Látna a gácsi patika archív fotóját, nehéz elképzelni, hogy Csontváry ennek ablakából fölülről lásson rá egy, a patikánál jóval nagyobb, szomszédos házra. Sokkal valószínűbb, hogy az ábrázolt műterembelső egy ház első, de még inkább második emeletén kellett hogy legyen. Ez viszont egyértelműen kizárja a gácsi keletkezést. Ha pedig nem Gács, akkor nyilvánvalóan München.*” 2. Mikor készült a kép? Erre a kérdésre nincs pontos válasz: „*Csontváry Önarcképe müncheni tanulmányainak összegzéseként, immár a festői mesterség birtokában lévő művész afféle mestermunkájaként készült el valamikor 1894 közepén vagy az azt követő hónapokban.*”

Bellák Gábor tanulmánya közelebb hozza az olvasóhoz Kosztka mindmáig sok rejtélyt tartogató életművét, egyetlen festményének sokoldalú elemzésével.

Örkény halálának évfordulóján

„A groteszk egy valószínűtlenség valószínűsítése” (Örkény István)

Az Örkény István emlékére összeállított blokkra több ok miatt esett a választásom. Elsősorban maga az Örkény név „kötelezővé” teszi a róla szóló írások említését. Másrészt Örkény életművét több évtizede tanulmányozom.

Az első cikk Örkényről Blankó Miklóstól való: *A nyelvi udvariasság grotesksége Örkény István egypercesében*. A tanulmány címéből kitűnik, hogy a szerző leszűkíti a nagyon is szerteágazó tematikájú egyperceseket a „nyelvi udvariasság” kérdésre: „*Egyes novellák komikumát részben vagy egészen a nyelvi udva-*

riassági normák túl merev betartása vagy éppen riasztó kerülése adja” – olvassuk a cikk bevezetésében. Szerencsés választás, hisz ebben a megközelítésben a szerzőnek alkalma nyílik az örkényi groteszk humor valamennyi formájának bemutatására. Néhány egyperces elemzése után a konklúzióban így foglalja össze Blankó a tárgyalt témát: *„Az örkényi egypercesek nem megkérdőjelezik a nyelvi illem, az udvarias kommunikáció létjogosultságát, sokkal inkább annak természetes létezésére és szükségességére hívják fel a figyelmet még akkor is, ha az udvariasság okozta helyzetek időnként hasztalannak, időnként szórakoztatónak, időnként szánalmasnak – egyszóval időnként groteszknak tűnnek.”*

A következő írás Pölcz Ádámé: *A rövidség formái Örkény István egypercesekben*. Bevezetésképpen a szerző a bőbeszédűség kellemetlenségeinek ecsetelése után a rövidség erényeit ismerteti az ókori retorika alapján. Még mindig bevezetésül, Pölcz a rövidség jellemzőit sorolja fel, idézve az idevonatkozó tudományos elméleteket. Az áttekintő rész szükséges és hasznos a szerző további fejtegetéseihez, amelyekben az örkényi rövidségről értekezik. Mondanivalóját így kezdi: *„Örkény egypercesei – a groteszk és az abszurd mellett – a rövidségükről is ismertek.”* Egyik legsikerültebb elemzése az *Egy magyar író dedikációi* című egypercesé: *„rövid narratív bevezetője utáni, hosszabb-rövidebb címszavakban megfogalmazott 24 dedikáció egy kalandos, mégis átlagosnak mondható élettörténetet mesél el: a híres Tá. Dé. Vé. író életét. A dedikációk a perkurzió tipikus példái: bővebben is kifejthető, de irodalmi-dramaturgiai szempontból mégis rövidségükben meghagyott szövegek, amelyek sokatmondóan következnek egymás után.”*

Deák-Takács Szilvia *Ballada a Körgang csendes hatalmáról* című karcolata azért kerülhetett az „Örkény-blokkba”, mert ahogyan a rövid írás végén a szerző megjegyzi: *(A dőltszel szedett részek Örkény-szavakkal való megegyezése nem a véletlen műve.)* Abban nincs semmi új, hogy egy novellában, regényben jelöletlen idézeteket találunk. Elég itt a Nobel-díjas Claude Simonra gondolni, aki hosszabb-rövidebb Proust-idézetekkel tűzdeli meg regényeit. De hogy ne menjünk ilyen messzire, mindenki ismeri az intertextualitást Esterházy Péternél. Mégis örömmel kell üdvözölni a remek stílusban megírt „történetecskét”, amelyben Örkény szavai kitűnően poentírozzák a novella szereplőjének gondolatait: *„Hogy miért van esernyő a kezében, amikor eső nyoma sincs, nem vált ki nagyobb érdeklődést. Minálunk semmin sem csodálkoznak, legföljebb azon, ami természetes.”* Az írás befejezése akár egy Örkény-egyperces csattanója is lehetne: *„Amikor becsapódik mögötte a kapu, megérzi a mohos szagot, kissé idegen még, eszébe jut, hogy fel kell hívnia a nagyanyját. A sarokba illeszti az ernyőt, leül a szokott helyére, hosszan mesél neki, mint mindig a telefonban, visszhangozza a körgang, de emiatt még senki sem tett panaszt.”*

Radnóti Zsuzsa egy fontos levélrészletet közöl Örkény István és Székely Gábor levelezéséből: *„A Macskajáték elsöprő sikere után Székely Gábor folyamatosan kérte, sürgette Örkény Istvánt, hogy írjon új darabot a Szolnoki Színház számára, amelynek akkor ő volt a főrendezője. Ez létrejött 1975-ben, és a végleges szöveg kialakítása és a próbafolyamat időszakában számos levélváltás született az író és Székely Gábor között”* – olvassuk a rövid írás bevezetésében. A *Kulcskeresőről* van szó. A néhány soros levélrészlet rávilágít az író rendkívüli odafigyelésére, amivel színpadra vitt műveit kíséri: *„Fóris: A húzá-*

sokba nem egyezek bele a köv. okok miatt: nem szabad belőle bravúrpilótát csinálni". A figyelmeztetés okát megértjük, ha elolvassuk Örkény szavait, amikkel témaválasztásáról szól. A nagy, történelmi hős helyett „egy olyan kockázatviselőt kerestem-találtam, aki csak egy utasszállító repülőgép leszállásáért felelős, amit ő sikeresen, mi több; parádésan el is végzett volna, »ha nem kap a hátába egy föltételezett pöfföt«. Hogy őt magát idézzem: sikere és bukása közt »csak leheletnyi volt a diferencia«."

Egy nem mindennapi szöveggondozó – Kovács Ildikó

Kovács Ildikó a folyóiratok és a könyvek szürke eminenciása. Méltán kapott helyet az ünnepelek között. Szondi György, a folyóirat főszerkesztője az első méltató: „Megható Kovács Ildikó alázatos-alkotó szolgálatkész hozzáállása. Ennyi esztendőn át ezt betűközelszől élni meg – magamnak: biztonság, ajándék. Munkája nem csupán a magyar (nyelvi) irodalmat, hanem bennünket, szerkesztőket is nemesen gazdagít...

Mosolyog, türelmes. Kézze javított oldalak százezrei. Mintának, tanulságul őrizni kellene belőlük. Szinte szerkesztőként gondolja: ápolja az írói, tudósi műveket, – értőn, bele-, vagyis szövegbe helyezkedően."

Báthory Csaba verssel köszönti Kovács Ildikót.

Köszöntő

Kovács Ildikónak

Első kéz vagyok, te pedig a döntő pillantás. Alig látszom. És hogy lássanak, hogy teljesebb legyek és magasabb, te úgy vezetgetsz, mint egy hű iránytű.

Az író eltelik töredelemmel – de hogy nem csak sötétség csodája, hanem épen, ragyogva jön világra, ahhoz kell egy rejtőző, gondos ember.

Ott jövök el asztalodon, tekinteted körében. Nyitott-behunyt szemet követel a teremtés. Figyelni nagy, egyszerű tett:

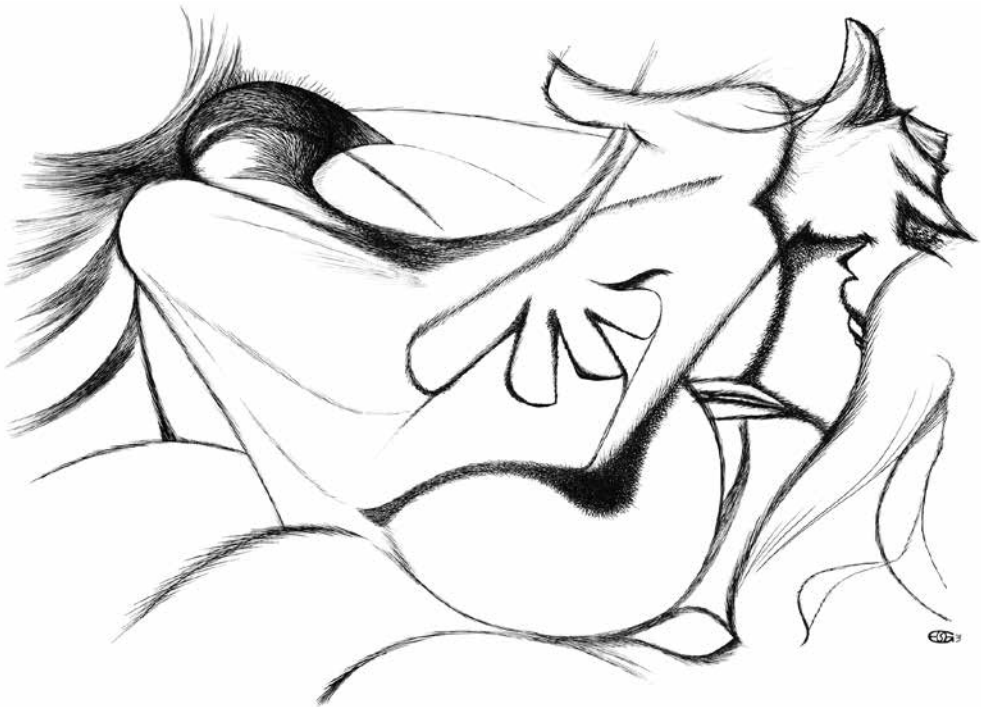
jóságod műveinket létre menekíti. Költő nem támadna fel tízezer perced nélkül. Most is együtt tudunk születni.

Wehner Tibor író, művészettörténész *Egy nélkülözhetetlen munkatárs* című írásával köszöni meg Kovács Ildikó munkáját: „Kovács Ildikó rendkívül precíz, a nagy összefüggésekre és a legapróbb részletekre is figyelő, naprakész

felkészültségű, ugyanakkor a szerzői szándékokat mindenkor tiszteletben tartó szerkesztői és szöveggondozói feladatvállalása számomra a kezdetektől nélkülözhetetlen volt: kézírataimat, az általam szerkesztett könyv-terveket rendre azzal a feltétellel nyújtottam be a kiadónak, hogy a megjelenés kritériuma az ő korrektori, szöveggondozói közreműködése.”

Bognár Antal, író-újságíró Okosnő című írásában a Chelsea–Liverpool isztambuli labdarúgó-szuperkupa női játékvezetőjétől jut el Kovács Ildikóig. Az összekötő kapocs pedig az, hogy mindkét nő okos, nagyon okos. „Akinek valaha is, mint nekem az utóbbi 25 évben, szerzőként, szerkesztőként vagy fordítóként alkalma volt Ildikóval textuális ügyben együttműködni, annak, hiszem, kivétel nélkül, egyre erősödő benyomása nyomán kiérlelődő összképe az lehetett róla, milyen bámulatosan okos nő! Van szeme, van füle és van tudása a szövegejtéshez és szövegértelmezéshez, jelentés-helyreállításhoz, lelkiismeretessége és türelme; néha még makacs is tud lenni. Miközben végső soron más sem tesz, mint kiszolgálja a szerkesztőt, a szerzőt. És a nyelvnek, a megformálásnak a játékosságára ugyanúgy fogékony, mint a matematikához és a zenéhez fogható bonyolult és következetes logikájára.”

Mit lehetne hozzátenni Kovács Ildikó fenti méltatásaihoz? Annyit mindenképpen, hogy jelen sorok szerzője is csodálattal adózott Kovács Ildikó szakmai hozzáértésének, precízségének, segítőkészségének, amikor a Napkút Kiadónál ez évben megjelent két könyvének korrektúráját olvasta (ÉN. ÉN. ÉN. ÉN. Esterházy Péter és Költő, barát és szerető. Guillaume Apollinaire).

TEREMTÉS II.

Nagy Katalin

Gulág-gyerekek

Nagyra becsültem, hogy a Napút – korábbi állandó rovatait megőrizve – külön számot szentelt a **Gulág-gyerekeknek** (XIX. évfolyam 1. szám, 2017. január-február).¹ Megtiszteltetésnek éreztem, hogy Szondi György alapító főszerkesztő a napokban megkért, hogy mutassam be valamelyik tematikus számukat. Én gondolkodás nélkül a *Gulág²-gyerekeket* választottam.

Talán mert a családukban is volt Gulág-túlélő, édesanyám unokatestvére, Csefkó Imre, aki 1945 áprilisától 1946 szeptemberéig raboskodott a 270. sz. fogolytáborban (Oroszország, Novgorodi Terület, Borovicsi?).³

Talán mert olvastam az orosz Alekszandr Szolzsenyicint (Vorkuta, Komi-föld), a komi Varlam Salamovot (Visera, Észak-Urál; Kolima, Kelet-Szibéria), a magyar Lengyel Józsefet (Norilszk, Krasznnojarszki határterület), Rózsás Jánost (Herszon, Ukrajna; Szolikamszk, Észak-Urál), Karig Sárát (Vorkuta, Komi-föld), Galgóczy Árpádot (Cseljabinszk, Dél-Urál) meg a többieket.⁴

Talán mert láttam Sára Sándor *Magyar nők a Gulágon* (1992, 1–3.), Szalkai Zoltán *Gyaloglás Gulágföldön* c. dokumentumfilm-sorozatát, Szász Attila *Örök téljét* (2018) stb.

Talán mert a kilencvenes évektől kezdve én magam is jártam néhány olyan vidéken, ahol a Gulág-⁵ és Gupvi-táborok⁶ sokasága működött. Például Komiföldön, ahol a Nobel-díjas észt író, Jan Kross vagy Karig Sára magyar műfordító is raboskodott; Udmurtiában, Mariföldön, Szibériában és az északi sarkkörön elterülő Jamal-Nyenyec Autonóm Körzetben. Természetesen ezeken kívül is működtek táborok (Kazahsztán, Távol-Kelet stb.), melyekben összesen 681 955 büntetlen magyar hadifogoly/internált/katona/polgári személy (15–20

¹ Lapszámismertetőmben a főrovatra összpontosítok, a többi állandó rovatot csak érintem.

² A Gulág szó írása ingadozik (Gulág/Gulag, gulág/gulag, GULÁG/Gulag stb.). Én *A magyar helyesírási szabályait* követve következetesen Gulagnak írom (kivéve az idézetek).

³ Imre bácsi soha, egyetlen szót sem mesélt a fogságban töltött élményeiről még a gyermekeinek sem. Jóval a halála és a rendszerváltás után találtuk meg az édesanyja hagyatékában egy zárt borítékban az ezzel kapcsolatos dokumentumokat.

⁴ Az érdeklődők megtalálják az interneten a Gulágról készült irodalmi és filmalkotások jegyzékét.

⁵ Gulag: Glavnoje Upravlenyje (Ispravityelno-trudovih) Lagerej = (Javító- és munka)Táborok Főigazgatósága. 1930-ban hozták létre az OGPU (Objegyinjonnoje Goszudarsztvennoje Polityicseszkoje Upravlenyje = Egyesített Állami Politikai Igazgatóság) részlegeként. Később az NKVD (Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel = Belügy Minisztérium), illetve az MVD (Minisztversztvo Vnutrennyih Gyel = Belügyminisztérium) fennhatósága alatt működött 1960. jan. 25-ig.

⁶ GUPVI: Glavnoje Upravlenyje po Gyelam Vojennoplennih i Intyernyirovannih = Hadifogoly- és Internáltügylek Főigazgatósága

éves leventék, nők⁷ és férfiak) szenvedett mintegy ezer különböző táborban (legalábbis – a Magyar Nemzeti Levéltár és az Orosz Állami Hadi Levéltár megalapodásának köszönhetően – az orosz levéltáraktól megvásárolt fogolykartonok [ucsjotnaja kartocskaja] alapján).⁸

Talán mert 1997-ben Szalehardban (ami hajdanán a Gulag-parancsnokság egyik központja volt), a Semanovszkij Helytörténeti Múzeumban – a több évszázados régészeti leletek, az ősi hagyományos életmóddal kapcsolatos tárgyi, néprajzi emlékek mellett – láthattam az ún. 501-es építkezésen, vagyis a Csum–Szalehard–Igarka közötti vasútvonal (az ún. mjortvaja zseleznaja doroga vagy más néven Sztálin halálvasútja) építésén dolgozó rabok (kb. 300 ezer fő, ebből meghalt mintegy 100 ezer ember!) munkaeszközeit, ruháit, cipőit, egyéb személyes tárgyait és temetetlenül hagyott csontjait...

Talán mert megrendített és egy életre megsebzett az a plakát, amelyiken az akkori NSZK egyik expedíciója által készített légifelvételeket láttam: tundraszer- te temetetlen emberi csontok hevernek – mellette egy felhívás: aki megfelelő éghajlati viszonyok közepette ezeken a helyeken jár, érezze kötelességének, hogy összegyűjtse és beszolgáltassa a csontokat, hogy legalább utólag megadhassák az egykoron élt gazdáiknak a végtisztességet... Legyen nekik könnyű a föld! Magyaroknak és nem magyaroknak!

A **B2-páholy** állandó rovatban Zalán Tibor tárcája olvasható Mózsi (Vystup) Ferencről (1947–2007), az Egyesült Államokban, majd Magyarországon is publikáló író-költő-lapszerkesztő-kiadóról; aki anyagilag, erkölcsileg és szakmailag is önzetlenül támogatta Chicagóból a magyar írókat, költőket és művészeket. Közülük többet is kiutaztatott Amerikába (Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Csoóri Sándor, Szócs Géza, Huzella Péter, Cseh Tamás stb.). Zalán Tibor mások helyett is szégyelli, hogy senki sem emlékezett meg erről az altruista emberről a 70. születésnapján.

Gulág-gyerekek ez a tematikus számnak megfelelő főrovat címe. Ide a *Gulág-gyerekek* irodalmi pályázatra érkezett és díjazott munkák kerültek, vagyis olyan írások, irodalmi feldolgozások, „amelyek középpontjában a gulágra hurcolt szülők gyermekeinek élete-sorsa áll: a) akár gulágon született, b) akár gulágot járt szülő(k) szülötte, c) akár a gulágon életét vesztő gyermeke az illető” (részlet a pályázat kiírásából). Nos, hogy kik pontosan a Gulág-gyerekek (figyelembe véve a Napút többi állandó rovatában publikált anyagokat is), pontosan leírható: egyrészt maguk a Gulágot megjárt emberek (felnőttek és gyermekek), másrészt az ő vér szerinti közeli vagy távoli leszármazottaik, harmadsorban az ő szellemi-lelki értelemben vett gyermekeik: rokon vagy nem rokon szakemberek. Ennek megfelelően a tér- és idősíkok változásával változik a „mesélő”, a „lírai én” személye, előadásmódja, stílusa; színesedik, esetenként keveredik a produktumok műfaja (esszé, novella, memoár, me-

⁷ Félve ajánlom Bárdonicsek Dominika *A szovjet büntetés-végrehajtás egy sajátos válfaja: a Gulág női táborai (1934–1953)* c. könyvét (MOSZT Könyvek 13., PTE BTK Történettudományi Intézet, 2019).

⁸ 2021 februárjában, A kommunizmus áldozatainak emléknapiján tette közzé a Magyar Nemzeti Levéltár a Szovjetunióba elhurcoltak adatbázisát.

moárszerű írás, vers, tanulmány, publicisztika stb.). A szövegtartalmakat kiváló komplementumok erősítik: családi és nem családi, Gulagon és nem Gulagon készült személy- és tárgyfotók (portré, levél- és dokumentummásolat, statisztikai összesítő, plakát). A munkatáborokban/ról készített hét fotó önálló tanulmányt is megérdemelne, csakúgy, mint az a bolgár „térkép”, amelyiken az országhatárt szögesdrót jelöli, a munkatáborok helyszíneit pedig halálfejes zászlók...

Érdekes lenne az írott szövegekben megjelenő földrajzi nevekből egy saját Gulag-térképet készíteni, és annak alapján egy „nagy utazás”-t tenni, ha virtuálisan is, hogy lássuk, érezzük, megtapasztaljuk a munkatáborok mibenlétét, hangulatát. Érdemes lenne összeállítani egy mini Gulag-szótárt a Napút-beli írások alapján, elkészíteni az egyes szavak szemantikai hálóját, hogy ha egyszer is, de keresztre feszüljünk a büntelenül, igazságtalanul elhurcoltakkal, hogy ha egyszer is, de megmártózzunk a Gulag-infernóban, hogy onnan kikerülve megváltott emberekként élhessünk tovább.

Berecz Ágnes Gabriella *Papó fia*⁹ c. írásában Galgóczy Árpádról és családjáról olvashatunk újabb adalékokat. Például, hogy Papó (Galgóczy Árpád, akit gimnazistaként ítélték húsz év kényszermunkára; aki együtt raboskodott Ajaz Giljazov tatár költővel; aki a táborban tanult meg oroszul, és lett később az orosz irodalom fergeteges fordítója stb.) fia (ifj. Galgóczy Árpád) a lágerévek alatt született Karagandában, de igazán csak felnőttként ismerte meg apja sorsát, és büszke arra, hogy elsőként olvashatja, bírálhatja apja írásait vagy fordításait. Berecz Ágnes Gabriella beépített az írásába egy Galgóczy-fordítást (Lermontov: *Héber dallam*) és egy Galgóczy-verset (*Rab karácsony*), melyet a cseljabinszki rabkórházban írt.

Lokodi Imre *A varjú szeme*¹⁰ című novellája is apa-fiú kapcsolatról szól. Az apa Dobrudzsában¹¹ raboskodott. A vád: terrorizmus és államrend elleni fel-forgatás. „Poarta Alba, Fehér kapu, apám egyik börtöne, Medgidiától alig egy dobásra. Büdös, föld alatti patkánysors, csak képzelem, hogy élve bomlik meg az ember benne, csipegeti, feléli saját magát. Nem és nem mond semmit, hallgat a haláláról. Mindösszesen annyit súg: államtitok. Az államtitok megtartása mindenkire érvényes, beleértve a halottakat is. A Dobrudzsa földjében rohadó rab a legjobb titoktartó, akár hazafias kitüntetésben részesül, feltéve ha jön majd egyszer egy rendszerváltás...” – Minden lokodis jelen van a remek erdélyi prózaíró eme novellájában is: a tények szenttelen közlése, szikár szövegfonás, balladai homály, szaggatottság, fekete humor, népköltészetből táplálkozó, ismétlődő metaforák (pl. a varjú, a kóbor eb, a szél) stb. Nemcsak a novellát ajánlom szeretettel figyelmükbe, hanem a Petőfi Irodalmi Ügynökség *Trianon 100* pályázatának nyertesét (2020), Lokodi Imrét is.

⁹ Az irodalmi pályázat egyik első helyezettje.

¹⁰ Az irodalmi pályázat másik első helyezettje.

¹¹ Dobrudzsa történelmi régió a Balkánon. Romániának az a része, amely a Duna és a Fekete-tenger között terül el. (Kisebb része Bulgáriához, még kisebb része pedig Ukrajnához tartozik.) Dobrudzsába hurcolták el kényszermunkára a székelyeket a második világháború után; továbbá az 1956-os budapesti forradalom után itt működtek a székelység legnagyobb munka- és nevelőtáborai.

Mátyus Alíz *Egy kisleány a zalalövői földbirtokosház udvarán*¹² c. írásának több meghatározó pillanata is van. Például, ahogyan a kétéves Mátyus Ferenc várja az édesapját, akit a sorokpolányi katonai táborból hurcoltak el a tisztáraival együtt; aki pápai kántortanítóként megjárta Kurszkot, Obojánt, Rzsavát és a riskovói haláltábor; aki az imakönyve lapjainak üres szélein naplót vezetett: „Ezzel az imával kérem a Szűz Anyát, könyörögjön szentséges fiánál, hogy karácsonyra nálad legyek, Édes. (...) Azon töröm a fejemet már napok óta: kisleányunk van-e vagy kisleányunk...” (22. p.). Mátyus Ferencet megtartotta és hazahozta a hite. „...a kis Feri szaladt feléje, és azt kiabálta, apa, apa. De ez az ember nem az volt, akit ő várt” (uo.).

Pető Józsefné: *Az élet ott fakadt, a jövő ott kezdődött*. Már a cím is egy vallomás: írja valahol Ukrajnában fogant egy munkatáborban. Édesanyját Fegyvernekről hurcolták el, nő édesapját Taksonyból. A munkatáborban tudta meg, hogy a felesége és kisleánya meghalt tüdőbajban. Ezt követően talált egymásra a két rab. A várandós anyukát könyörtelenül dolgoztatták a lágerben. De velük volt az Isten: 1949 novemberében szabadultak, így decemberben itthon hozhatta világra a kisleányát. „Az én életemre is rányomta a bélyegét, ami a szüleimmel történt. Sovány, rossz evő, beteges gyerek voltam, sokat voltam a nagymamánál. Az általános iskola befejezése után nem tanultam tovább... Apu Pesten dolgozott, munkásszállón lakott, havonta járt haza...” Aki tovább olvassa Pető Józsefné sorait, erőt meríthet minden szavából. És eltűnődhet.

Suhai Pál *Kis időzene. Pályám emlékezete*¹³ c. írásának egy részlete olvasható a Napútban. Ebből idézek: „...apám orosz fogságban, akkor még nem tudtuk: málenkij robot (Eine kleine Zeitmusik). Pár kis év, már az én életemben: első hat évem. Várakozások, aggodások, remények, s a nagy csalódás: apám megjövetele. Egy idegené. El kellett fogadnom. Belső emigráció. S felnövekedve, immár belülről a sürgető parancs megbékélésre, elfogadásra. Egy életen át. Haláláig. És tovább” (26. p.). A továbbiakban Suhai Pál négy verse olvasható: *Bezenye, Legenda, Család, Gulág-nóta*. Ez utóbbiból idézek: „Cse-repovec¹⁴ híres város, fából a barakkja, // Fa a priccse, fából tornya, ködből az ablakja. // Itt vár apám, várok én is szabadulására, // Ne sírj, anyám, megtérünk mi végre-valahára.” (28. p.).

Várnagy Márta *Ezüstgyűrű* c. írásából megismerjük a gyűrű történetét: „Anyámnak jegygyűrűje és kísérgyűrűje volt. Mosogatáskor mindkettőt levette, vigyázott rájuk. Volt még egy gyűrűje, de az csak ezüst. Ritkán húzta fel. Ünnepeken. A kő helyén ovális bakelitdarab, vörösesbarnás színű, ha nap süt rá, olyan, mint a vér” (29. p.). Ezt a gyűrűt az édesapja hozta a fogságból. „Apám negyven éve halott. Amíg élt, nem beszélt sem a háborúról, sem a fogságról. Gyerek voltam, nem kérdeztem. Annyit tudtam, hogy bányában dolgozott. A gyűrűt ők maguk készítették a fogolytársaival. A Hadtörténeti Levéltárban nincs más adat apámról, csak annyi, hogy fogoly volt a Szovjetunióban. A gyűrűvel kapcsolatban szakembereket kérdeztem, talán elvezetne oda, ahol ké-

¹² Az irodalmi pályázat egyik második helyezetteje.

¹³ Az irodalmi pályázat másik második helyezetteje.

¹⁴ Város Oroszországban a Vologdai járásban (Novgorod kormányzóságban), ahol szintén működött munkatábor.

szült. Senki sem biztat... Talán akkor van esély, ha sok szennyezőt hagytak az anyagban, de még akkor is kérdéses, hogy a bánya jellemzőit honnan ismerjük meg... Apám hat éve helyén üres folt” (29–30. p.).

Pataki Edit *Toma András, az (egyik) utolsó magyar hadifogoly emlékére* c. írása felidézi az 1945. január 11-én hadifogságba esett Toma András mesebe illő hazatérését, pontosabban hazaszállítását Tatárföldről, a kotyelnycsi pszichiátriáról, ahol évtizedekig élt, ahol „élve volt bezárva önmagába. Beszélni, kommunikálni elfelejtett. Családnevét feladta. Mikortól tartották nyilván Tamás András néven? Süket magányba börtönözte a teljes nyelvtelenség. Magát a rácsokon belül falazta új rabságba” (31. p.). „Ötvenhat árva éven át kiszakítottan volt része anyanyelvnek, hazának, így lett beszédes néma része a világtörténelemnek.” Hazahozatala után még három évig élt – visszanyerte az anyanyelvét és az emlékezetét.

Dobos Marianne *A hit és a szeretet ereje a Gulágon* című, irodalomtörténeti, művelődéstörténeti kitérőkkel gazdagított írása – megtudhatjuk például, hogy a Németh László-i plennitisz nem jelent mást, mint „azt a beteges lelkiállapotot, amely az első világháborúban hadifogságba esett, majd szibériai lágerekben tengődő magyarokon is erőt vett” (33. p.); hogy Kodály Zoltán hogyan próbálta kiszabadítani a fogságba esett lelki atyját, dr. Nádasi Alfonz paptanárt – arra hívja fel a figyelmet, hogy a Gulag-lakók nemcsak etnikailag, nyelvileg stb. különböztek egymástól, de vallási szempontból is. Ugyanakkor az író nő számtalan példával igazolja, hogy felekezeti hovatartozásuktól függetlenül, keresztény neveltetésük okán a munkatáborokban is megőrizték istenhívőségüket, hogy minden kínok, borzalmak ellenére is Jézus Krisztus szeretetében bízva éltek. Szép példákat olvashatunk arra, hogy voltak papok, akik a lágerben is nyíltan vállalták és alkalomadtán gyakorolták is egyházi hivatásukat, miként a magyar Nádasi Alfonz. Más-más összefüggésben bekerült Dobos Marianne írásába például Rupert Rafael, Rózsás János, Alekszandr Szolzsenyicin neve is.

Téka. Tamási Orosz János „... erdőt kellene venni...”. *Szelíd szavak Domahidy Miklós versei elé* című tanulmánya olyan alapmű, amelyet nem szabad kihagyni: nemcsak a Gulagot (Nyizsnyaja Tura, Közép-Urál, Szverdlovski Terület) megjárt Domahidyhez, a magyar irodalomtörténet jelentős alakjához vezet el minket nagyobb kontextusokba ágyazottan, de visszavezet önmagunkhoz is.

Domahidy versei közül az alábbiakat olvashatjuk a *Tékában*: *Halál, Erőd, Marianne, Pogány karácsonyi vers, Andris, Feltámadás, Húsvét, Éjjel a rakedón, Éhség*. Ez utóbbiból idézek: „Az éhség aljas, furcsa jószág: // nagy csontú, bordás, borzas állat, // konyult fejjel nyomodban ödöng, // szemében szűkölő alázat.// (...) csak ételekre, ételekre // bírsz gondolni görcsös-meredten, // úgy érzed: örülteként rohangálsz // valami istenverte veremben, // levegő vibrál körüléd, // agyadban összefolyva minden – // a világ már csak egy nagy tányér // s rajta két sült krumpli az Isten.” (64. p.).

Tárlat. E rovatban láthatjuk Szabó Zoltán *Szerelmes földrajzának* azon példányát, melyet Domahidynak dedikált 1942-ben az ünnepi könyvnapon; láthatunk a Domahidy család tagjainak küldött orosz, ill. orosz–magyar nyelvű postai levelezőlapokat, a Gulagról kézzel írt levélrészleteket.

Ugyancsak e rovatban Feledy Balázs avat be bennünket Párkányi Raab Péter *Málenkij robot* c. emlékműve létrejöttének és a Ferencvárosi vasútállomás előtti téren való felállításának körülményeibe. Aki még nem látta, annak érdemes elsétálnia és kegyelettel emlékeznie az egykori Gulag-lakókra; a hírhedt munkatáborok magyar és nem magyar áldozataira.

Benke László *Lábunk alól a szülőföldünket. Gulag-történetek* c. írása a *Tárlat* és a *Hetedhét* rovat határán olvasható. A Bács-Kiskun megyéből elhurcolt svábok életét mutatja be elsősorban a hajósi Ludl Józsefné sorsán keresztül. Ő is a szovjet Állami Védelmi Bizottság 1944. december 16-i 7161. számú, Sztálin kézjegyével ellátott határozata értelmében – miszerint: „Mozgósítani és szovjetunióbeli munkára kell irányítani az összes 17 és 45 év között munkaképes férfiakat, a 18 és 30 év közötti munkaképes nőket, akik a Vörös Hadsereg által felszabadított Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária, Csehszlovákia területén tartózkodnak.” (dr. Bognár Zsolt *Málenkij robot [kmf.uz.ua]*) – került munkatáborba. Tipikusnak mondható a szlovák–magyar lakossági csereegyezmény értelmében a Csallóközből Hajósra kitelepített Gál Jánosék sorsa is. A beszélgetések során felszakadnak a sebek határon innen és túl (háború, kitelepítések, jótételi kényszermunkák stb. Egy közös: a nagyhatalmaknak kiszolgáltatott kisemberek szenvedése, megbocsájtása és életben maradási vágya.

Hetedhét. E rovatban elsőként négy, Gulagot túlélő szerző egy-egy versét olvashatjuk. Jelesül Berta Bábina (Kolima, Távol-Kelet, Uhta, Komiföld) *Köszönet*, Anna Barkova (Karaganda, majd komi- és mordvinföldi lágerek) *Korunk hősei*, Szergej Grahovszkij (Novoszibirszk) *A szökevény* és Varlam Salamov (Visera, Észak-Ural; Kolima, Távol-Kelet) *Borisz Paszternaknak* című versét. Ebből idézek, bizonyítván, hogy a versek is éltethetik az embert az embertelenségben: „Állatként ettem morogva. // Csodák csodájára tetszett // Egy egyszerű írópapír, // Mely az erdőre égből hullott. // (...) És minden este meglepődve, // Hogy most is életben vagyok, // Verseid ismételtettem // S hangodat hallottam újra.” (82. p.).

Igen-igen lazán kapcsolódik négyükhöz Jan Kuntur (1970) Budapesten élő orosz költő *Misa bácsi a családi albumból* című versével. Jan Kuntur életkoránál fogva sem járhatott a Gulagon, de dédanyjának a testvére, Malinovkin Mihail Vasziljevics (akit csak egy családi fotóról ismer) szenvedett az NKVD Szolikamsztrój javító-nevelő táborában.

Rudolf Konrád *A szokologorovkai iskola. Egy zenész háborúban és hadifogságban* című önéletrajzi regényéből olvashatunk részleteket: német katonaként a gyalogsági hadtest első fuvolása volt. Szolgálata során került Franciaországba, majd a Szovjetunióba, ahol 1944-ben hadifogságba esett. A sors fintora: a Donyeck-vidék bányáit a német Wehrmacht lerombolta, de a Vörös Hadsereg visszafoglalta, és ő ott raboskodott. A méltóságon aluli fogoly lét testi-lelki gyötrelmeinek leírásán túl a tábori szellemi életet is bemutatja. Egy zenész a fogságban is zenész. „Nemsokára volt már egy kicsi pódiumuk is, és lezajlott a »deszkákon« a félhalottak első koncertje félhalottak számára” (95. p.). „1945 óta elválaszthatatlanul együtt éltek egy parányi szobában. Willy, a szobrász, Arthur, a festő és Adolf, az osztrák fizikus. És állandóan velük volt Ernő is, a magyar filo-

zófus. (...) Matuschke idegen neveket és fogalmakat hallott, amelyek felkeltették tudásszomját és kíváncsiságát, olyanokat, mint Bertolt Brecht, A Kék Lovas,¹⁵ Cézanne, Bauhaus, pszichológia, világnézet, Aquinói Tamás...” (103. p.).

Grigor Szimov *A sztálini GULAG baljós bolgár másolata* című írásából meg tudhatjuk, hogy hol működtek a bolgár munkatáborok.

Mikola Totkov *Minél kevesebbel beéri az ember, annál közelebb van az Úrhoz* című írásában egy bolgár ember felkavaró elbeszélését olvashatjuk, aki túlélte a Lovecs melletti haláltábor.

Molnár Imre *Esterházy János¹⁶ Gulagba való elhurcolása, majd Csehszlovákiába való hazahozatala* című tanulmánya a koholt vádak alapján elítélt igaz embernek, a szlovákiai magyarság mártír politikusának szovjetunióbeli és csehszlovákiai pokoljárását foglalja össze.

Tizenegyedmagunkban. Ritter György *„Malenkij robot”? A jóvátételi közmunka Délkelet-Európában* című írása különféle szakirodalmak tükrében keresi a válaszokat a címben feltett kérdésre.

Tamási Orosz János *Placid atya kincsesládája* c. írásában az Olofsson Károly néven született bencés szerzetesről (1916–2017) elmélkedik, annak egyik könyve – a négy részből álló (az imádság szerepe; a korábbi szentmisék elmélkedései, szentírás-magyarázatai; a Keresztút, végül a *Mysteria Gaudiosa*) *Imádságos könyvem* (Éghajlat Kiadó, 2011) – okán. Olofsson Placid atya 10 évet töltött a Gulagon, ő a saját szenvedéstörténetével bizonyítja, hogy a krisztusi üzenet lényege a szeretet és a türelem. Ott is imádkozott minden embertársáért – a gyilkosért is.

Kozák Beáta *„...csinálni kell remeket...”. Részletek Saás Albert cipésmester életéből* c. írásában maga a Mester mesél nem szépirodalmi stílusban, nyelvjárási ízekkel és kevertnyelvűséggel fűszerezve az orosz fogságbeli „élményeiről”.

Miért? Lászlóffy Aladár *Drótpufajka* c. írása tulajdonképpen a szerző egy korábbi írásának visszaidézése, amelyet a 80 éves Rózsás Jánosnak szentelt a *Káva-Tékában*.

Káva-Téka. A Napút-füzetek III. száma *Mária néni ifjúkori emlékei* címet viseli. Sági Istvánné Weisz Mária fiatalkorának történetét lánya, Sági Mária vetette papírra.

Az írások hatása alatt bemutatóm a szokottnál hosszabbra sikeredett, nézék el nekem. Megrendülten, ugyanakkor szeretettel ajánlom mindenkinek a Napút Gulag-számát. Nem könnyű olvasmány, de aki előítéletek és fenntartások nélkül végigolvassa a gondosan válogatott és szerkesztett nagy energetikájú írásokat, az a folyamatos katarzisoktól megtisztulva másként fogja látni önmagát és a világot.

¹⁵ A Der Blaue Reiter expresszionista művészeti csoport a XX. sz. elején működött Münchenben.

¹⁶ Az idei Esterházy-emlékévben, 2021 márciusában Egerben szentmisét mutattak be Esterházy János (1901–1957) boldoggá avatásáért.

Nagy Koppány Zsolt

Nem kell vala megvénülnöd...

– de ha már, akkor valahogy így

Néhány évvel ezelőtt, könnyelműen és fiatalon írtam egy magabiztos könyvet az öregségről, *Nem kell vala megvénülnöd 2.0* címmel. (A címet – Borbás Mária közvetítésével, aki John Wain *Nuncle* címmel megjelent kisregényét ezzel a leleményes címmel fordította – William Shakespeare-től kölcsönöztem, aki Vörösmarty fordításában a következő szavakat adja a bolond szájába, midőn az Lear királlyal vitázik: „Nem kell vala megvénülnöd, mielőtt a fejed lágya benőtt” – „Thou shouldst not get old before thou hadst been wise”, így az eredeti.) Ahogy azonban telnek az évek, és magam is vénülök, egyre többet gondolkodom, vajon nagyon mellényúltam-e, amikor huszoneves fejjel megpróbáltam elképzelni az öregséget.

Többnyire arra jutok, hogy igen: mivel részleteiben, mindennapi nyuggeiben, egyebekben az öregedés *nem olyan* és nem úgy, ahogy elképzeltem. De közben meg arra is, hogy nem, hiszen valójában *olyan*: az egyre erősödő félelem az elmúlástól bizony stimmel, és még sorolhatnám a sok szomorúságot, ami szintén.

Ilyesféle tapasztalatokkal vértetzen akadt először kezembe pár évvel ezelőtt a Napút folyóirat évkönyvsorozata, a méltán híres „**jeles hetvenesek**”-összeállítás. A Bognár Antal ötletéből született és Szondi Györggyel közös szerkesztésében évről évre megjelenő sorozat az 1928-ban született nemzedék jeles képviselőinek vallomásaival indult 1998-ban, és idén

éppen az 1951-ben születettek vallanak életükről az évkönyv hasábjain.

Nem mondhatom – sajnos –, hogy minden év vallomásait elolvastam (van néhány kötet, amelyik hiányzik a gyűjteményemből), de azt túlzás nélkül állíthatom, hogy javarészt mégiscsak mindet átlapoztam. És igen hamar a kedvencemmé vált a sorozat. Elmondom, miért.

Az ember hetvenéves korára megéri: nem lehullani készenre érik meg, hanem derús délutáni napsütkezésben érettre. Bölcs lesz, azt is mondhatnánk. Azért lesz bölcs, mert már *lehet* – egyfelől megvan a kellő távlat, amivel élete jó és rossz döntéseit szemlélni tudja, másfelől jelentősen kisebb a kockázata az őszinte szembenézésnek: ártani nemigen tud magának az ember, ha ilyenkor őszinte. Amit addig elért, nem veheti el tőle senki, egyébtől – a halálon kívül – meg már nincs miért tartania. Bátor lesz, ésszel – és a jövő nem túl derús perspektívájából táplálkozó bölcsességgel – bátor.

És akkor elmondja, mi volt, hogy volt, miért úgy volt, és hogy lehetett volna még. Százával olvastam ezeket a vallomásokat, és azokon kívül, amelyek szigorúan csak a száraz életúteseeményekre koncentrálnak, a legtöbbjüket szerettem, még akkor is, ha olyan dolgokról mondtak negatív véleményt, amelyek számomra fontosak. Azért szerettem és fogadtam el őket, mert bizony hetvenesztendőnyi tőkesúly állt mögöttük biztosítékként, hitelesítő „teherként”. Ők csak tudják, és biztosan jól tudják.

Megható, azt hiszem, ez a jó szó, megható ezeket a vallomásokat olvasni: még akik elviccelik vagy elművészkedik az egészet, azok szövegei olvastán is meghatóds lesz úrrá a lelken. Az ember ugye a hétköznapi futásban-loholásban nem „tekint végig” az életén: él egyik napról a másikra, ahogy tud, a legtöbb dolog megy már magától, szinte reflexszerűen. A Napút felkérése viszont megtorpanítja a gondolkodó elmét, és arra kényszeríti (persze finoman és sokat termőn), hogy számvetést készítsen.

Bevallom, a legszívesebben a keserű életutakat olvasom; azokat a szövegeket, amelyek fel merik vállalni, hogy a szerzőjük mit hol hibázott el élete során. Nem kárörömből, félre ne értsék, dehogy: hanem mert ezek válnak a leghitelesebbeké, és hát mindannyiunk élete tele van nehézségekkel, rossz döntésekkel, hibákkal (sokunké csak ilyenekkel van tele), és ezeket vállalni, ezekről beszélni tudni tényleg nagy *emberséget* igényel. Nagy lélek az, aki tud ezekről kellő szeméremmel, mégis a lényegi dolgokat elmondva mesélni.

Segít élni nekünk is.

Mert látjuk, hogy más is követett el hibákat, és mégis itt van, tessék, hetvenéves lett, és visszafogott derűvel tud beszélni a legszomorúbb dolgokról.

Persze nem szeretném félrevezetni a tisztelt olvasót, nem minden szöveg ilyen, sőt: a legtöbb tényleg pozitív végkicsengésű – csak azt mondtam el, miért szeretem a szomorúbb szövegeket. Abban viszont mind a pozitív, mind pedig a negatív emlékezések azonosak, hogy bár nem ezzel a céllal vetik papírra őket szüleik, rendkívül tömör és megfontolandó, már-már aforizmatikus mondatok, afféle bölcsességek születnek összegzés közben – bizony, nem egyet kigyújtottam

ezek közül és felírtam a magam számára: ha valaki végiggondolta-szenvedte őket, és én is azonos véleményen vagyok, akkor az ő megfogalmazásában éppen jó lesz nekem is életparancsolatnak.

Külön szimpatikus az a szerénység, amivel ezeket a szentenciákat a szerzők kimondják: senki sem törekszik a nagyotmondásra, hiszen, mint a szöveg elején mondtam, itt már nincs szükség háritásra, álcázásra, megjátzásra, vakításra, homályosításra – itt csak az ember van, és mögötte az ő egyedi, egyetlen, megismételhetetlen, eseménydús, alapvetően szomorú vagy alapvetően boldog élete. És arról kell szólni. Őszintén, pátosz nélkül, lehetőleg hetven sorban.

Nagy köszönet illeti a szerkesztőket, mind a megszólalók, mind pedig az olvasók részéről. A megszólalók tehermentesülnek – hiszen elmondhatják, el kell mondaniuk azt, amit addig csak kavargó érzések formájában tapasztalnak –, az olvasók pedig gazdagodnak, és elkezdhetnek felkészülni a saját hetvenéves életkorukra, amikor mindenkinek javasolt volna egy-egy ilyen számvetést csinálni. Az 1998-ban elindított, és túlzás nélkül állíthatom, nemcsak világszínvonalú, hanem minden bizonnyal páratlan „projekt” tehát örökké élni fog, örökké élhet, függetlenül attól, hogy papíron megjelenik-e vagy sem – egészen addig, amíg lesznek hetvenéves emberek, akik megfontoltan hátralepnek kettőt, érett és szép komolysággal végigtekintenek életükön, és megfogalmazzák azokat a talán még önmaguk számára is meglepő mondatokat, amelyek ebből a hetven évből feltörnek. Így kell „megöregedni”, ha ez öregezés egyáltalán: méltósággal, okosan, szépen és bölcsen, hogy ne éltünk volna hiába e Földön.

N. Pál József

Egy tematikus szám margójára

Gyermekkorom – 1967–68 – óta bolondulok a sportért, de hogy miért, racionális magyarázatot adni a kérdésre nem tudok. Nem volt „mintám”, oly kicsi zalai faluban éltem (Pethóhenyén), ahol futballpálya sem létezett, ha labdához jutottam, belerúgtam ugyan, de bármiféle cél és irány nélkül, se a szabályokat, se a „nagy” csapatok nevét, játékosait nem ismertem, apám se mesélt soha ilyesmiről nekem. Illetve mégis: azt, hogy a katonaságnál, 1941–42 táján hosszú, izmos lábú parasztleányként hat métert ugrott távolba ő, s százon tizenkét másodperc alatt célba ért. Jól emlékezett-e, tódított-e, nem tudtam persze, ám elképedtem, hisz harmadikos elemistaként a szomszédos faluban „kisdobosoknak” rendezett háromtusa- (kislabdadobás, távolugrás, 40 méteres futás) versenyen, távolba mindössze 275 centiig jutottam én. Ez a falu – Zalaszentiván, ahova egy év múlva, 1967 szeptemberében költöztünk – aztán mindent, ami a sporthoz kötött, megváltoztatott, fölforgatott s örökre determinált bennem. Volt szabályos futballpálya itt, járási bajnokságban játszó csapatunk, távol- és magasugrógödör az iskola kézilabdapályája mellett, így az atlétikát valóságos tananyagként úztük a „tornaóra” keretében (tudásunkat időről időre mérték). No meg lett rádió, majd tévé a közelemben, amit alig láttam, hallottam addig, s ami a nagyvilág eseményeit is elhozta nekem. A nevek, eredmények ragadtak rám, mint a kosz, hónapok múltán szájtátva bámulták tudásomat, a mexikói olimpia idején kocsmajáró lettem (ott volt televízió), aztán sorra nyertem a szellemi sportvetélkedőket.

Mindez „magától” történt, a titkot, hogy miért, máig nem tudom. Tán a számokhoz való különleges vonzalmamnak lehetett szerepe ebben (mekkorák a hegyek, milyen hosszúak a folyók, hány kiló az elefánt, mikor született Toldi Miklós, minden érdekelt, az évszámokat, sok-sok társam rémét, soha életemben nem kellett tanulnom), legkedvesebb sportágam máig az úszás, az atlétika, meg ami „mérhető” általában. Folyvást fejemben tartottam a legjobb eredményeket, a rekordokért (a rekordjavításért) odavoltam, ám a versenyekre várva, azokat nézve valami furcsa bizsergés is uralkodott rajtam, gyermekként már. A győzelem reménye, az önmagán túlnövő ember csodálata volt-e ez, vagy a romantikus történetekhez való ragaszkodás (a *Toldit*, a *János Vitézt*, az indiánregényeket is így olvastam) e világi, átélehető alkalmá, nem igazán tudom, tán mindkettő, egy időben. Hősöknek láttam a sport nagy alakjait, a régieket, a csak hallomásból ismerteket (Nurmit, Zatopeket, Gerevich Aladárt, Orth Györgyöt és másokat) meg különösen. A sport mint történelmi jelenség a jelen eseményeinél is jobban érdekelt, s e hozzáállásom máig megmaradt – értetlenségeket is előhívva sportbolond ismerőseim között. (A jelent is mániákusan követem persze, hisz tudom, az is „történelemm” lesz nemsokára.)

Én vagyok az a sportmániás, aki – a magyar – nem magyar találkozókat kivéve – nem szurkoló! (Szimpatikus, csodált külföldi csapatok, egyéniségek akadtak, akadnak számomra is, de külhoni klubnak, válogatottnak folyamatosan, éveken, évtizedeken át drukkolni érthetetlen és – főleg! – átélhetetlen

jelenség nekem.) Én vagyok az, aki egy sporteseményt nézve sosem kiabált – bírót, ellenfelet dühösen szidva, „reklamálva” biztosan nem –, aki a tippelésbe az érzelmeit, a vágyait, a reményeit (pedig vannak) sosem viszi bele. Aki kifejezetten szeret egy-egy meccset, versenyt úgy nézni, elemezgetni, hogy az eredményt tudja már, aki – a szurkolók kilencvenkilenc százalékával ellentétben – nem az izgalomért, a feszültségért, a „hangulatért” nézi, figyeli a sportot, hanem valami „másért”, amit pontosan megnevezni nem is tud talán.

Amióta bölcsészként – az irodalom s a történelem közt lézengve – a huszadik század, az 1867 utáni idő kutatója lettem, a sport történiáját is csak eme keretben, a „nagy történet” részeként, annak sajátos kifejezőjeként, egyik tükreként vagyok képes szemlélni, értelmezni. S életem fordulóján – negyvenévesen – így is kezdtem írni róla, nem szaktörténészként (hisz az nem igazán vagyok), hanem gondolatokat felvetve folyamatokat elemző, a sport mentalitás-történeti, nemzettudati, etikai, metafizikai jelentéstartományaira is figyelni próbáló esszéistaféleségként inkább. Mire megyek ezzel, kérdéses lehet. Tapasztalatom szerint a „sport szakosok” afféle csodabogárként, többször tisztelettel, észjárásomat s – főleg – számmemóriámat csodálva, de mégis értetlenkedve tekintenek reám, s dolgaimból azt nemigen „fogják”, amiért írtam azokat, ám mit tegegyek, csak ezt tudom, csak így érzem jól magam. Hinni szeretném: a sport történiájáról beszélve is emberi valónk s történelmünk tanulságait faggatom.

Ezért „feladattudatom” megtalálásától sporttal kapcsolatos könyveket, dokumentumokat kezdtem beszerezni rendületlenül (zászlókat, mezeket, egyéb relikviákat soha). Gyűjteményem közel ezer darabra rúg, s mint „szakkönyvtár” használom persze. A gazdag adattárakat, a hosszabb folyamatokat áttekintő munkákat forgatom szívesen, módjával, de a rendre pár heti munkával összehozott, újságírók – történeti értéket ritkábban adó –, „rajongóknak” írt köteteket, pályaképeket is, egy-egy folyóirat sporttal kapcsolatos különszámait pedig kifejezetten kedvelem. A szegedi Aetas című szaktörténeti orgánium állt elő ilyesmivel pár éve, aztán a Sic Itur ad Astra, a Korall, a nívós ismeretterjesztő lapok közül a Rubicon meg az egykori História többször, de akadt sportos száma a debreceni Alföldnek, a szolnoki Esőnek, s tán más kiadványnak is, ami nem került a kezembe valahogy. Ezért a Napút 2016. szeptemberi számát, a főszerkesztő úr ajándékát örvendve köszönöm.

Jól szerkesztett, derűs, könnyen fogyasztható (bármikor félretehető, majd újra elővehető), több darabjában tanulságos is ez a százhatvan oldalnyi, jó ötven szerzőt fölvonultató lapszám, s műfajilag, tematikailag is sokszínű. **A gombfocitól az Everestig**, mondja az alcím, a sportot mint témát mély merítéssel határozza meg tehát. Verset, novellát, a sportszeretet kialakulását idéző hangulatos emlékeztést (például Jeszenszky Géza volt külügyminiszter és nagykövet tollából), esszé-publicisztikát (Végh Alpár Sándornak a 101 évét élt, Gulágot is járt „örökös” szövetségi elnök, Kádár-sakkpartner, Szerényi Sándor alakját idéző írását derűvel forgatom – itt van egy tollhiba: a nekünk aranyat hozott Buenos Aires-i sakkolimpia nem 1986-ban, hanem ’78-ban volt), a riói olimpia szurkolói értékelését (Szokolczay Lajos, Ködöböcz Gábor), sőt egy-egy téma, gondolat teljesebb körülményeit is olvashatjuk itt. Gráfik Imrének a gombfoci honi történiáját előadó dolgozatát például jó szívvel ajánlom mindenkinek, hisz szinte minden sora – e bővülő sportot, mert „így alakult”, sosem játszottam én! – újdonság számba ment nekem,

a Mount Everest meghódításának kísérleteiről készült összeállítást (Bakonyi Péter munkája) pedig katartikus és döbbenetes dramaturgiai remeknek látom. Görög Dániel elemzésénél (*Miért a foci a legjobb sport a világon?*) okosabban, meggyőzőbben e témakörben nem találkoztam még, s Ballai Attiláénál se nagyon (*Kenyér helyett is [futball]cirkusz*), ami a 2016-os futball-Eb magyar mámorea kapcsán arról beszél, e játék szeretetét miért nem lehet végleg elföldelni idehaza, évtizednyi keserőségek, kiábrándulások ellenére sem. Takács Ferenc hosszabb esszéje (*József Attila és a testkultúra*) a költőzszeniről való könyvtárnyi szakirodalomnak is megfontolható része lehet, akkor is, ha ötletével, miszerint a *Sportirodalom* című versben emlegetett Takács („Így sóhajtanak utánam a lányok, még a Takács is”) biztosan Takács II József, a Fradi népszerű „Takija”, a gólvágó lenne, nem győzött meg engem. Ráadásul egy poént kihagyott a szerző: a költő a Sebes Gusztávként ismertté lett nagynevű szövetségi kapitánnyal egy iskolába (de nem egy osztályba, mint a nála egy évvel később – 1906 januárjában – született Sebes állította!) járhatott, s a labdát is rúghatták együtt a grundokon.

Kedves ismerőseim nevének különösen örülök. Ballai Attiláét, a „szakosság-nál” rendre tovább látó sportújságíróét említettem már, miként Szakolczay Lajosét, több művészeti ág alapos ismerőjét (még Varga néven ifjúsági bajnok középtávfutó volt, innét is az atlétika-szerelem), s Kódöböcz Gábor irodalomtörténészét is (unokaöccse az NB I-ig vitte fociban). S látom a mindenkit szerető, költőként s irodalmár ítésként példátlanul érzékeny évfolyamtársamét, Németh István Péterét („némethpistiét”), akinek – állítom – ha ambiciózus s erőszakos is (nagyon nem az!), minimum NB I-es focistának kellett volna lennie, s aki míves esszéjébe (*Estérházy-házi f.*) az én nevemet is beleírta (a fölidézett alkalomra nem emlékszem ugyan élesen, de biztosan igaza van). S olvashatom Borsi-Kálmán Bélának a témánál megint többet adó dolgozatát (*Kis futballtörténeti családnév-etimológia*), ami az Aranycsapat tagjai eredeti családneveinek elemzésétől a Kárpát-medencei magyarság agykápráztaóan sokszínű története problematikájáig jut el. Fericsán Kálmán – azóta elhunyt pedagógus barátom – meg az újpesti tradícióról adott statisztikailag pontos összeállítást, a sport és a helytörténet együttállásának lehetőségéről, no meg a kisebb-nagyobb hazához való hűségről is példát adva ezzel.

Nagyon jó összeállítás ez tehát, biztosan többször előveszem, s még valamit üzen nekem. A sport, ahányan nézzük, látjuk, értékeljük, beszélünk róla, annyiféle rendszerint. Ahogy nincs két teljesen egyforma gól, úgy nincs két teljesen egyforma vélemény. Mégis a közösség képzésének egészen ritka alkalma, legmélyebb értelme – Isten ajándékeként – alighanem ez nekünk. Mert a sport az érzelmek szélsőségeit hívja elő minduntalan, s noha belőlem csak örömet és szomorúságot, de indulatot kiváltani sohasem tudott, egész lényünket átjárhatja, időben előre s visszafelé is. Identitást – szűkebb és tágabb azonosságtudatot – is ad tehát, ami a sportban nem fordulhat elő, az az életben sem létezik, emberi valónk tán legtisztább tükre ez. Egyszerűen azért, mert – például – futball közben hazudni nem lehet, ahogy játékos, edző, szurkoló, akárki meccs közben viselkedik, pontosan olyan ember ő, erről vitát nyitni nem érdemes! A sport oly része életünknek, ami örök, s ami sosem lehet befejezett. A róla való beszéd meg főleg nem lehet az. Meglehet, épp ez – az újrakezdési kényszer, alkalom, a „befejezhetetlenség”, a folytatás parancsa – teremthet közösséget s hozhat szeretetet közénk?

A Napút e tematikus száma is e folyamatnak a része immár.

Rojkó Annamária

Szövetségársaság – Társaságszövetség

Kiköt a hajó egy távoli lakatlan szigeten, ott találják a hajótörött Kohnt, aki büszkén mutatja a saját kezével felhúzott épületeket. – Ez az otthonom, ez pedig a két zsinagóga. – Miért van kettő? – kérdezi a hajóskapitány. Az egyikbe mindennap eljárok imádkozni, de a másikba be nem teszem a lábam!

A fenti régi zsidó vicc jól tükrözi azt a jól ismert, általános társadalmi jelenséget, amikor az egymástól különböző közösségek tagjai tudatában vannak kollektív azonosságuknak, és deklarálják a más csoportoktól történő elhatárolásukat.

A megosztottság ezeréves magyar hagyományunk része, és ebben a hagyományban csak elvétve találni egymáshoz vezető hidakat. Ha csak a huszadik századi Magyarországra tekintünk, kilenc rendszerváltást, illetve erkölcsi-kulturális értékrendet megrendítő politikai-társadalmi változást éltünk meg. A „boldog békeidők” monarchiája után Károlyi Mihály köztársaságát, a Tanácsköztársaságot, a Horthy-korszakot, Szálasi rémuralmát, az 1945–48-as koalíciós időszakot, a Rákosi-rendszert, az azt követő 1956-os forradalmat, a Kádár-kort és az 1989-es rendszerváltást. És már át is léptünk a 21. századba, ahová magunkkal hoztuk a világnézeti-politikai értékrendekben gyökerező alapvető különbségeket és az ezekre épülő kollektív tapasztalatokat. Az irodalomtörténet és a hazai kortárs irodalom mindennek hű tükörképe. Az írástudók szenzitív módon reagálnak mindarra, ami körülöttük zajlik, elefántcsonttoronyok ma már nincsenek.

A pszichológia „megerősítési torzítás”-nak nevezi azt a társadalmi látásmódot, amikor az egyes emberek előnyben részesítik azokat az információkat, amelyek saját előfeltételezéseiket vagy hipotézisüket igazolják, és közömbös számukra, hogy az információ igaz-e vagy hamis. Ennek a nézőpontnak súlyos veszélye, hogy ha az ember csupán a sajátjával megegyező véleményeket hajlandó meghallgatni, akkor meggyőződésévé válik, hogy a világlátása tökéletes.

Kezdetben volt a Polisz. A politikai, társadalmi, kulturális törésvonalak áthidalására csak néhanapján vállalkozik egy-egy elkötelezett bozótharcos, és még ritkábban fordul elő, hogy erőfeszítését siker koronázza.

Szondi György – a Polisz folyóirat főszerkesztő-helyetteseként, később főszerkesztőjeként – akkori lapjában már az 1990-es évek közepén elindította a „hólabdát”, amelyet a két oldal elkötelezett írói-költői attól kezdve fölváltva dobtak át egymásnak. Felkérésére a játékot Göncz Árpád, a Magyar Írószövetség leköszönő elnöke kezdte, aki Tornai Józsefnek „adott passzt”. A hagyomány az 1999-ben alapított Napút folyóirat *Kopogtató* rovatában még három éven keresztül folytatódott. Az első huszonöt számban több mint ötven neves kortárs író-költő adott kézírással írt – és fakszimilében megjelentett – ajánlást olyan pályatárs verséhez vagy prózájához, aki az ellentábor képviselte.

Több mint másfél évtizedes szünet után, a Napút 2018-ban (XX. évf. 3. szám) megjelent **Szövetségárság** és a 2019-ben (XXI. évf. 4. szám) napvilágot látott **Társaságszövetség** című összeállítása Szondi György újabb kiemelkedő és sikeres próbálkozása volt a közös platform megteremtésére.

A két magyar írószervezet, a Magyar Írószövetség és a Szépirok Társasága névrészletének összeolvasztása a kiegyezés szándékának szellemes szimbóluma. A tematikus folyóiratszámokban publikált írások döntő többsége felkérésre érkezett, a szerzőket nem zavarta, hogy irodalmi alkotásuk esetleg egy, a „másik oldalról” származó vers, próza vagy drámarészlet mellett jelenik meg.

A Napút e különleges lapszámainak recenzálása előtt idézzünk fel két ismert példát arról, hogy az egyes alkotók, írói csoportosulások közötti szembenállás és intrika nem ismeretlen a magyar irodalomtörténetben.

A múlt árcai. Az 1810-es évtizedben a magányosan alkotó Berzsenyi Dániel, verseskötetének megjelenése után komoly depresszióba esett a Kölcsey által írt nyilvános kritikától. A pesti költők a kisnemes Berzsenyiben a provincializmus, a dagályosság és egy beszűkült érzelmi világ megtestesítőjét látták. Az ironikus, szarkasztikus bírálatok mögött a „niklai remete” a korábban rajongott mestert, Kazinczyt sejtette. A magát megalázottnak érző Berzsenyi végül felhagyott a költészettel, versek helyett esztétikai elemzéseket írt, és arra koncentrált, hogy tételesen megcáfolja Kölcsey „goromba recenzió”-ját. 1836-ban bekövetkezett halála után – megkésétt gesztusként – Kölcsey engesztelő hangú emlékbeszéddel búcsúztatta a „Romlásnak indult hajdan erős magyar”-ról őszinte hittel verselő Berzsenyi Dánielt.

Az 1920-as évekre a város-vidék szembenállása már túllépett az egyéni elmentéteken. A magyar irodalomban és az intellektuális köznévelkedésben megjelenő urbánus és a népies gondolat immár táborra szerveződött. A két írócsoportot jól körvonalazható politikai-világnézeti határ választotta el. A népiesek a nemzeti eszmét, a veretes magyar történelmi hagyományokat, az urbánusok koruk művészi törekvéseit és problémáit, valamint az európai irányvonalhoz való igazodást képviselték, és e törésvonal mentén publikáltak saját köreik irodalmi lapjaiban.

Kár lenne tagadni, hogy az árok ma is létezik, sőt a két tábor politikai szembenállása a Magyar Művészeti Akadémia megalakulása óta talán még markánsabb, mint a Trianont követő évtizedekben. Az írószövetség hasadása 1997-ben több évtizedre bebetonozta a frontvonalat. A Magyar Írószövetség és a Szépirok Társasága jó néhány tagja 2018-ban és '19-ben szerkesztői felkérésre kezét nyújtott egymásnak, és a Napút hasábjain két ízben is együtt publikáltak. A szerzők névsora önmagáért beszélt, többségük megingathatatlan értékrendet képvisel. A nevek mellett – elsősorban terjedelmi okokból – ezúttal eltekintünk a Kossuth-, József Attila- és más irodalmi díjak felsorolásától.

Szövetségárság. E lapszámban a szerzők mellett az irodalmi műfajok sokszínűsége is szembeötlő. Olyan antológia született, amelyet a líra, az epika és a dráma egyaránt színesít. A lap hagyományainak megfelelően Zalán Tibor a „B2-páholy”-ból küldött tárcája keretezi a tartalmat, és a művek között Demeter József fekete-fehér író- és költőportréi (Juhász Ferenc, Kányádi Sándor, Ircsik Vilmos, Lászlóffy Aladár, Lackfi János, Buda Ferenc) kaptak helyet.

Tamás Menyhért *Falközi strázsán* című szülőföld-verse és Báthori Csaba *Napjaink sora* című szonettje jól megfér egy oldalon. Az előbbi a múltban kalandozó gondolati vers, keményen hangzó háromsoros versszakokkal, az utóbbi a „férfireménytelenység csodája”. Döbrentei Kornél „A püspök-vértanúk emlékére” ajánlott balladája, *A felszabadítás szomorúsága*, az 1945 húsvétvasárnapján az orosz csapatok elől a győri székesegyházba menekült asszonyok meggyalázását és Apor Vilmos püspök mártírhalálát eleveníti fel dinamikus sodrásban.

Vörös István *Utazás a havas márciusba* című, hét szakaszból álló Tisza menti útinaplója a prózát és a haikut ötvöző haibun műformában született.

A *Mustra* rovatban részlet olvasható Bereményi Géza – akkoriban még kékszüdő – önéletrajzi regényéből, *A magyar Copperfieldből*. Az *Óvodáim* című fejezet a 4-5 éves kisfiú emlékeit úgy idézi fel, ahogy az író egykor maga látta a Teleki tér környékét és a vele történeteket. Felötlük egy meghatározó emlék az ideológiai tanmesévé átírt korabeli bábelőadásról, a Dunyuskáról, és egy rég elásott ólomkatonáról is. Az azóta tragikus körülmények között elhunyt Térey János a *Káli holtak* című regényének azt a részletét publikálta, amelyben Csáky Alex filmszínésszel a főszerepben, a Balaton-felvidéken horrorfilmet forgat a stáb. A regény egésze a természetes tájat, a vidéket birtokba vevő civilizáció eluralkodását mutatja be.

Temesi Ferenc ugyancsak friss regényének, a 49/49-nek egy fejezetét tette közzé a Napútban. A részletet így vezette be: „Ez egy szerelmes regény. A kezdete a múlt század hatvanas éveiben két évig dülő tini-lav, amely beteljesületlen diákszerelem marad. Hihetetlen, lányregénybe való romantika, hogy egy sors által félbevágott szerelem negyven év után föltámad és beteljesedik. 2+2 év, ez jutott Márknak és Ilonának. Egy nyitó és egy csukó zárójel az életükön...”

Marno János *Poe(ma) – hommage* című szabadverse egy hétéves kisfiú vízióját vetíti elének az amerikai költő világát megelevenítve. Kiss Anna mintha a vietnámi folklórból merített volna az alcíme szerint a „*Szélhordta történetekből*” való versével. A Dong Nai menti út távol-keleti dallamra született, filozofikus költemény. A Naputat lapozgatónak olybá tűnik, hogy Falcsik Mari hat verse közül *A kívülálló* című nem az asztalfiókból került elő, hanem a *Szövetségtársaság* összeállításba készült:

A kívülálló

nézd mester milyen szépet csináltam
 – hát akkor gyönyörködj benne
 de ezek majd megint nem fognak hívni
 – adj hálát! ezer szerencse!
 hogy ők ott milyen jól elvannak együtt!
 – el bizony: idáig hallom
 miért ne lehetne nekem is velük
 – a tied egy másik dallam
 ha ők a magukén változtatnának...
 – s te változtatnál-e bármin?
 na és így mi lesz a méltó helyemmel?
 – mi van? nem ülsz jól a sámlin?

Bogdán László zseniális fordításában olvashatjuk a Napútban Vaszilij Bogdanov (1895–1982) méltatlanul elfelejtett orosz költő *Emigránsok – XIII. Bunyin* ciklusát, amelyben egy nizzai nyár elevenedik meg, és egy váratlan találkozás az emigrációban élő Bunyinnal. Az életmű lappangó verseit a költő unokája, Tatjana Bogdanova, a Harvard Egyetem szlavisztikai tanára adta ki.

Ádám Tamás nagyvárosi környezetet idéző verseiben a realitás látványos képei keverednek a látomásokkal. Szinte minden sorából süt a magányosság.

Háy János *Utánképzés ittas vezetőknek* című keserű komédiája olyan emberekről szól, akiknek ittas vezetésért elvették a jogosítványát, és háromnapos csoportterápián kell részt venniük. A mai magyar társadalom jellegzetes „trendi” alakjai mellett két pszichológusnő vonul fel előttünk, akik a terápiát vezetik, és akik szintén nem egyszerű figurák.

Ircsik Vilmos *Foglalkozása tolvaj* című novellájának kezdőmondata: „Ha a foglalkozásom felől érdeklődnek, még most is zavarba jövök és elbizonytalanodom.” Az izgalmas, fordulatos és szórakoztató monológból megtudjuk, hogy miként válik az egyszeri dolgozó hivatásos áruházi tolvajjá.

A *Hangírás* rovatban Tamási Orosz János élő beszélgetésének írásos változata „...érvényt szerezni a nép szavának...” címmel olvasható Makkai Ádám költővel, aki többek között 1956-ról, a Kodály Társaságról, a nyugati emigrációról, Karinthy Ferencről és a kortárs magyar műfordítókkal kapcsolatban mondta el személyes élményeit.

A *Hetedhét/Tizenegyedmagunkban* című rovat a határon túli magyar, illetve a magyarországi kisebbségi irodalomnak ad teret. E lapszámban Vári Fábián László *Kakukknővér* című, ruszin (ukrán) népballada-fordításokat tartalmazó kötetéből adott közre. A kilenc ballada a szerelem, a csábítás, a megcsalás és a családi dráma témaköreit öleli fel. A műfordításokat a költő-néprajzkutató magyarozó jegyzetekkel is ellátta.

Onálló csokorban, ugyancsak ebben a rovatban találjuk Varga Imre költő szlovák népköltészeti műfordításait, amelyek témájukban részben rokoníthatók a ruszin balladákkal. Szerelemről, házasságról, aratásról szólnak, no és ráadás-ként egy négyesorost is kapunk a „Boromissza szakácsnőnk”-ről.

A *Dokumentum/Tékában* olvasható Bíró-Balogh Tamás *Baka István sorai elé* című írása, amely egy harminc évvel ezelőtt keletkezett esszét idéz. Baka István szerkesztő sok éven keresztül figyelemmel kísérte, és lapjában, a Tiszatájban segítette két ifjú költő, Bakos András és Nagy Gábor pályáját. A Napút Társaságszövetség lapszámában közzétett, eddig lappangó *Új klasszicizmus* című írás azonban kimaradt Baka István életműsorozatából.

Lászlóffy Aladár erdélyi író, költő két verse – *Ének az itthontalanokról* és *A megtalált ember* – első közlés, amelyek (Széles Klárának köszönhetően) csak a Napútban történt megjelentetésük után kerültek kötetbe.

Jámborné Balog Tünde író és pedagógus *„Tüköre a szép rozmarinnak”* című írásában a kisfarsang ünnepének női szentjeit, avilai Szent Terézt és Lisieux-i Szent Terézt, valamint magyarországi Szent Erzsébetet mutatja be. A szerző szerint e nőalakok napjainkban is a bölcsesség, a szeretet, a hűség és a bátorság példái.

Tandori Dezső rajzaival örvendeztette meg a Napút olvasóit. Ezek a fekete filctollal készített skiccek nem könyvillusztrációnak készültek, inkább rajzos em-

lékeztetők, néhol kommentárokkal ellátott hommage-ok a pályatársak, a mesterek és az irodalmi alakok – köztük Németh László, Kafka, Márai, Karinty Frigyes, James Joyce, Csehov 3 nővér, Regényalak Mándynak (:Teleki tér:) – emlékére.

Gátfalvi István saját életének első három évtizedét fűzte verssé. A fotográfus költő által írt verssorok egy-egy pillanatképet idéznek, minden versszak a címben jelzett *Számla* egy-egy tétele. A keményen koppanó sorok betűvel készült szociofotók. Az 1979-ben záruló „film” irodalmi dokumentum, amit a szerző fekete-fehér fényképei illusztrálnak.

A *Miért* rovat Benkő Ildikó zeneiséggel teli *Este* című szonettjével indul. Ő maga – egyes szám harmadik személyben – így vall költészetéről: „Világa nagyon szűk és nagyon tág; a belső végtelen. Veresivel olyan teret óhajt létrehozni, melyben melegedhet, gyógyulhat a betévedő. (...) A költemény akkor is ima, akkor is a kozmikus rend helyreállítására irányul, ha az nem jelenik meg benne közvetlenül.” A tízszakaszos *Perc-kalitkát* a Borbély Szilárd halálára írt fájdalmas sirató követi, majd újabb három vers a magányosságról, az írás lét-szükségletéről és a rendről.

Csáji László Koppány: *Flavius Claudius Iulianus szózata az aquincumi se-regeihez* (i. sz. 361) és az *Aquincumis Mithras-himnusz (Flavius Claudius Iulianus imája a mithraeumban)* időmérték szerint megírt fikció. Történelmi elemek és az antik misztériumvallás képei elevenednek meg a versekben. Himnuszáról így ír a szerző: „A mű természetesen modern interpretáció: minden hasonlósága a valósággal pusztán a képzelet vagy transzcendens erők játéka.”

Német András *Arc poeticája* ugyancsak időmértékes versben olvasható a folyóiratban. Vallomását „Kemény István költőnek, szeretettel” ajánlja a szerző. A jelen „lomha busza” egy pillanatra a római táj felé fordul, ám a szerző végül úgy dönt, hogy mégis a „jelen tárgyilagos tárgyközlő”-je marad.

Karsai János: *Agancsos sisak* című drámája a japán nagasinoi csatát idézi fel, amelyben Tadakacu tábornok álmában megjelenik Jamagata Maszakagé meggyilkolt tábornok, és segítséget kér egykori ellenfelétől, hogy szabadítsa ki lelkét a semmi fogságából. Tadakacu fogadalmat tesz, és oltárt emel áldozata emlékére. A misztikus jelenetsor az ősi ellenségek megbékélését, valamint – az eseményeket kommentáló kórus sorait idézve – „Buddha kegyelmét” dicsőíti.

Rott József *Egy tömeggyilkos lelkiismerete* című kötetének alcíme: *Az Újszövetség és a holokauszt pszichoanalitikus összefüggéseinek hiteles ábrázolása a világirodalomban és a filmművészetben*. A szerző – még a könyv megjelenése előtt – a *Találkozás Istennel* című fejezetet bocsátotta a folyóirat olvasói elé. Mélyreható elemzését olvashatjuk annak az 1960-as évek elején indult folyamatnak, amely során – Rott szerint – a magyar irodalom és filmkultúra elvesztette világirodalmi rangját.

Az *Égalj/Mustra* vezető anyaga Száraz Miklós György *Pécsi pannója*. A mű eredetileg a mediterrán városról szóló nagyregénynek készült. Szerzője nyakig megmerítkezett Pécs történelmében, kultúrtörténetében és gasztronómiájában, nekilátott a pannókészítésnek. Végül történetmesélős esszékötet született, amelyből bőven jutott olvasnivaló a Naputat lapozgató érdeklődőknek.

Géczi János *Glosszája* versben írt feljegyzés a mulandóságról a túlélőknek. Nagy vers a relativitásról, az idő és az egyedi sors viszonyáról. Györe Balázs *Méreg zsákja* személyes hangú, rövid asszociációs sorokból álló vers.

Az *Ablakban* Hegyi Zoltán Imre elemző írása olvasható Báthori Csaba Melankólia című verseskönyvéről. „Egy folyton mozgásban imbolygó világ stabilitásfelelőse Báthori Csaba” – mondja az irodalomkritikus, aki úgy véli, hogy „egy halkán lüktető szelíd szomorúság végigsuhog a kötet áradó szonettjein”.

Balázs Géza *Szótárszerűség – elbizonytalanítás* című tanulmányának címe: *A kortárs magyar irodalom néhány stílusjellemzője*. A nyelvészprofesszor négy mai magyar prózaíró, Temesi Ferenc, Vida Gábor, Grecsó Krisztián és Hartay Csaba munkásságát elemzi, és ötödikként Egressy Zoltán *Százezer eperfa* című regényét teszi górcső alá. Nyelvhasználati-stilisztikai vizsgálatának tárgya a tudományos irodalom (szövegek) hatása a szépirodalomra; a narráció problematikája (az elbeszélés nehézségeinek feltárása); az elbizonytalanítás, megkérdőjelezés; a párbeszéd nehézségei; az írói-irodalmi nyelvművelés és a nyelvi sajátosságok.

Az *Évnap* rovatban Tamás Menyhért egy-egy esszéverssel köszönti a 80 esztendő Ágh Istvánt, valamint József Attilára emlékezik. A *Költő volt, világszemű* című írás meghatározó gondolata így szól: „A világszem, szándékom szerint kettős mértéket egyesít: írói minőség és földrajzi távolság. Kettő együtt: világ-irodalmi térhódítás.”

A *Napút Társaságszövetség* című száma önálló fejezetet szentelt a 80 éves humoralista, Sándor György köszöntésének. Barátait, híveit nem csupán visszaemlékezésre sarkallta a kerek születésnap, hanem szinte mindenkit szó-játékokra, nyelvi leleményekre inspirált a laudáció lehetősége. Valamennyien az ünnepeltre jellemző filozófusi attitűdre is utalnak. Kondor Katalin, Varga Tamás, Kovács katáng Ferenc, Liskay Zoltán, Nagy Bandó András, Nyakas Szilárd, Pozsgai Zsolt prózái (vallomása, egysoros, riportja, tudósítása, visszaemlékezése, esszéje), Halmay Tamás, Kállay Kotász Zoltán versei, valamint a 2018-as haikupályázat tíz kiemelt alkotója, Barna Júlia, Csata Ernő, Kerti Károly György, Jakabffy Éva, Kocsis Gábor, Lajtós Nóra, Mórítz Mátyás, Szabó Aida, Tekse József, Vercsek Györgyi által írt rövid művek üdvözltek „Gyuri atyát”, a „krisztusi embert”, az embert, „aki többen van”, egyszóval: „asándorgyurit”.

A lapszám a továbbiakban megemlékezik a *Napút* folyóirat arculatának és tipográfiájának tervezőjéről, a 73 éves korában elhunyt Gosztola Gáborról.

A folyóirat rendszeresen hirdet irodalmi, illetve műfordítói pályázatot. Ebben a lapszámban a magyar költészetben kivételesen ritka versformát, a slókat kívánta népszerűsíteni-meghonosítani. A slóka a szankszrit epika (Mahábhárata, Rámájana stb.) versmértéke. 16 szótagos időmértékes sor, amelyet középen szigorúan sormetszet, azaz cezúra vág ketté. A pályázat meghirdetésével egyidejűleg a szerkesztőség felkért néhány költőt, hogy írjanak ebben a rendkívül kötött verselési formában. A kihívásnak Csehy Zoltán (*Szürke slókák*), Füleki Gábor (*Slóka-variáció Pierre Jean Jouve Ritka gyönyörök című versére*), Géher István László (*Brazil diszkótűz*), Suhai Pál (*Szanszkrit regék – Lassúpofájú s Hemzsegi*), Vörös István (*Stephen Hawking előadást tart a Vatikánban*), valamint Babics Imre (*Valaki szavai* – részlet) tett eleget.

A dupla terjedelmű lapszámmá kerekedett *Társaságszövetség* a kortárs irodalmi életben és az olvasók körében is az értékközpontú alkotások bemutatását célzó, sikeres kísérletnek bizonyult.

Szövetségársaság. Alig egy esztendővel később, 2019 májusában Szondi György főszerkesztő megismételte a kísérletet, és néhány korábbi, valamint számos újonnan jelentkező alkotó bevonásával – a korábbi koncepció jegyében – *Szövetségársaság* címmel készített lapszámot. A tárcarovat ezúttal is Zalán Tiboré volt, a szövegek között elhelyezett illusztrációk és a színes melléklet Nagy Gábor Munkácsy-díjas festő- és grafikusművész műveinek reprodukciói. Az alkotó – aki festményein a látvány és az absztrakció határterületét keresi – vissza-visszatérő motívumként idézi fel a tisztaságot és az áldozatvállalást szimbolizáló bárány-motívumot.

Felütésként a *Mustra* rovatban Fehér Béla *Banánliget* című regényrészletét olvashatjuk, amelyet szerzője e szavakkal foglalt össze: „...Jelenetek egy vakondúzó életéből című regényem ikertestvérének készült (ugyanazzal a flashback technikával), annak egy másik szálát bontja ki. A rendszerváltozás »előestéjén« játszódik, a belső elhárítás két alkalmazottjáról szól, akiket a Banánliget fedőnevű konspirált lakásba vezényelnek”.

Kukorelly Endre ugyancsak regényrészletet publikált, az akkoriban még megjelenésre váró *CéCéCéPé* című könyvéből, amely végső változatában alcímet is kapott: *„avagy lassúdad haladás a kommunizmus felé”*. A történetmesélés a tudományos művek fejezetelésekor megszokott számozással, ezúttal a „6.11”-es bekezdéssel indul, és minden felvillanó kép, illetve emlékfoszlány újabb sorszámot kap. Kukorelly egy család élményein keresztül, érzékletes módon vetíti elénk az 1950-es éveket és a terézvárosi helyszínek eseményeit.

Lantos László, írói álnevén Triceps – aki önmagát a szerzők között „éhezőművész, színházi rendező, performer”-ként mutatja be – *Jézus fia* című ön-életírás-részletében *Szabadka, 1966* címmel osztja meg saját, 11 évesen átért élményeit. „Tiszta tények, semmi kitaláció. Évekre lebontva, ahogyan az idő haladt...” – kommentálja a lábjegyzetben. „Krumpli és tök: tejfölös krumplileves, krumplis paprikás kolbásszal, sült krumpli vékony szelet oldalassal, krumplis tészta, porcukros krumplifánk; kapros tökleves, tökfőzelék tükörtojással, tökök rétes, sült tök és tökmag... A füstölt húсок a padlás gerendáin lógnak, ritkán eszünk belőlük” – olvasható a nyitó bekezdésben, amelyből megismerjük a nagymamát, de az anya és Jézus fia is szóba kerül.

A *Mustra/Hangírás* rovat Füleki Gábor interjúját közli Báthori Csaba költő-műfordító, esszéistával. A Napút állandó szerzője ifjúkori, klasszikus olvasmányélményeiről, Horatiusról és Catullusról mesél, majd mestereire, Somlyó Györgyre, Nemes Nagy Ágnesre, Vas Istvánra, Benedek Ferencre, Rajnai Lászlóra emlékezik, sőt néhány személyes hangú levelüket is beilleszti az interjúba. A szülőváros Pécs és az ausztriai emigráció egyaránt szóba kerül a beszélgetésben. Báthori így vall hivatásáról: „Igen, tagadhatatlan, hogy (...) sokáig a formahű fordítás híve voltam, ezt a felfogást örököltem a tizenkilencedik századtól, a nyugatosok »szép hűtlen«-eitől. De ma már tudom, ezen a téren sem létezik királyi út: minden fordításnak van előnye és hátránya. Művészi szintet megütni, körülbelüli energiamennyiséget átmenteni minden fordításban lehet, legyen az formahű vagy prózafordítás, sőt akár nyersfordítás. A nagy költészet, ez a tapasztalatom, nyersben is érvényesül. És henye hiedelem, hogy csak a formahű szöveg formázhat művészetet. Nem. Művészet lehet egy vers prózafordítása is, sőt többet érhet a formahű fordításnál.”

Győri László, a Kilencek költőcsoport tagja négy verssel ajándékozta meg a Napút olvasóit (*Bankfiók, A világ fényei, Eljön a csordás, Az olló poklai*). Közülük az első egészen különleges látványt ragad meg. A bankszakma szakzsargonja kap új értelmet a pénzintézet melletti, pipaccsal és gazzal teli töltésen és a költő lelkében. „...A pipacs a töltés oldalában / csak a virágszektor / egyetlen része, de nagy mecénás / nyárelőn, ilyenkor. / Ontja a pirosat. Erre járok, / úgy kapom belőle/ a tündöklést szememnek, / hogy gazdag leszek tőle.”

Cselényi Béla külön világot képvisel az erdélyi költészetben. A posztavantgárd költőt ironia és önironia jellemzi, kisbetűs, képszerű versei – az *égtájhoz kötött ars poetica; a rendetlenség és rend(szer); a Hőgutás álmaim 2017. augusztus 4-én* és a *talán nem komoly* – 2016 és 2018 között keletkezett elgondolkodtató versek. Sáránci József *Napok* és *Virágok* című versei sodró lendületű asszociációk. A *Napok a húshagyó keddtől az ítélet napján keresztül, a centrumhétfőig* számtalan kalendáriumi és emléknapot terel egyetlen versbe. Az asszociációs láncban végül eljutunk a „Kompromisszumok és árulások napjáig”, majd utolsóként jönnek a „Befellegzett napok”. A *Tárgyak* prózában alkotott látomás. Egy padlás limlomjai között töltött éjszakán a mesélő előtt megjelennek a bútorok és a fölhalmozott tárgyak, miközben pillanatok alatt leperreg az élete.

A *Hetedhét* rovatban Ivan Wernisch prágai születésű költő groteszk hangulatú versei olvashatók Vörös István fordításában. A *Ma, ebben az időben; Az ajtó felől huzat; a Yün-men így szólt a szerzetesekhez; És Yün-men így szólt; Aztán Yün-men így folytatta; a Nyolc versséma Josef Hiršálnak; a Kadó mester lehúzta a jobb lábáról; A kordé; A szigeten* és *A Volhov menti erdők, tél* című versek alkotója az egyik legjelentősebb kortárs cseh költő. „...hangjának szemtelensége Petrivel, elmélyült különlegességkeresése Tolnai Ottóval rokonítja. Többkötetnyi válogatást állított össze a cseh költészet rejtett értékeiből, ami viszont Weöres Sándor hasonló törekvéseire emlékeztet” – írja róla fordítója.

Vörös István költő-műfordító ezúttal is bizonyítja, hogy a versformák és témák virtuóza (nem csoda, hogy kreatív írást tanít). A *Tálalva az ég; Amritsar, aranytemplom; Világ-portfólió; Körfolyosó* és a *Bajt adni* öt helyzet, öt versbe rejtett üzenet a kevesekről, akiknek „tálalva az ég”, a „lelki élet jelentette élvezet”-ről, az „üres éggel teli ország”-ról, a fogfájásról és a gangról.

Elmer István *Búbánat* című novellájában úgy fokozódik a feszültség, akár egy westernfilmben. A bevezetőben megismerjük Dodót, a kocsmai harmonikást, azután Gyurit, a csapost, majd Mardost, a hegyek közé szorult falut. És egyszer csak belép a történetbe egy amerikai magyar idegen öregúr, bizonyos Schalkáz Benő, a faluhoz közeli bagóközi birtok új tulajdonosa, majd az ugyancsak szomszédos Hamvaskő új gazdája, Sarkadi Balambér. Ezen a ponton bontakozik ki és fonódik össze a két kisbirtokos, a „gyilkos” és a bíró története. A feszes – és a szerző ironikus kommentárjaival ellátott – történet a jelen és a közelmúlt Magyarországnak is lenyomata.

Mindák Dániel *A Ferencvárosiakhoz írt első levél* című írása az evangélium formáját követi: „1. A focicsapatok teremtése 1Fer 1,1-22. ¹ Kezdetben volt a Labda, és a Labda Istennél volt, és Isten volt a Labda. ² Ő volt kezdetben Istennél. ³ A föld puszta és üres volt, és sötétség volt. ⁴ És Isten szólt: »Legyen foci!« És lett foci.” Az „Írás” további részéből a Napút olvasói megtudhatják többek

között a zöld és fehér szín kiválasztásának, a gólok szaporításának, Azazael árulásának, a mennyei bajnokság meccseinek történetét, a gólok összeírását és a díjkiosztó menetét. A humort kedvelő olvasók arról is hírt kaphatnak, hogy miként zajlott az Úr és a Sátán találkozása egy stadionban, és végül hogyan zajlott a Ferencváros mennybemenetele.

Tamás Menyhért három verse a költő által megélt történelem és lelkiállapot lenyomata. Az 1950-es évek Magyarországnak életérzése és a személyes élmény, az öntudatra ébredés fogalmazódik meg a „Hajnallal a Hajnalnak”; a *Mint aki fényszemlére készül* és *Az előcsönd előképe, 1954* című versekben. Lajtos Nóra zenész, költő, író *ütések* című haikusorozata a különböző igeekötőtől jelentésüket változtató „ütések”-re (be-, ki-, le, fel, meg-, el-, rá- és átütés) írt, zeneiséggel teli versszakok.

Suhai Pál a *Szent György napja támadt* és *Szent György-napi felfohászkodás* című verseiben a tavaszkezdő hagyományra, a termésvarázslásra és az állatok első napi kihajtásának szokására utal, valamint a népi fohász versformáját eleveníti fel.

Bíró József költő, performer a vizuális költészet világának alkotójaként három versét, a *Shozo Shimamoto ... -, hogy;* az *Alberto Moravia ... -, hogy* és a *Louis Armstrong ... -, hogy* című műveit publikálta a *Szövetségtársaság* című lapszámban.

A *Hangírás* rovat Marno János költő és Radics Viktória költő, kritikus, eszéírő 2013. január 26. és február 6. közötti levélbeszélgetését dokumentálja. Ami Kazinczy és Arany korában megszokott kommunikációs forma volt, az napjainkban ritka kincs. Ha léteznek is bensőséges, őszinte hangú pályatársi levélváltások, azok ma aligha kerülnek az olvasók elé. „Jancsi” és „Ria” levelezésének apropója Marno János *Kairos* című verseskötete, amelyet Radics Viktória kiemelkedő értékűnek ítél. „A Kairos című versben egyáltalán nem metaforákkal dolgozol, mert nem az se a kecske, se a káposzta, se a bot, se a kés. A cím sem az. És valahogy mégis metaforikussá válik az egész, talán egy kafkaian parabolikus állványzatára bontott komplex metaforává...” A kötetről a kritikus bőszes terjedelmű műelemzést ír a Magyar Narancs felkérésére. A Napút olvasói *A Kairos kairotikus órája* címmel nem csupán az értékelést olvashatják, hanem zseniális verselemzéseket is. Mindeközben folyamatosan élvezhető az egy húron pendülő, azonos intellektusú két barát „magánbeszélgetése” többek között családjukról, kedvenc tévésorozataukról, utazásaikról, sportról, egészségről és a cigiről.

Emlékezet rovatával búcsúzik a lapszám, amelyben Lajtos Nóra – *Emlékmécses Térey Jánosért* címmel – idézi fel a kortárs magyar irodalom egyik legjelentősebb alkotója, a tragikusan elhunyt író, költő alakját.

*

Szondi György Napút-kísérlete két alkalommal is sikeresnek bizonyult. A folyóirat különleges lapszámaiban, a *Társaságszövetség* és a *Szövetségtársaság* számos tagja kezét nyújtott egymásnak. Lehet, hogy az Írók és a Szépírók az utca két oldalán járnak, de a főszerkesztő hívó szavára mindannyian beléptek a Napút kozmoszába. Milyen kár, hogy ez az utolsó lapszám a folyóirat történetében...

Száva Csanád

Szervusz, Kolozsvár, üdv, Partium

Két nagyon fontos Napút-számról írok az alábbiakban, mindkettő Erdéllyel foglalkozik. Az egyik, a **2007/4-es szám** a Partiumról szól, a másik, a **2006/6-os** Kolozsvárról. Mindkettő komoly, csodálatra méltó szerkesztői munka eredménye, szinte hihetetlen, hogy ennyi jelentős szerző írása került így, egy-egy tematikára felfűzve ilyen dokumentumértékű kiadványokba.

Kolozsvár, ahogy kimondom, el is bizonytalanodok, nem tudom pontosan mire gondolok, mit érzek, milyen hatást váltok ki ezzel a névvel, mit jelent másoknak ez a fogalomnak számító név. Sokan mondták, mondják, beszélnek róla: nehezen megragadható, hogy mi az, ami a város lényege. Hogyan lehet megragadni? – egy ismeretlen. Sokat tudunk róla, történelme van, párhuzamokat vonhatunk, közelebb kerülhetünk a lényeghez, de valahogy mindig marad valami, amit nem mondtunk el. A Napút Kolozsvár-száma kezünkbe ad kulcsokat, vagy – hogy a városhoz igazítsuk – kincseket.

Eljutunk valahová, itt van a város, de a belépés problematikus. Rögtön az első írást ha vesszük a folyóiratban: egyik mondatban így szól: „A küszöbüg eljutott, de amikor látta, milyen hosszú még az út az asztalig, feladta, ott áll, a küszöbön, a távoli asztalt nézi, ennyi az övé, Kolozsvár.” Visky András mondja ezt a Szent Mihály egyik híres kövéréről, a sekrestye ajtókeretéről. Sok ilyen kő, kövület, sok történet, sok küszöb, keret, ajtó, ezekkel találko-

zunk a folyóiratban. Segít nekünk a titok megfejtésében? Kolozsvár valamilyen szinten mindig kiismerhetetlen marad, idegen, a múltbeli, a román, a nosztalgiákból kiemelkedő, és sorolhatnám. Ez a Napút-lapszám azért minimum segíthet nekünk az ismerkedésben. Egy konkrét folyóirat, amely kézbe vehető és Kolozsvárról szól.

Többször is próbáltam találni egy olyan könyvet vagy kiadványt, amely egyrészt igényes, másrészt, ha lehet, irodalmi érdeklődés szempontjából igényes, és Kolozsvárról szól. Nem igazán találtam, csak turistáknak szóló meg történelmet taglaló könyveket, kiadványokat. A tematikus lapszámok időben talán mégis tartósabbak, mint az egyszerű folyóirat-lapszámok, és valahogy a hatásuk, az impaktjuk is nagyobb. Annak idején, amikor megjelent ez, vagyis ezek, mert a Kolozsvárról szóló és a Partiumról készült számokról van szó, napokig olvagattam, lapozgattam, aztán valahogy elfelejtődtek, pedig rémlett valami, hogy volt valamikor egy kiadvány, amelyik ezzel a tematikával jelent meg. Keresgéltem, gondoltam, egyszer csak felbukkan egy könyv vagy lapszám. Most itt van ez.

Sok kiadvány, mint például a turistáknak szólóak, a Mátyás-szobor köré fűzi fel a város nevezetességeit, sorolja a templomokat, épületeket, az egyetemet. Az egyetem megalapításában kicsúcsosodó eseménysorozatról értesülünk Egyed Ákos írásából is. 1848 után egy romokban fekvő, kol-

dus városban indul a történet, az Erdélyi Múzeum Egyesület megalapítása készíti elő a folyamatot, majd megalapításra kerül az az intézmény, amelyik a mai napig központi jelentőségűvé teszi a várost. A város agya lenne ez, így azonosítja be Kányádi András, miközben nem találja annak szívét, valahogy titokban, rejtve marad.

Vagy mégis ez lenne a város lényege, az egyetem, az oktatási szféra, ahogy manapság mondanánk tágítva kicsit a fogalmat? Mit kezdjünk akkor a gerincével? Szócs Géza Bécs, Jeruzsálem és még egy sor másik kapcsán a városnak egy spirituális gerincéről beszél. Templomok, püspökök, egyházi hivatalok sorakoznak itt, és mindez megfér egy utcában. Valóban: a monostori templom és a Szentpéteri templom közötti szinte egyenes vonalon felekezetek, templomok, sőt nyelvek, kultúrák osztoznak. Megtalálható a tengelyen: Szent Péter, Rhédey Claudia, Bolyai, Sasz Chevra, New York (itt most nyilván egy épület neve). Barokk épül a gótikára, ortodoxok adják át görögkatolikusoknak a templomot, unitáriusok római katolikusoknak, nevek, szavak, történelem.

Egy elfeledett író neve bukkan fel egy nagy könyvben, a könyv meg az Egyetemi Könyvtár és a Sasz Chevra között található valahol, és ott, ahol a Sasz Chevra van, a Mikes utcában találjuk Kántor Lajost. Ez az egyik utcája Kántornak, a Mikes (Croitorilor). A másik kettő a Rákóczi és a Farkas utca. Redukálható ez a város, nemcsak tengelyre, akár pár utcára is. De a várostengely, a város szíve vagy a város tüdeje, vastagbele, vajon megnyit ragad meg a városból, mennyit ölel át? Valahol ott marad mindig a titok, a három utca is vállalt kompromisszum, a maga számára is „megfoghatatlan feleletet”, hogy mi is lenne

Kolozsvár lényege, hatvankilenc itt töltött év után ez lenne, ez a három utca.

Szócsnek Jeruzsálem, Viskynek Bécs és Bologna, másoknak egy másik város jut eszébe, ha Kolozsvárról mesélnek. Balla Zsófia Grazcal állít párhuzamot. Remek írás ez, sok-sok utalással, párhuzammal, kiszólással. Véletlenek játékával indít. Véletlenül összekapcsolódik, sőt összezavarodik Graz és Kolozsvár, véletlenek játéka, a szavak játéka, a kulturális főváros szlogenje és egy kötet cím összefolyása, összecsengése. És, micsoda véletlen, Grazban is megtalálható az otthonosság. Sőt, Kolozsvár is megtalálható. Az enumeráció hasonló, mint Szócsnél vagy Demélynél, valahol a kolozsmonostori apátság nál ér véget, ez a város széle, a másik széle pedig valahol a görögkeleti kupola közelében. Itt feszül az az otthonosság, ami kérdés, hogy megtalálható-e máshol, például Grazban. És melyik erősebb, a hasonlóság, az otthonosság vagy az elszakítottság? Lehet hogy ez a válasz: „Két világ ez, a történelem végképp kettészelte a múltat. Múltakra szakadtunk” – ám ez a válasz nem végleges. Egy-egy furcsa találkozás fel-felidéz egy régi kolozsvári emléket, mint például Wiesel Matyiét, aki ezzel a névvel, becézéssel, csúfolása: egy nő és lágertárs. És történetesen latint tanított. A mandarin – egy másik emlék, egy másik üldözés, tiltás, most a kommunisták, románok. Gótika, német tanárnő, joghurt a Dornából, ez mind Kolozsvár, személyes emlékek. Emlékek, emlékek. De „igazán azoknak az emléke gyötör, akik élnek” – mondja Balla Zsófia. Felkapszkodottság, gyűlölet, emberi gyengeségek. Barátság és idegenség között nagy a távolság. Graz otthonossága, Kolozsvár távolsága ezt a tapasztalatot mutatja fel. De mit lehet kezdeni a tapasztalattal?

A Hója még augusztus 23-án is lehet szép, a hivatalos román ünnepen (a fegyverek átfordításának napja). És a Sétatér, ahol szól a zene. A zenepavilon is, ahogy a park, a leányiskola, a torony – ezek mind osztrákosok, Kolozsváron, Grazban egyaránt. A zene egyformán szól, összefonja a két várost, ahogy ez emlékek is összekavarodnak a két város hangulataiban. Szervusz – így köszönnek Grazban, és így köszönnek, igen, függetlenül attól, hogy románokról vagy magyarokról van szó, Kolozsváron is. Két város, két egymáshoz nem túl közel fekvő európai város, és mégis, lám, összetartoznak. Sok minden elveszett: a polgáriból, a múltból, de, mégis, van egy fontos dolog, ami Kolozsvárt (akár Graz kapcsán) elhelyezi a világban: „Nem a részletek hasonlítanak, hanem az egész. Valamire emlékeztet ez a város, valamire, amiben részem volt. Egy nagyobb műre, amelyben már soha nem lehet részem.”

Piros, sárga, kék, a színek inváziója, többen beszélnek erről, Balla Zsófia csak az olaszokhoz hasonló embekekről ír. Ezek a színek meg-megjelennek, van, amikor a Bocskai téren, máskor pozitív, néhol nem annyira jó színben, és persze a sétatéri padokon. Ma már ennek vége, éppen ezért érdekes Demény Péter írása, amelyik úgy próbál sétálni és körbenézni a városban, hogy nem törődik azzal, hogy újabb és újabb román személyiség szobra bukkan fel, lassan szinte minden utcáson. Akkor még sokan attól rettegetek, hogy a marosvásárhelyi fekete március megismétlődhet itt.

Akkor is itthon. Mindegy, hogy mi van, akkor is itthon vagyok – erre a következtetésre jut Demény Péter. Fenyegedtség, kisebbségiség, egyéb gondok egész sora – akkor mégis miért maradjon otthon az ember? De-

ménynek erre van egy válasza: mert kiismerni magát a világban, önmagának lenni, csak ott lehetséges, ahol érti a kódokat, a nyelvet (itt most nem a román nyelvre kell gondolni), az identitása fel tud épülni, és bele tud épülni egy nagyobb képbe, ki tud ebből nőni. Nagyjából ilyenek jutottak eszébe egy sétatéri gondolatébresztő séta alkalmával. Ahogy ebben az írásban a Sétatéren felröppenő gondolatokat körülöleli a színház és a fellegvári írók emléke, úgy fonódik össze az irodalom és, meglepő módon, a foci. A Fellegváron ott van a foci, a KVSC/CFR stadion. Valóban, a Sétatér végében ott van a Magyar Színház, és mi lehet vérfagyasztóbb egy írónak annál, hogy a darabját színpadra teszik. És ott van a Sétatér fölött a Fellegvár, Fodor Sándor és Bálint Tibor közel a focipályához, a nagy meccsekhez, elő-előbukkan az emlékü, a labda is továbbgurul. Írók, fenn a Fellegváron, ebben mégiscsak van valami emelkedett. Demény főt hajt, és az írása nem végződhet máshogy, a Házsongárd, az emlékhely említése elkerülhetetlen. Otthon, egy temetői séta, így fejezhetünk be egy küzdelmes otthonlevésről szóló írást.

Az emlékezés lehet emelkedett, lehet síremlékekhez kötött, olyan monumentálisakhoz, amilyenek a Házsongárdban vannak, de lehet apró tárgyakhoz is köthető. Sokszor egy-egy kis valamicsoda mesés erővel bírhat. Kedves, szinte mesészerű írása egy ilyen kis tárgyról, egy gyűrűről, amelyik már Stockholmból tekint vissza az otthonosságra, ilyen történet Telegdi Magda kutyatörténete. Egy „cigány” bukkan fel benne, aki a Cigány nevű kutyával barátkozik. A gyűrű meg, kézen-közön, mivel otthonról lett hozva, annak furcsa emléktárgyaként elő-előbukkan. Talált tárgy, emléktárgy.

Az emlékezés és az elemzés jegyében is született a két Lászlóffy-interjú. Azóta, 2006 óta sok minden változott, viszont nagyon sok dolog csöppet sem vesztett aktualitásából. Felütésként az erdélyiség megfoghatatlanságáról van szó, ez nagyjából egybehangzik a többi írásban megfogalmazódó véleményekkel: igen, vannak sajátosságok, de az összkép fontosabb. Lászlóffy Aladár értékelné is értékelné, mint a többi szerző: „De más régiókhoz képest jobban állunk, és Budapesten kívül senki nem jöhet velünk egy rendes meccset lejátszani.” Rögtön idetartozik, hogy a magyarországi folyóiratok kínálatában ott vannak az erdélyiek, talán túlsúlyban is, de ugyanakkor megvannak a saját intézmények is: E-MIL, írótáborok, díjak. A mecénatúra viszont problémás. És a kritika is, főként Erdélyből, Kolozsvárról nézve. Lászlóffy kiemeli a Korunk fontosságát a recepcióban, viszont hangsúlyozza, érdemleges kritika tulajdonképpen nem létezik. De a kritika és vitakultúra hiánya mellé azért mégis szóba kerül a Bretter-kör (azóta már Bréda Ferenc-kör), és elődje, a Gaál Gábor Irodalmi Kör. A beszélgetésből kiderül: nehéz a kritika, a vita nyelvet megtanulni, erre példa az orrba vágásig menő irodalmi csetepaté és a román párhuzam, vagyis az a vélekedés, hogy egy erdélyi román szerző csak akkor érzi magát recepciók helyzetben, ha egy bukaresti kritikus írt róla. Balázs Imre József majd húsz évvel ezelőtt készített interjúja éppen innen indul, az irodalmi életben betöltött, betölthető szerepektől. És már ott is vagyunk annál a témánál, hogy Lászlóffy Aladár, az író-költő időben, térben ugrál, szerepről szerepre, szövegről szövegre, és a szövegek szövetségében létrejön az intertextualitás. Ebbe a játékba, a szerepjátékok

sokaságába belefér a gyerekirodalom is. A Napsugár gyereknap azért is volt fontos – mint kiderül a beszélgetésből –, mert megkerülhető volt a cenzúra, egy olyan szellemi műhely lehetett, amelyik a szocializmus éveiben szerephez hozhatta az alkotókat. Ez volt tehát a múlt, a jövővel kapcsolatban pedig van Lászlóffynak egy jó tanácsa a *Hogy kitudódjék a világ* kötet cím kapcsán (is): „Tehát tegyen meg mindent a fiatal, amit csak tud, azért, hogy kitudódjanak a dolgok.”

Ne csak írókról meg hivatalos történelemről beszéljünk, itt van egy kultúr-történeti adalék is. Bajor Gizi rengeteg szállal kötődik Kolozsvárhoz és a város vonzásában fel-felbukkanó személyiségekhez – tudjuk meg Bágyoni Szabó cikkéből. A Bajor-villa, a háborús évek, a zsidóüldözés idején bújtatott Tamási Áron, egy kolozsvári látogatás, tordai tálak, torockói nyoszolyák, ezek a képek sorakoznak a múltidézéssel. Egy tragikus sors, mondhatnánk. És sok más tragédia kötődik hozzá, ha belegondolunk. Maradnak a tárgyak, pár apróság, amelyek éppen talán apró mivoltukban adnak erőt a visszaidézésnek, és ugyanakkor tesznek hozzá mély fájdalmat az emlékekhez. Akár Telegdi Magda gyűrűje.

Egy máladozó polgári Kolozsvár képe rajzolódik ki Papp Ágnes Klára esszéjéből, amelyben a polgári szokások ugyanúgy ki vannak téve az idő viszontagságainak, mint a szobrok és egyéb kisebb vagy nagyobb tárgyak. Így kerül a román postástól egy kerti sarokba egy ismeretlen helyről származó szoborfej, miközben a néni még tartja magát bizonyos dolgokhoz, a falusiakat nem engedi be a szobába, csak a pestieket, és bár megtanul románul, de ezt a nyelvet csak elegáns silánysággal hajlandó beszélni. Minden emlékké válik, akárcsak Bajor

Gizi emléktárgyai, úgy emlékeztetnek a töredékek, maradékok egy korábbi „úriembervilágra”, a régi Kolozsvárt felváltja egy bazárosabb, zajosabb, zsúfoltabb és idegenebb világ. A kártyapartik nyugalma, ráérőssége, úri szokása lassan múlttá válik, ahogy kihálnak a kártyapartnerék. A házsongárdi felirat, „Emlékük örökké élni fog”, ott húzódik meg a templomkerítésen belül, körülöleli egy gyorsan változó, sietős város.

Mintha csak a házsongárdi temetőben sétálnánk, Szabó Dezső történeti írása sorra veszi azokat, akiknek az emlékhelyei ott sorakoznak, hogy megérkezzen az áttekintés után a XIX. század végére, amelyet Kolozsvár szellemi újjászületésének momentumaként tárgyal. Az iparosok és kereskedők mellett a polgárosodás másik meghatározóját is említi, a kulturális élet legszembeszökőbb megnyilvánulását: a színházat. Egybecseng ez a Papp Ágnes Klára által leírt polgári Kolozsvárral, ám ott a leépülés leírását, itt pedig a kiépülés történetét találjuk. Szabó Dezső a főtéri lacikonyhák felszámolásáról és szoboravatásról számol be, Papp Ágnes Klára szétmálló épületekről, szétdarabolt szobrokról. Talán nem véletlen, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesület pályázatára készült a *Bánk Bán*, és az sem, hogy éppen ezt a darabot készítették elő premierre a Magyar Színházban. És talán az sem, hogy a Petőfi-kutatás hosszú éveken folyóiratokat éltetett, és az akkoriban, a XIX. század végén megalakuló egyetem mai diákjai közül rengeteg költő, egyáltalán irodalmár – került ki.

Széles Klára személyes történetei összefonódnak az irodalom történetesével, és pár nemzedék sommásan szemrevételezésre kerül. Kolozsvárra vezetnek a szálak vagy az utak, itt van az irodalom központja, tornya, hely-

őrsége – derül ki a cikkből –, egymás mellé kerül Lázár René Sándor és Szilágyi Domokos, a *Hollóidő* és a *Serény múmiák*. A hatvanas és hetvenes évek gazdag kora ez, és nemcsak. Valamikor '56 után kezdődik, és eltart egészen a legutóbbi fesztiválokig, egyhamar nem lesz vége. Láthatóvá válik az írásművészet történetében a folytonosság.

Művészettörténeti eszmefuttatással indul Kós Károly és a Csete házaspár dokumentumként regisztrált beszélgetése, a barokk ürügyén rögtön szóba kerül a népi vagy nemzeti jellegű sajátos vonások megléte. Bartók és Illyés a bizonyíték. És el is érkeztünk az irodalomhoz, amely az építész Kós Károlynak – a beszélgetés azt mutatja – mindennél közelebb állt a szívéhez. A művészársaság Budapestjéről pedig egy kalotaszegi kitérővel már meg is érkeztünk Le Corbusier-hez. Érdekes, hogy a budapesti állatkertről a sepsiszentgyörgyi múzeum épülete ugrik a beszélgetés, egy király kapcsán. Nem más ez az uralkodó, mint I. Ferdinánd román király. Ő védelmezte ezt az épületet, át is vészelt román időköt, háborút, igaz, ez alatt az idő alatt kórházzá alakították, később is több viszontagságot kellett átéljen. De Sztánán a helyiek tönkretették az épületet, a rendbehozás pedig nehéz feladat. Úgy látszik, folyamatosan fogynak az emberek, akik dolgozni tudnának ezzel vagy másval, érdemben. Az idő eljár – ahogy mondja Kós, az idő, amelyik lassan művészettörténetté válik, Kós Károly ideje már az. Ott áll az ő síremléke már a Házsongárdban, kihagyhatatlan minden látogatás alkalmával, az egyik legszebb műretek a temetőben.

A Napút-lapszámban nagyszámú, jó minőségű illusztráció is található, Gedeon Zoltán, Horváth Gyöngyi és mások képeit láthatjuk. A Gedeon

Zoltánról szóló írás egyrészt bemutatja a művész életútját annak hatásmechanizmusait is prezentálva, másrészt elemzi azokat a főbb vonásokat, amelyek a festő megújult művészetét jellemzik. Megtudjuk, hogyan jutott el a művész a tájképfestészettől a kollográfia változatos lehetőségeinek kiaknázásához.

A *Fénykör* rovatban komoly háttér-információkat tudunk meg a közelmúlt történetéről. Érdekes, hogyan fonódnak össze emberi sorsok és a történelem, gondolok itt főként Visky András remek írására. Ezek az írások cseppet sem vesztek aktualitásukból, míg a folyóirat többi része éppen attól érdekes, hogy egy régebbi Kolozsvárt is kirajzolnak, a 2006-ost. Azóta eltelt idestova 15 év. Az *Ablak* rovat érdekes bemutatókat tart az akkori, 2006-os, éppen aktuális kiadványokról. Így, a mostani időben olvasva az a legérdekesebb ezekben az írásokban, hogy ha a Napút-szám többi része egyfajta hosszmetsetét adja Kolozsvárnak, akkor ez a rovat a keresztmetsetét.

Helynevek, balkanizálódó nyelv, ezek a témák kerülnek terítékre Balázs Géza és Asztalos Lajos cikkeiben. Számomra az a legfontosabb Asztalos dokumentumértékű írásában, hogy kimerítően leírja a Hója és a Házsongárd nevekhez kapcsolódó legfontosabb tényyszerű információkat. Nem maradhatott ki, lám, a tudományos írásból sem a Házsongárd. Amúgy mindkét névért, a legvalószínűbb, hogy a szászok felelnek. A balkanizálódásról pedig annyit, hogy a nyelvjárás, helyi nyelvverzió kicsúfolásával kapcsolatban valószínűleg nemcsak a kolozsváriaknak van (negatív) tapasztalata. Kolozsváron is van nyelvjárás, helyi verzió, vagy nevezzük bárminek, csak akcentusnak ne, eléggé körülhatárol-

ható, és sok beszélő esetében erőteljesen megnyilvánuló, és ezért jó egy ilyen cikket olvasni, amelyik arra biztat, hogy ne vetkezzük le a dialektust.

Ajtay Ferenc írásából egy másik kolozsvári specifikumról olvashatunk, amelyikbe, akár a nyelvjárásba, úton-útfélen belebotlunk, akár a szó szoros értelmében is: „a gombköveket a helyi lakosság a legrégebbi időktől ismerte, a természetvizsgálók és utazók csak a XIX. század második felében tesznek említést róluk” – írja a szerző. Nekem személy szerint jobban tetszik Brassai megnevezése: porondkövek.

A versek szép keretbe foglalják a lapszám anyagát. Hadd emeljek ki egyet közülük, talán a legkülönösebbet. Duma-István András, a moldvai költő, talán az utolsó népköltő verséről szeretnék írni. Sajátos stílusában a vers összefüggést keres múlt és jelen között: Mátyást és a mai Kolozsvárt emlegeti. Ugyanakkor a földrajzi távolságot is áthidalja, a moldvai Klézsét összekapcsolja Kolozsvárral. A kapocs pedig Mátyás emléke. Persze nemcsak ez, hanem a sok kultúra és sok-sok történelmi viszontagság forgatagában fennmaradó, alakuló identitás. Két sor összegzi Kolozsvár (és Klézse) helyzetét időben és térben:

*„Már százmillió nemzetek
Ez tükörben tovább éltek”*

Kolozsvár vagy Várad? Demeter Szilárd 2003-as Váradra költözése nem Kolozsvár mellett szól: a több évtizedes értelmiség lenézéssel, gúnynyal tekint a gyökerehagyott széke-lyekre. Inkább Várad. Üdv, Partium! Ahol új történetek kezdődhetnek, hátrahagyva az adys dolgokat. Volt mit hátrahagyni, mondhatnánk, és erről Hubay Miklós cikke is tanúskodik, az alábbiakban bemutatott Partium-lap-

számban. Reneszánsz, barokk, de főleg a századforduló, Janus Pannoniustól Adyig sokan írtak szépen Váradról, kényeztették a Pece-parti Párizst. Ám a Partium nyilván nemcsak Váradból áll. Nagy Krisztina legalább három Partiumról beszél: romániai, ukrainai és magyarországi. Így aztán olvashatunk ebben a lapszámban az ereklyeőrző Szent Jobbról, a váradi püspöki palotáról és a várról. Ady kapcsán nemcsak Vincze Ferenc Nagyváraddal kapcsolatos cikkét olvashatjuk, de Érmindszentről is közöl írást Vincze Géza. A tágabb értelemben vett Partiumhoz hozzátartozik a Bánság is. Végvárról, a Temes megyei falu betelepítéséről olvashatunk dokumentumértékű szöveget Balázs Kovács Sándor és Gutai István tollából. Ugyancsak a telepítésről szól, de kárpátaljai települések kapcsán Ilnicki Beáta tanulmánya. Szomorú történetekre bukkanunk, ugyanis kitelepítésekről is beszámol az írás.

Jakobovits Miklós képeit és a róluk szóló elemzést találjuk a lap bizonyos oldalain, kolozsvári születésű, váradi kötődésű művészről van szó. A költészet nem hiányozhat a Partium-lapszámból, elvégre sokak számára a régió a költők régiója, aligha találunk még a vidéken olyan provinciát, ahol ennyi magyar irodalmi emlékhely (és nemcsak) hemzseg szinte minden második településen, gondoljunk csak a legújabbra, amelyik még igazából csak terv, Louise Glück felmenőinek érmihályfalvi malma. Horváth Imre, egy több figyelmet érdemlő váradi költő kerül elemzésre, Pomogáts Béla ír részletesen, főként a poéta védjegyének számító négysorosokról. Ami talán még érdekesebb, hogy kimutatható ennek a költészetnek mély, filozófiai dimenziója. A közölt versek közül Szűcs Lászlóét emelném ki.

Otthonosság és idegenség kavarog a sorokban, múlt és jövő, érzékenység és vaskos durvaság:

„S néz vissza rád, bámulnak meredten a narancsfény póznák, cserbenhagyott homlokzatokról málló Ady-látta szivárvány cikornyák.

Szecesszió. Se szellem, se vízió már. Csak észak-fok, meg titoktalan ismerősök.”

Az akkor – 2007-ben – 15 éves Partium folyóirat és az ötéves Várad történetét ismertetik röviden Felhős Szabolcs és Szűcs László. A Partium Tokajban indult a 80-as években, irodalmi társaságként, majd a '90-es években unitárius szellemiséget kapott, 2005-től határontúliak is szerkesztik a lapot. A Balázs Ferenc és Bartók szellemiségében gondolkodó lap főként Kürti László tevékenységének köszönhetően rangos kiadvány lett mára, és ez már 2007-ben is nagyjából így volt. A Várad akkor még rövidebb történetre nézhetett vissza. Mostanra megszűnt a periodika, igaz, van utódja: az ÚjVárad. A Kelet-Nyugat helyett alapították, mondhatni. Ez a kiadvány, mint sok más, a 90-es években szűnt meg. Figyelemre méltó volt, hogy a lap külön figyelmet szentelt a román nyelvű irodalomból készült írásokra és a képzőművészeti alkotásokra. A meghirdetett elvek szerint a Várad: „nyitott mind a szerzők, mind a műfajok, illetve a különböző tematikák tekintetében is”. Kár, hogy megszűnt, és öröndetes, hogy újjászületett ÚjVáradként. Adja az ég, hogy hasonló újjászületések legyenek még, és sok alkalommal tudjuk valami újdonság kapcsán üdvözölni a legtágabb értelemben vett Erdély két kiemelt helyét: szervusz, Kolozsvár, üdv, Partium.

Tislér Jolán

Kolo, kolo, naokolo

A biztos szerkesztői tudással és érzékvilággal összeállított **Kolo, kolo, naokolo** című Napút-szám (XIV. évfolyam 9.) a hazai horvát kisebbség múlt és jelen útjain haladó irodalmi életét a két nyelv, a két kultúra, valamint a művészeti alkotások törésvonala mentén mutatja be.

A gondolatsorok a *Fénykör*, a *Kétszög*, a *Téka*, a *Hangírás*, az *Ablak*, a *Tárlat*, a *Szóvár*, a *Műhelyek* és az *Égalj* című szimbolikusan meghatározott egységekben elevenednek meg.

A *Kétszög* fejezetben sorakoztatott irodalmi alkotások pontos tükrei az ország különböző pontjain élő, századokon át zárt közösségű kis népcsoport gondolat- és gondolkodásvilágának. Amikor is a hitélet jelentett vigaszt a mindennapok gyötrelmei közepette, amint ezt Horvát Sándor írja: az engedélyezett és apokrif imádságok vezettek a lélek megnyugvásához.

Az emberi gondolkodás határai nyitottak. Mélységüket és magasságukat a történelem látható tere és az egyéni érzék- és érzésvilág szabja meg. E gondolatok mentén mutatja be Virág Zoltán a magyarországi horvátok 1945 utáni generációinak irodalmi alkotásait, szakaszait, a besorolást is megjelölve.

A szerző tanulmányzáró gondolatai üzenetként is szolgálhatnak a kisebbségek számára: „Bekövetkezhetnek azonban, s akár követendő példát is nyújthatnak olyan pillanatok, amikor a kisebbségiség, a szegregáció passziójából a többnyelvűség, a transzlokáció passziója lesz, nyitott, hitelt érdemlő és termékeny cserefolyamat, amelyben a nyelvek és kultúrák egymásra települése, a kulturális és a regionális identitás megannyi stílusmintája a szövegek történeti kommunikációját, egyidejű és kölcsönös párbeszédét hívja életre.”

A történelmi háttér által adott juss – mondja Blazsetin István – azt hozza magával, hogy papok és pedagógusok éltek csupán az írott szó erejével. Az olvasóközönség vagy nem rendelkezett megfelelő irodalmi kompetenciákkal, vagy hiányzott a megfelelő nyelvi kompetencia. A régióként változó tájnyelv mint anyanyelv elveszni látszik. A szerző világos gondolatsorai azt igazolják, hogy a horvát irodalmi alkotások „virágkorát” a 20. század hetvenes éveit jelentik, amikor a szubjektív líra kibontakozásának lehetünk tanúi. Szükséges megemlítenünk és kiemelni a mély érzelmű és gondolatvilágú szerző záró gondolatait:

„Az önálló horvát állam megalakulása óta egyre nagyobb az anyaország érdeklődése a hazai horvátság iránt. Könyvbemutatókat szerveznek, a magyarországi horvát költők művei anyaországi antológiákba is bekerültek. Ennek ellenére a horvát irodalomtörténeti áttekintések alig említik a magyarországi horvátok irodalmát, a tankönyvekről, irodalmi olvasókönyvekről pedig jobb nem is beszélni.”

Frankovics György Miroslav Krleža *Pécsi balladája* című tanulmányában utal Krleža azon gondolataira, melyeket Lőkös István irodalomtudósnak fogalmaz meg:

„Ne feledje, közöttünk csak egy patak folyik, a Dráva, s a Dráván nem nehéz hidakat építeni (...)

Mi mégiscsak közös hazában 800 évig éltünk...”

A *Tetszhalál után* című lélekemelő tanulmányában Lőkös István a kaj-horvát irodalom fejlődéstörténetéről szól, felidézve a Zrínyi és Frangepán család tragikus sorsát, illetve a sorsukat megörökítő írott szót.

A Zrínyi és Frangepán család tenger melléki és muraközi birtokokkal rendelkezett. Így, emeli ki Lőkös István, a ça-horvát és a kaj-horvát nyelv közeledésére épül irodalmat alkotó szavuk. Katarina Frankopan *Zrinski Putni tovaruš* című alkotása az imakönyv szerkezetének gyakorlatát követi. Egyszerűsége egyben az erényét is jelenti. A 19. században, a nemzeti újjászületés idején – mondja Lőkös István – defenzívába szorult a Zrínyiek nyelve, egészen Miroslav Krleža *Petrica Kerempuh balladá*i (Balade Petrice Kerempuha) című zseniális verseskötvének megjelenéséig.

Sokcsevics Dénes alapos tudományos kutatómunkájának eredményei tárulnak elénk az *Ütközőpontok* című írásban. Az összefoglaló munka feltárja a bácskai bunyevácok sorsát, a meghatározó történelmi eseményeket, igazolva azt, hogy a horvát népcsoporthoz tartoznak. Majd szól a modernizációs folyamatokról, az etnikai közösségek felbomlásáról s az interetnikai kapcsolatok felerősödéséről. Tudományos kutatómunkájával a szerző nagy hiányokat pótol.

Milánkov Anna a bunyevácok és sokácok első két újságjáról szól. Megemlíti azt, hogy a népcsoportokhoz tartozók mezőgazdasággal foglalkoztak, s mivel kiszámú az értelmiség, késik a polgárság kialakulása.

A *bunyevác dallam és táncvilág* cím alatt ismerhetjük meg Kricskovic Antal életútját, alkotóerejét és a horvát folklórhoz való magasztos viszonyát. Ugyanakkor e viszony eszköz is számára a fennkölt eszmék felé haladásban. Szilárd akarattal és energiával elsőként vitte színpadra a horvát léthez kötődő folklórhagyományt, úgy, hogy azt átszövik a múlt és jelen történései és erkölcsi szabályai.

Kricskovic Antal rendkívüli tehetséggel megáldott tanítványa, Vidákovics Antal azt vallja, hogy az alkotó ember csak önmagát adhatja. Ez a meggyőződés hatotta át lelkét a Baranya Táncegyüttesben végzett munkája során és a Pécsi Horvát Színház igazgatójaként folytatott küzdelmes mindennapjai során. Mélyen hitt abban, hogy a becsülettel megálmódott és kitaposott úton majd a fia, Szláven is bátran fog haladni, hiszen a színház jelenti számára az életet.

Bölcs Matild gondolatai különös erővel hatnak ránk, horvátokra. A gondolatSORAIBAN megjelenő kontrasztok a nyugat-magyarországi horvátok identitásvesztését tárják elénk, felidézve az összetartó múltat, amikor a zárt etnikai közösség századokon át tudta őrizni horvátsága jellemző elemeit. S tudjuk, hogy ez nem kipattant kritika, hanem fájdalom, mert az alkotó ember veszni látja az évszázadok forगतagában megőrzött anyanyelvet és kultúrát.

Dokumentumok, interjúk közlése, a magyarországi horvátság oktatási és kulturális műhelyeinek, településeknek a bemutatása mellett nyolc színes oldalon képzőművészeink alkotásaival is megismerkedhet az olvasó; több mint félszáz szereplője van a folyóiratszámunknak – igazi színesség.

A magyarországi horvátok nevében köszönjük a múlton és jelenen végighaladó gondolatokat és tiszta szavakat. A főszerkesztő annyi mindenre kiterjedő feltáró és kultúránkat, hagyományainkat gazdagon bemutatni tudó összeállító munkáját.

A jövő a megingott hitek miatt bizonytalan. De útján a Nap továbbhalad, s velünk marad az Aranyhajú gyermekek álma, küzdelmet parancsolva mindennapjainknak, s reményt adva arra, hogy lesz a horvát szó erejét tisztelő negyedik írógeneráció is.

Turai Kamil

Tűzkútbanéző – Weöres 108

2013-ban 25 szerző vette számba (illetve a sajátjába) Weöres Sándor líráját-egyéniségét. Jelentős állomása ez a két Napút-szám* a kiismerhetetlen-kiszámíthatatlan poéta utóéletének, előértésének. Lássuk csak sorban!

Zalán Tibor tárcájából élénk penderül „Sanyika”, bár se gyereke nem volt, se nem szerette különösebben az apróságokat, mégis a világ elsőrangú gyerekköltője – s kései felejtő amnéziájában többszörösen csaknem fiának alítja látogatóját.

Sipos Lajos a létezés teljességét vette szemügyre W.S. életvitelében. Húsz éven át mindössze műfordíthatott, de a sok száz közt Mallarmét és Reverdyt is. A napirendjét maga alakította ki. „Rendszerint két óraker kapcsolták be a telefont. Nem sokkal azelőtt ébredtek.”

Suhai Pál szóba hozza a lappangó Weöres-kéziratokat. Igaza van! Még magam is szolgálhatok majd néhányal.

Kabdebó Lóránt a „szeplőtlenül fogantatott” kiválasztott költőben ál-

landó létállapotként a *derűt* fedezi fel. „Isten rajtad: végtelen könny – Isten benned: végtelen mosoly.” Weöresön nem rajta, hanem benne volt az Isten!

Dobos Marianne Weöres létráját mássza Avilai Szent Teréz segítségével. Egyetlen versét fordította a magyar lírikus. „Talán ebben az egyetlen fordításban élte ki az élet imává formálásának teljességét.” Nem csoda, illetve csoda! „Meghalok, mert nem halok meg” – hajtogatja az unio mystica hevületében a szent strófák refrénje. Átélehetően érzékelhetővé téve még a buddhisták alapevidenciáját is. „Mindenki meghal, de senki sem halott.” Weöres ezt „küszöb”-élményként közvetíti Hamvas szellemében: „Élve meghalni vagy meghalva élni”. Szent Teréz verse „az önmagában érzett Isten-szerelem tüzéből született” – konkretizálja a szerző. Számunkra is közvetítő a Magasságbelihez. A weöresi topográfia értelmében: „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.”

Felszeghi Sára országos szakfelügyelő főorvosként gerontológiai szempontból pásztázta át a W. S.-élet-

* Weöres 100. Tűzkút 2013/7, Kútbanéző 2013/8

művet. Már a kezdet kezdetén, tizenévesen betölti a költőt az „öregék iránti szájalom” – idézi Kodály szavait. Olyféle metaforákban leli meg a főorvosnő a mélyen átélt öregkori nyomorúságot, mint mondjuk a „csörög a cserje teste”, „a jég reccsen a patakban”. A „Hol a szádról a festék? / Kékre csíplik az esték” – színpompája a szakorvosban a cianózis oxigénhiányát ébreszti fel: „a virágzó fiatalságot az öregség, a betegség váltja fel”. Bizony, bezárul a halandó előtt a jövő, de még az emlékezete is. „Lyukas és fagyos az emlék.” Egyik betegem mondta – idézi a szerző –, „az én gyerekeim mindent megvesznek nekem... pedig nekem csak az kellene, hogy leüljenek mellém, megfognak a kezem...” Vajon alkotóerővé tudjuk-e tenni az öregséget?

Tamási Orosz János számba veszi W. S. mestereit Tolnai Vilmostól Fülep Lajoson át Hamvas Béláig. Míg nem ő maga is mesterré nem avanszált. Például így: „A legnagyobb csapás, ami egy népet érhet, ha egyoldalú irányítással az ítélőképességét tönkreteszik.” Ilyenkor már csak a kierekgaard-i humor, a nevetés segít: „ha röhögsz rajta: meggebed, / ezt se feledd.”

Miklóssy Endre az Erő címszó alá foglalja W. S. Karácsony Sándor-hatását-hatalmát. Nem voltam hozzá elég érett, sajnálkozik pályája vége felé a költő. Pedig 15 évesen Karácsony fedezi fel lapjában, négy versét is közölve. Ilyféle bölcsességekkel is feltarisnyázva: „ne a feltűnőt, hanem a jelentőset keresd.” Át is szüremlik a Karácsony-féle magyar altruizmus a lírikusba: „nincs nékem társam a mennybolt alatt, / ezért mindenkin segíteni vágyom, / az egész mindenség az én családom.” Így lesz, marad a költő fején az égkék egészébe már-

tott bohócsipka: „úgy sincs semmije: kerek kék sapka”.

Füleki Gábor Weöres szimfóniái tengelyét, a 6-osat veszi görcső alá, a *Duinói elégiákkal* rokonítva s a platóni „hen kai polla” egysok élményéből levezetve. A négy ódadarab többé-kevésbé követi-magyarázza az aranykorból fokról fokra a fekete vas-korba zuhanást. Ott még „fényt vetünk a semmiségbe”, s „mi vagyunk az örök Három-Egy”, sőt „önnön tűzünkben táncolunk”. Az első rész baljósan zárul: „im a lélek kivetetten didereg a habokon”. Iramló ritmusú, sajjó, félelmesen gyönyörű sor ez – summázza Füleki. Az ősidőt „ősanyák szigorú csöndje, dús, tapadós vörösföld” jellemzi, míg fel nem váltja a történelmi korszak: „cédrusok és venyigék hona, / Két Tábláé meg a Krisztusé.” De Weöres továbbmegy: reflektál az állandóra a változóban. „A tér idegen redőibe” veti-vetíti „az óriás koronát, mely alatt nincsen homlok / s megérint embertelen ragyogása”. Akármely katalizmákon át és túl: „a világ eresztékei ragyognak”. S ez okot ad az optimizmusra.

Benkő Krisztián a nimfomániát vizslatja Psyché lovászfűjából kiindulva: „benn Priapust pulzálás fogadja, be-felé rángatón s szorossan gyűrűcskél, s a férfiú ettől esztét veszíti...” Freud a hisztéria tüneteként írja le a férfivaladéktól való bepiszkolódás gondolatát. Merthogy ez a frigiditás is sújtja a későbbi nimfomán Psychét, miután megerőszkolja a sógor. „Sokáig borzadtam, / Eggy évig, vagy tovább is, / Emberrel öszve-fekünnöm.” Ám most már a lovászfűt tisztességgel kielégíti: „Gondtalan czompó, ha beharmatoztál, / Nyugton elalszol.”

Hétfvári Andrea a *Harmadik szimfónia* csodáját zarándokolja körül. A híres kötömör szentenciákat: „Te

vagy a vadász és te vagy a vad / s távol a hatalmas..." A rendíthetlenséggel párosulva: „Gyóznöd se lehet, veszned se szabad.” Az olyan rejtélyes-orfikus képzetekkel társítva, mint például: „Lehelletét / szél verte szét, / lángja kormát vas-pohárban / őrzi a sötét.”

Balázs Géza, a nyelvész territóriumán éri tetten a költőt. „Csak minden szónak fénye, súlya, izma / legyen helyén s mindannyi talpra essék” – ajánlja-sürgeti a 30-as években. A „gügyögés” távol áll tőle, ezért képes feledhetetlen gyerekverseket írni. A bölcsősben az ősbölcszet láttatva jut el pl. a „tanárikari karika / papíripari paripa” társadalomkritikájáig. Kipécézi ugyan a zavaros visszasságokat, de együttérzéstől üzelve: „Adjonisten szomszédasszony! Hova megy a szomszédasszony?” „Hát ide, aztán oda át, / kéne egy kis hogyhijják.”

Havas Judit előadóművész felidézi, mily „szelíd mosollyal érdeklődő figyelemmel” hallgatta a költő meghívottként az előadásait. Hogyisne, mikor ilyen tündéri altatót osztott meg hallgatóságával: „Takaród hadd igazítsam, / puha párnád kisimítsam, / legyen álmod kerek erdő / madaras rét, bokor-ernyő.” Hát nem a legszebb, ha megtanulja egy édesanya – lelkesít lelkesen az előadóművész.

Kirilla Teréz a debreceni Weöres-dramafesztivál eseményeit sorjázza, felfejtve Mezey Katalinnal a *Teomachia* Gilgames-párhuzamait, Pálfi Ágnessel a Simone Weil-i „kenózis” (= kiüresedés) stádiumát. Ehhez adalék Béres Ilona emléke a Pusztaszeri s Cimbalom utca sarkán „bénázó” költőről: „Utcasarkon / várok rám, / félórája is van tán. // Ám értelmem / fölragyog, / Nem jövök, / mert itt vagyok.”

Prágai Tamás költeményében viszsaszervezi W. S. *Tapéta és árnyékát* az eredeti élménybe élménysze-

rű átéléssel: „A fűrtöt szaggatod, és részesülsz a fűrtből – tiéd a szőlő-szembe költözött üveggolyónyi szenvedés.” Ugye, egy másik Sándor szőlőszem-univerzumát is érzékeljük? Mert „a pince mélyén örök titok, misztérium dereng fel – a must a pince mélyén türelemmel vár az átváltozásra.” A transfiguratio aztán Krisztus véréig ível.

Toót-Holló Tamás Kólánya tündér s a garabonciás Bolond Istók szerelmében vilákképletet ír le. E szerlemben a tündér óriássá növekszik, s a korábbi átok áldássá válik. Merthogy Istók már egyetemessé terebélyesült, nem részleges önzése irányítja. Már Mindenki! S fő célja: a fejedelmi pár dinasztikus álmát, az örökös Megváltó gyermeket megfoganni-szülni. S Kólánya ehhez méltó hitvestárs: várja bármeddig. A három segítő küldött – Istók mellett Vitéz László és Paprika Jancsi – a magyarság háromságos mesebeli „mindigderűjét” példázza. Nem üldöz bennünket az Istenség, hanem így küld új tájak felé. Kólánya sziklaszüleinek áldása és áldozata. Ki is nyilvánítja: örökre védeni foglak titeket! Vagyis a dévai Kelemenné újul meg a Tündérben: Boldogasszony elhivatottsága.

Szepes Erika W. S. alteregóját látatja Bolond Istókban, az azték mítoszokkal fűszerezett pikareszkelemeket sorjázva. Azidótt – 30 évesen a háborúban – a költő is „oszlásnak indult”. Ekkor tanul a gyermekgügyөгéstől, örültektől, madárdaltól, prófétáktól – a Hamvas javasolta *poéta sacer* szellemében. Egyesíti a kiáltó ellentéteket: „Élet, mi holt. Halott, mi eleven.” Később onirikus utazásként említi egész életét. „Átbóiskoltam teljes életem.” Szülei halála, két világháború „álomból serkentőnek mind kevés volt”. A Blake-féle gyermeki

Innocence állapota ez. „Aggként elaludtam, / csecsemőként ébredtem.” Oximoronban: „aggastyán gyerek”. Valójában viszont: se ember, se isten. S expressis verbis kimondja Weöres: nem vagyok. Ettől lehet Istókjában felleg a lányszellem, s válthatja fel a mitikus Tollas Kígyót *Vicipucli*, a gonosz törpe.

Porció Veronika Psyché-recepciója W. S. önképe. Egyszerre eltünteti az alkotó mestert, s reinkarnálja. Annak ellenére, hogy antinomikusan elhárítja Weöres: „még csak nem is hasonlít rám!” A fiatal kutató a képzett alak Psyché teljes Erzsébet-Mária keresztnevében bibliai-jézusi allúziókat sejt.

Basa Viktor egyetlen – *A Bestiák meghozták a kikeletet* – töredékhez fűz kommentárt. Ebben Weöres Toldalagi Pált tartja a legnagyobb költőnek. S nem tréfál! 1976-ban neki ítélte a Füst Milán-díjat. Hiszen már Füst sokra, a legtöbbre becsülte Toldalagit. Vajon csak „különködés” ez? Weöres az „elváltozott életet” dicséri-dicsőíti a kismesterben, a tisztán orfeuszi-édeni karaktert. Aki „harmincezer soros unalmon át” is alvilági utakon vezet. Ez az „unalom” a Pilinszky általi kivételes remekművek (Bach, Homérosz) pozitív sajátossága. Hasonlít az evangéliumi Jézus-transzfigurációhoz: „Ragyogott az arca, mint a nap, a ruhái pedig fehérek lettek, mint a napsugár.”

Fodor Miklós az ég-sapkás Weöresben a „határvesztett” bölcs boldogdot látja. „Ahol a határ a határát veszti: / onnan mindég van tovább hova menni.” Ellentettjei, a föld-sapkások rettegik az ég-sapkások kiszámíthatatlanságát. A kettős fasor csak a végső célt engedi látni.

Papp Ágnes Klára kimutatja Weöresben „az én-versnek az én határain

kívülre terjeszkedését”. Más írja a verseket is, „míg én az álom / ingoványában gázolok, / levegőjében repülök.” Költészet és halál egységét a szerző az esőmotívumban leli fel. „Már arcod esőben elolvad” vagy „arcomon eső csorog”.

Máté Petrik Emese a weöresi őstudást az állandó forgásban, fordulatosságban határozza meg. „Csak kerete vagy magadnak.” Amiből ki-ki kell törni. „Átvilágítani és felrázni óhajtalak, hogy átrendezhesd magad zárt, véges egzisztenciális énedből nyitott, szociális, végtelen énné.” A jungi folytonos szinkronicitás teljességeszménye ez, meg persze Hamvasé: „Akkor nyertem, ha mindenki önmaga lesz.” Ezért fordul még az élet kötelékei ellen is a költő, a tágasabb létezés horizontján. „A halott, ha léte nincs, / oly szabad, mint maga Isten.” Megerősítésül a Nobel-díjas Schrödinger a perzsa misztikus Aziz Nasafit idézi: „Az élőlények halálakor a lélek a lélekvilágba, a test a testvilágba kerül vissza.”

Marsall László testközelbe vonja az intimus költőt. Aki beszélgetés közben is képes verset írni, s minden álmát megfejt. Megjelenik neki az ablakban Vénusz, s inti, hogy ne cigizzen annyit.

Konrad Sutarski lengyel költő kötetet fordított Weörestől, s ő is magyarította a lengyel 10 versét. Igaz, az utólagos szoci cenzúra kigyomláta a kátyini szovjet mézszárlást rosszalló strófát...

Vajon melyik országos orgánus vette a fáradságot és a bátorságot, hogy legalább halálában megpróbálja felmérni ezt a semmiféle szekértáborba bele nem szorítható hatalmas költői életművet? Tudtommal csak a Napút szentelt két teljes periodikát a világszínvonalú költőzseninek. Felkavaró lényeglátással.

Tusnády László

A Zrínyiek és a Rákócziak

A Napút három számában* méltó emléket állít szabadságküzdelseink legnagyobb hőseinek. Nemzeti létünk éltető forrása ez a két név. A mohácsi szakadék olyan mély és széles, hogy fölötte nagyon nehéz hidat építeni a jövőbe. A világ elfogadta, hogy bekövetkezett. Hajdani nagyságunk elvesztése nem fáj az idegeneknek. A történelem megfordíthatatlan folyamat. Ennek „törvényszerű” része az is, hogy pusztulunk, veszünk?

Vannak, akik erre már rég igent mondtak, de nem mindenki, mert a nagyok tetteiből, hátrahagyott emlékeiből, műveiből titokzatos áramlás ejti rabul a szívünket, és általa képes a magyarság olyan csodálatos teljesítményekre, amelyek megdöbbennek a világot.

A koronavírus még nem került karanténba, de történelme már kezd kialakulni. Az ember, az egyén és a közösség új tanulóiskolája nyílt meg a számunkra. Ebben a félelem mérges kígyója sziszegve figyelmezteti az embert, ha ünnepegni akar. A költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós születésének a négy századik évfordulóján ott volt ez a figyelmeztetés. Tudósaink, művészeink, közösséget szervező lapkiadóink megértették az idők szavát. Tették és teszik a dolgukat, ahogy lehetett, és ahogy lehet.

Rövid összefoglalóban nincs arra alkalmam, hogy kellőképpen méltassam, dicsérjem Szondi György főszerkesztőnek és társainak a munkáját. A három lapban olvasható tanulmányok értéke is sokkal több annál, mint amennyire rövid ismertetésben fel lehet hívni a figyelmet. Több a kiváltott katarzis, mint amennyiről hirtelenében számot adhat az ember. Ebbe bele kell nyugodnom. Sőt, még örülnöm is kell, hiszen úgy vélem, hogy éppen ez volt a szerzők célja.

A szigetvári Zrínyi Miklós a mohácsi vész idején olyan idős volt, mint a mostani érettségiző fiataljaink. Ő vitézi tetteivel tűnt ki túl korán. Varga Szabolcs igazi arcát keresi, azt tárja elénk. Szükséges ez a találkozás, hiszen épp ez a vizsgálódás mutatja meg, hogy nemzeti hősünk nem volt „rabló lovag”. Ez az elfogadhatatlan minősítés a megroggyant magyar nemzettudat terméke.

Frankovics György Szulejmán szultán és Zrínyi Miklós halálát idézi fel magyar és horvát irodalmi emlékek alapján. Zrínyi és a hősi harc, a két nagy ellenfél halála meghihlette a horvát, a szerb, a magyar, a szlovák, a szlovén, a bosnyák, a török népek szerzőit.

Tudomány és művészet találkozik az írások egymásutánjában. A reneszánsz alkatú Szabó Tamás szobrászművésszel Rojkó Annamária beszélgetett. Dávid Géza török források alapján tisztázta azt, hogy Szigetvár eleste után kik voltak azok, akik ott az idegen uralom alapjait megvetették. A hely szelleme nem csupán zarándokokat vonzott idővel, hanem az események hevében is ranggal és pénzbeli elismeréssel járt az, ha az ember itt képviselhette az óriási birodalmat.

* 2016/6 Zrinyiáda, 2020/3 A vezérlő fejedelem, 2020/4 Zrinyi, Rákóczi

Sterner Dániel a turbéki kegytemplom sorsáról, a zarándoklatok múltjáról írt nagyon tanulságos összefoglalót. A törököknek és a magyaroknak, a katolikusoknak és a reformátusoknak is jelentős volt ez a hely egykoron, mígnem utolérte a lelki sivatagosodás keserves ideje. Az egyházi emlékek hajdani korunk olyan részei voltak, melyeket a múltat végképp eltörölni akaró kor ciklotronba helyezett, de nagyságunkat is iparkodott csökkenteni, faragni. A szigetváriak érdeme, hogy városuk történelmi kincseit sajátjuknak tekintették. Félte őrizték őket. Varga Zoltán ennek a szép és dicséretes ragaszkodásnak, szeretetnek állított emléket *A Zrínyi-kultusz ápolása Szigetváron* című tanulmányával. A velünk élő történelem nagy lehetősége az, ha felvillannak előttünk olyan pillanatok, amelyeket eleink hasonlóképpen éltek meg, mint mi. Ezeknek a hangulatát-ízét idézik fel az étkezési szokások. Kovács Sándor Ivántól könyvecskét kaptak a szigetváriak. Ebből ismerték meg a hajdani szakácmesterséget.

Messik Miklós rendkívül alapos felkészültséggel eredt a Zrínyi-emlékek nyomába, Magyarországon és Horvátországban. Földrajzilag meghatározott, a világ hatalmai által elfogadott hazánkat spanyolcsizmába helyezték százegy évvel ezelőtt. Szellemi hazánk ennél nagyobb. A kevélység, önösség által táplált kizárólagosság Csáktornyán eltörölte a magyar szót Zrínyi muzeális emlékei mellől. Tájékozódni velük kapcsolatban a költő által magasba emelt nyelven nem lehet. Arany János emlékeinek nagyszalontai sorsa kígyózik a pozsonyi királyi kincseinkig. Elvárásolt korunk legabszurdabb axiómáját kell felidézni: azt, amikor még a félelemből is sarjadhat vigasz. Egy fél évszázaddal ezelőtti zalai szüret jut az eszembe. Egy idős asszony horvát nyelven siratta elvesztett hazáját. Kiderült, hogy az a régi, a történelmi Magyarország volt. Sajnáltam, hogy nincs nálam magnó. Elárultam szándékomat, hogy rögzíteni akarom énekét. Úgy megijedt tőlem, hogy többé nem akart velem találkozni.

Gombos Miklós arra világított rá, hogy zenei téren mily nagy ihlető ereje van a Zrínyi névnek, és mindannak, amit az felidéz. Pálóczi Horváth Ádám kellemetlen helyzetbe került, mert bátorkodott leírni, hogy többre tartja a magyar táncot a stájeré. A jogaitól megfosztott népre még a latinok bölcsessége sem érvényes, még az sem ad jog szerint járó biztonságot. „Ízlésről nincs mit vitatkozni” – ez ránk nem volt mindig érvényes. Beethoven, Haydn és a többi óriási kiteljesedésének nagy pillanatában verbunkoszenénk nyelvén szólalt meg. Minket még ez sem mentett. Zrínyi Miklós tényként fogadta el a hunokkal való rokonságunkat. Dédapja szellemi diadalában a régi nagyság visszfénye ragyogott fel. A végzet agyafúrt pörölycsapása varázsolta el művét, hiszen az százhatvanhat évig Csipkerózsika-álmát aludta. A napot az égről nem lehet eltakarni. Az fénylett. Gombos Miklós így tart gyönyörű seregszemlét: a magyar klasszikus zene pirkadatát idézi fel, és ott, abban a csodálatos hajnali feltünderklésben hatalmas erővel jelenik meg a Zrínyi név.

A sárospataki Rákóczi-vár egyik kicsi terme a Sub Rosa (Rózsa alatt) nevet viseli. Gyönyörű kilátás van onnan a Bodrogra és a Sátoraljaújhely melletti Sátor-hegyekre. Petőfi „hasonlíthatlan szépségűek”-nek nevezte őket. Titok lappang ezen a rendkívüli helyen. Héka László ezt fedte fel és ezt tárja elénk.

Szentmártoni Szabó Géza egy olyan hőséneket mutat be, amely ponyváról került Petőfi Sándor és Arany János kezébe. Gyula ostromáról szól a verzeset. Hódmezővásárhelyi asztalosmester a szerző, nemes Vörös Mihály (1758–1830). Művét

Szegeden jelentette meg 1807-ben. Gyula várnak az ostromáról szól az 1518 sor. Páros rímű tizenkettesei, népi ritmusa, szemlélete közel állt az említett két nagy költőnk világához. Herman Ottó szerint népünk a rejtőzködő, tőlünk idegenkedő madarakat nem szereti. Még inkább szigorú ezen a téren az emberi világgal, főképpen a magas rangúakkal. A vár kapitánya, Kerecsényi László nem volt közvetlen természetű, sőt durva volt. Ezért nem lehetett ő a hősenek főszereplője.

„Harmatcseppben csillagfény rebben.” Ez az olasz közmondás jut eszembe Báthori Csaba remek verselemzéséről. Iskolapéldáját adja annak, hogy akár egy négy soros is tud találó és felejthetetlen képet adni egy költő belső világáról. Az alkotás lehet eredeti, hallatlanul egyéni, még akkor is, ha különböző népek látása, bölcsessége villan elénk akár népdalból, időmélyi irodalmi, filozófiai gondolkodásból, világlátásból.

„Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó”, magányos röggént hull a tudatunkba az első sor hét egy szótagú szava, és bizonytalanná teszi a kezdő és záró szóban jelen lévő kötelességet: a végtisztességadás több évezredes parancsát (befed koporsó). A „lenni vagy nem lenni” kozmikus jelenik meg előttünk. Így lehet szemfedő maga a kék ég. Mintha a végpillanat visszahozná létre repesésünknek kezdetét. Azt a boldog korszakot, amelyben a gyermek azt éli meg, hogy azért nem halhat meg, mert akkor minden elpusztulna, megszűnne. Ez pedig lehetetlen.

A szavak világát a testvérműzsák teszik változatosabbá, érdekesebbé. Zenei és képzőművészeti példákkal többször találkozunk, látásunkat, élményünket nagyban gazdagítja az a képzőművészeti sorozat, amelyet Tüskés Gábor állított össze.

Nincs lehetetlen.

Különös cím. Magyarázatra szorul. Jelölhettem volna egyszerűen, hogy a második folyóirat vázlatos bemutatása következik. Azt a reményt és bizakodással teljes hitet kívánom a fenti két szóval felidézni, megnevezni, amely az író, költő és hadvezér Zrínyi Miklósban élt. Egész létgyökere, körülményei már a barokkhoz kötötték, de lelkülete, szellemisége még a reneszánsz világát idézi elénk. Ezt a nagyszerű kiteljesedést követhetjük nyomon a további tanulmányokban, írásokban, társművészeti alkotásokban.

Hanák Béla *Zrínyi Miklós nagyszülei és születésének napja* című tanulmányában kiemeli azt, hogy épp a Zrínyi család adatait tárták fel nagyon alaposan, mégis van, amit helyesbíteni kell. A szerzteágazó kutatás főképpen a születés, a házasságkötés és a halál kapcsán találhat biztos vonatkozási pontokat, de van, amikor réges-régi napló segít tisztázni egy adatot. A részletek pontos feltárása közelebb visz minket egy-egy nagy ember létéhez. A műveket, a legfontosabb történéseket a valóságos adatok kísérik nemzedékről nemzedékre. Csak 2013-ban derült ki, hogy a költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós nem 1620. május elsején, hanem május harmadikán született.

1566 és 1664 a dédapa és a dédunoka halálának az éve. Kilencvennyolc év! Évszázados csapás, végzet, iszonyú sors, amellyel történelmünk két rendkívüli alakja szembenézett. A dédapa halálakor Torquato Tasso már írta *A megszabadított Jeruzsálemet*. Jó félezer éves messzeségből tündököltette fel a legnagyobb keresztény hőseposz azt a kort, amelyben Európa nagy összefogásával, egy időre szabaddá tudta tenni moszlim iga alá került hittestvéreit.

Suhai Pál *Zrínyi Miklós költészete olvasmányai tükrében* című tanulmányában nagy költőnk szellemi, irodalmi forrásvidékére látogat el. A kor természetes felfogásának, látásának megfelelően mutatja be azt a tényt, hogy az imitáció jelen van barokk költőnk művészetében. A már említett Tasso meg a többi nagy olasz: Dante, Ariosto, Marino és Scipione Harrico nem zavarja költőnk eredetiségét. Istvánffy Miklós történelmi művének a hatását tömören és találóan összegezi Suhai Pál. Ugyanígy a horvát költészetét is.

Zrínyi az emberiség életfájának a legmélyebb gyökereit érezte meg, amikor teendőinek hajszás, zsúfolt kavargásából a Parnasszusra zarándokolt. Eposzt írt. Nagy összegezést. Dante énekelve írta fő művét. Az eposz és az ének elválaszthatatlan, de a zene természetéből fakad, hogy szimfónia így nem születetett. Az Csokonai idején még magán hordozta a születés örömét, létre repesését. Nagy költőnk látta a ránk zúduló vészes árt. Szinte Noé bárkájába akart vonulni, hogy mentse nyelvünket, nemzetünket. Pár évre szóló független nyugalmat remélt még a sorstól. Így akarta megírni a nemzetmentő művet: eposzunkat. Két könyvre volt szüksége: Zrínyi eposzára és Hafíz verseinek a latin fordítására. Az első vágy világos, a második bővebb magyarázatra szorul. Erről most le kell mondanom.

Szentmártoni Szabó Géza *A Zrinias és Csokonai Arpadiasa* című tanulmányából megtudhatjuk, hogy Zrínyi Miklós eposzának mily különös sorsa volt. A magyar kiadványok akkoriban Bécsben jelentek meg, kétszáz-háromszáz példányban. Csokonai a kéziratos változatot tudta megszerezni. Szigetváron írt arról Kazinczy Ferencnek, hogy Zrínyi eposzát meg akarja jelentetni.

Múltunk megörökítéséhez elengedhetetlenül fontos volt gyökereink ismerete. Cola di Rienzo (Petrarca korában) diplomáciai tárgyaláson kért tanácsot tudósaitól, mert nem ismerte vendégeinek (a magyaroknak) az eredetét. A hátrózott válasz szerint mi a hunok utódai vagyunk. Ez abban az időben nem volt hízalgő a számunkra, de elfogadtuk. Csokonai korában August Ludwig von Schlözer állította azt, hogy a magyarok nincsenek kapcsolatban a hunokkal. Hunfalvy Pál előképe jobban ismerte gyökereinket, mint bárki más a világon, csak azt nem tudta, hogy már Arisztotelész leszögezte, a hagyomány nem azonos a történelemmel. Az eposz gyökerei viszont oly távoli múltba hatolnak le, amelyben a történelem mérőnija elvész.

Lám, jelen vizsgálódásaink során utunk a hagyományhoz vezet. Bene Sándor *Többágú modernség. Kazinczy és Kölcsey Zrínyi-képe* című tanulmányában kifejti azt, hogy mennyire eltér egymástól két nagy irodalmárunk Zrínyi iránti lelkesedése. Kazinczy önigazolását látta Zrínyi nyelvszemléletében. Fontos volt az esztétikum. Kölcsey Ferenc számára Zrínyi és a hagyománykeresés volt a lényeges.

Móser Zoltán a példabeszédek jelentőségét vizsgálta meg Zrínyi műveiben. Beke József a szólások szerepére, értékére, eredetiségére hívja fel a figyelmet. Élővé, mozgalmassá, eredetivé tudják tenni a mondanivalót. Az idő szele elfújja elődeink lábnyomát. Csáji László családi emlékeket idéz a református gályarabok idejéből.

Czigány István: *Egy új fogalom régi köntöse. Volt-e aszimmetrikus háború a Rákóczi-szabadságharc idején?* Nagyon találó című munkájában azt taglalja, hogy a reguláris, a katonai iskolákban is tanított hadviselést kiközökenti, megzavarja a teljesen eltérő, az iskolai anyagtól merőben különböző csatározás. Egy-egy mai nagyhatalom „szabályos” harcot folytat pirinyónak tartott, lenézett ellenfelével, és

szokatlan dolgot tapasztal. Nem veszi észre, hogy a harc kiterjed a saját területére. Arra sem jön rá idővel, hogy az ellenség katonái civilben és iratok nélkül már a birodalom területén vívják józan ésszel nehezen követhető csatájukat.

Nem léphetünk ugyanabba a folyóba kétszer, de úgy látszik az ész napfogyatkozása azt is magával hozza, hogy ugyanazokat a hibákat el lehet követni, akár évszázadról évszázadra is.

A szerző Rákóczi szabadságharca kapcsán vezeti le az eltérő harci gyakorlat történéseit. Következétesen, lépésről lépésre ír hajdani dicső küzdelmeinkről. A mi két ellenségünk népünket tarolta. Rákóczi felmérései során ezért talált oly nagy számban üres otthonokat, telkeket. A birodalmi hadsereg, a katonai erők „egyéb feladata” tette színessé az utóbbi háromszáz év legnagyobb és leghosszabb idejű európai szabadságharcát.

Diószeghy László II. Rákóczi Ferenc és a székelyek kapcsolatát taglalja. Különös, de igaz megállapítása az, hogy a körülmények többszörös hatalma miatt nagy szabadsághősünk nincs annyira jelen a székelyek tudatában, mint másutt szétszabdalt hazánk magyarjainak a tudatában.

Vári Fábián László az emlékhelyek felemelő pillanatait örökítette meg. Épp a feldaraboltság szakadéka fölötti híd szépsége ragadja meg az ember lelkét. A hely szelleme csodát művelhet: különböző népek fiai kapnak erőt mindennapi harcaikban a nagyfejedelemtől.

Tamás Edit II. Rákóczi Ferenc és Sárospatak kapcsolatáról írt szépen és nagyon alaposan. Mányoki Ádám Rákóczi-képére döbbenten mered a szem, hiszen Sárospatak nagy történelmi személyisége ősi otthonában sem lehetett nyugton. A viharos események folyton-folyvást sodorták ide-oda. Tekintete kérdezhetné tőlünk: „Mondjátok meg nékem, mikor lesz itt végre jó lakásom!” Jó, hogy nem vár választ. Dolgait már végleg elrendezte akkor, amikor Pataktól távol, 1712-ben, Mányoki Ádám megörökítette arcvonásait. „Én veletek vagyok világunk végezetéig. Mesterem hite ezt az üzenetet ragyogtatja arcomról.”

„Isten csodája, hogy még áll hazánk” – írta Petőfi, és oly korban élt, amelyben jogosan kérdezhetette hazánktól: „Nagyságod híre csak mese talán?” Kőbe véshetjük tetteinket, verset zenghetünk akár az angyalok nyelvén is, ha igazi értékeink nem gyújtanak lángot szívünkben nemzedékről nemzedékre a világ végezetéig, akkor megérkeznek a „magánszorgalmú kutyák” vagy „csak” a nem magyar szívű emberek, akik mindent törpévé zsugorítanak a számunkra, hogy a „különös hírmondó” hangja se jusson el a jövőbe. Piros csizmánk nyomát, lelkünk fénylobogását hóval fedi be a tél.

Halász Csilla II. Rákóczi Ferenc hamvainak a hazaszállítását idézi fel. „Adósa az egész magyar nemzet” – hirdeti a cím a tanulmány élén. Kossuth és Rákóczi hazaérkezése hasonló volt. Még akkor is, ha II. Rákóczi Ferencnek 171 évig kellett „vámia” erre a megtiszteltetésre. Mindketten az életreményt lobogtatták fel előttünk. Évekig tanítottam Kassán. Ott, a gyönyörű dómban újra és újra a Gyilkos-tó mélybe süllyedt fái jelentek meg előttem, és a kassai tanítójelöltek – mintegy félezer tanítványom. Tekintetükből titokzatos erő áradt a szívembe: a mi fáink nem süllyedtek el, mert a megnyesett ág kihajt.

Kovács Ilona a nagyfejedelem irodalmi profilját mutatja meg nagyon pontosan. Nyelvi, fordítási kérdések izgalmas sora vonul el az ember előtt. Azon is hosszan tűnődhetünk, hogy a kolostori magányhoz edződött szabadsághős

mennyire akarta megörökíteni tovasuhanó perceit, vagy elengedni őket, hogy röpjeljenek a felejtés birodalmába. Az önvizsgálat, a helyes út ellenőrzése milyen mélységeket vezetett tollát.

Így jutunk el kinti és benti országába. Így leszünk annak a szépnek a részesei, amely magasztos létmegvalósulásában vezérelte. Láttuk, hogy viharos esemény sorozatok közepette pihent meg egy-egy hosszabb vagy röpké időre Sárospatakon. Az Árpád-házi királynék ősi otthona Dante halálának az évében, 1321-ben lett Károly Róberté. Anjou királyaink a régi nagyság fényét ragyogtatták tovább. Madách Imre fő műve megírása előtt, drámaíróként épp ezt a kort helyezte érdeklődése homlokterébe. 1855. május 12-én Sárospatakra látogatott. Még látta azt a gátat, mely út is volt egyszerre. Azon tudott eljutni a nagyfejedelem nagy víz, kavargó áradat idején is Kállóig. Madách megjegyezte, hogy az út már sérült, szakadozott helyenként. Szellemi életünk szakadozottságán javítanak azok, akik időt, energiát nem kímélve munkálkodnak azon, hogy zavartalanul jussunk el szellemi csúcsainkra. Jussunk el hozzájuk úgy, hogy áldásos szellemi hagyatékukból minél több jusson a számunkra.

Zrínyiek és Rákócziak! Évszázadok idő-kristályain át ragyog felénk ez a két név. Két híres család tükröt tart elénk. Korok, harcok, meghasonlások forga-tagából igaz és tiszta emberi arcok tekintenek ránk. Egy mondatot sugallnak: „Dicső, ki küldetését bátran megteszi.”

Vihar Judit

A Napút végén

A folyóirat – haikuműhely

2021-et írunk, különös másfél év van mögöttünk, amely a koronavírust hozta, és sok-sok ember halálát és szenvedését. A nehéz években általában jobban kapaszkodunk a kultúrába, a versekbe, a zenébe, a szép alkotásokba. És mégis, ebben az időszakban következik be az, hogy egyik nagy kedvenc folyóiratunk, a Napút a végére ér. Zsákutca lesz a Napútból.

Jordan Atanaszov haikuját idézném Doncsev Toso fordításában a Napút 2011-es februári haikuszámból:

Lenyugvó napnál
hosszabbodnak az árnyak.
Kurtább az élet.

Sokat adott nekünk a Napút folyóirat. Nekünk, haikusoknak. A főszerkesztő, Szondi György sokat tördött azzal, hogy irodalmi, művészeti és környezetleíró folyóiratában a líra modern áramlatai is helyet kapjanak. Bár a haiku Japánban már a 14. században is jelen volt, hozzánk csak a 19. század végén, a 20. század elején érkezett el, és érdekes módon nem kelet felől, hanem nyugatról, az angoloktól, franciáktól kaptuk ezt a gyöngyszemnyi verset, melyet valószínűleg a magyar olvasóközönség Kosztolányi Dezsőnek köszönhet. A 20. század elején a haiku formai kritériumaival még nálunk nem na-

gyon törődtek. Csak a rendszerváltás után sikerült inkább megmagyarítani ezt a korunkhoz illő japán műfajt. Fodor Ákos bölcs haikuját idézem a Napút 2014-es számából:

Vall a Szibilla

Előjelekről
csak utólag látni, hogy
jelezték. S hogy mit.

A 17 szótagból álló haiku nagyon megfelel rohanó korunknak, mókuskerékben pörgő életmódunknak. A haiku az „itt és most” pillanatát örökíti meg, s így a 3. évezredre, a 21. századra minden korosztály, minden réteg jellegzetes műfaja lett Magyarországon.

Ebben óriási szerepet játszott Szondi György, aki minden évben megrendezte a haiku-, haiga- és haibunversenyt, s ezzel mozgósította mindazokat, akik Kelet irodalma, vagy általában a költészet iránt érdeklődnek, és ezekben a műfajokban szeretnek alkotni. 2007-ben írta ki először a pályázatot, melyre évente rendre vagy félezer jelentkező küldött műveket. A sok pályázatból a legjobbak – általában 120 – meg is jelentek a Napút februári, 2., vagy márciusi, 3. számában. Szondi György mindig megadott egy témát, amelyet versbe, képbe vagy lírai prózába kellett szőnie a pályázónak. A klasszikus japán műfajok mindig természetközpontúak. Így Szondi is általában a természettel kapcsolatos témát adott meg, mint például a *kavics*, a *falevél*, a *halom*, a *hegy*, a *domb*.

A haiku múltidéző, átfoghatja egész életünket, népünk történelmét. Mostantól a Napút is a múlt részesévé válik, amivel kapcsolatban hadd idézzem saját haikumat:

Régi kunyhóban
megmerítem vödörömet
a múlt kútjában

Domonkos Marcell, aki csodálatosan érzékelteti a haiku csattanóját – amit sokan sajnos nem tudnak –, a 2012-es Napútban ironikusan így fogalmaz:

Növekvő fűszál
Kavics fölé magaslik
Úgy csúfolja őt

A Napút érdeme volt még az is, hogy nemcsak a legjobb magyar műveket mutatta be, hanem példát hozott a japán irodalomból, de más népek alkotásait is megismerhettük műfordításban a folyóirat lapjain.

Így lett magyarrá a Napútban a haiku. Sokszor *címet* kapott. A japánok nem adnak címet a haikunak, de mi, európaiak szeretünk mindenre címkét ragasztani. A japánoknál nincs rím a sorok végén, ez bántaná a japánok fülét. Annál több azonban a rendkívül bonyolult szerkezetben megjelenített betűrím, az alliteráció. A magyar haikuban viszont sokszor találunk *sorvégi rímet*.

Példaként álljon Sánta Hajnalka haikuja 2014-ből:

Pehely

Egy pehely rezdül –
újra kiszökik a fény
kezeim közül.

Témában is sokat változott a haiku, japán testvérétől eltérően sokszor olvashatunk karácsonyi haikukat, vagy éppen bordalokat haikuban elbeszélve.

Sok vidám haiku, japánul *kjóka* is megjelent a Napút lapjain, hiszen eredendően a haiku vidám műfaj volt.

A kjóka jelentése magyarul: bolondvers. Ilyen például Pető Tóth Károly kjókája:

Abrak a virágra

Fékenincs zabla.
Lovak szabadultak rá
a blablazabra.

A haikun kívül – bár kevesebb sikerrel – sok haiga is megjelent a lapban. A verses lírai próza, a haibun műfaja viszont sikeres művekkel gazdagodott. Hadd idézzem Kirilla Teréz haibunjának egy részletét 2013-ból:

„Bárki magányossá válhat, de ha szegény vagy, az elmagányosodás szükségszerű. Így aztán, ha egy téli napon kisüt a nap, és a járdán az olvadó hó tócsáit kerülgeted és bámulod, persze egyedül, könnyen átadod magad, talán mindenki másnál inkább, a világ több ezer éves anyagának, a szikrázó fénynek és a hideg, sötét árnyéknak. Szinte megrészegülve ünnepled a fény áttörését, egyfajta revelációt élsz át. Pár utcával arrébb már teljesen elnémulsz...

Lyukas a cipóm.
Plázafal tükörképe
mossa a talpam.”

A Napút folyóiraton kívül rendre megjelentek jeles haikuköltők kötetei,

melyeket most nem sorolok, mert hosszú lenne a lista. Sőt 2011-ben Szepes Erika tollából irodalomelméleti tanulmányok is napvilágot láttak, melyek közül hadd emeljem ki a *Tizenhét szótag. Esszék és elemzések* című kötetet.

És megjelent a magyar haikut összegző kötet, az *Ezer magyar haiku*, melyben 25 témában, 265 magyar haikuköltő verse olvasható az általam írt, haikut elemző előszóval együtt.

Egyik nagy haikuköltőnk, Kányádi Sándor haikuját idézem, aki körömversnek nevezte ezt a műfajt:

dőljön a test a
lélek alól ki ha nem
bírja a vágát

Búcsúzkodni nagyon nehéz, mert tudjuk, hogy ami megtörtént, a jövőben visszafordíthatatlan. És most mégis elérkezett a végső istenhozzád. Bertók László háromkájával köszönök el a Napúttól, amely visszavezet minket a haiku hazájába, Japánba:

Lombja, virága

Halál? Ifjúság?
Fehér csipkében várnak
a cseresznyefák.

Vitéz Ferenc

Föl-földobott Levélfalevelek

Amikor megírtam a „vitakozó” Adyról szóló tanulmányomat, s halálának 100. évfordulóján annak rezüméjét egy 300 fős közönség elé tartam, levelet kaptam, hogy márpedig Ady elvitathatatlan nagyság nemzeti irodalmunk palettáján. Ő a legnagyobb, legyen szíves ne kétségbe vonni ezt, mert az előadás sértette néhány hallgató érzékenységét. Tudomásul vettem, hogy a levélíró nem értette meg, miről akartam beszélni. Pedig csak arról, hogy a bálványoknak is lehetnek szépséghibáik, és a korabeli kontextusba helyezve az Új versekkel jelentkező „homo modernus”, egyúttal „homo aestheticus” (*Ki látott engem?*) és a másik húsába beletépő „homo eroticus”, vagy a maga módján *A Sion hegy alatt* tusakodó „homo religiosus” a leginkább mégis „homo politicus” volt, annak arcképre nézve előnyös és hátrányos oldalaival együtt. Mindez nem kérdőjelezte meg az Ady-költészet értékelését, vagy azt, amit már Horváth János észrevett 1910-ben. Bár korántsem lelkesedett Ady a magyarságot bíráló és érzéki szerelmet hirdető verseiért, látta azonban, hogy „homályossága” elvezet az „új költészet” ösztönös-archaikus, mitikus-babonás lényegéhez, mondhatni: a tudattalan esztétikumához.

Olvasom Suhai Pál Szentmártoni Szabó Gézának írott levelét 2018. november 26-áról a *Káva-Téka* (a **Napút-füzetek 133.**) 2019-es számában – amit most reflexív módon igyekszem bemutatni –, s rögtön megüt az üzenet: úgy tűnik, mintha a nemzeti irodalom nevében folytatott „kulturharc” az egyik legerősebb bástya, Ady ellen irányulna. „Még ha sikerülne is földig rombolni, milyen lenne éppen nélküle, az ’utolsó magyar’ nélkül nemzeti irodalmunk?” – kérdezi Suhai, bevallva, hogy mindannyian meghasonlottak és kissé feszültek vagyunk mostanság, de mélybe hatoló gyökereinknek meg kellene nyitni előttünk egyúttal az eget is. „Ady organikus öröksége erre az égbe-gyökerezettségre a példa. Erre int. Az értelmiségi lét külső-belső autonómiájának a megteremtésére.” Az egyetemes és nemzeti magyar (irodalom) fogalma nem alkotható meg Ady nélkül, mert ha ő onnan kikerülne, lassan nem maradna senki. Viszont akkor sem marad, ha nincs valódi párbeszéd, melyben elhangoznak a vád- és a védőbeszéddek, melyeknek nem az a célja, hogy elítéljenek vagy fölmentsenek, hanem az, hogy konszenzust teremtsenek; illetve hogy a még létezőnek hitt liberális elvek szerint is mindenki azt gondolhasson és mindenki olyan véleményt fejthessen ki, amit és amilyet akar. Suhai egy idevonatkozó korábbi levélesszéjét közzé is teszi, Szabó Ferenc dolgozatára reagálva, s kifejtve: az Adyval kapcsolatos kételyek kimondása is lehet „magas színvonalú, tisztázó szándékú, párbeszédképes munka”, ekképpen „nemzeti”.

Másnap Szentmártoni Szabó már válaszol is Suhainak, szabadkozva, hogy ő a régebbi magyar irodalommal foglalkozik, de ismeri a vita résztvevőit, és meggyőződése, hogy Adyt felekezeti alapon nem lehet számonkérni, utalva a Szabó Ferenc-írásra, meg az abban említett Prohászékára. Ady kritikájának kereke nem a felekezeti hovatartozás, hanem a másfajta gondolkodás. „Valójában a református magyar mentalitás volt számára a rokonszenves, nem annak valós

hitbéli tartalma” – fogalmaz Szentmártoni Szabó. Végül fölveti: Ady halálának centenáriuma nem ártana a Napút 2019-es számainak egyikében foglalkozni Adyval és az ellentmondásokkal.

A jó szerkesztő ilyenkor megkeresi a párbeszédben említett harmadik szereplőt, a jezsuita Szabó Ferencet, aki nem akar beavatkozni ebbe a diskurzusba („Amit írtam, megírtam”), de hogy igazolja „pozitívabb” véleményét, küldi az idézetekkel alátámasztott és jegyzetekkel ellátott tanulmányát *A pócsi Máriáról* címmel, az ugyanilyen című, 1910-ben írt Ady-verset értelmezve, s azt egy tágabb kontextusba helyezve. Az állásfoglalás Ady-ügyben már 2005-ben megszületett, s egy máriapócsi konferencián elhangzott, középpontba helyezve a kérdést, hogy „a racionalista publicista vallásos lett-e”. Az összegzésben ezt olvassuk: „Megtérésről talán nem beszélhetünk, hiszen Adyban mindvégig küzdött az isteni kegyelem és a pogány életérzés; nem tudott megszabadulni bálványaitól: az Élet, a Nő, a Mámor, a Minden, sőt később a Halál is bálványistenei voltak. De a bálványok mellett azért a Biblia élő Istene állandóan nyugtalanította szívét: pogány muzsikák és örömök között szomjazott valami örököt; az Isten volt valamiképp minden gondolata alján; hitetlenül is hívó.”

Ez a diskurzusrészlet már jelzi is a Napút online népszerű sorozatának, a *Levélfaleveleknek* a természetét, a személyes reflexiók és a tudományos igényű megírt esszék és tanulmányok egymásra (is) referáló viszonyát. Ráadásul mindig egyszerre az élmény frissességével és az adott témában való jártasság, az irodalmi tapasztalat aranytartalékaival együtt. A vélemények megfogalmazásának inspirálója és az eszmecsere közvetítője itt természetesen a szerkesztő: Suhai Pál egyrészt tudja, hogy kit érdemes megszólítani, őket hogyan tudja párbeszédre viszonyba állítani egymással, illetve narrátorként nemcsak „elmeséli” az irodalmi „eseményt”, hanem maga is alakítja azt. A leveleket olvasva olyan érzésünk támad, mintha egy virtuális konferencia részesei lennénk, tehát a narrátor előbb a moderátori szerepet ölti magára.

Amikor megkapta Szabó Ferenc tanulmányát, ezért szólította meg Ágh Istvánt is, hogy engedné át a folyóirat Ady-megemlékezése számára *A pócsi Máriáról* szóló esszéjét, a 2008-as *Fénylő Parnasszus* kötetben megjelent, az *„Egy idő óta megnőtt a szívem”* című írást – ezt olvassuk következő levélként. „A magyar és kálvinista Ady oláh és görögkatolikus búcsúsokat lát, ettől a többszörös hatástól izgalmasabbá bonyolíthatja a verset, s meg is teszi a felszínen s az egymásra sarjadt rétegekben, de legbelül, a szavakon átizzó lényeg mégiscsak egy élethitelt vesztett ember megtéréséről szól, Mária csodatételéről” – írja Ágh István.

Ady halálának centenáriuma alkalmából a rovat levélesszé-sorozatát indított, s annak darabjai előbb két folytatásban jelentek meg. Mikor a küldemények harmadik csoportja is beérkezett, valamennyit egyben – „egy sokféle futó, sokféle ággal-boggal rendelkező, mégis csak egy diskurzus részeként” – bocsátotta az olvasók elé. A felütéssel tulajdonképpen már el is indult a levélfallevél-diskurzus Adyról, amely aztán a füzet több mint 60 oldalán tartja izgalomban olvasóját, aki most történetesen én vagyok. S bár a füzetrel találkoztam korábban, Szondi György kérésére most egy pseudo-összegzőlevelet írok hozzá (a „ne fogd vissza a klaviatúrát” felszólítással – noha arra mégsem vállalkozhatok, hogy minden egyes levelet részletesen ismertessek).

2019. január 4-én aztán megkezdődött a „vitaindító” bevezetésre érkezett hozzászólások közlése is. Falusi Márton a Napút (virtuális és „spontán” Suhai-módra szerveződő) „Ady-konferenciájához” egy tízperces előadást csatol (*Irányzék tördbálóknak* címmel), s ebben nem tagadja meg irodalomtudósi affinitását, költői érzékenységét és a nagy ismeretanyagra alapozó asszociatív jelentésteremtő képességét. Tömör, ám enciklopédikus igényű Ady-portrét ad, eloszlatva a bevezető vitakételyét, illetve megerősítve, hogy Ady „a modern magyar politikai és kulturális identitás letéteményese”. S a tételmondat kifejtése már poétikai korrajzot is sejtet. „Olyan minőségű és kultuszteremtő költő, mint József Attila és Pilinszky János, a magányos hegycsúcsok; és olyan irodalomalapító királyi nagyság, mint Babits Mihály és Weöres Sándor. Ady református gyökérzetű politikai teológiája ugyanúgy áll kollektivitáskeresőnk centrumában, mint poétikai teóriája (...). Beszélő költői alteregója elszakíthatatlan valós költői alakjától, e két figura nem élne meg egymás nélkül akkor sem, ha az utóbbi alakmás, a publicista és közéleti krakéler, olykor szélsőséges állásfoglalásokra ragadtatta magát.”

Mérvadó a megközelítés: a szerep és identitás (a „beszélő” és valós költői én) viszonyára hívja föl a figyelmet. S ebben a viszonyban a „beszélő” jelzőnek van nagy szerepe, a költői nyelvnek. Annak az erőnek, amely poézissá tudja tenni a köznapi vagy ideológiai tartalmakat is, attól függetlenül, hogy az ideológiával valaki egyetért-e, vagy sem. Ellentmondásai és érvényességüktől független társadalmi víziói „mind-mind ott kavarognak, abban a nyelvi sűrítvényben, amely Balassi Bálint, Csokonai és Vörösmarty nyerseségéig visszaízesítve forralja föl Arany János nemzeti klasszicizmusát. Petőfi nem alkuszik – bonyolultabb koordináták között éled újjá.” A költői nyelv képes a mindennapok és a politika fölémelkedni, mert – ahogy Falusi Márton utal Illyés Bartók-versére – ki szépen kimondja a rettenetet, azzal föl is oldja. Az enciklopédikusság a minél pontosabb vázlat érdekében elvégzett tömörítés is – Falusi kiemelései az Ady-kortársaktól a mi kortársainkig nyúló recepciófolyamatot érzékeltetik, az Ady-képen keresztül is reprezentálva egy-egy korszak (két véglettel jelölt) ideológiai és esztétikai attitűdjét. Mindenesetre a Martha Nussbaum amerikai irodalomtörténész által „költői igazságszolgáltatásnak” nevezett módszer alapján („ahogyan az irodalmi művek a közösségek, s azok részeként az egyének narratív identitását, moralitását befolyásolják”) nem mondható el konzekvensen történetünk Ady Endre „kihagyása vagy eljelentéktelenítése árán”.

Ács Margit szintén a vitaindítóra reflektált, hiányolva az Adyval kapcsolatos, sokszor valóban ellenséges publikus beszédből a költői életmű ismeretét és tiszteletét. Tözsér Árpád be sem kapcsolódik ezekbe a vitákba, már csak azért sem, mert Ady őt nem érintette meg. A nyelve és a poétikai fedezete sem. A diskurzusban való részvételnek nem tud eleget tenni, mert: „Ady Endre költészete mint költészet engem sohasem tudott igazából megszólítani, megérinteni. Nyelvként túlságosan modorosnak, gondolatilag pedig szegényesnek találtam. Főleg ez utóbbit nem tudtam a költőnek megbocsátani, aminek oka, meglehet, az én eredendő »gondolat«-elfogultságom volt (és ma is az): én a versben is mindig azt a fehéren izzó, valahol a szenvedéllyel és szenvedéssel azonos gondolkodási folyamatot kerestem, amelyről, ha jól emlékszem, Babits ír valahol (Madáchcsal kapcsolatban).”

Hogy másként fogja-e valaki olvasni mindezek után Tózsér Árpádot, nem tudom. Nem volna szabad, miként Adyt sem úgy, attól függően, hogy ki mit gondol a „homo politicus” költő karakteréről, mert akkor az ember kicsinyessége és napi érdeke szól bele a poézisnek az érdekek fölött feszülő nagyságába. A diskurzus része lett azonban Tózsér is, és ebben Suhai Pál válasza szintén segített, ebből idézek: „Ennyire pőrén elmondani a távolságtartást – ez számomra nemcsak izgalmas, de elismerésre méltó, s valóban, irodalomtörténetileg tanulságos is. Mutatja, mennyire eltérő premisszákból származhat ugyanaz a következmény: az irodalmi mű. Tanulságos pedig azért, mert a személyiség autonómiája iránti (egyébként annyira hiányzó) megértésre és tiszteletre figyelmeztet, a személyiség magváéra, amelyből egyedül csírázhat ki műalkotás. Nem vagyunk egyformák, de ez a különbözőség minden egybetartó párbeszéd alapja.” – További kommentár ide talán már nem is kell: Suhai két mondatban megfogalmazta az irodalom (és művészet) autonómiájának lényegét.

Győri László levélesszéje arra világít rá: Ady abból a szempontból is rendkívüli, hogy 100 éve halt meg ugyan, viszont ma is ugyanúgy él, ugyanazokkal a konfliktusokkal, mint a saját korában, és nem a klasszikusok megkérdőjelezhetetlen igazságát keressük benne, hanem a problémát. (*Ady a vita* címmel a Magyar Hírlapban közzétett centenáriumi esszémben írtam: nem feltétlenül Ady vitái a legfontosabbak, hanem az, hogy a költő folyton ébresztőt fúj, ha eltöppednének. Magyarországban, emberségben, hitben és szerelemben.) „Ady a kortársunk.” – Ez utóbbi mondatot már Suhai írta a Tamási Orosz Jánosnak szóló válaszlevelében.

Tamási Oroszt a fölkérés arra ösztönözte, hogy újra belelapozzon Ady verseibe, s ez további költők üzeneteit tette aktuálissá. A fájdalmas kérdéssel együtt, hogy „*értik e hexametert is?*”. Hogy itt, vagy „*Jól hal meg ott a lantos-féle.*” S a folytatásban egy igazi költői esszé formálódik, ahol Tamási Orosz, Ady és a 20. század költői együtt szólnak, és nemcsak két, hanem sok magány ütközik össze benne. „Belharcainknak, egymásra rontó marakodásainknak” eredményeképp Ratkó József disztópiája („Magyarország temetőföld”), József Attilának a perlekedő Adyét folytató, apátlan-anyátlan keserősége, de Pilinszky reménye is Adyról, aki „Atlasz módjára megfordította hátán a régi világot”. Suhai Pál magát a levélesszét is értelmezi a moderátor irodalmár kiemeléseivel, például e paradoxont súlyozva, hogy: „Mit mondhatnánk Ady ellen, olyasmit, mi nem mellette szól?” S a szemérmesen többes szám mögé rejtett vallomásértékű sorokat, mint pl.: „a kevesek is szép lassan átköltöznek az őszirózsák s krizantémok egyszeri emlékezet-pompájába. Így múltunk el, de még éltünkben múltnia kell valahai életünk, létezésünk szépségének...”

Egyre sűrűbbek a 2019. januári napok, Benke Lászlóé után érkezik Bertha Zoltán levele, hosszúesszéje az „örök Adyról” – alaptételként szögezve le, hogy „költészetének halhatatlan géniusza átragyog a teljes huszadik századon – de immár a huszonegyediket is éles fénnel világítja be. Ez azonban egyáltalán nem tekinthető magától értetődőnek, ha mégoly közhelyszerűnek tetszik is.” A kései romantikából vett „vateszi, profetikus hangzásvilág megszólító ereje” megfoghatkozott, kevésbé ösztönzi a poétikai párbeszédet. „Töprengésre okot adó, sokatmondó kultúrszociológiai tény például, hogy a Petőfi- vagy József Attila-epigonizmussal ellentétben számottevő vagy hosszú távú Ady-epigonizmus nem alakult ki a magyar líratörténetben.” Márpedig ha valakinek, úgy

Bertha Zoltánnak a fölényes tudósi ismeretanyaggal, gazdag verstárházból táplálkozó, közvetlenül, érzéki poézissal és asszociatív módon áradó beszédéből érdemes tanulnunk. Tanít most is, pedig csak meg- és fölleskül az irodalmi géniusz erejétől; kérdez és állít, gondolkodásra készít. Bertha úgy használja a poszt-heideggeri irodalomtudomány értekező beszédmódját, hogy annak saját fegyverével vág vissza: magával a beszédmóddal. Nem tagadva a nyelv erejét, sőt, a nyelvet teremtőerőként, az anyanyelvi irodalmat nemzetidentitást alkotó tényként értelmezve, visszaemeli a verset az elidegenített szöveglétekből oda, ahol eleve létezik, az emberi, lelki és szellemi síkba, illetve a természetes cselekvésformák közé. Lássunk erre egy példát!

„S ha napjaink társadalmi értékválságának közegében, a posztmodern értékrelativizmus jegyében és nevében, s a jellegzetesen nemzeti sorskérdések iránti fogékonyság apályának időszakában olykor már nemcsak az adys tónusok, hanem a látásmód távlatainak az érvénytartalmai is elavultaknak minősülhetnek – akkor mégis mi adhat jelzést e kolosszális líramű idők fölött állóságáról, mindig revelációszerű aktualitásáról: a fényugárzó fárosz iránymutatásának feltétlen tisztaságáról és eligazító állandóságáról?” Majd a folytatásban: „Egyrészt talán e versvilág hallatlan esztétikai és poétikai összetettsége, amelyben bármikor előtérbe kerülhetnek korábban alábecsült sajátosságok, kielemzésre és újraértelmezésre váró tényezők; bizonyos legújabb irodalomelméleti szempontok szerint például a látomásos, hallucinatív szimbólumformákat megrétegző gondolati-retorikai többszólamúság, jelentéssokszorozódás elemei és alakzatai. Másrészt a modernség egész korszakát bevezető, korokon átnyúló alaphangulatokat és életérzéseket sugalló döntő felismerések biztosíthatnak máig és tovább ható közlésképeséget ennek a beszédmódnak: azok a 'minden Egész eltörött' típusú megnyilatkozásokban rejlő feszültségek, amelyek a végletes és végzetes fragmentáltság emberiségtörténeti dimenziójába nyilallanak és világítanak be, s amelyek a létezés lebírhathatlan változásairól (és változékonyságáról) hoznak hírt.”

Szellemi öröm és táplálék Kiss Benedek „hozzászólása” is, ami két (egy régi [*Az északi ember*] és egy új, az előzőre önreflektáló [*A Turul fészkének kifosztása*]) vers. Majd Sipos Lajos „levélféléje” az Ady költészetével való találkozásairól visszavezet az irodalomtörténeti örökséghez. Némi ironikus (és anekdotikus), az ötvenes és hatvanas évek irodalompolitikai viszonyaira is jól rávilágító történelmi visszatekintő után Sipos Adyval Király István 1970-ben megjelent monográfiásorozata révén találkozott újra. A megközelítésmód aztán számára is mérvadó lett. Benne a „szélesre nyíló horizont volt a megragadó. És a verselemzésekben feltáruló tudás, szövegértés, minőségérzés, alaposág, a tudományos és nem tudományos stílus, a strukturalista versértelmezés, amivel összefoglalta és mérlegelésre felkínálta a maga olvasói élményét. Kicsit ámukok, amikor ma helyenként sistergő indulattal említik itt-ott ezt a munkát. Az Ady-könyvek ugyanis nemcsak Adyhoz vágta új utat, de példát adtak egy irodalomtudományi gondolkodásmód átlényegítésére, az elmélet alkalmazására a szövegek interpretációjában. És felkínáltak Adyhoz vezető vagy vele párhuzamos vagy éppen ellentétes költészettanokat, mindezt filozófiatörténeti távlatban, művészet- és kultúratudományi rendszerben.” A könyveket csupán „deideologizálni” kellene. Átfésülni. Valahogy korrigálni a párokban és ellentétekben (Goethe vagy Schiller, Arany vagy Petőfi, Ady vagy Babits, Kosztolányi

vagy József Attila) gondolkodó szembeállítás. A következő „találkozás” Kenyeres Zoltán 1998-as (majd 2019-ben tovább árnyalt) Ady-monográfiája, mely „az eszmetörténeti-retorikai-poétikai tudandókat nem tette Ady elé”, meg is adta a választ a törekvéseire. Végül Sipos épp a Kenyeres-féle Ady-megközelítés révén vallotta maga is azt, hogy nem szabad elköteleződni egyetlen tudományelméleti iskolának sem. Hiszen nem a fogalmi tudás a fontos, hanem a költő. Ady.

A harmadik „levélkör” immár Ady halálának centenáriuma után indult újtárra, nem kevésbé tanulságos „hozzászólásokkal”. Benne a levélváltással Kulin Ferencsel, aki annak veszélyére is felhívja a figyelmet, hogy ma „(újra) divattá kezd válni az evidens esztétikai értékek (végig nem gondolt) politikai szempontok szerinti minősítése, valamint (kapcsolódva Sipos Lajos hivatkozásához) egy Kenyeres Zoltánnal tett „vendégjárás” hozományával. Ez a „hozomány” egy, az irodalmi kánonok „kisajátító” voltára is utaló, korábban írott, most újraközölt esszé, melynek kiindulópontja Arany és Ady „viszonyának” értelmezése.

„Az Arany-pártiságnak szinte máig mindig van valami Ady-ellenes, modernségellenes stichje. Mintha aki azt mondja, Arany, nem mondhatná ugyanolyan hangsúllyal azt, hogy Ady. –Tulajdonképpen ez az egyik legkülönösebb ütközőpont a huszadik századi irodalmi kanonizálásokban, és ez valahogy máig húzódik. Pedig Ady világosan pártot állt. »Magyarul ketten tudunk igazán: Arany János meg én.«” S noha ennek az írásnak nem föltétlenül Ady, hanem Arany áll a fókuszában, rajta (és rajtuk) keresztül Kenyeres Zoltán egy nem éppen szívdertítő irodalomkritikai nézőpontra is rávilágít. Érdemes ezért idézni egy újabb részletet.

„A lehetőségek bőségzavarában előbb Petőfi esett ki, aztán Ady, úgy látszott, lejáratta őket a forradalom-ideológia, de tulajdonképpen Vörösmartyval és Arannyal sem tudott mit kezdeni az elmúlt negyedszázad. Már előbb, a 80-as években elkezdődött Aranynek egy korszerű újraértékelése Németh G. Béla műhelyében és egyetemi katedrája körül, aztán megjelent néhány kitűnő könyv, az Arany tudós-prózáját elemző Dávidházi Péterre gondolok, vagy olyan áttekinthető, iránymutató pályaképre, mint Nyilasy Balázs kismonográfiája. De mégis, ahogy elérkezünk a legutóbbi évekig, van valami nyársatnyeltség a literátus értelmiségben a klasszikus irodalommal és különösen a klasszikus költészettel szemben. Még József Attila is inkább csak hivatkozás, mint jelenlét. Van valami félszégesség, valami nehezen magyarázható félelem a romantika korától, de egyáltalán félelem a szívtől, az érzelemtől.”

Havas Judit az *Ady Endre – Latinovits Zoltán* című írását küldte (az előadó-művészet szemszögéből tekintve rá az öröksége); Csáji László Koppány *„Ady csókokból, vérből és imákból épített katedrálisa”* című (szintén Adyn túltekintő) esszét; Baranyi Ferenc „harcos üdvözlését”, főlemlegetve eseteit Adyval; s április idusán Mezey Katalin levele érkezett meg. Olvasható végül Ady önéletrajz-részlete előtt Móser Zoltán és Suhai Pál (képes-glosszás) levélváltása (*Párizs visszaköszön*), és ezek a képek – asszociatív „jelek”, több mint egy tucat fotó – zárják az összeállítást. Pontosabban: a szerkesztőé a végszó, aki Móser fotográfiái és az egész diskurzus inspirálására egy „intarziás” (palimpszeszt jellegű) verssel búcsúzik az évfordulótól és az Olvasótól. Mert illő, hogy az Olvasó neve is „fölkérüljön a címzettek listájára, s aktív résztvevőként ő is bevonassék kerekasztal-eszmecesterékbe”.

Én ugyan (mint olvasó) virtuális konferenciaként értékeltem a diskurzust, Suhainak jobb szava volt erre, amikor a „kerekasztal” mellett döntött. Pusztán az „asztal” természetéből adódóan is egymással egyenrangú helyet foglalhatnak el mellette az amúgy nem mindig egyetértő felek. És bár Ady nem ül az asztalfőn (olyan nincs a kerekasztalnál), lénye és szűnhetetlen költővarázsa a partnereket hol elbizonytalanítja, hol megerősíti – hallgatásban viszont egyiküket sem hagyja.

„Nem kellek. Jól van”

Baj van mindenkivel, de különösképp Adyval, akit halálának centenáriumán sem hagyunk békén. „Mert szabadkőműves volt. Mert zsidóbérenc volt. Meg alkoholista. Meg mélymagyar. Meg világpolgár. Mert mérték nélkül, nyilvánosan kurválkodott. (...) Mert szimpatizálni a proletárokkal (?). Mert sem utódja, sem boldog őse lenni senkinek. (...) Ha valaki nem kisajátítható, az megbocsáthatatlan. Annak annyi. Elirtani! Legyen bár a huszadik század, akár az egyetemes magyar nyelvű irodalom legnagyobb költőinek egyike” – Zalán Tibor, a Napút folyóirat *B2-páholjának* gazdája és állandó szerzője így vezet rá a **2019. áprilisi Ady-számra**. A megszokott rovatokkal (pl. *Fénykör, Szóvár, Hetedhét, Tárlat, Pályázat*) s a *Káva-Téka* Ady-füzetével a mellékletben. Ezt a lapszámot olvasom most újra a mindig derűs Szondi György újabb kérésével, hogy itt már visszafoghatom a klaviatúrát, a mellékletről szóló írás ugyanis kissé hosszú lett. A főszerkesztő kérése szent – igyekszem jól értelmezni, s egyszerre lesz a szemle objektív (mert a közléseket önértékén méri), illetve szubjektív (a kiemeléseket a személyes ízlés és érdeklődés által irányítva).

A 232 oldal tekintélyes terjedelem még egy kéthavonta megjelenő folyóirat esetében is (de a Napút hozzászoktatott minket ehhez); a közel száz szerző szintén szokatlan (de nem a Napút gyakorlatában), noha a szerzők nagyobb része a pályázati rovatban (a tisztelgő versek, illetve a parafrázisok blokkban) van jelen. Az előbbi pályázat első helyezettje B. Mihály Csilla, a második Millei Lajos és Péter Barna József, a harmadik Tóth A. Tamás és Ötvös Németh Edit lett – s örömmel látjuk, hogy visszatért a klasszikus verselési mód, nem félnek a költők sem a rímtől, sem az Ady-motívumok újabb lírai értelmezésétől. Az in honorem kerete viszonylag kötött, a műben meg kell jelennie a megszólított Roland Barthes szerinti portrészajátosságainak – értve alatta, hogy az „amilyen”, az „amilyennek mutatja magát” és az „amilyennek látom” olyan párbeszédet folytat a versben, hogy abból az is kiderüljön, milyen az emlékező.

Legalább ilyen izgalmas a parafrázisvers: Podányi Dorika és Tavasz Hanga (első), Mukli Ágnes és Aknai-Kiss Martina (második), Simon Adri (harmadik helyezett) parafrázisaiban a műfaj más és más karaktere jut érvényre. Podányi Dorika verse (*Megöltem egy pillangót*) olyannak tűnik, mintha Ady írta volna, s még inkább Karinthy (az *Így írtok ti* irodalmi torzképei közt); Mukli Ágnesnél fanyar fricskaként értelmezhető, hogy az Ady által megtagadott romantikus verses epika alexandrinusaihoz fordul; Simon Adrinál az ironikus, sőt groteszk játék hatalmasodik el (ahol a Lédámból Lada lesz, a címben említett „proletár férfi” pedig

a szocializmus büszke kiszolgáltatója). De a többi versnél is megfigyelhető az alapvető játékkattitúd, a tekintély elvetése, benne egyúttal (akarva-akaratlan) bizonyos kritikai él is, amely hol a költőre, hol az általa fölvetett probléma megoldatlanságára, idejétmúltan is újabb jelentkezésére vonatkozik (lásd Horváth István Péter bokorrímes *Légtor-nász az avaron* című versét vagy a bizonyára költői álneves M. Laurens *Pesten járt az ősz* Adytól elinduló főváros-kritikáját).

A versértelmezések közül a folyóirat a helyezett (Füleki Gábor, az első; Gerecsér Anna, a második; Lajtos Nóra és Sápy Szilvia, a harmadikok) írásai mellett Lukáts János és Németh Erzsébet esszéjét közli, s magyartanárként kijelenthetem, mindegyik haszonnal forgatható az egy-egy Ady-órához való fölkészüléshez, de az irodalomtudomány számára sem mellőzhető, akár az élmény- vagy szöveggközpontú, akár az összehasonlító megközelítésmódot vesszük alapul. Sőt, az összeállítás talán erősebb is a két megelőző versblokknál.

A *Poétai plener* azok közé a kezdeményezések közé tartozik, mellyel a Napút egy kicsit mindig lelógott a hazai kínálati palettáról, s miként az időről időre rendszeresen hirdetett pályázatoknál, itt is a szerzőkkel való (inter)aktívabb kapcsolat lehetőségét teremtette meg. A szerkesztőség (ami sokszor magát Szondi Györgyöt jelenti) ugyanis „kigondol egy élményt ígérő helyszínt, előzőleg megállapodik három-négy költővel, akik – miután elfogadták a játékszabályokat – ránk bízzák magukat, s adott időpontban, megbeszél helyen: találkozunk. Megérkezünk a helyszínre, a költők letelepednek (mozgásuk azonban nem korlátozott), s harminc percben megalkotják a látvány idézte verset. Átadják kéziratos művüket. Teremtettünk pici utócsiszolásra is lehetőséget: a poéta másolatot vihet haza – majd küldi a begépelt véglegest. Az eseményt a helyszínen készült felvételekkel dokumentáljuk.” – Kilencedik alkalommal Bánki Éva, Németh András és Zsávolya Zoltán vett részt a kalandban. 2019. április 26-án a Veres Pálné utcai Ady Emlékmúzeum volt a színhely.

No de már itt is vagyunk a lapszám végénél, miközben az első feléről még nem szóltunk. Például A *Toll* 1929. évi 18. számában megjelent József Attila-hozzászólásról abban a híres vitában, melyet Kosztolányi Ady-revizíója indított el. Kitűnő a választás, hiszen (az akkor 24 éves) József Attila nemcsak a Kosztolányi-írássra reflektál, hanem össze is foglalja az előző cikkek magvát, így szemlét ad magáról a vitáról; sőt, nem pusztán a kritikus vagy az esztéta József Attila attitűdje nyilvánul meg itt, de a kevésbé ismert szarkazmus (legalábbis erős ironia) szintén. Lássunk erre egy kiemelt passzust! „Hogy Ady sokszor művészietlen (tehetetlen) sort kavart politikai verseibe, melyekből elég cifrákat idéz Kosztolányi, az a korunkbeli politikai költészet létjogosultságát a legkevésbé sem csökkenti, de Ady költő voltát sem. – *'Petőfi a legmélyebb értelemben humoros is, Ady humortalan, száraz és izzó'*. A számból véteget ki, de ki sem mondtam volna. Hogy is állíthatnék olyant, hogy Dante ott, ahol és amiért humortalan, száraz és izzó, pitiáner? – *'Petőfi bátor, lehorgadó, bohém, családias, zord, bájos, hetyke, meghitt, kitartó, szeles, sötét, vidor, bölcs, izgága, csüggedt, szilaj, tartózkodó, kandi, hű, csapodár, önérzetes, öngúnyoló, egy élő, szeszélyes, örökké változó ember'*. Idézetekkel bizonyítható, hogy a vidort leszámítva mindez áll Adyra is. De áll vagy nem áll, semmiképpen sem érinti művészetét. A mű mű, legyen vidor vagy lehorgadó, s csak azért istenes vagy istentelen, mert kolbászt és almát kell együnk, magát a pusztá életerőt, a mű-

vészetet nem kaphatjuk anyagtalánul, ezt Kosztolányi jól tudja, hiszen minden órában eszik. *Shakespeare* is ízléstelen, nemcsak Ady, és általában mindenki az, jöllehet nem mindenki alkot műveket. De Kosztolányi szerint a költő lényege és értéke a modor – másként: a kukorica lényege és értéke a csutka, hiszen azon helyezkednek el a szemek.”

Muszáj volt hosszabban idéznem, hogy legalább nyomaiban érzékelni tudjuk (az Adyért egyébként nem igazán rajongó) József Attilának a nagyközönség előtt szinte ismeretlen stílusát, amely elsősorban az előadásaiiban és leveleiben bukkan elő. Másrészt a cikk egy újabb reflexiósort készít elő – József Attila állásfoglalását több kortárs költőnek, kritikusknak küldte el a szerkesztő, s két kérdésükre (1. *Mennyire aktuális a cikk? József Attila írása óta javult-e a helyzet az elemző kritikákat illetően?* 2. *Az Ön Ady-képe*) hét válasz született. Itt olvassuk Ádám Tamás, Demény Péter, Márkus Béla, Pálfi Ágnes, Vilcsek Béla, Zsávolya Zoltán válaszait és Vörös István versét. A legmarkánsabb – egyúttal a leghosszabb – a Márkus Béla által kifejtett vélemény, amelynek első felében kivonatos kommentárt ír a cikkhez, majd a tényleges válaszokban olyan korrajzot ad, mely tulajdonképpen két korszak (az Adyé vagy inkább a Kosztolányié, és a miénk) párbeszédét és egymáshoz való viszonyát mutatja be.

Ha a közlés során nem az alfabetikus sorrendet követi a lap, ennek a Márkus Béla-írásnak kellett volna Kenyeres Zoltán 2008-ban született és már kötetben is megjelent, az Ady-jelenségen is túltekintő esszéje (*Ady Endre és akiknek nem kell*) előtt szerepelnie. S itt már folytatódik a kritikai-irodalomtudományi diskurzus, melybe Borbás Andrea (*A Halottak élén keletkezése*) történeti és Berecz Ágnes Gabriella (*Elmélkedés Kaffka Margit és Ady Endre barátságáról*) összehasonlító irodalomtudományi tanulmányaival is bekapcsolódik. Vers- és esszéblokk következik (közte igen gazdag Tolna megyei helytörténeti vonatkozásokkal vagy Térey János a PIM-ben tartott centenáriumi előadásának közlésével), majd Balázs Géza *Szóvára*, mely Ady szállóigéit mutatja be („*En nem bűvésznek, de mindennek jöttem*” címmel).

„Ady Endrének nemcsak verscímei, pontosan és átalakítottan idézett verssorai folklorizálódtak (vagyis váltak közkeletűvé, népivé), hanem számos neologizmus (másként hapax legomenonja, egyedi költői szóalkotása) is. Az idesorolható összetételeket Ady szinte mindig kötőjellel írta le, ezzel is utalva alkalmi jellegükre. És az alkalmi jellegből sokuk állandósult. Rendszeresen idézik a magyar stilisztikák a következőket: álom-bakó, csók-palota, Isten-szag, köd-guba, muszáj-Herkules, perc-emberkék” – így Balázs Géza, de a gyűjtése egyébként többoldalas, ami azt is mutatja, hogy az Ady-versekből a másokéval összehasonlíthatatlanul több kifejezés és költői szófordulat került át köznyelvi használatunkba. „Ady hatásának oka pontos, apodiktikus (határozott, egyenes, ellentmondást nem tűrő) kifejezésmódja mellett kétségtelenül a sokszintű, sokszínű nyelvezete, merész nyelvi újításai, amelyeket visszatérően idéznek, ezáltal mélyen beleivódtak a köztudatba, s lettek a magyar nyelvi kultúra állandó alkotóelemei” – olvassuk a tanulmány befejezésében, azt is jelezve, hogy Ady nemcsak verseinek „témáival”, hanem éppen költői nyelve (stílusa, előadásmódja) révén lett kitörölhetetlen nyelvi és lelki tudatunkból.

Ezt a szemlét illő Fűzfa Balázs fölvetésével zárunk arról, hogy miért olvassuk és tanítsuk Adyt a 21. században (vagy bővebben: „vajon mi lehet az

oka annak, hogy a kétezer-tízes évtizedben Ady népszerűsége a reneszánszát éli, s kultusza már-már az 1977-es, 100. évforduló körüli időkre emlékeztet, amikor megjelent Latinovits Zoltán híres Ady-lemeze, megjelentek a költő publicisztikai írásai három vastag kötetben, pár évvel korábban pedig Király István grandiózus Ady-monográfiája látott napvilágot?); s Fűzfa Balázs írásának már a címe is korszakkritikus: *Google és Magoogle fia vagyok én...* – A magyarázatot nem politikai okokban keresi (noha ilyenek is akadnak), hanem „poétikai természetű kérdésekre” szeretne „poétikai természetű válaszlehetőségeket megfogalmazni”. Összegzéséből kiderül, hogy a száz évvel későbbi fiatalság legalább öt alapvető ok miatt érzi közel magához Ady Endrét:

„1. A posztmodernben megváltozott a költői szemantika szimbolikája és szerkezete, ezzel Ady a megújulásnak nemcsak korabeli élharcosa lett, hanem a megújulás mindenkori jelképévé is vált. 2. A digitalizációs eszközök közelében felnőtt fiatalok jelentős része már osztott figyelemmel, illetve a létezés disszonanciáira való fokozott érzékenységgel rendelkezik, ezért számukra Ady fontos lehet mint a nyitottság és nem utolsósorban a kérlelhetetlen őszinteség jelképe. 3. Az Ady-versek közvetítette szenvedély ismerős a fiatalok számára az őket körülvevő populáris kultúra különböző eszközei és elemei révén. (...) 4. Az Ady-féle, alapvetően patetikus beszédmód látszólag közel áll a mai kor tömegkommunikációs eszközeinek beszédmódjához. (...) 5. Végül legfontosabbnak azt a disszeminatív jelentésképzést tartom, amellyel Ady joggal tarthatna igényt »az első magyar posztmodern költő« címre is. A nagybetűs írásmód, a háromszavas címek használata, a kötetek szigorú megszerkesztettsége, a versformák egyedisége, a köznévtulajdonnév viszonyok radikális újragondolása olyan szokatlan szövegépítési módot valósít meg, amely közel állhat minden, a világban helyét kereső fiatal gondolkodásmódjához.”

Maradjunk is ennyiben – (s el nem felejtve a *Tárlat* rovatban André Kertész fotóit, valamint E. Csorba Csilla ehhez is kapcsolódó tanulmányát ajánlani) a magyartanároknak is érdemes volna elgondolkodni (és nemcsak Adyval kapcsolatban!) a klasszikus irodalmi szövegek modern, intermediális környezetben való elhelyezéséről, kreatív újragondolásáról.

A fölkérés arra is vonatkozott, hogy ha méltó rá, megemlíteném-e a lap-szerkezet értéktükröző újdonságait, akár magam is úgy mint szerkesztő, hiszen jól ismerem annak a sok összetevőnek a sajátosságait, ami elvezet az ötlettől a megvalósulásig. Ady és halálának centenáriuma persze magától is adta a feladatot, viszont ahogy a *Káva-Téka* egy szokatlan párbeszédet adott közre levélesszé-összeállításában, úgy a befogadó folyóirat is nagyrészt csupa újdonsággal állt elő. Sikeres rovatának az arcélét kiválóan formálta az alkalomhoz, gondolva a pályázatokra, melyek gyakran álltak a haikuműfaj népszerűsítésének szolgálatában (pl. a *Nap, út* 2011-ből), és máskor az évfordulókhoz igazodtak (pl. az *Áprilisi tizenegyek* összeállítás 2014-ből, kortárs költők Márai Sándor- és József Attila-akrosztikonjait közölve). Egy szokványos folyóirat az Ady-ügyet megoldotta egy tanulmányblokkal, másutt hommage-versek jelentek meg, és körkérdésben nyilatkoztak Ady aktualitásáról. Egyedül a *Napút* volt az a folyóirat, amelyik mindezt organikus egységbe ötvözte, s persze saját hagyományait is erősítette. Ahogyan méltó. S ahogyan érdemes volt.

Vörös István

Megbotlani a saját árnyékunkban

Verskommentárok a Napút

Botlatókövek, emlékezők című számához (2016/5)

I

Az emlékeztetés szálai

Az emlékezés, emlékeztetés
nem érhet soha véget,
ilyesből nincs sohasem elég,

ha helyükre a felejtés belép,
új akcióba lépnek az emlékek,
az emlékezés, emlékeztetés,

az ebből levont következtetés,
nem gondolható egyszer csak elégnek.
Ilyesből nincs sohasem elég.

Hogy tudja, hol él, széjjelnéz a tiszta ész,
a hazugságok hadarva beszélnek,
az emlékezés, emlékeztetés

magadhoz térít és gyakran megfékez,
a kétségekkel bátran elbeszélget,
ilyesből nincs sohasem elég.

A jó szándék is néha félrelép,
és lesnek ránk még egyéb nagy veszélyek...
Az emlékezés, emlékeztetés –
ilyesből nincs sohasem elég.

A gyanútlanláság bukása

*„A sok cigányt mind elvitték,
nagy árkokat ásni vitték.”*

(Choli Daróczi József: *Elvitték a cigányokat*)

A sok cigányt mind elvitték.
Mért visznek el bárkit is?
Nagy árkokat ásni vitték.

A nagy árok nem segítség,
a világtól elszakít.
A sok cigányt mind elvitték,

önmaguktól messze tették
pofátlan halál-szakik.
Nagy árkokat ásni vitték,

volt ott sokféle tehetség –
már nem lettek valakik.
A sok cigányt mind elvitték,

hiányos lesz a kedvesség,
nem hallod víg hangjaik.
Nagy árkokat ásni vitték,

oda őket eltemették,
sorsuk gyanakvásra int.
A sok cigányt mind elvitték,
nagy árkokat ásni vitték.

3

Ignorancia

(Alföldy Jenő: Benjámín László-írásához)

„önvadás, fagypontig süllyedt viták,
szidalmak, s görcsös ars poeticák.”

(Benjámín László: *Köznapi dolgok igézete*)

Önvadás, fagypontig süllyedt viták,
meg felfokozott igazságtudat,
szidalmak, s görcsös ars poeticák,

szabadsággá hazudott szolgaság,
könnyű sikerből dőlő bódulat,
önvadás, fagypontig süllyedt viták,

hogy mért nem segít nekünk a világ,
s így miféle reményünk marad,
szidalmak, s görcsös ars poeticák

fokozzák az ön-nemértést tovább:
végre egy boldog pillanat.
Önvadás, fagypontig süllyedt viták,

és önsajnálát legkivált,
ignorálásból prémium-adag,
szidalmak, s görcsös ars poeticák

nem találunk semmin fogást,
s megkerülhetetlennek látszanak.
Önvadás, fagypontig süllyedt viták,
szidalmak, s görcsös ars poeticák.

4

Vagyonunk: az elődök tévedései

„...az agresszióval szembeni kiszolgáltatottsággal, értelmi tehetlenséggel kezdődött. (...) kényszeresen ismételtetik az alapító atyák tévedését. Megerősítik a fordított állásában azon pszichés relációt, amely a (...) tudattalan azonosulás révén megfosztja az egyént az autonómiájától, de kéri benne az élet valós kihívásaira adandó hamis attitűdöt: a megváltói tudatot.”
(Rott József: *A tisztánlátás állandósult felelőssége*)

Az elődei tévedéseit
nem mindenki ismétli meg.
Többnyire nyereségként könyvelik,

mi annyi bajt okoz nekik,
még büszkék is rá, örület.
Az elődek tévedéseit

az éntudatba átviszik,
ez a kollektív tudattalanhoz vezet.
Többnyire nyereségként könyvelik,

hogyan önállóságukat elveszik
az egykor élt tehetetlen fejek.
Az elődek tévedéseit,

mert azt hiszik, hogy az segít,
visszhangozzák a részegek.
Többnyire nyereségként könyvelik,

hogyan nehéz sors jutott nekik,
már nehezebb nem is lehet.
Az elődek tévedéseit
többnyire nyereségként könyvelik.

Wehner Tibor

Impresszionisztikus Napút-galéria-leltár

A Napút folyóirat címlapján két évtizeden át vissza-visszatérően szereplő Fazekas Mihály-mottó Csontváry Kosztka Tivadar zseniális ihletettséggű, egyedülálló festészetét is megidézheti emlékezetünkben. A festőt megszólító látomásszerű szöveget, amelynek jegyében ez a fantasztikus műveket termő piktúra megszületett, így szólt: „Te leszel a legnagyobb Napút-festő. Nagyobb Raffaelnél.” Vagyis ezáltal – ezáltal is – alaposan megokoltnak vélhetjük a művészet – a vizuális művészetek – a Napút-folyóiratban való, több mint két évtizedet felölelő, folyamatos jelenlétét. Érdekes mozzanat azonban, hogy a sorozatosan tematikus számokat megjelentető, évente tíz kötetet közreadó folyóirat (ismereteim szerint) önálló tematika gyanánt sohasem szerepeltette a képző- és iparművészet, vagy az építészet és fotóművészet történetét, jelenségeit, alkotóit és alkotásait, ám mint az aktuális témához szorosan kapcsolódó kísérőjelenség a művészeti rovat minden egyes lapszámban jelen volt a cikkek, a tanulmányok, a kritikák, az alkotói portrék és az ezeket „illusztráló” kiemelt színes műmellékletek, valamint a szövegtengerben elszórtan elhelyezett fekete-fehér reprodukciók közzététele révén. A rovat, illetve a rovatban foglaltak fontosságát az is jelezte, hogy a lapszámok tartalomjegyzékének második oldalán mindig rövid, összefoglaló figyelemfelhívó ismertetés emlékeztette a Napút

olvasóját a művészeti közlemények szövegfejezeteire és képanyagára.

Visszapillantva, s mintegy vázlatos, futó leltárt vonva elmondható: a Napút szerkesztői a szerzőkkel és a művészekkel karöltve a vizuális művészetek minden zeg-zugát, megannyi tartományát bejárták: a festészet, a szobrászat, a grafika – és e hagyományos ágazatok határterületei, valamint az új művészeti kifejezések –, továbbá a tradicionális terminológiával iparművészetnek aposztrofált alkotóterületek – a textil-, a kerámia- és az üvegművészet –, és mindezekben túlmenően a formatervezés, az építészet és a fotóművészet alkotói – önálló feldolgozások alanyaiként és csoportos fellépések, szereplések áttekintéseként – és alkotásai előtt is rendszeresen megnyíltak a bemutatkozási lehetőségek Napút-kapui. Megjelentek a különböző műfajok és műformák, esetleg a művészeti technikák reprezentánsai, a más és más művészgenerációk képviselői – a nagy öregek éppúgy, mint a pályakezdő fiatalok nemzedékének tagjai –, publicitást kaptak a hagyományörzők és az újítók, a beérkezettek és a kísérletezők, a konzervatív szemlélet jegyében alkotók és az avantgárd szellemiség elkötelezettjei. Markáns alkotói egyéniségek portréi rajzolódtak meg, kiteljesedett és érlelődő tendenciák, domináns és periférikusnak tűnő művészeti jelenségek karakteres jegyeivel kamatozó eszmefuttatások követték egymást, különböző országokhoz, népcsoportokhoz, tájegység-

gekhez kötődő művészek törekvései villantak fel a kiváló művészettörténészek, rangos művészeti írók, szigorú művészeti kritikusok által jegyzett dolgozatok, no és természetesen a műveket közvetítő reprodukciók által. (Talán nem is kellene megjegyeznünk: mindezt határozott szerkesztői szándékaink szerint az érték- és minőségspecifikus szemlélettel vezérelt, a stíluspreferenciáktól független, ízlésbeli elfogultságoktól és szakmai diszkriminációtól, a kánonképzési és/vagy kánonmegfelelési kényszerektől mentes lapkészítési gyakorlat szolgáltatta.) Különleges összeállításokként, korszakjelző együttesekként lapozgathatta az olvasó az évente megjelenő „hetvenesek”-lapszámokat, amelyeknek művész szereplői által írt önvallo-másai és az ezekhez kapcsolódó képek segítségével felmérhette: egy-egy generáció művészsorsa, munkássága, műtermése hogyan ágyazódik a társ-művészetek összefüggésrendszerébe, a magyar és az egyetemes kultúra szövetébe.

Ha valamiféle teljességre törő, összegző leltárt szeretnénk összeállítani, akkor roppant időigényes, nehéz feladatra kellene vállalkoznunk: csaknem ezer alkotóművész szerepvállalását kellene mérlegre helyeznünk, már-már megszámlálhatatlanul sok mű, illetve kép bemutatását kellene regisztrálnunk, és mindezek alapján vonhatnánk meg tanulságainkat. Az állandósult időhiányban, a tévedések kockázata nélkül a vázlatos, futó leltár szerint is leszögezhetjük: a Napút-galéria – remek szövegkörnyezetben – az ezredforduló esztendeinek és a XXI. század első két évtizedének hiteles művészeti tükrét tárta elénk, e periódus művészetének történetét, gyors változásokkal terhes jelenségvilágát dokumentálta, legjellemzőbb magyarországi és magyar kezdeményezéseit elemezte, legfontosabb művészeit mutatta be s a legjelentősebbnek ítélt alkotásait közvetítette – vagyis egy hallatlanul izgalmas vizuális művészeti univerzumba adott élménydús bepillantást.